JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

ספריה עממית בטורונטו
ידישע
פאלקס ביבליאטעק
טארונטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

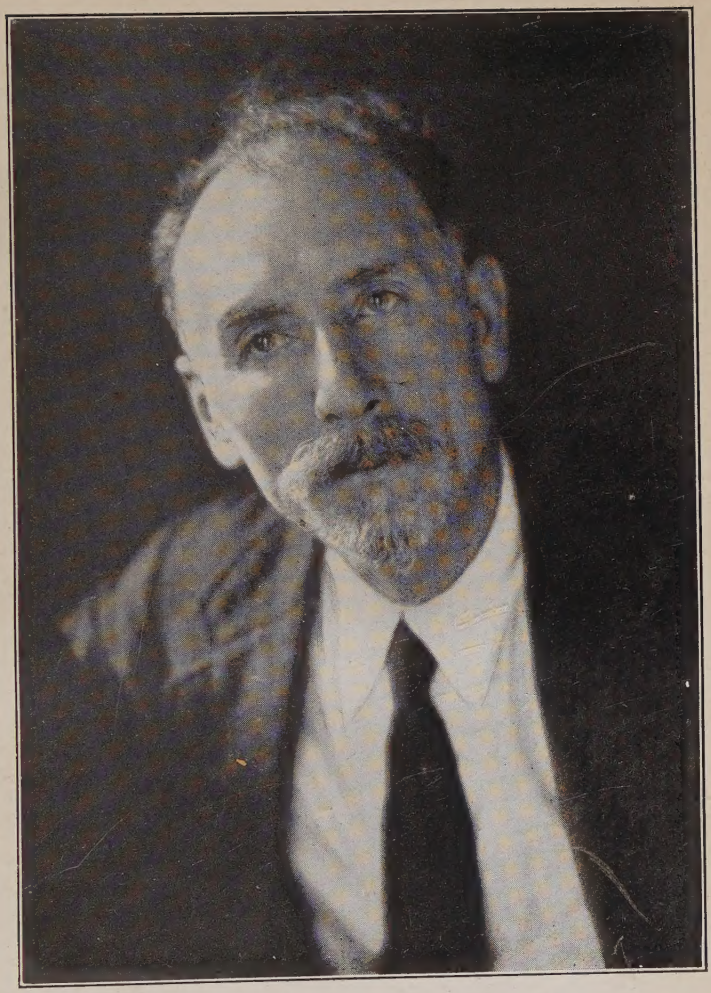

מ. מ. ראזענבאום.

עריענרונגען

פון

אַ סאָציאַליסט־רעוואָליוציאָנער

פון

מ. מ. ראזענבאום

ערשטער באנד

דר. ח. זשיטלאָווסקי — פארלאג

ניו־יאָרק — 1921

Copyright by M. M. Rosenbaum, New York, 1921
All Rights Reserved

אינהאלט:

די אנטשטעהונג פון דעם „סאציאליסטאוו־דעוואליוציאנערעו" אייגלייטונג פון דר. ח. זשיטלאווסקי. — — — — — — — VII

מיט דער באבושקא, פון אדעם ביז קאנסטאנצא — — — — — — — 3

נרינארי נערשוני — — — — — — — — — — — — — — — — — — 23

די ערשטע סאציאליסטעו־דעוואליוציאנערען — — — — — — — — — 65

מיין ערשטע נסיעה קיין רוסלאנד — — — — — — — — — — — — 89

אין בערלין, אוו די צווייטע נסיעה — — — — — — — — — — — 165

בערן, אוו די דריטע נסיעה — — — — — — — — — — — — — — 205

די אנשטעהונג פון דעם „סאיוז רוסקיך סאציאליסטאוו-רעוואליוציאנעראוו"

איינלייטונג פון דר. ח. זשיטלאווסקי

אויב אלע צייכענס פון דער צייט נארען אונז ניט אפ, איז די וועלט שוין אריינגטראטען אין דעם פעריאד פון דער סא־ציאליסטישער־רעוואלוציע. אויף דעם קאלאסאלען קאמוניסטי־שען עקספערימענט, וועלכען די באל'שעוויקעס ווילען דורכ־פיהרען אין רוסלאנד, — מיט וואס ער זאל זיך ניט ענדיגען אין דעם לויפענדען פעריאד, — דארפען מיר קוקען, ווי אויף איהר ערשטען שריט צו פארווירקליכען איהרע וועלט־באפרייענדע אידעאלען אומעטום אויף דער גאנצער וועלט.

אויב דאס איז אזוי, וועט קיין צוקונפטיגער היסטאריקער ניט קאנען לייקענען, אז די דיכטונג, וואס די רוסישע סאציאליס־טען־רעוואלוציאנערען האבען פראקלאמירט אין לעבען, האט געשפיעלט אן אונגעהויערע ראלע אין דעם ארויסרוף פון אט דער ריין סאציאליסטישער רעוואלוציע.

די ראלע, וואס די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען האבען דערביי געשפיעלט, באגרעניצט זיך ניט מיט דעם וואס זיי האבען אין דער ערשטער גרויסער רעוואלויוציאנערער באוועגונג, אין די יאהרען 1901 ביז 1908, אזוי גלעצענד געקעמפט אנטקעגען דעם צארישען רעזשים, דער פעסטעסטער שוץ־וואנד פון דער אלטער בורזשואזיע וועלט, און האבען פאנאנדערגעטרייסעלט די דאזיגע וואנט ביז צו איהרע יסודות; ניט נאר אין דעם, וואס זיי האבען פאר דער גאנצער צייט פון זייער טעטיגקייט אומאויפ־הערליך געזוכט דעם געדאנק פון סאציאליזם אין אלע ווינקעלעך פון דעם רוסישען לעבען, ביז די וויטסטע און פארווארפענסטע; ניט נאר אין דעם, וואס זיי האבען ניט געמאכט קיין נפקא מיניה אין זייער סאציאליסטישער פראפאגאנדע צווישען דער אדער יענער שיכט פון דער בעפעלקערונג און האבען מיט א פולער האנד געווארפען די זריעה פון דעם סאציאליסטישען אידעאל אומעטום, וואו זיי האבען נאר געהאט א צוטריט; אפילו ניט

מיט דעם באַנרעניצט זיך זייער אומגעהויערער ווערטה פֿאַר דער סאָציאַליסטישער רעוואָלוציע, וואָס דער גאַנצער לינקער פליגל פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען האָט זיך דירעקט באַטייליגט אין דעם סאָוועטישען איבערקהר און האָט געוואונען דעם צוטרוי פון דעם פּויערטום פֿאַר דער רעוואָלוציע פון אָקטאָבער 1917.

דעם הויפּט פּאַרדיענסט פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען פֿאַר דער צייטיג־מאַכונג פון דער סאָציאַליסטישער רעוואָלוציע זעה איך אין דעם, וואָס זי האָט אין איהר פּראָפּאַגאנדע אַראָפּגעטראָגען יענע אינוועניגסטע וואָנט, וועלכע איז אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג געשטאַנען צוויישען דעם סאָציאַליזם און דער רעוואָלוציע, — יענע איבערצייגונג, אז אין רוסלאַנד קאָן ניט געמאַלט זיין קיין סאָציאַליסטישער איבערקעהר, ביז דאָס לאַנד וועט זיך ניט איבערקאָכען אין דעם קעסעל פון קאַפּיטאַליזם, — אן איבערצייגונג, וואָס איז אַרויסגעוואַקסען פון דעם מאַרקסיזם און איז געווען דער וויכטיגסטער „אני מאמין“ אין דער וועלט־אַנשויאונג פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, סאי דער „באָל'שעוויסטישער“, סאי דער „מענ'שעוויסטישער“.

דער קאַמף אַנטקעגען יענער פעלזען־פעסטער איבערצייגונג, ווי אַנטקעגען אלע אַנדערע מאַרקסיסטישע דאָגמען, וואָס האָבען געפיהרט צו איהר, האָט זיך אָנגעהויבען מיט דעם ערשטען אַרויסטריט פון א נייער ריכטונג אין דער רעוואָלוציאָנערער עפענטליכקייט, מיט דער גרינדונג פון דעם „פּאַרבאַנד רוסישע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען“ אין דעם יאָהר 1893 אָדער שפעטסטענס 1894 אין שווייצאַריע.

דער טאַראַטישער קאַמף אַנטקעגען דעם מאַרקסיזם האָט זיך אייגענטליך אָנגעהויבען נאָך פּריהער: אין 1889 אָדער 1890, אין א רייהע עפענטליכע רעפעראַטען. פון יענע רעפעראַטען איז דאָס סוף־כל־סוף אַרויסגעוואַקסען דער „סאָיוז“, וואָס האָט געהאַט אַזוי פיעל צו פאַרדאַנקען ראָזענבאום'ס טעטיגקייט.

אין יענעם טאַראַטישען קאַמף האָב איך גענומען דעם טעטיגסטען אָנטייל. ער איז פון מיר אַרויסגערופען געוואָרען. איך

רעכטן דעריבער, אז א באריכט וועגן מיינע דעמאָלדיגע מאָטיוון, ווי אויך א פּאָר ערינערונגען פון יענער צייט, קאָנען דיענען פּאָר א פּאָסענדען אריינפיהר אין חבר ראָזענבאום'ס בוך.

אין רוסלאַנד האָב איך מיך, ווי יעדער סאָציאַליסט, געהאַלטען פּאָר אן אנהענגער פון קאַרל מארקס, ניט נאָר פון זיינע עקאָנאָמישע לעהרען, נאָר אויך פון זיין נעשיכטס-פילאָזאָפישען גרונט-בליק, אז די עקאָנאָמישע אומשטענדען און די קלאַסען-איינטיילונג פון דער געזעלשאַפט זיינען די הערשענדע קרעפטען, וואָס באשטימען דעם גאַנצען גורל פון דער נעשיכטליכער אנטוויקלונג.

מיט דעם בליק איז געווען דורכגעזאָפט מיין ערשטע נעשיכטליכע ארבייט: „נעדאַנקען וועגן די היסטאָרישע שיקזאַלען פון דער אידענהייט" פונ'ם יאָהר 1887, — דער עיקר זיין דערקלערונג פון דער מיסטישער סעקטע, די „איסיים", וואו איך האָב געזוכט צוריקצופיהרען אלע אייגענטימליכקייטען פון זייער פּראָנראָם און זייער וועלט-אַנשויאונג צו די סאָציאַל-עקאָנאָמישע אומשטענדען און לעבענס-נויטען פון זייער צייט.

ווי ביי דאָם רוב מארקסיסטען איז אויך מיין „מארקסיזם" געווען מעהר א גלויבען אין די גרונט-נעדאַנקען, אידער א קלאָרער וויסען פון יענע באַווייזען, אויף וועלכע יענע גרונט-נעדאַנקען רוהען. פון מארקס שריפטען זיינען מיר דעמאָלט באַקאַנט געווען נאָר דער ערשטער באַנד „קאַפּיטאַל" און זיין „עלענד דער פילאָסאָפּיע" (אין דייטשען אָריגינאַל). אין יענע שריפטען זיינען געווים דאָ נעגוג שטעלען, וואָס שפּיגלען אָפּ די טיעפע און אָריגינעלע נעשיכטס-פילאָסאָפּישע און די ריין פילאָסאָפּישע מיינונגען פון זייער מחבר. אָבער יענע שטעלען זיינען געווען ניט גענוג בולט, זיי זאָלען זיך וואַרפען אין די אויגען פון א דעמאָקרטישען רוסישען לעזער. דער הויפּט אייגרוק פון דעם מארקסיזם איז געווען אזא, אז ער האָט זיך נעקאָנט גוט אריינפּאַסען אין דער אלגעמיין-סאָציאַליסטישער וועלט-אַנשויאונג, ווי זי איז ארויסגעטראָטען פּאַר אונז אין די ווערק פון א טשערנישעווסקי, א דאָבראָליובאָוו, א לאַווראָוו, א מיכאַילאָווסקי.

שפּעציעל מיכאאיל׳אווסקי׳ס ענטוויאסטישע פּאַרטיידיגונג פון קאַרל מאַרקס עקאָנאָמישע און סאָציאַליסטישע אַנשויאונגען אַנטקעגען זיינע בורזשואַזע געגנער האָט נאָך מעהר פּאַרשטאַרקט דעם אייגדרוק, אז עס זיינען ניטאָ קיין גרויסע חלוקי דיעות צווישען דער „רוסישער שוהלע אין דער סאָציאַליזם" און דעם מאַרקסיזם, אָדער נאָך ריכטיגער: דער אַלגעמיינער אייגדרוק איז געווען, אז די „רוסישע שוהלע" גופא איז ניט קיין אַנדער זאַך, ווי א געוויסער אַרט „מאַרקסיזם", אן אַרויסוואַקס און שפּעציעלע אַנווענדונג אויף די רוסישע צושטענדען פון יענע עקאָנאָמישע לעהרען, וואָס זיינען אַנטוויקעלט געוואָרען אין דעם ערשטען באַנד „קאַפּיטאַל". דערהויפּט איז דאָס בולט געווען אין יענעם אַנאַליז פון די צושטענדען אין דער רוסישער דאָרף, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען פון מאַרקס׳ באַגייסטערטען תלמיד אין רוסלאַנד, פון ניקאָלאי — אָן׳ען. דער „מאַרקסיזם" איז אין יענעם צייט געווען „אונזערער".

געווים, איז מיר באַקאַנט געווען דער פאַקט, אז אין דער רוסישער רעוואָליוציאָנערער וועלט האָט זיך באַוויזען א ריכטונג, וואָס האָט אָנגענומען אייניעם פון די גרונטפּעסטען פון דעם מאַרקסיזם: דאָס איז געווען די דיורינגיאַנישע ריכטונג, צו וועלכער עס זיינען צוגעשטאַנען א סך „נאַראָדאָוואַלציעס". דיורינג האָט געלייקענט, אז דער עקאָנאָמישער פאַקטאָר איז דער הערשענדער אין דער געשיכטע, און האָט געזוכט צו באַווייזען, אז ניט די „עקאָנאָמיק", נאָר די „פּאָליטיק", די „געוואַלט" פון דער פּאָליטישער הערשאַפט, שפּיעלט די הויפּט־ראָליע אין איהר.

אין די ראַדיקאַלע זשורנאַלען פון יענער צייט, — דער־הויפּט אין דעם „דיעלא" און דעם „סלאָווא", — איז געפּיהרט געוואָרען א הייסע פּאָלעמיק וועגען דעם ענין. דעם דיוהריגי־אנישען שטאַנד־פונקט האָט מיט פיעל גלאַנץ פּאַרטיידיגט דער מיטגליעד פון דעם עקזעקוטיוו־קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי „נא־ראַדנאיא וואָליא", טיכאָמיראָוו, וואָס האָט געשריבען אונטער דעם פּסעוודאָנים „קאָל׳צאָוו". מיט וועניגער גלאַנץ, אָבער מיט א סך מעהר וויסען און געזונטער לאָגיק, האָט דעם „עקאָנאָמישע שטאַנד־פונקט" פאַרטיידיגט נ. רוסאַנאָוו, וואָס

איז שפּעטער איבערגעגאנגען אויף קאָל׳צאָוו׳ס זייט. שטאַרק אונטער געשטראָכען דעם עקאָנאָמישען שטאַנד־פונקט האָט אויך דער נעלערנטער נ. זיבער.

אין די „קרייזלעך פּאַר זעלבסט־אַנטוויקלונג", וועלכע די „נאַראָדנאָוואָל׳צעס" פלעגען אָנפיהרען, פלעגט יענע פּאָלעמיק אויפמערקזאם שטודירט און דיסקוטירט ווערן. אין יענער צייט איז דאָס ניט געווען קיין פּאָליטישן צווישען צווויי סאָציאָליסטישע פּארטייען, אפילו ניט צווישען צווויי סאָציאָליסטישע ריכטונגען. דאָס איז געווען אן אינווענטיגסטע נאַראָדאָוואָלישע אָנגעלעגנהייט, וואָס האָט ניט געהאט קיין שיכות צו דעם באזים פון דער סאָציאָליסטישער וועלט־אַנשויאונג, די עקאָנאָמישע לעהרען פון קאַרל מארקס „קאַפּיטאַל".

דיזעלבע פּאָלעמיק צווישען קאָל׳צאָוו׳ן און רוסאַנאָוו׳ן איז אויך שטודירט און דיסקוטירט געוואָרען אין יענעם דאָבראָוואָלישען קרייזל, אין וועלכען איך האָב געגומען אן אָנטייל אין 1885, און גראָד יענע דיסקוסיעם האָבען מיך געמאכט פאר אן אָנהענגער פון דער „עקאָנאָמישער אויסטייטשונג פון דער געשיכטע", וואָס אין איהר ליכט, — ווי איך האָב זי פערשטאַנען, — האָב איך גע־פרואווט אויסטייטשען די אלטע געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק אין ארץ־ישראל.

איך וויל דא נאָך א מאל אונטערשטרייכען, אז איך האָב ניט געוזהן אין איהר קיין גרויסען אונטערשייד לגבי די אנשויאונגען פון א לאוורוו און א מיכאַאילאָווסקי. עס איז געווען קלאָר, אז דאָס לעבען פון די פעלקער און דער געזעלשאפט ווערט באהערשט פון דעם עקאָנאָמישען פאקטאָר. אז ניט — וואָס קאָכען מיר זיך אזוי אין יענער עקאָנאָמישער רעוואָליוציע, וועלכע דער סאָציאָליזם וויל דורכפיהרען און פון וועלכער ער דערווארט א גאנצען איבערקעהר אין אלע פעלדער פון דער מענשליכער קולטור?

עס איז אויך געווען קלאָר, אז אין רוסלאנד דארף מען אויף דעם שארפסטען אופן און מיט די שארפסטע מיטלען קעמפען אנטגעגען דער צארישער זעלבסט־הערשאפט. אז ניט — וואָס וואָלט קארל מארקס געזונגען אזעלכע התלהבות׳דיגע שבחים דעם עקזעקוטיוו־קאָמיטעט פון דער „נאַראָדנאיא וואָליא"?

און עס איז אויך געווען קלאָר, אז די אינטעליגענץ, די „קריטיש־דענקענדע פּערזענלעכקייטען", דאַרפען מקריב זיין זייער נאַנצען לעבען פאַר דער דורכפּירונג פון דעם סאָציאַליזם און דער פרייהייט, פונקט ווי דאָס האָבען געלערנט לאַווראָוו און מיכאילאָווסקי. — נישיים קאָן אזא לעהרע געהן להיפך צו דעם מארקסיזם? נישיים וואָלט אזא זאַך געליקענט קאַרל מארקס?

וואו איז אָבער די ראיה אז די הערשענדע קראפט אין אלע היסטאָרישע פאַסירונגען איז דער עקאָנאָמישער פאקטאָר? אין דעם ערשטען באַנד „קאַפּיטאל" און אין דעם „עלענד דער פילאָסאָפּיע" איז אזא באַווייז ניט געווען. ער איז אויך ניט געווען אין די ביכער און ארטיקלען, וואָס האָבען פאַרטיידיגט דעם שטאַנד־פונקט. דאַרטען פלענען געבראַכט ווערען נאָר ביישפּיעלען און איליוסטראַציעס, וואָס האָבען קלאָרער געמאַכט דעם ענין, האָבען אָבער ניט נאָכגעוויזען, פאַר וואָס מען מוז גלויבען אין דער אויבערהאַרשאַפט פון דער עקאָנאָמיק.

פון דעסטוועגען בין איך דעמאָלט געווען זיכער, אז אלע נויטיגע באַווייזען פאַר דער באַגרינדונג פון דער טעאָריע זיינען פאַראַן... אין דער אויסלענדישער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור און ווירקונגען, וואָס קאָן, מחמת דער צענזור, ניט אויבערגעזעצט ווערן אין רוסיש.

אויף אזא'ן אופן האָב איך א ברעקעל ניט געצווייפעלט אין דער ווירקונג פון דעם געשיכטס־פילאָסאָפישען מארקסיזם, און האָב איהם באַהאַנדעלט ווי, לאָמיר זאָגען, די קאָפּערניקאַנישע שיטה אין דער אסטראָנאָמיע: א זאַך, וואָס איז א דבר ידוע אין דער ווירקונג. און אויב איינעם זיינען ניט באַקאַנט די טעמים, וואָס צווינגען אריוף דעם געדאַנק אז ניט די זון, נאָר די ערד דרעהט זיך, מעג ער זיך מטריח זיין און אריינבליקען אין די ווערק פון דער אסטראָנאָמישער ווירקונג, וועט ער געפינען אלץ, וואָס איהם פעלט.

אין דער אסטראָנאָמיע בין איך ניט געווען פאַראינטערעסירט, איך בין דאָס נאָך ניט ער היום. ארען מיך ניט די באַווייזען פאַר קאָפּערניקס טעאָריע, אין וועלכע איך גלויב, ווייל די גאַנצע ווירקונג איבע וועלט גלויבט אין איהר. און עס וועט מיך ניט ארען, וועו די גאַנצע ווירקונג וועלט וועט אויפהערען

צו גלויבען אין דעם, דעמאָלט וועל איך אויך אויפהערען צו גלויבען אין איהר.

אָבער די געשיכטס־פילאָסאָפיע איז ניט אַסטראָנאָמיע. זי האָט צו טהאָן מיט לעבעדיגע מענשען און פעלקער. אין איהר בין איך פאַראינטערעסירט און זי האָב איך געוואָלט אויסשטודירען אין איהר גאַנצער טיעף, ווייל איך האָב מיך דעמאָלט ארומגע־טראָגען מיט דעם גדאַנק, וויסענשאַפטליך צו באַארבייטען די געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק און אַוועק שטעלען זי אויף דער הויך פון דער נייער געשיכטס־פילאָסאָפישער טעאָריע.

האָב איך געטרוימט וועגען דער צייט, וועו איך וועל מיך קאָנען אריינוואַרפען אין דעם ים פון דער מארקסיסטישער וויסענ־שאַפט, וועל באַקאָנט ווערן מיט איהרע וועגען און פאָרשונגס־מעטהאָדען, מיט איהרע אמת'ען און די שטרענג־וויסענשאַפטליכע באַווייזען, און וועל דערנאָך קאָנען אָנווענדען דיזעלביגע אמת'ען, וועגען און פאָרשונגס־מעטאָדען אויף דעם שטודיום פון אונזער אייגענער געשיכטע.

ווי אַזוי האָט געדארפט אויסזעהן די מארקסיסטישע גע־שיכטס־פילאָסאָפיע אין דער וויסענשאַפטליכער ליטעראַטור? עס קאָן זיין די גאַנצע וועלט־געשיכטע איז שוין באַארבייט גע־וואָרען פון דעם נייען שטאַנד־פונקט. באם ניט, זיינען לפחות אַפאָר וויכטיגע פּעריאָדען איהרע באַארבייט געוואָרען אַזוי, אז עס קאָן ניט בלייבען קיין ברעקעל ספק וועגען דער ריכטיגקייט פון דעם נייען וועג און די נייע רעזולטאַטען, צו וועלכע ער פיהרט.

ווי אַן ערך דארף אויסזעהען אַזא וויסענשאַפט? לאָמיר אָננעהמען, עס זיינען אויסגעפאָרשט געוואָרען צוויי אָפּשניטען פון דער אַלטוועלטליכער געשיכטע: דער אויפבליה און דער פאַ־נאַנדערפאַל פון דער גריעכישער וועלט־הערשאַפט און דער נאָך דער אויפבליה און דער פאַנאַנדערפאַל פון דער רוימישער וועלט־הערשאַפט, — די צייט, אין וועלכער עס זיינען אויסגעארבייט געוואָרען די יסודות פון דער אַלטער גריעכיש־רוימישער ציווילי־זאַציע.

דער מארקסיזם לערנט, אז אַלץ אין דער געשיכטע שפּיעלט זיך אָפּ לויט דעם, וואָס עס קומט פאָר אין די עקאָנאָמישע פּראָ־צעסען פון דעם געזעלשאַפטליכען לעבען, איז מסתמא אין דער

מארקסיסטישער געשיכטס־שרייבונג קלאָר אויפגעוויזן. דער אַנטוויקלונג פון דער באַלאַבאַטישקייט אין גריעכענלאַנד און אין דער רוימישער אימפעריע, קלאָר אויפגעוויזן געוואָרן, ווי אַזוי אָט די באַלאַבאַטישקייט האָט אַלע מאָל באַשטימט דעם סאָציאַלען בנין פון יענער צייט; ווי אַזוי אין יענעם סאָציאַלען בנין האָט געמוזט פאָרקומען דער קאַמף פון די פאַרשיידענע קלאַסען; ווי אַזוי דאָס האָט געווירקט אויף די אויסאַרבייטונג פון דער גריעכישער און רוימישער געזעצגעבונג; ווי אַזוי דאָס האָט אין גריעכענלאַנד אַרויסגעבראַכט דעם וואונדערבאַרען פאַנאַנדער־בליה פון וויסענשאַפט, קונסט און פילאָסאָפישען געדאַנק; ווי אַזוי אין רוים האָט אַן אַנדער עקאָנאָמישע באַלאַבאַטישקייט גע־פיהרט צו דעם פאַנאַנדערבליה פון יוריספרודענץ און מיליטעריש־טעכניק; ווי אַזוי די ריכטונגען פון דעם גייסטיגען לעבען האָבען אָפגעשפיגעלט די ענדערונגען אין דער עקאָנאָמישער סטרוקטור; ווי אַזוי די פאַרשיידענע זייטען פון דעם געזעלשאַפטלעכען לעבען האָבען געווירקט אייניע אויף דער אַנדערער; לויט וועלכע געזעצען דאָס האָט געמוזט פאָרקומען, און ווי אַזוי אַלע עהנליכקייטען און פאַרשיידנקייטען פון דער גריעכישער און דער רוימישער געשיכטע דערקלערן זיך דורך די עהנליכקייטען און פאַרשיידענקייטען אין די עקאָנאָמישע פּראָצעסען...

אָנהויב זומער 1888 האָב איך פאַרלאָזען רוסלאַנד און האָב פאַרבראַכט 8 היבשע פּאָר חדשים אין בערלין. מיט דעם ענטוזיאזם און דער וויסענדאַרשט פון דער יוגענט האָב איך מיך דאָרטען אריינגעוואָרפען אין דעם שטודיום פון דער דייטשער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור בכלל און פון קאַרל מאַרקס שריפטען בפרט. איך בין געווען איבערראַשט און ניט וועניג אַנטטוישט פון דעם בילד, וואָס האָט זיך אַנטפלעגט פאַר מיר.

עס איז אין דער גאַנצער מאַרקסיסטישער ליטעראַטור אפילו קיין אָנהויב ניט געווען פון היסטאָריש־וויסענשאַפטליכע פאַרשונגען, וואָס מען האָט געהאַט 8 רעכט צו דערוואַרטען פון איהר.

די טעאָריע פון דעם געשיכטס־פילאָסאָפישען מאַרקסיזם איז געווען פאַנאַנדערגערעדט אין 8 סך בראָשורען, אַרטיקלען און 8 פּאָר ביכער. דאָס רוב מעהר אָנגעסטרינגעוועט, אַיידער סיסטעמאַטיש דורכגעפיהרט; דאָס רוב מעהר איבער־

געכאוערט דיזעלביגע געדאנקען און אויסדריקען, איידער פאר־
טיעפט, אנאליזרט און אין אלע פרטים אפגעקלערט זייער איי־
גענטליכען מיין און באדייט.

דאס וויכטיגסטע פון דער גאנצער ליטעראטור, וואס
האט א שם פון אן ערנסטען וויסענשאפטליכען ווערטה, איז
באשטאנען אין דעם „קאמוניסטישען מאניפעסט", דעם פאר־
ווארט, וואס קארל מארקס האט געשריעבען צו א ריין
אבסטראקט־עקאנאמישער אונטערזוכונג: „צור קריטיק דער
פאליטישער עקאנאמיע" און אין ענגעלס'עם פאלעמיק אנטגעגען
דיורינגען.

דער גאר וויכטיגסטער טייל איז געווען — מארקס „פאר־
וארט", — א באמת וואונדערבארער שטיק צענויפגעפרעסטע,
קריסטאל־קלארע געדאנקען־ארבייט. אבער — וואס גיט דער
פארווארט? א סקיצע פון גרונט־פרינציפען, וועלכע ער
מארקס, באטראכט פאר ריכטיגע און וואס האבען איהם, מארקסען,
שטארק געהאלפען, ווי ער פארזיכערט, אין זיין היסטארישע אונ־
טערזוכונגען. קיין סימן ניט פון א באוויזן, פאר וואס
מען מוז יענע פרינציפען האלטען פאר ריכטיגע, פאר וואס מען
מוז דענקען אזוי און ניט אנדערש. פון וויסענשאפטליכקייט,
ד. ה. פון דעם באוויזן פאר וואס מען מוז דענקען אזוי
און ניט אנדערש, איז אין יענער גאנצער ליטעראטור ניט געווען
אפילו קיין זכר.

עס איז פאר מיר באלד קלאר געווארן, אז איך האב געהאט
א דאפעלטען טעות בנוגע דעם מארקסיזם: סאי אין זיין אינ־
האלט, סאי אין זיין וויסענשאפטליכען כאראקטער. דער מארקסי־
זם האט אין זיך א סך אנדערע געדאנקען, פון וועלכע איך
האב פריהער גאר קיין ברעקעל אהנונג ניט געהאט און וועלכע
שליעסען אוים א סך אמת'ען, אין וועלכע איך האב געגלויבט.
איך האב מיך דערמאהנט, אז אנדיוטונגען אויף יענע
געדאנקען האבען זיך געפונען אי אין דעם „קאפיטאל" אי אין דעם
„עלענד דער פילאסאפיע", אבער איך האב דעמאלט ניט פאר־
שטאנען ניט זייער אמת'ען זין, ניט די באדייטונג, וואס זיי
האבען פאר דעם גאנצען מארקסיסטישען סיסטעם. און נאך
מעהר בין איך געווען אין טעות אין דעם וויסענשאפטליכען

כאראקטער פון דעם מארקסיזם. עס איז געווען גענוג איבערצו־
לייענען אין ענגעלס'עס פאלעמיק אנטגעגען דיורינגען אז די
געשיכטע פון דער אלטוועלטליכער עקאנאמיק דארף נאך ערשט
געשריעבען ווערען, עס איז געווען גענוג פרייצוטראכטען זיך אין
דעם, וואס דאס באדייט אזוינס, כדי אויפ'ן שטעל אייגצוזעהן,
אז עס איז נאך גאר ניט אוועק געלעגט געווארען דער פונדא־
מענט פאר א ווייסענשאפטליכער געשיכטע פון דעם מארקסיס־
טישען שטאנד־פונקט.

אויב אבער די היסטארישע ווירקליכקייט האט נאך
גאר ניט געקאנט אויסגעפארשט ווערען, ווייל מען איז נאך גאר
ניט באקאנט מיט די היסטארישע פאקטען, וואס זיינען
נויטיג דערצו, — ווי אזוי האט דער געשיכטס־פילאסאפישער
מארקסיזם געקאנט שטאלצירען מיט דעם נאמען ווייסען־
שאפט? און ווי אזוי איז מארקס בכלל געקומען דערצו, אויס־
צוארבייטען אזא בליק אויף דער געשיכטע און צו גלויבען אין
איהם?

דיזעלביגע מארקסיסטישע ליטעראטור גיט אונז א וועג ווי
צו געפינען דעם ענטפער אויף די דאזיגע צוויי שאלות, דערהויפט
ענגעלס'עס ארבייט וועגען פייערבאך'ן. פון דארטען
דערווייסט מען זיך, אז דער געשיכטס־פילאסאפישער מארקסיזם
איז ארויסגעוואקסען ניט פון ווייסענשאפטליכע פארשונגען, נאר
פון פילאסאפישע באטראכטונגען; אז דעם נאמען „ווייסען־
שאפט" געברויכט מארקס ניט אין דעם זין, וועלכער איז אנגענו־
מען אין דער מארערנער נאטור־ווייסענשאפט, נאר אין יענעם זין,
אין וועלכען ער וועלט געברויכט אין דער דייטשער מעטאפיזיק,
דער עיקר, ביי פיכטע'ן און העגעל'ן; מיט אנדערע ווערטער
(ווי איך האב דאס שפעטער פארמולירט אין מיין דייטשער אר־
בייט: „בייטרעגע צור געשיכטע און קריטיק דעם מארקסיזמום"
פון דעם יאהר 1894): דער מארקסיזם איז ניט קיין ווייסענשאפט־
ליכע פילאסאפיע פון דער געשיכטע, נאר א מעהר אדער וועני־
גער אינטערעסאנטער קאפיטעל אין דער געשיכטע פון דער
פילאסאפיע.

וועלכע ריין פילאסאפישע באטראכטונגען האבען געפיהרט
מארקס'ן צו זיין געשיכטס־פילאסאפישען גרונט־בליק? פון

וואנען זיינען זיי געקומען צו איהם? — אויף די שאלות האָט יענע ליטעראטור געהאט זעהר אן אויבערפלאכען און אָרעמען ענטפער. עס האָט שפעטער געזומען ביי מיר א פּאָר יאָהר פון ערנסטען שטודיום פון פילאָסאָפישע פּראָבלעמען און פילאָסאָפישע סיסטעמען, — א שטודיום, וועלכען איך האָב, פּאַרשטעהט זיך, אונטערגענומען ניט נאָר צוליעב דעם מארקסיזם, נאָר, דער עיקר, צוליעב מיין אייגענער פילאָסאָפישער בילדונג, — ביז איך בין מיר קלאָר געוואָרען, וויאזוי און פּאַרוואָס מארקס האָט געגלויבט אין דאָס, וואָס ער האָט געגלויבט.

אָבער שוין אין בערלין איז פּאַר מיר געווען ניט שווער אויסצוגעפינען, אז צו די גרונט פּרינציפען פון מארקס'עס געדאנקען־נאנג, געהערען אוועלכע פילאָסאָפישע טעאָריעס, אין וועלכע איך קאָן ניט גלויבען, וואָס זיינען פּאַר מיר שוין א פון לאנג דורכגעטראכטע און אָפּגעפרעגטע זאך: די יסודות פון דער מאטעריאליסטישער פילאָסאָפיע.

איך האָב שוין דעמאָלט געוואוסט דאָס, וואָס איז איצטער קיין נייס ניט פּאַר קיין פילאָסאָפיש געביל־דעטען מענשען, אז דער מאטעריאליזם איז אקוראט אזא מעטאפיזיק, ווי דער אידעאליזם, און אין מיינע אויגען איז דער מאטעריאליזם שוין דעמאָלט געווען איינע פון די ערגסטע ארטען מעטאפיזיק, וויל ער איז אם וועניגסטען באגרינדעט פון אן ערקענטנים־טעאָרעטישען שטאנד־פונקט.

אזוי ארום בין איך אין בערלין אָרעמער געוואָרען מיט א גלויבען (דעם גלויבען אין מארקסיזם), אָרעמער געוואָרען מיט א האָפענונג (אז איך וואָלט נעקאָנט שוין צוטרעטען צו דעם וויסענ־שאפטליכען אויפבוי פון דער אידישער געשיכטע). דערפּאַר בין איך רייכער געוואָרען מיט נייע גייסטיגע האָריזאָנטען, וואָס האָבען זיך אָנטפּלעקט פּאַר מיר בעת'ן שטודירען, אנאליזירען און איבערטראכטען די ווערק פון דער מארקסיסטישער ליטעראטור.

אָבער ניט נאָר אויף דעם פעלד פון דער טעאָריע, אויך אויף דעם פעלד פון דער פּראקטישער רעוואָלוציאָנערער פּאָליטיק, האָב איך דעמאָלט א סך געלערנט אין בערלין.

די צייט איז דעמאָלט געווען — די לעצטע חדשים פון דעם סאָציאָליסטען־געזעץ. איך האָב געוואוינט ביי אן ארבייטער א

סאציאל־דעמאקראט, און ניט קוקנדיג דערויף, וואס עפענטליך איז די סאציאליסטישע באוועגונג געווען זעהר איינגעענגט אין איהר ארויסווייז, האב איך פארט געקאנט ארײנבליקען א ביסעל טיפער אין דער שטארק רעוואליוציאנער געשטימטער ארבייטער־באוועגונג.

אך! וועו מיר וואלטען שוין אין רוסלאנד געהאט אזא'ן ארבייטער־באוועגונג! האבען מיר שוין אין רוסלאנד אלץ געטהאן, כדי צו געווינען פאר אונזערע אידעאלען די רוסישע ארבייטערשאפט?

איך האב געמוזט מודה זיין, אז אין דעם פרט איז די רוסישע רעוואליוציאנערע באוועגונג געווען שטארק אפגעשטאנען. די גאנצע צייט פון 1884 אן, ד. ה. זינט דעם פאנאנדערפאל פון דער לאפאטין'שער ארגאניזאציע, האבען די נאראדאוואלישע קרייזלעך געלעבט מיט האפנונגען, אז באלד וועט וויעדער אויפשטעהן אן עקזעקוטיוו־קאמיטעט און וועט וויעדער אנהויבען דעם טעראריסטישען קאמף; די גאנצע טעטיגקייט זייערע איז באשטאנען אין פראפאגאנדע צווישען דער שטודירענדער יוגענט און אין איבער־דרוקען און פארשפרייטען די רעוואליוציאנערע ליטעראטור. אמת, עס איז שוין דעמאלט געווען אין פעטערבורג (וועגען אנדערע ערטער האב איך ניט געוואוסט) איינצעלנע מענשען, וואס האבען זיך גערופען סאציאל־דעמאקראטען און האבען געערדט וועגען דער נויטוועגדיגקוויט צו ארגאניזירען דעם רוסישען ארבייטער־קלאס. אבער אפילו קיין ערנסטע דרופען אזעלכע זיינען נאך ניט געווען און עס איז נאך ניט געמאכט געוואָרען קיין ערנסטער פרואוו אין אט דער ריכטונג.

וועו איך בין אין הערבסט פון דעמזעלביגען יאהר געקומען פון בערלין קיין ציוריך, האט זיך דאָרטען שוין גענומען אויסבילדען א טיפער תהום צווישען די אלטע רעוואליוציאנערען, די „נאראדאוואלען", און די אנהענגער פון א נייער ריכטונג אונסער דער פיהרערשאפט פון ג. פליעכאנאוו'ן.

איך בין גלייך צוגעשטאנען צו די נאראדאוואלען און אריינגעצויגען געוואָרן אין די טעאָרעטישע פראבלעמען פון רעוואליוציאנערען קאמף, — וואס האט זיך געגרופירט ארום די פאלגענדע הויפט־פראגען: מוז רוסלאנד דורכמאכען ביז צום סוף דעם

פאזים פון דער קאפיטאליסטישער אנטוויקלונג? מוזען די רוסישע אנראפארהעלטניסען פארלירען זייער איצטיגען כא־ראקטער און קאן מען נאך באטראכטען די רוסישע פויערימשאפט פאר א רעוואליוציאנערער קראפט? וואם איז דער כאראקטער פון דעם שטאטישען פראלעטאריאט אין רוסלאנד און וואם פאר א ראליע דארף ער שפיעלען אין דעם רעוואליוציאנערען קאמף? וואם פאר א ראליע דארף און זאל שפיעלען די רע־וואליוציאנערע אינטעליגענץ? וועד זאל קעמפען פאר דער פאליטישער פרייהייט און וועלכע מיטלען זאלען אנגעוואנדעט ווערען אין יענעם קאמף?

דער ענטפער פון די פליעבאוואוצעם אויף די אלע פראב־לעמען איז אין יענער צייט געווען אזא:

רוסלאנד מוז דורכמאכען ביז צום סוף דעם פאזים פון דער קאפיטאליסטישער אנטוויקלונג, פונקט ווי אין מעריב־איראפא. די צושטענדען אין דער רוסישער דארף, וואם טראגען נאך אויף זיך סימנים פון דעם פאנאנדערגעפאלענעם אוראלטען קאמוניזם („די אבשצינא"), פאלען אלץ מעהר און מעהר פאנאנ־דער אונטער דעם אייגפלום פון דער קאפיטאליסטישער ווירט־שאפט. די פויערים־וועלט צופאלט אין דריי קלאסען: דעם רייכערען, דעם ארעמערען און דעם, וואם מוז אין גאנצען פאר־לאזען די דארף. אויף די ערשטע צוויי קלאסען איז אבסאליוט ניטא וואם צו רעכענען אין דעם רעוואליוציאנערען קאמף. דער אייניציגער קלאם, וואם קאן און וועט דורכפיהרען די סאציאלע רעוואליוציע אין רוסלאנד, איז דער פראלעטאריאט, וואם ווערט טאג טעגליך פערשטארקט סאי דורך דער אנטוויקלונג פון דעם קאפיטאליזם אין די שטעדט, סאי דורך דעם סאציאלען פאנאנ־דערפאל פון דער דארף. די רעוואליוציאנערע אינטעליגענץ קאן דעריבער נאר דעמאלט שפיעלען א וועלכע עם איז היסטארישע ראליע, וועז זי וועט זיך באוואוסטזיניג אוועקשטעלען אין דעם דיענסט פון דער נויטוועדיגער עקאנאמישער עוואליוציע. א טייל איהרער וועט אוועק גהען צו דעם אלץ מעהר אנוואקסענדען קאפיטאליסטישען קלאס און א גרויסער טייל פון איהר וועט צור־שטעהן צו דעם פראלעטאריאט, וואם וועט מוזען באלד ארויפ־טרעטען אויף דער ביהנע פון דער רוסישער געשיכטע, ווי א

זעלבסטשטענדיגע פּאָליטישע קראפט. קעמפען פּאר פּאָליטישע פרייהייט אין רוסלאנד, וועט קומט כל דער קאפיטאליסטישער קלאס, און אין דערינען וועט ער געפינען די הילף און די קרעפטיגע אונטערשטיצונג מצד דעם פּראָלעטאריאט. וועגען די מיטלען אבער, וואס דאַרפען אָנגעוואנדעט ווערן אין דעם פּאָליטישען קאמף, איז איצטער נאָך פריה צו רעדען. עס קאָן זיין, מען וועט דאַרפען אָנוואנדען טעראָר, עס קאָן זיין אבער, אז דער קאמף וועט זיך אָפּשפּילען אין דיזעלביגע פּאַרמען, ווי אין מעריב־איראָפּא. איצטער אבער האָט די סאָציאָליסטישע אינטעליגענץ נאָר אין אויפגאבע פּאר זיך: געהן צו די ארבייטער און אָרגאניזירן זיי אין א רעוואָליוציאָנערע סאציאל־דעמאָקראטישע פּארטיי.

אָט די גרעאנקען האָבען פּליעבאנאָוו און זיינע אָנהענגער געזוכט צו באגרינדען דורך דעם אנאליז פון דער רוסישער ווירקליכקייט, וואס ווייזט אויף קלאָהרע סימנים, אז רוסלאנד איז שוין אריינגעטראָטען אין דער פּאזע פון דער קאפיטאליסטישער עוואָלוציע.

דער אנאליז פון דער רוסישער ווירקליכקייט איז אבער געווען ביי פּליעבאנאָוו'ן אונטערשטיצט פון דער גאנצער מארקסיסטישער וועלט־אנשויאונג, וואס האָט באוויעזען, אז ווי־באלד רוסלאנד איז שוין אריינגעטראָטען אין דעם קאפיטאליסטישען פאזיס, קאָן שוין קיין מאכט אין דער וועלט ניט אראָפּשלאָגען זי פון אָט דעם וועג, און וועניגער פּאר אלץ קאָן דאס טאָן די רעוואָליוציאָנערע אינטעליגענץ. זי, די אינטעליגענץ, ווערט א היסטאָרישע מאכט, וועו זי געהט האָנט אין האָנט מיט דער עקאָנאָמישער עוואָליוציע; געהט זי אבער להיפך צו די אייזערנע געזעצען פון דער קאפיטאליסטישער אנטוויקלונג, ווערט זי פשוט פּארוואנדעלט אין א נול, וועמעס גאנצע ענערגיע געהט אוועק לאבוד אומזיסט און אומנישט.

די פּראגען פון דער רוסישער רעוואָליוציע, וואס האבען דעמאָלט אינטערעסירט די רעוואָליוציאָנערע יוגענט, זיינען דעריבער געווען ניט נאָר פּראקטישע, — דאס שטודיום פון דער רוסישער ווירקליכקייט, — נאָר אויך ריין טעאָרעטישע און געשיכטס־פילאָסאָפישע: דאס זיינען געווען פּראגען וועגען די געזעצען

פון דער געשיכטלעכער אנטוויקלונג, וועגען דער ראלע פון דעם איינצעלנעם יחיד און זיינע אידעאלען, וועגען מאטעריאליזם און אידעאליזם בכלל.

עס איז כאראקטעריסטיש, אז די טעאָרעטישע פראגען האָבען דערביי גענאט די בכורה לגבי די פראקטישע. כדי צו האָבען אן אייגענע מיינונג וועגען דעם מצב פון דעם קאפיטאליזם און דער דאָרפישער ווירטשאפט אין רוסלאנד, האָט מען געדארפט שטודירען ספעציעל ווערק און זיך קאָנען פאנאנדערקלייבען אין סטאטיסטישע אונטערזוכונגען. דאָס איז א פראגע פון פּראקטישער און וויסען. די פראגען אָבער פון געשיכטס־פילאָסאָפיע זיינען שכלדיגע זאכען, און יעדער איינער, — אזוי האָט מען געגלויבט, — קאָן זיך אריינטראכטען אין דעם ענין, ארום טראכטען איהם, און אויסבילדען זיין מיינונג. דאָס איז א זאך פון טראכטען און פארשטאנען.

אויף די אויבען אויסגערעכענטע פראגען האָבען נאָר די „פילאָסאָפוצעס" געהאט אן אויגהייטליכען אויסגעהאלטענעם בליק, וואָס האָט כולל געווען אין זיך אלע נויטיגע ענטפערס. גאנץ אנדערס האָט דאָס אויסגעזעהען אין דעם לאגער פון די נאראָדאָוואלען.

די „גרולים" אונזערע וואָס האָבען געוואוינט אין פאריזש, האָבען אָננענומען א פולען מויל וואסער און האָבען געשוויעגען. זיי האָבען געשוויעגען מיט אזא גדלות'דיגער מינע, פונקט ווי זיי וואלטען גאָר ניט האָבען באמערקט דעם פאקט, אז דאָרטען ערגעץ־וואו אין שווייצאריע איז פארען עפעם איינער א פילאָסאָפוס, וואָס רעדט און שרייבט עזות'קייטען אויף דער פארטיי „נאראָרנאיא וואליא", אויף איהרע טעאָרעטישע פיהרער, און אויף איהרע אנשויאונגען. עס האָט אויסגערוכט, אז זיי, די „גרולים" זיינען געווען זיכער, אז אָט די אלע חוצפה'דיגע נייסען קאָן א ברעקעל ניט איבערבייטען דעם גאנג פון די היסטאָרישע פאסירונגען אין רוסלאנד, און אז יענע פאסירונגען וועלען, פארשטעהט זיך, פּראקומען ניט ווי זיי, די נאראָדאָוואלען, ריכטען זיך אויף זיי.

עס האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען א משונה'דיג פּאַראַדאָקסאַלע ערשיינונג. די נאַראַדאָוואַלען, וואָס האָבען געלעגט אזוי פיעל געוויכט אויף דער ראַליע פון אידען און אידעאַלען אין דער געשיכטע, האָבען דעמאָלט א פינגער אָן פינגער ניט א קלאַפּ געטהאָן, כדי צו פּאַרשפּרייטען מינדליך און שריפטליך זייערע אידעען און אידעאַלען; בעת די סאָציאַל-דעמאָקראַטען, וואָס האָבען אַלץ געבויט אויף דעם סטיכישען עקאָנאָמישען פּראָצעס און זיינע אייזערנע געזעצען, וואָס האָבען כלומרשט, אזוי וועניג געהאַלטען פון אידעען און אנשויאונגען, זיינען געווען אזוי אומדערמידליך אין דער פּראָפּאַגאַנדע פון זייערע אידעען און אנשויאונגען.

אין ציוריך גופא האָבען זיך די נאַראַדאָוואַלישע קרעפטען ניט אויסגעצייכענט דורך א וועלכער עס איז ערנסטער סיסטעמאַטישער פּראָפּאַגאַנדע. די וואָס זיינען געווען אייגנהיליגט אין די סודות פון דער באָוועגונג, האָבען געוואוסט, אז דאָ, אין שטאָט גופא, וועט פּאַרגעגרייט פּאַר רוסלאַנד, עפּעס אזוינס, וואָס וועגט אריבער אַלע פּראָפּאַגאַנדעס און טעאָרעטישע וויכוחים: א פּאָר רוסישע און פוילישע רעוואָליוציאָנערען (צווישען זיי דער איד דעמבאָ און דער פּויל דעמסקי) זיינען געווען באשעפטיגט מיט פּאַרפּאַרטיגען און אויספּרואווען א נייע מין באָמבע... זאָלען נאָר אָט די באָמבעס ווערן פּאַרטיג! זאָלען זיי נאָר בשלום אריבער-געפירט ווערן אין רוסלאַנד! זאָל נאָר דאָרטען וויעדער א דוגער טאָן דער אַלטער דוגער פון דעם ערשטען מאַרט 1881 — און אַלע נייע אפּיקורסות'ען וועלען פּאַרשווינדען ווי רויך...

אָט דאָס איז געווען די גייסטיגע לאָגע אין דער רוסישער רעוואָליוציאָנערער באָוועגונג אין ציוריך, וועו איך בין געקומען אהין און בין אריינגעטראָטען אין דעם קרייז פון די נאַראַדאָוואַלען. אייגענטליך בין איך שוין דעמאָלט ניט געווען קיין ריינער נאַראַדאָוואַל און איך האָב ניט אין אַלץ געקאָנט איינשטימען מיט מיינע חברים. א חוץ דער פרינציפּיעלער פּאַרשיידענקייט אין דער נאַציאָנאַלער פראָגע בכלל און אין דער אידישער פראָגע בפרט, וואָס האָט געהערשט צווישען אונז (איך וועל באַלד רעדען וועגען דעם) און א חוץ זייער פאַלשער אויספּאַסונג פון דעם מאַרקסיזם, בין איך זיך נאָך פּאָנאַנדערגענאַנגען מיט זיי אין דער

פראגע, וועגען דעם, וואָס אזוינס מיר — די רוסישע אינטעליגענץ אין אויסלאנד — דארפען איצטער טהאָן קודם כל. די נאראָדאוואָלען האָבען געוואָלט באשאפען א סאָציאָליסטישע ליטעראטור פאר דער אינטעליגענץ און שפעציעל פאר דער שטודירענדער יוגענט. איך האָב ניט געליקעט די נויטיגקייט פון אָט דער אויפגאבע, האָב אָבער גערעכענט, אז נאָך נויטיגער איז באשאפען א סאָציאָליסטישע רעוואָליוציאָנערע ליטעראטור פאר דער ארבייטערשאפט. דערויף אָבער האָבען דעמאָלט די נאָראָדאוואָלען ניט געוואָלט איינגעהן.

וויי א קליינע אילוסטראציע צו זייער בליק אויף דעם וועדטה פון דער ליטעראטור פאר ארבייטער, קאָן דיענען דער פאָלגענדער פאל, קיין צירוך בין איך געקומען איינגענטליך צוליעב דעם, איך זאָל איבערנעהמען די פיהרונג פון א רעוואָליוציאָנערען פארלאג פאר אידישע ארבייטער, וואָס איז געגרינדעט געוואָרען פון דעם פוילישׂ־אידישען סאָציאָליסט ראָבינאָוויטש, וועלכער האָט שוין איבערגעזעצט און ארויסגעגעבען די ערשטע בראָשור: דיקשטיינס „פון וואָס איינער לעבט". וועו איך בין געקומען אהין, איז שוין ראָבינאָוויטש ניט געווען דארטען (ער איז געווען ארעסטירט אויפ'ן גרענץ מיט פארבאָטענער ליטעראטור און איז שוין געזעסען אין וואַרשעווער תפיסה), עס איז אויך ניט געווען קיין שפור פון א וועלכער עס איז אָרגאַניזאָציע, וואָס זאָל העלפען וויטער אָנגעהן מיט דער ארבייט.

מען האָט אלץ געדארפט אָנהויבען וויעדער פון אָנהויב און דער עיקר נעפינען מענשען, וואָס זאָלען איינזעהען די נויטוועניגקייט פון פארשפרייטען דעם סאָציאָליסטישען אידעאל צווישען די אידישע ארבייטער. אזעלכע זיינען אָבער דעמאָלט געווען ניט בנמצא. אָבער־אפילו ניט אויף א רפואה! צווישען דער אידישער שטודירענדער יוגענט האָבען זיך דעמאָלט געפונען א פאר נאָציאָנאָליסטען, זיינען דאָס אָבער געווען שאָווינעניסטישע „פאליעסטינאפילען" (אזוי האָבען זיך פאר הערצלען גערופען די ציוניסטען). מיט זיי איז געווען אוממעגליך אפילו צו רעדען וועגען אזא זאך, ווי סאָציאָליזם, און וועגען א רעוואָליוציאָנערער אידישער טעטיגקייט אין די גלות־לענדער.

איך האָב מיך געמוזט וועגדען צו מיינע אייגענע חברים

פֿון דעם נאַראַדאָוואָלישען קריז, וועמעס גרעסטע מאיאָריטעט איז באשטאַנען פון אידען. צום אומגליק זיינען זיי אַלע געווען פֿאַרבייסענע אסימילְיאַטאָרען און אויף אַלע מיינע טענות און טעאָרעטישע ארגומענטען פלעג איך באקומען איין אייגציגען קאַטעגאָרישען אָפּשניט: ניטאָ קיין אידיש פֿאָלק, ניטאָ קיין אידישע שפּראַך, ניטאָ קיין אידישע ארבייטער.

איך האָב געמוסן טראכטען צו גרינדען אין איינעם מיט די פֿאָלקסטינאָפּילען אַ אידישען אומפּאַרטייאישען שטודענטישען קלוב, מיט דעם צוועק צו אינטערעסירען זיך מיט דער געשיכטע און דעם לעבען פון דעם אידישען פֿאָלק. אין אָט דעם קלוב, האָב איך געהאָפט, וועל איך קאָנען פאַנאַנדערווייקלען מיין אידיש־נאציאָנאל פּראָפּאַגאַנדע און געווינען די נויטיגע קרעפטען פאַר דער סאָציאָליסטישער טעטיגקייט צווישען די אידישע מאַסען. אזא געזעלשאפט איז אויך געגרינדעט געוואָרען מיט אַ צעהן־פופצעהן מיטגלידער אונטער דעם נאָמען „פּעראיין פיר וויסענשאפט אונד לעבען דעם אידישען פֿאָלקעם".

באַלד נאָך דער ערשטער פערזאַמלונג פון יענעם פעראיין איז אָבער צו מיר געקומען אַ חבר פון די נאַראַדאָוואָלען, מיט אזא פּאַרשלאָג און אזעלכע רעיד:

— זשיטלאָווסקי, פּאַרפיהרט ניט קיין נייע אַרגאַניזאַציעס, וואָס טראָגען אריין צוטומלענישען אין די מוחות פון דער שטודירענדער יוגענט! מיר ווייסען דאָך, וואָס איהר ווילט: איהר ווילט געלט־מיטלען אויף אַרויסגעבען ארבייטער־ליטעראַטור אין אידיש. מיר ווייסען אָבער אויך, וואָס דערפון וועט אין בעסטען פאַל אַרויסקומען: אין בעסטען פאַל וועט איהר צענויפקלייבען די נויטיגע הונדערט פּראָנק; איהר וועט אָנשרייבען די ערשטע בראָשיור און וועט זי אַרויסגעבען. דערנאָך וועט זי זיך וואַלגערן דאָ אין אויסלאַנד, ווייל קיין מענש זועט זי ניט אריבערפיהרען אהין, מחמת קיין מענש דאַרף זי דאָרטען ניט האָבען, און דער־מיט וועט זיך ענדיגען דער ענין. א־מעהר, נאָט אייך די הונדערט פּראָנק! שרייבט אָן און דרוקט אָפּ די בראָשיורע שוין, נאָך איידער דער ווינטער איז דא. אז עס וועט קומען דער ווינטער, וועלען לפחות א פּאָר חברים אונזערע האָבען מיט וואָס צו הייצען די אייוועלעך...

ליידער האָב איך ניט געקאָנט אָננעהמען דעם פּאָרשלאָג.

אָט דאָס איז געווען דער בליק פון נאַראָדאָוואָלען ניט נאָר אויף דער אידישער ארבייטער־ליטעראַטור, נאָר אויך אויף דער רוסישער. זיי האָבען געווּוּסט ניט געליקענט, אז ס׳איז דאָ א רוסיש פּאָלק און א רוסישע שפּראַך און א רוסישער ארבייטער. אָבער דער רוסישער ארבייטער קאָן ניט לייענען קיין רוסיש און איז נאָך ניט מסוגל אויפצונעהמען די אידעאָלען פון פרייהייט און סאָציאָליזם. דער גאַנצער ארביטער־קלאַס אין רוסלאַנד איז ווי א סאָציאָל־פּאָליטישע קראַפט, א גאָרנישט מיט א נישט און קאָן בשום אופן ניט פּארגליכען ווערן מיט דער אויפוואַכענדער אינטעליגענטישער יוגענט, וואָס וועט באַלד וויעדער אויפהויבען דעם אמאָליגען גלאָר־רייכען טעראָריסטישען קאַמף.

צו אָט די פרינציפּעלע פּאַרשיידענקייטען, וואָס האָבען געהערשט צווישען מיר און די ציוריכער נאַראָדאָוואָלען, דאַרף מען צורעכענען נאָך אַן אומשטאַנד, וואָס האָט ניט דערלאָזען, איך זאָל קאָנען אינטים צענויפגעהן זיך מיט מיינע נאַראָדאָוואָלישע חברים. דאָס איז געווען די גייסטיגע אטמאָספערע און די גייסטיגע אינטערעסען, וואָס האָבען געהערשט ביי זיי.

יענע אטמאָספערע איז געווען א קלאָרע, א ריין רעוואָליוציאָנערע, אָבער אַן ענגע... גאָט מיינער, ווי ענג! בעת מיין קאָפּ איז געווען פול מיט אלערליי פּראָבלעמען פון דער גאַנצער מענשליכער וועלט־אַנשויאונג, זיינען פאַר מיינע חברים שוין נאָר ניט געווען מעהר קיין פּראָבלעמען, אויף וועלכע מען דארף נאָך זוכען אַן ענטפער. אלץ איז געווען קלאָהר און פּאַרענטפערט אין די שריפטען פון דער רוסישער ראדיקאַלער ליטעראַטור, — דער עיקר, באי מיכאילאָווסקי׳ן און לאַווראָוו׳ן. עס איז אויך געווען קלאָר, מיט וואָס א רעוואָליוציאָנער דארף זיך אינטערעסירען. זיין מוח דארף זיין פּאַרנומען מיט די פראגען, וואָס האָבען א דירעקטע שיכות צו דעם פּאָליטישען און דעם סאָציאָל־רעוואָליוציאָנערען קאַמף. דער עיקר: פּאָליטישע עקאָנאָמיע און סאָציאָלאָגיע. אלץ, וואָס דערווייטערט זיך אפילו אויף א האָר פון די געווהנליכע פראגען, איז שוין באַנגענט געוואָרען מיט בטול אָדער מיט חשד.

אויך דאָס האָט געפּיהרט צו א געוויסער קאָלטקייט און פרעמדקייט צווישען אונז, אפילו צו קליינע צענופּשטויסען.

צייטענווייז — איך מוז מיך אין דעם מודה זיין — פֿלעגט דורכפֿליהען אין גערַאנק א רוח שטות, איך זאָל מיך אָנשליעסען אָן דער יונגער סאָציאָל־דעמאָקראַטישער ריכטונג. ניט דערפּאַר, וואָס דאָרטען וואָלט איך געפּונען א גרעסערע פּרייהייט פון געדאַנק און רייכערע גייסטיגע אינטערעסען. איך האָב געוואוסט, אז אין דעם פּרט פון דאָקטרינערן דאגמאַטישען גלויבען זיינען די רוסישע סאָציאָל־דעמאָקראַטען נאָך ענגערע, נאָך פּאַנאַטישערע קליינזל־מענשען, איידער די נאַראַדאָוואָלצן.

נאָר עס איז געווען אַזוי פונקט, אין וועלכען איך בין געווען איינס מיט די „פֿליעכאַוצעס" און פּאַר וועלכען איך האָב געפונען וועניג פּארשטענדענים באי די נאַראַדאָוואָלצן: די נויטיגקייט פון סאָציאָל־רעוואָליוציאָנערער פּראָפּאַגאַנדא און אגיטאַציע צווישען דעם שטאָדטישען פּראָליעטאַריאַט.

אָט דער פונקט איז פּאַר מיר געווען דאָפּעלט טייער: אי מצד זיין וויכטיגקייט פּאַר דער רוסישער רעוואָליוציע, אי מצד זיין באַדייטונג פּאַר דער אידישער נאַציאָנאַלער וויעדערגעבורט.

מיינע געדאַנקען וועגען דער וויכטיגקייט פון דער אַרבייטער־באַוועגונג פּאַר דעם רוסישען רעוואָליוציאָנערן קאַמף איז דאָ ניט נויטיג צו דערקלערן; איך וויל נאָר באַמערקען, אז אויך דער־מאָלט וווי איצטער איז פּאַר מיר דער פּראָלעטאַריאַט ניט צער־נויפּגעפּאַלען אין גאַנצען מיט דעם אַרבייטער־קלאַס. ער איז פּאַר מיר געווען נאָר א טייל פון דער אַרבייטער־קלאַס, וואָס דאַרף אין איינעם מיט דער סאָציאָליסטישער אינטעליגענץ זיין דער אוואַנגאַרד פון אַלע אַרבייטענדע שיכטען אין רוסלאַנד פּאַר דער באַפרייאונג פון דער מענשליכער אַרבייט. און שפּעציעל אין יענער צייט איז דער פּראָלעטאַריאַט געווען פּאַר מיר „דער פונקט פון קראַפט־אַנווענד" פּאַר דער אינטעליגענץ, וואָס האָט ניט געקאָנט דירעקט אַריינדרינגען אין דער פּויערישער דאַרף.

די שיכות אָבער צווישען סאָציאָל־רעוואָליוציאָנערער פּראָפּאַגאַנדע אין די שטערט און דער נאַציאָנאַלער וויעדערבאַלעבונג פון דעם אידישען פּאָלק קאָן דאָ קלאָר געמאַכט ווערן אין א פּאָר ווערטער.

דעם הויפט־אומגליק פון דער אידישער לאגע, די הויפט מניעה פאר דער אידישער נאציאנאל־פראגרעסיוער וויעדער־געבורט האב איך דעמאלט נעזעהען נאר אין איין אייגציגער ער־שיינונג: **אין דער אסימיליאציע**, אין דעם, וואס דער אסימיליאטארישער סאציאליזם רייסט אוועק פון אונז די בעסטע קינדער פון אונזער פאלק און צווינגט זיי צו ארבייטען פאר זייערע אידעאלען צווישען די ניט אידישע פעלקער, בעת זיי וואלטען דיזעלביגע אלגעמיין־מענשליכע ארבייט געמאכט טהאן אין די רעהמען פון זייער אייגענעם פאלק.

בלייבען מיר ביי די פראגראמען פון די אלטע רעוואליוציאנערע פארטייען, — דעם טשארני פערעדיעל" און דער „נאראדנאיא וואליא", איז דעמאלט דא זעהר וועניג האפנונג, אז די רעוואליוציאנערע ארבייט גופא זאל אומקעהרען די אידישע קינדער צו דעם אידישען פאלק.

דער ריין טערריסטישער קאמף און די ארבייט, וואס ער רופט ארויס, קאן ניט האבען אין זיך קיין אייגענאל פאנאנדער־טיילענדען עלעמענט. די שפראך פון דער באמבע איז קאסמאפאליטיש. אויף איהר פארפארטיגונג, טראנספארטירונג און אנוועגדונג אין דירעקטען קאמף קאנען אהן א ברעקעל אומבאקוועמליכקייט ארבייטען דער איד דעמבא מיט דעם פויל דעמבסקי.

די פראפאגאנדיסטישע ארבייט אין דארף וויעדער, וועלכע די אמאליגע „טשארנא־פערעדיעל'צעס" האבען פארלאנגט און גע־פרואווט דורכפיהרען, טראגט שוין אמת אין זיך א נאציאנאל פאנאנדערשיידענדען עלעמענט. אין דער רוסישער דארף קאנען ארבייטען נאר רוסיש־רעידענדע חברים, אין דער פוילישער נאר פויליש־רעידענדע. אבער אין אט דער אגראר־סאציאליסטישער ארבייט איז ניטא קיין פלאץ פאר'ן אידישען פאלק, וויל עם זיינען ניטא קיין אידישע דערפער און קיין אידישע פויערים.

ערשט די פראפאגאנדע און אגיטאציע אין די שטעט און שטעטלעך צווישען דעם פראלעטאריאט, באשאפט א פלאץ פאר'ן אידישען פאלק אין דער רעוואליוציאנערער ארבייט און א מאגנעט פאר'ן אידישען רעוואליוציאנער אומצוקעהרען זיך צו זיין פאלק. אמת, אין דער ערשטער צייט וועט ער זיין דאס, וואס מען רופט

איצטער אן „אידיש־רעדענדער" קאסמאפאליט, און זיין נאנצע צוגעבונדענקייט צו דעם פאלק ווערט באשטעהן נאר אין דער שפראך־גמיינשאפט. אבער וואס מעהר עס ווערט אנגעפיהרט ווערן די ארבייט צווישען די מאסען, אלץ מעהר ווערט דער אידישער נאציאנאלער לעבען, וואס ברויזט אין זיי, מיט די ספעציפישע נויטען פון דעם אידישען נאציאנאלען לעבען נאציאנאלירען די אינטעליגענץ, וואס ארבייט צווישען זיי, און סוף־כל־סוף ווערט א דאנק דער סאציאליסטישער אויפקלערונגס־טעטיגקייט, זיך מוזען באווייזען ביי דעם אידישען פאלק א נייע אייגענע סאציאליסטישע אינטעליגענץ, וואס האט נית געדארפט דורכמאכען דעם אבנארמאלען קראנהאפטען אסימיליאטארישען פריאד און וואס ווערט גלייך פון דער אידיש רעליגיעזער ווערט־אנשויאונג אריבער גענהן צו א פראגרעסיוו סאציאליסטישער אין דיזעלביגע פארמען פון דער אידישער שפראך, ד. ה. אין די פארמען פון דער אידישער נאציאנאלער עקסיסטענץ. די נייע סאציאליסטישע אינטעליגענץ ווערט נאר נית דארפען טראכטען צי זי איז א אידישע אדער נית קיין אידישע, ד. ה. מיט אנדערע ווערטער, איהר ווערט נאר אויפ'ן זין נית ארויף, אז זי איז נית קיין אידישע, און אויף אזא'ן אופן ווערט די אידישע פראגרעסיווע וויעדעראויפלעבונג ווערן אקוראט אזוי נאטירליך, ווי עס איז נאטירליך נאציאנאל דער פראגרעס ביי אלע פעלקער פון דער וועלט.

אט דעם גרונט־גדאנק האב איך דעמאלט געפרעדיגט אויף רעכטס און אויף לינקס, און האב בפירוש אויסגעטייטשט, אז איך מאך א גרויסען אונטערשייד צווישען „נאציאנאל" און „נאציאנאליסטיש"! „נאציאנאליסטיש" האט פאר מיר דעמאלט געהאט דעמזעלביגען טייטש, וואס „שאוועניסטיש", וואס איז „אנטי־אינטערנאציאנאל". עס איז אבער געווען זעלבסט־פארשטענדליך, אז מיין אידישע אניטאציע איז געשטאנען פעסט ווי א פעלז אויף דעם באדען פון דעם ריינעם אינטערנאציאנאליזם.

פלעגען טאקי אפט חברים און באקאנטע, מיט ווען איך האב גערעדט וועגען דעם, מיר אויפווייזען, אז אויב זיי וואלטען געטראכט אזוי ווי איך, וואלטען זיי א מינוט נית געקאנט זיין ביי דער „נארודנאיא וואליא" און וואלטען זיך גלייך אנגעשלאסען אן דער רוסישער סאציאל־דעמאקראטיע.

אייניגע פון מיינע באקאנטע האבען אונטער דעם איינפלוס פון אט דעם געדאנקען־גאנג טאקי אזוי געטאן: זיי זיינען צוגע־שטאנען צו דער סאציאל דעמאקראטיע און זיינען שפעטער גע־ווארען טעטיגע מיטגליעדער אין דעם „בונד". פאר מיר אבער איז אזא אויסוועג געווען אוממעגליך סאי מחמת רעוואליוציא־נערע, סאי מחמת דיין אידישע טעמים.

פון א דיין סאציאל־רעוואליוציאנערען שטאנד־פונקט האב איך בשום אופן ניט געקאנט מסכים זיין מיט דעם גרונט־געדאנק פון די „פליעכאנוצעס", אז לויט די אייזערנע געזעצען פון דער היסטארישער אנטוויקלונג מוז רוסלאנד דורכמאכען די קאפיטאליסטישע אנטוויקלונגס־פאזע און אז די פאליטישע פריי־הייט וועט אין רוסלאנד אויסגעקעמפט ווערן פון דער קאפיטא־ליסטישער בורזשואזיע.

איך האב ניט אייניגעזעהען (און זעה עד היום ניט איין), פאר וואס מען האט ארויסגעלאזען אזא שם רע אויף די „אייזערנע געזעצען פון דער היסטארישער אנטוויקלונג" און פאר וואס מען זאל אין איהר נאמען מעגען מקריב זיין די אינטערעסען פון דער גרעסטער מאריטעט פון דעם רוסישען פאלק (פון דעם פויער־טום) אויף דעם מזבח פון דעם קאפיטאליזם. נאך וועניגער האב איך געקאנט איינזעהען, ווי אזוי מען קאן זיין נאאיוו און גלויבען אין דעם רעוואליוציאנער־פאליטישען כאראקטער פון דער רוסי־שער בורזשואזי, וואס האט ווי דער גאנצער רוסישער קאפיטא־ליזם, זיך געהאלטען און אנטוויקעלט נאר א דאנק די חסדים פון דער צארישער רעגיערונג.

אויב אין רוסלאנד קאן און זאל אנגעפיהרט ווערן א די־רעקטער אקטיוואר פאליטישער קאמף קאן דאס געמאלט זיין נאר אין דער פארם פון טעראר, ווי ער איז געפיהרט געווארען פון דער פארטיי „נארודנאיא וואליא".

אט די דיין סאציאל־רעוואליוציאנערע טעמים האבען אבער אויך געהאט א געוואלטיגע באדייטונג פאר די אינטערעסען פון דער אידישער פראגרעסיוו־נאציאנאלער ווידערבאלעבונג.

אזא ווידערבאלעבונג פון דעם אידישען פאלק אין רוסלאנד איז דענקבאר,—האב איך גע'טענה't,—נאר אויף דעם באדען פון א פאלקסטימליכען („נארודניטשעסקען") פראגראם, וואס שרעקט

זיך ניט פֿאר די כלומרשט'דיגע אייזערנע אנטוויקלונגס־ געזעצן, וואָס מאכט ניט צו קליין־געלט די באוואוסטזיניגע טעטיג־קייט פון דער אינטעליגענץ און שטעלט אַוועק דעם אגראר־סאָ־ציאַליזם אין דעם צענטער פון איהר פּראָגראַם.

פון דעם מארקסיסטישען שטאַנד־פונק האָט מען אויך אויף דעם אידישען פאַלק ארויסגעזאָגט די נבואה, אז ער מוז פֿאר־שווינדען, „א דאנק די אייזערנע געזעצען פון דער געשיכטליכער אנטוויקלונג". אויך אין אָט דעם פּרט איז דאָס ניט מעהר, ווי א בייזער רכילות אויף דער מענשליכער געשיכטע. זי איז גאָר ניט אזוי שלעכט. ניטאָ אין איהר אוצלכע גענצען, וואָס זאָלען פֿאר'משפּט'ען א גאנצען פאַלק צום טויט. דאָס אידישע פאַלק האָט תמיד געקעמפט פֿאר זיין נאציאָנאַלער עקסיסטענץ. צו־ליעב אָט דער נאציאָנאַלער עקסיסטענץ זיינען האָט ער זיך רעליגיעז ארום געצאמט פון דער גאנצער וועלט. און אָט דעם קאמף וועט ער קיינמאל ניט אויפגעבען, ווי איך האָב דאָס קלאָר געמאכט אין מיין רוסישער ארבייט: „מיסלי אָב איסטאָריטשעס־קיך סוד'באך יעווריסטווא" פון דעם יאָהר 1887.

עס איז אָבער א גרויסע נפקא מיניה פֿאר דער פּראָגרעסיוער וועלטליכער אנטוויקלונג פון דעם אידישען פאַלק, צי ער וועט דאַרפען קעמפען פֿאר זיין נאציאָנאַלע עקסיסטענץ אין א קא־פּיטאַליסטישען רוסלאַנד אָדער אין אן אנטי־קאפּיטא־ליסטישען, וואו די אינטערעסען פון דער ארבייטערשאפט און דער פּויערימשאפט וועלען שטעהן אויף דעם ערשטען פּלאַן.

אין א קאפּיטאַליסטישען רוסלאַנד מיט דער ריין בירגערלי־כער גלייכבארעכטיגונג, וואָס מען האָט צו דערוואַרטען פון איהר, וועט דער גרעסטער טייל פון דעם אידישען פאַלק אריבער צו דער בורזשואזי. די אידישע ארבייט וועט זיך דעמאָלט נאָך וועניגער אָנזעהען, אידער איצטער. די אידישע אינטעליגענץ וועט זיך נאָך מעהר רוסיפיצירען אידער איצטער.

וואָס וועט זיין דער פּועל־יוצא דערפון? — די פֿארשטאַרק־טע אידישע בורזשואזי וועט ארויסרופען נאָך א שרעקליכערען אנטי־סעמיטיזם, אידער איצטער; און דער נאָמען „איד" וועט ווערן גלייכבאדייטענד מיט „בורזשוא" און „סאָציאַליסט רעאק־ציאָנער". די גרויסע פאַלקס־מאסען, וואָס וועלען בלייבען לעבען

אין דחקות, נויט און עקאָנאָמישען פּאַראַזיטיזם, וועלען זיין די אייניציגע טרעגער פון דער אידישער נאַציאָנאַלער עקסיסטענץ. פּאַרלאָזען פון דער אינטעליגענץ, וועלען זיי נאָך מעהר אונטער־פאַלען אונטער דער רעאַקציאָנערער גייסטיגער מאַכט פון די רבנים און צדיקים. און אויף אזא'ן אופן מוז דעמאָלט די אידישע נאַציאָנאַלע עקסיסטענץ אָננעהמען א קלאָר אויסגעשפּראָכענעם רעאַקציאָנערען כאַראַקטער. סאָציאַל וועט דער איד זיין דער אָנהענגער פון דעם סוחרישען קלאַס און זיינע אידעאַלען; קולטורעל וועלען די אידישע מאַסען זיין די פּאַרטיידיגער פון דער שוואַרצער קלעריקאַלער מאַכט.

א גאַנץ אנדער גורל קאָן ערוואַרטען דאָס אידישע פּאָלק, ווען די אידישע אינטעליגענץ, ווי א שאַפענדער כוח פון דער אידישער געשיכטע, זאָל זיך איצטער אומקעהרען צו דעם אידישען פּאָלק און זאָל זיך אוועק שטעלען די אויפגאַבע, עס פּראָגרעסיוו־נאַציאָנאַל וויעדער אויפצולעבען אויף די יסודות פון ערד־ארבייט און דער אידישער שפּראַך. די אידישע פּויערימשאַפט וועט אָפּשאַפען דעם בורזשואזען, ניט ארבייטאָרישען כאַראַקטער פון דער אידישער נאַציאָנאַלער עקסיסטענץ. די נויט אין אינטעליגענטע כוחות וועט צוציעהען צו דער אידישער דאַרף די בעסטע קינדער פון אונזער פּאָלק, וואָס וועלען זיין פּאַראיניגט מיט איהם דורך איין און דערזעלביגער פּראָגרעסיוו גייסטיגער אטמאָספערע אין דער אידישער שפּראַך. אָט די ביידע זאכען: די ספּעציעלע באַדינגונגען פון דעם דאַרפּס־לעבען און די אידישע קולטור אין דער אידישער שפּראַך וועלען פון זיך אליין אָפּהיטען די נאַציאָנאַלע עקסיסטענץ פון אונזער פּאָלק, און ער וועט זיך מעהר ניט נויטיגען אין קינסטלי־כע דערהאַלטונגס־מיטלען פון אן איזאָלירענדען רעליגיעזען לעבען.

אזא נייער גורל פאר'ן אידישען פּאָלק און אזא פּראָגרעסיוו־נאַציאָנאַלע וויעדרגעבורט זעצט אָבער פּראָוים דעם זיעג פון דער „נאַראָדנאיא וואָליא". דער טעראָריסטישער קאמף וועט ברענ־גען די פּאָליטישע באַפרייאונג און די אָפּשאַפונג פון אלע באַ־גרעניצונגען אין דער אידישער גלייכבארעכטיגונג. פון דער אנדער זייט וועלען די אַראַר־דעפּארמען פון דער „נאַראָדנאיא

וואָליא" וואָס וועלען, ווי אַן ערשטער שריט צו דעם סאָציאַליס־
טישען שטאַאט, זיין געציעלט צו פּאַרטיידיגען די עקאָנאָמישע
פּאָזיציעס פון דער פּויערימשאפט, עפענען אויך פּאַר דעם אידישען
פּאָלק א פּרייען צוטריט צו דער ערד, און דער אידישער איבער־
גאַנג צו דער ערד־אַרבייט וועט מוזען קרעפטיג געשטיצט ווערן
פון א פּויערים־פּריינדליכער רעגיערונג שוין אין די אינטערעסען
פון דער פּויערימשאפט גופא: כדי פּטור צו ווערן פון דעם אידי־
שען „לופט־מענשענטום" וואָס איז איצטער געצוואונגען
צו לעבען פּאַראַזיטיש אויף דעם קערפּער פון דעם רוסישען פּאָלק.

איך ווייל דאָ ניט אונטערזוכען, וואָס די מעהר אידער דריי־
סיג־יעהריגע פּעריאָדע, וועלכע טיילט מיך איצטער אָפּ פון יענע
יוגענט־געדאַנקען מיינע, האָט אָפּגעפּרעגט אין זיי און וואָס זי
האָט אין זיי באַקרעפטיגט, אָבער דאָס זיינען געווען — אין
די הויפּט־שטריכען — די געדאַנקען, וואָס איך האָב דעמאָלט
מינדליך פּאַרשפּרייט צווישען דער אידישער שטודירענדער יוגענט,
און וואָס א טייל פון זיי האָב איך אין א קאָנצענטרירטער פּאָרם
פּאַרעפענטליך אין 1892 אין מיין „יעוורעי ק' יעוורעאָם". דאָס
זיינען אָבער אויך געווען די געדאַנקען, וואָס האָבען געמאַכט
אוממעגליך פּאַר מיר אָנצושליעסען זיך אָן דער מאַרקסיסטישער
סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. אָלע מיינע האָפענונגען, — סאי די סאָ־
ציאַל־רעוואָלוציאָנערע, סאי די אידיש־נאַציאָנאַליע, — זיינען
געווען פּאַרבונדען מיט דעם שיקזאל פון דער פּאַרטיי „נאַראָדנאיא
וואָליא", מיט איהרע אידעאַלען און איהרע קאַמף־מעטאָדען.
ס׳איז אמת, זי לעבט איצטער איבער א קריזיס. זי וועט דאַרפען
איבערקוקען איהר פּראָגראַם. דער עיקר וועט זי דאַרפען מאַכען
מעהר פּלאַץ אין איהם פּאַר דער נאַציאָנאַליסטישער גלייכבא־
רעכטיגקייט פון די אונטערדריקטע פעלקער אין רוסלאַנד און
פּאַר דער שטאָדטישער פּראָפּאַגאַנדע צווישען דער אַרבייטער־
שאפט, וועלכע זי וועט מוזען זוכען צו געווינען פּאַר איהרע סאָצי־
אַליסטישע ציעלען.

דאָס זיינען אַלע פּונקטען וואָס גיהן ניט להיפּך צו דעם
עיקר פון דעם נאַראָדאָוואַלענטום. אַדרבה: זיי לייגען אויף
דער ליניע פון זיין אַנטוויקלונג, און עס איז ניטא קיין ברעקעל
גרונט פּאַר מיר, איך זאָל פּאַרלאָזען איהרע רייהען.

אזוי איז דעמאָלט געווען מיין שטעלונג צו די ביידע פיינד־ליכע אָרגאַניזאַציעס, וועז דער פיהרער פון די ציוריכער „אַסווא־באַזשרייענדע", קאָלמאַנסאָן, האָט מיר געמאַכט דעם פֿאַרשלאָג, איך זאָל אריינטרעטען אין א נייער אומפֿאַרטיאישער גרופּע, וואָס איהר ציעלט זאָל זיין צו באַשאַפֿען א סאָציאָל־רעווא־ליוציאָנערע ליטעראַטור פֿאַר דער ארבייטערשאַפֿט. די ערשטע אויפגאַבע זאָל דערווייל זיין — העלפֿען אַרויסגעבען די „ארבייטער־ביבליאָטעק". אונטער פֿליעגאַנאָוו'ס רעדאַקציע, וואָס איהר ערשט ביכער: „פּיאָטר אלעקסייעוו'ס רעדע" געפינט זיך שוין אין דרוק.

דעם פֿאַרשלאָג האָב איך אָנגענומען, הגם מיינע חברים פון דעם נאַראָדאָוואָלישען פֿאַנד האָבען מיך געוואָרנט: „איהר וועט זעהן, אין וואָס פֿאַר א זומף זיי וועלען אייך אריינשלעפּען!" איך האָב מיר אָבער בשום אופן ניט געקאָנט משער זיין, וואו אזוינס דא קאָן ערגעץ שטעקען א זומף. „איהר קענט ניט פֿליע־כאָנאָוו'ן" — איז געווען זייער ענטפֿער דערויף.

און אזא זומפ איז טאַקע געווען. דעם ארבייטער אלעקסיי־עוו'ס רעדע, געהאַלטען פֿאַר'ן געריכט אין די זיעבעציגער יאָהרען, וואָס איז געווען ניט נאָר אן שארפער אנקלאָג אנטקעגען דער קאַפּיטאַליסטישער רויבער־וועלט און דער צארישער מערדער־רעגיערונג, נאָר אויך א הימן פֿאַר דער פֿאַראייניגונג פון אר־בייטערשאפט און איטעליגענציע אין דעם סאָציאַל־רעווא־ליוציאָנערע קאמף, — אָט די רעדע האָט פֿליעכאָנאָוו געהאַלטען פֿאַר נויטיג צו באַלייטען מיט א פּאַרוואָרט, וואָס איז געווען ניט קיין אנדער זאָך, ווי א פּראָוואָצירענדער קאמף־אויפרוף אנטקעגען דער גאַנצער רוסישער רעווא־ליוציאָנערער אינטעליגענץ. לויט דער פּאַרם א פּאַלעמיק אנטגעגען בורצעוו'ן און זיין „סווא־באָר־נאיא ראָסיא", וואָס האָט גערופען די רעווא־ליוציאָנערען צו פֿאַראייניגען זיך מיט די ליבעראַלען, איז אָבער דער תוך פון דעם פּאַרוואָרט געווען א העפטיגער אָנפאַל אויף אלע פּריהערדיגע דורות פון דעם רעווא־ליוציאָנערן קאמף, וועמעס אנדענק עס איז אונז אלעמען געווען אזוי טייער. און דערצו איז דער אָנפאַל געווען נאָך אין אזא מאום'ער דעמאָנגישער פֿאַרם.

נאָך איידער די בראָשורע האָט פֿאַרלאָזען דעם דרוק, האָט

א חבר, א נאראָדאָוואָל, געבראכט מיר אן עקזעמפּליאר איהרען, געבעטן איך זאָל איבערלייענען דעם פּאָרוואָרט און זאָגען, ווי ער געפעלט מיר. איך בין גלייך מיט דער בראָשורע אוועק צו קאָלמאנסאָנען פּאָדערן א דערקלערונג. קאָלמאנסאָן האָט מיר קורץ און אָפּען מיטגעטיילט, אז „געאָרגי וואָליענטאָוויטש“ (פּליאכאנאָוו) האָט געפּונען פּאר נויטיג צו דערקלערען א קריעג דער אינטעליגענץ (ר. ה. דעם גלויבען אין איהר רעוואָליוציאָנערער מיסיע און איהר רעוואָליוציאָנערער ראָליע) „אויף לעבען און טויט“, און אז דאָס איז נאָך ערשט דער אנהויב...

איך האָב געמוזט ניט נאָר פּאָרלאָזען יענע „אומפּארטייאישע גרופּע“, נאָר אויך ארויסטרעטען אנטקעגן דער „ארבייטער ביבליאָטעק“ אין אָפּענעם קאמף.

פון אָט דעם עפּיזאָד אן האָב איך אָנגעפּאנגען מיין אָפּענעם קאמף אנטגעגען דעם מארקסיזם בכלל און דער פּליכאנאָוו'שער סאָציאל־דעמאָקראָטיע בפרט.

א געלענהייט פּאנאנדערצואוויקלען אלע טעאָרעטישע און פּראקטישע פּונקטען פון אונזערע סכסוכים האָט מיר געגעבען דער ערשטער ביכעל פון פּליכאנאָוו'ס „סאָציאל־דעמאָקראט“, וואָס איז באלד דערנאָך ארויס. איך האָב אָנגעקינדיגט א רעפעראט וועגען דעם ביכעל, און עס האָט זיך אָנגעהויבען א דיסקוסיע מיט ענטפערס און געגען־ענטפערס, וואָס האָט זיך פארצויגען אויפ'ן גאנצען ווינטערסעמעסטער 1889 — 1890. (צוויי און זיבעציג אָוועקטען פון אזייגער 9 ביז 2-3 נאָך האלבע נאכט).

וועגען דער אויסערליכער זייט פון דער זאך ווייל איך דאָ נאָר זאָגען, אז זעלטען־ווען איז אן עפענטליכע דיסקוסיע געווען אזוי באלהרענג און ערציהעריש. זעלטען־ווען האָבען די דים־קוטאנטען פארלאָזען די אָביעקטיוע הויך און דעם טיפען ערנסט פון דעם ענין און זיך גלאָזט הינריסען פון סוביעקטיווע ביטערע פערזענליכע אָנגריפען. דער עולם פלעגט אזעלכע אומפאסיגקייטען אויפנעהמען מיט א שניידענדיגער קעלט, און זיי פלעגען באלד פארשטומען. אין דער דעבאטע זיינען אריינגעצויגען געווארן כמעט אלע ענינים וואס האָבען גהאט א שיכות צו דעם „וויסענ־שאפטליכען סאָציאליזם“ (א חוץ די ריין עקאָנאָמישע טעאָריעס

פון קאַרל מאַרקס, וויל קיינער פון די קעמפענדע צדדים האָט זיי ניט געליקענט) און צו דער רוסישער ווירקליכקייט, שפּעציעל צו דער לאַגע פון דעם רוסישן פּויערטום. אויב אין די פּראַקטישע פראגען בנוגע דער לאַגע פון דער רוסישער דאָרף, האָב איך נאָך געהאַט מיטהעלפער צווישען די חברים נאַראַדאָוואָלען, איז דער גאַנצער טעאָרעטישער טייל — די קריטיק פון דעם מאַרקסיזם — אויסגעפאַלען נאָר אויף מיר אַליין: צום טייל דערפאַר וויל איך בין געווען מעהר באַהאַוועט אין דער זאַך און צום טייל אויך מחמת דעם, וואָס די איבעריגע חברים מיינע האָבען זיך ניט געווואָלט אידענטיפיצירן מיט מיין נעגאַטיוועם בליק אויף מאַרקסיזם.

מיין שטאַנד פונקט אין דער פּאָליעמיק אַנטקעגען דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע איז דעמאָלט געווען אזא:

איך בין ניט אַרויסגעטראָטען מיט דער באַהויפטונג, אז דער מאַרקסיזם איז פאַלש, אז נערעכט אין דער געשיכטס־פילאָסאָפיע איז גאָר דיורינג, אָדער א וועלכער עס איז אַנדער דענקער. איך האָב נאָר געזוכט צו באַווייזען, אז דער מאַרקסיזם איז ניט וויסענשאפטליך, אז ער איז אויפגעבויט אויף ריין פילאָסאָפישע סברות, וואָס זיינען אריבער געגומען געוואָרען א טייל פון העגעלן, א טייל פון דעם מאַטעריאַליזם. דער מאַטעריאַליזם איז אָבער פונקט אזא מעטאַפיזיק, וואָס האָט ניט צו טהאָן מיט אמת'ער וויסענשאפט, ווי דער העגעל'שער אידעאַליזם.

דער וויסענשאפטליכער סאָציאַליזם, האָב איך געטענה'ט, טאָר איבערהויפט ניט געבויט ווערן אויף דער אָדער יענער געשיכטס־פילאָסאָפיע. דאָס וואָלט געהייסען, אז מיר זיינען פאַר דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל נאָר דערפאַר, וויל דער סטיכישער פּראָצעס טרייבט צו זיין פאַרווירקליכונג, אַלץ איינס, צו מיר ווילען דאָס אָדער ניט; אַלץ איינס, צו דער סאָציאַליסטישער אידעאַל איז ווערטה, מאַראַליש ווערטה, מיר זאָלען קעמפען פאַר איהם, אָדער ניט.

מיר טאָהרען זיך ניט שטעלען אויף אזא שטאַנד־פונקט מחמת צוויי טעמים. ערשטענס, קאָן מען ניט איינזעהען, פאַר וואָס איינער דאַרף ווערן א סאָציאַליסט און מקריב זיין לעבען פאַר איהם, אפילו ווען מען באַווייזט איהם אויף דעם וויסענשאפט־

לעבן אופן, אז דער שטראָם פון דער מענשלעכער געשיכטע טראָגט זיך צו דעם סאָציאַליסטישען ענד־ציעל און קאָן מיט קיין זאַך ניט אויפגעהאַלטען ווערן. עס טאָר ניט פארגעסען ווערן, אז דאָ האַנדעלט זיך וועגען אונזער אייגענעם לעבען, וועגען די אומגעהויערע קרבנות, וואָס ווערן פאַרלאַנגט פון אונז. אָט די קרבנות דארפען מיר, רעוואָליוציאָנערען, פרייווילליג ברענגען אויף דעם מזבח פון דעם סאָציאַליזם. דארפען מיר דאָך פריהער וויסען און זיין זיכער, אז דער סאָציאַליזם איז ווערט ה, מיר זאַלען אַוועקגעבען אונזער לעבען פאר זיין פארווירקליכונג.

אָנגענומען, מיר זעהען איין, אז דער סאָציאַליזם מוז ברענגען אומגליק אויף דער וועלט אנשטאָט גליק; א צוריקקעהר צו א חיה'שען לעבען, אנשטאָט א געשטיגערטער מענשליכער אנטוויקלונג, א נייע פארשקלאַוואונג פון דעם מענשען, אנשטאָט זיין באפרייאונג. איז־וואָס וועט אונז דעמאָלט העלפען דער באַוויז, אז דער סאָציאַליזם וועט סאי־ווי־סאי מקוים ווערן? מיר וועלען דעמאָלט מוזען זאָגען, אז אין דער מענשליכער וועלט איז ניטא קיין פּראָגרעס. אז אין איהר געהט־אַלץ פון גוט צו ערגער און נאָך ערגער. אויב מיר קאָנען נאָך ווי עס איז שטערן דעם סטיכישען היסטאָרישען פּראָצעס, וואָס פיהרט צו דעם אומגליק־ברענגענדען סאָציאַליזם, איז דאָס אודאי אונזער חוב צו טהאָן: זאָל דער אומגליק אריינטרעטען וואָס שפעטער. אויב אָבער מיר קאָנען דעם היסטאָרישען פּראָצעס אפילו ניט פאַרלאַנגזאַמען, איז דעמאָלט דארפען מיר א מאָל טהאָן אויף איהם מיט'ן האַנט, און זעהען ווי עס איז צו מאַכען אונזער אייגענעם פערזענליכען חשבון מיט א וועלט און מיט אן אומפאַרמיידליכען היסטאָרישען פּראָצעס, וואָס פון איהם קאָן קיין גוטס פאר דער מענשהייט ניט ארויסקומען. זיך נאָך מקריב זיין פאר אזא פּראָצעס וואָלט געווען די ריינסטע משוגעת.

מיט אַנדערע ווערטער הייסט עס: מיר, די קינדער פון דער בורשואזיי און פון דעם אַרעל, וואָס האָבען זיך אָפּגעזאָגט פון די אונמאָראַלישע אידעאַלען פון אונזערע עלטערן און פון אונזער סביבה, וואָס זיינען גרייט אַוועק צו געבען אונזערע יונגע לעבענס פאר דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל, קאָנען דאָס טהאָן ניט אויס געשיכטס־פילאָסאָפישע סברות און אויסרעכענונגען, —

ווי וויסענשאפטליך זיי זאלען ניט זיין, — נאר אויס דעם גע־
פיהל פון א מאראלישען חוב, אויס דעם באוואוסטזיין, אז דער
סאציאליזם איז דער העכסטער סאציאל־עטישער אידעאל, וויל
ער ברענגט גליק און פרייהייט און גערעכטיגקייט פאר דער לויי־
דענדער מענשהייט. פאר דעם גליק פון דער מענשהייט זיינען מיר
זיך מקריב און ניט פאר דעם בלינדען סטיכישען פראצעס.

הייסט עס, אז די טעאָרעטישע באגרינדונג פון דעם סאציי־
אליזם דארף קודם כל זיין אן עטישע און ערשט דערנאך
א געשיכטס־פילאסאפישע. און די געשיכטס־פילאסאפישע וועט
נאר דעמאלט קאנען האבען א ווערטה פאר אונז, ווען זי וועט
צענויפפאלען מיט דער עטישער באגרינדונג אדער, לכל הפחות,
ניט גרייכן להיפך צו איהר.

אבער אויך אט דעם באגרעניצטען ווערטה קאן אונז די
געשיכטס־פילאסאפיע ניט געבען, און אין דעם ליגט דער צוויי־
טער טעם, פאר וואס מיר זאלען זיך אין גאנצען אפזאגען פון
איהר.

דער גאנצער באדייט פון דער געשיכטס־פילאסאפיע הענגט
אפ פון דעם, צי זי קאן זיכער פאראויסזעהען, וואוהין עס
טראגט דער געשיכטליכער שטראם, — אויב ס'איז דא אזא מעכ־
טיגער סטיכישער שטראם, וועלכען קיין מענשליכע קראפט קאן
ניט אפהאלטען און ניט פארקירעווען ערגעץ־וואו אין אן אנדער
ריכטונג. אזא זיכערען וויסענשאפטליכען פאראויסזעהען קאן
אבער קיין געשיכטס־פילאסאפיע אונז ניט געבען, און וועניגער
פאר אלץ קאן דאס טהאן דער מארקסיזם. אלע זיינע חשבונות
פאר דער צוקונפט גרינדעט ער אויף זיין הויפטזאץ, אז אין דער
געשיכטע קומט אלץ פאר לויט דעם פארלויף פון דעם עקאנא־
מישען פראצעס, אבער אט דעם גרונט־זאץ זיינעם האט דער
מארקסיזם ערגעץ ניט באוויעזען. עס זיינען נאך ניט געמאכט
געווארען קיין ערנסטע געשיכטליכע אויספארשונגען פון א מארק־
סיסטישען שטאנדפונקט, — אויספארשונגען וואס זאלען דעקען
גרויסע און וויכטיגע פעריאדען אין דער מענשליכער אנטוויקע־
לונג. ביז אבער אזעלכע געווישענהאפטע פינקטליכע אויספארשונ־
גען וועלען געמאכט ווערן, איז דער מארקסיזם ניט קיין אנדער
זאך, ווי א פארלויפיגע סברא וואס קאן פאר'אמת'ט

וועלן, קאָן אָבער אויך אָפּגעפּרעגט ווערן אין דער וויסענשאפט־ליכער פּאָרשונג.

אזא פּאָליטיפיגע סברא איז זייער א ניצליכע זאך אין די הענט פון דעם וויסענשאפטליכען פּאָרשער. זי גיט איהם די מענ־ליכקייט, צו שטעלען באשטימטע פּראגען, בעת ער געהט אויספּאָרשען די וועלקליכקייט. אָבער די פּאָליטיפיגע סברה קאָן איהם ניט דיקטירען קיין ענטפער אויף די געשטעלטע פּראגען. דעם ענטפער דארף ער זוכען אין דעם אנאליז פון דער היסטאָרישע ערשיינונגען גופא.

וויל דער סאָציאליזם ווערן א וויסענשאפט, וויל ער גרינדעט זיך אויף א געשיכטס־פילאָסאָפיע, דארף קודם כל די געשיכטס־פילאָסאָפיע ווערן א וויסענשאפט. זי קאָן דאָס אָבער נאָר דע־מאָלט, וועז זי וועט בויען איהרע לעהרען אויף דעם אנאליז פון אלע היסטאָרישע פאקטען אוז ניט אויף פילאָסאָפישע סברות, ווי דאָס איז דער פאל מיט דעם מארקסיזם.

דער געוועהנליכער מאסען־סאָציאליסט וויים נאָך ניט אָט פון דעם קארדינאלען פאקט, אז די מארקסיסטישע געשיכטס־פילאָסאָפיע איז נאָך ניט קיין וויסענשאפט; אז אין דעם פּרט פון אויסשטודירען די וועלקליכקייט אין דעם מענשליכען היסטא־רישען עבר שטעהט דער מארקסיזם זעהר וויט הינטער זיינע אויפגאבען. בשום אופן קאָן מען דעם מארקסיזם ניט פארגליכען אין דעם פּרט פון וויסענשאפטליכקייט, מיט דעם דארוויניזם, ווי דאָס ווערט אָפט געטהאָן. דער מאסען־סאָציאליסט מערקט ניט די פאלשקייט פון אזא פארגליך. סאי דער דארוויניזם, סאי דער מארקסיזם ווערן איהם געגעבען אין פאָפולערע ביכלעך און בראָ־שורען. אנשטאָט אן איבערבליק איבער די פאקטען, וואָס דארפען בארעכטיגען די אָדער יענע סברה, ווערן אין יענע ביכלעך גע־בראכט איינצעלנע ביישפיעלען, וואָס איליוסטרירען דעם גע־דאנק. אויף אזא'ן אופן ווערט געוואונען דער איינדרוק, אז דער מארקסיזם איז אקוראט אזוי סאָליד איינגעפונדעוועט אין דעם פאקטישען מאטעריאל, ווי דער דארוויניזם. אָבער דאָס איז נאָר א פּארבלענדענים, וואָס שטאמט פון אומוויסענהייט.

דער דארוויניזם איז אין דער פּאָפולערער ביכלעך־און־בראָ־שורען־ליטעראטור ווי א קרעדיט־ביליעט, וועלכען מען קאָן איינ־

קאסירן אין דער באנק פון ווייסענשאפטלעכער פארשונג. זיין „קורס" קאן זיך הויבן אדער פאלן, אבער מען באקומט פאר איהם דעם ריינעם גאלד פון פאקטישען וויסען. דער מארקסיזם איז אבער ניט ווי א קרעדיט־ביליעט, נאר ווי אן אקציע פון א נייער אונטערנעהמונג, זאגען מיר, פון א גאלד־מינע. די אקציע זאגט צו, אז אויב מען וועט גראבען וועט מען געפינען גאלד. די אונטערנעהמונג קאן זיך אבער אויסלאזען מיט א וויסענשאפטלעכען באנקראט.

אט דאס איז געווען אין קורצען די ארגומענטאציע פון מיין ערשטען ארויספאהר.

איך וויים ניט, ווי אזוי מיינע ארגומענטען האבען געווירקט אויף די צוהערער. אויף די דיסקוטאנטען פון דעם מארקסיסטישען צד האבען זיי אבער קיין גרויסען רושם ניט געמאכט. איינער פון זיי, — דער פויל מארכליעווסקי, — האט זיך אויסגעלאכט פון אט דער פאדערונג, אז דער מארקסיזם זאל צאהלען „מזומנים", אנשטאט פאפיערענע סברות וועגען די אלגעמיינע געזעצען פון דער געשיכטלעכער אנטוויקלונג — געבען אונז ערנסטע היסטארישע פארשונגען וועגען אלע איהרע וויכטיגע פעריאדען.

„זשיטלאווסקי", האט ער געזאגט, „איז געוואוינט צו גרויסע גראבע תלמוד'ישע פאליאנטען, און די געוואוינהייט זיינע טראגט ער אויך אריבער אויף דער טעאריע פון דעם וויסענשאפטלעכען סאציאליזם".

איך וויל דא באמערקען, אז די פראגע וועגען דער וויסענשאפטלעכקייט פון דעם מארקסיזם, וועלכע איך האב אויפגעהויבען אין די ציוריכער דיסקוסיעס, האט זיך נאכדעם אריבער געטראגען אין דער דייטשער און דער רוסישער סאציאליסטישער פרעסע.

א באריכט וועגען מיין שטאנד־פונקט און די פאקטען אויף וועלכע איך שטיץ מיך, האב איך אווק געשיקט מיכאילאווסקי'ן און שפעטער פארעפענטליכט אין דייטש אין פערנעסטארפערם „דייטשע וואַרטע". אין דער דייטשער סאציאליסטישער ליטעראטור האט נאר עדוואַרד בערנשטיין אויפגענומען ערנסט מיין ארבייט. קאוטסקי האט זי אפגע'פטר'ט מיט אן אויסרער, אז די סאציאל דעמאקראטישע פארטיי איז א קאמף־פארטיי און האט

ניט קיין פיעל צייט אויף טעאָרעטיש־וויסענשאפטליכע אונטער־זוכונגען.

נאָר אין רוסלאנד איז די פּאָליעמיק געוואָרען א היציגע און א שארפע. מיכאיל׳אווסקי האָט דעם גאנצען פאקטישען מא־טעריאל און א טייל פון מיין ארגומענטאציע אריינגעארבייט אין זיין פּאָליעמיק אנטקעגען דעם מארקסיזם. דאָס האָט ארויסגע־רופען פּליעכאנאָוו׳ס ענטפער אין זיין באריהמטען בעלטאָוו־בוך, וואָס האָט דעם מארקסיזם באגרינדעט אויף וואָס ער איז געווען באגרינדעט ביי מארקס׳ען גופא: אויף דער מאטעריאליסטיש־מאָניסטישער פילאָסאָפיע.

דער קאמף פאר און געגען דעם מארקסיזם האָט זיך פאנאנ־דערגעקאָכט און האָט נעפיהרט צו א קלאָרערער און ריינערער פאנאנדערשיידונג אין ליניעם פון דעם סאָציאליסטישען גע־דאנק. די אויפדעקונג פון די פילאָסאָפישע גרונט־לאגען, אויף וועלכע דער מארקסיזם איז געבויט, האָט ארויסגעבראכט יענע קלאָרע פאנאנדערשיידונג.

די וואָס זיינען געבליבען אדער געוואָרען מארקסיסטען האָבען דאָס געטאָן מיט דעם פולען באוואוסטזיין, אז זיי נעהמען אָן אויך די גאנצע מאטעריאליסטישע דיאלעקטיק, ווי דעם נויטי־גען פונדאמענט פון זייער געשיכטס־פילאָסאָפישער און סאָצי־אליסטישער אָנשויאונג.

די אָבער, וואָס האָבען בשום אופן ניט געקאָנט צושטימען צו דער מאטעריאליסטיש־דיאלעקטישער מעטאפיזיק, וועלכע מארקס האָט אויסגעארבייט, האָבען זיך געמוזט אָפּזאָגען פון דעם מארקסיזם בכלל (א חוץ, פארשטעהט זיך, די ריין עקאָנאמישע טעאָריעס אין דעם „קאפיטאל", וואָס האָבען גאָר קיין שיכות ניט צו די פילאָסאָפישע און געשיכטס־פילאָסאָפישע פראגען).

טריי צו דעם אלטען, פארשוואומענעם, האלבען און שלעכט־פארשטאנענעם מארקסיזם, וואָס האָט באהערשט מיט זעהר קליינע אויסנאהמען די גאנצע סאָציאליסטישע וועלט אין רוסלאנד אין די זיעבעציגער און אכציגער יאָהרען, איז געבליבען נאָר די גרופע „אלטע נאראדאוואליציעס" אין פּאריזש. אפילו ווען יענע גרופע האָט זיך שפעטער אנגעשלאָסען אָן דער פּארטיי סאָציאליסטען־רעוואָליוציאָנערען, האָט זי אלץ נאָך ניט אויפגענעבען איהרע

האָפנונגען און פּאַרזוכען, צו מאכען אי הר מאַרקסיזם פּאַר דעם אָפּיציעלען טעאָרעטישען פּונדאַמענט פון דער פּאַרטיי. אָבער דאָס האָט זיך איהר קיינמאָל ניט איינגענעבען.

נאָר לאָמיר זיך אומקעהרן צו די ציוריכער דיסקוסיעס. זיי האָבען זיך פּאַרצויגען אזוי לאַנג, אז זיי האָבען לסוף אין גאַנצען אַריבערגעשריטען יענע לאָגישע גרעניצען, וואָס זיינען געווען דיקטירט דורך זייערע אוממיטעלבארע פּראַקטיש־רעוואָלויציאָנערע ציעלען. מענשען האָבען געמוען דאָס וואָרט און גלייענט גאַנצע רעפּעראַטען וועגען ענינים, וואָס האָבען געהאַט גאָר א קנאַפּע שיכות צו די אויפגעוואָרפענע פראגען. דער ענין איז מיר אַליין נמאס געוואָרען און איך האָב אויפגעהערט צו באַזוכען די פּאַרזאַמלונגען.

אין איין זיצונג האָט אויך דער פּאָרזיצענדער טשערנישאָוו גענומען א וואָרט און האָט אָפּגערעדט א גאַנצען אָוונט. זיין רעפּעראַטען איז באַשטאַנען נאָר אין דעם, וואָס ער האָט אויסגערעכענט עפּעס א גוזמא פּראַגען (אויב מיין זכרון נאַרט מיך ניט אָפּ, — איבער א הונדערט), וועלכע די דיסקוסיע האָט אויפגעוואָרפען און וועלכע זי האָט, פּאַרשטעהט זיך, ניט געקאָנט פּאַרענטפּערט אין גאַנצען. ער האָט אויפגעוויעזען אויף די פּאַר־פּלאָנטערטקייט פון אַלע יענע פראגען און אויף דער האָפנונג־לאָזינקייט, אז די וויטערע דיסקוסיע זאָל קאָנען געפּינען פּאַר זיי אן אָפּשליסענדען ענטפער. ער האָט דעריבער געמאַכט דעם פּאָרשלאָג, אז מען זאָל וויי עס איז פּאַרמעל פּאַרענדיגען דעם זיך אזוי לאַנגען פּאַרצויגענעם גייסטיגען טורניר. עס איז באַשלאָסען געוואָרען, אז נאָר א קליינע צאָהל פון די דעבאַטאַנטען באַקומען שלום־וואָרטען, אין וועלכע זיי זאָלען רעזיומירען זייער שטאַנדפּונקט.

און אזוי האָט זיך טאַקי פּאַרענדיגט די גרויסע ציוריכער דעבאַטע, אין וועלכער עס איז צום ערשטען מאָל אָנגעהויבען גע־וואָרען א רעוויזיע פון דעם מאַרקסיזם אויס א ריין סאָציאַליס־טישען שטאַנד־פּונקט.

אין דער צייט, וועו די דעבאַטע האָט זיך שוין גענעהענט צו איהר פּאַרמעלען שלום, איז קיין בערן געקומען פון פּאַריזש חבן ראַפּאַפּאָרט, — דער איצטיגער טעאָרעטיקער פון די פּראַנצויזישע

קאָמוניסטען, — מיט זיין פרוי פאני ראטנער. אויב איך בין מיך ניט טועה, האָט ער נאָך אויך פארכאפט א וואָרט פאר א רעפע־ראט אין איינעם פון יענע אָוועטן, וועלכע איך האָב דורכגע־לאָזען. ער האָט אָבער ניט געקאָנט אין גאנצען פאנאנדערוויקלען זיין טעאָרעטישע פאָזיציע, און אין די צאָהל פון די שלום־דעבא־טאנטען איז ער ניט אריין.

שפעטער בין איך געוואָרען נעהענטער בעקאנט מיט איהם, און מיר האָבען געהאט גענוג געלעגנהייט דורכצולופטערן צווי־שען זיך די אלע פארפלאָנטערטע פראבלעמען. אין יענער צייט האָט חנן ראפאפּאָרט איינגענומען א פארמיטלענדע שטעלונג אין דעם געשיכטס־פילאָסאָפישען פראבלעם.

אין איינעם מיט דעם מארקסיזם האָט ער געגלויבט, אז די געשיכטס־פילאָסאָפיע קאָן באהאנדלט ווערן ווי א רייניע וויסען־שאפט, און יענע וויסענשאפט קאָן שוין איצטער ארויסטרעטען מיט דעם אבסאָליוט זיכערן פּראָויסזאָג, אז א סאָציאָליסטישע רעוואָליוציע מוז אומפארמיידליך אריינטרעטען אין לעבען. אָט דער פּראָויסזאָג קאָן באגרינדעט ווערן אקוראט אזוי וויסען־שאפטליך פעסט, ווי די פּראָויסזאָגען אין דער וועלט פון די רייניע נאטור־ערשיינונגען.

ראפאפּאָרט האָט אָבער אויסגעשטימט מיט מיר, אז די געשיכטס־פילאָסאָפיע פון דעם מארקסיזם קאָן דאָס ניט טהאָן, כל זמן זי האלט זיך פאר איהר גרונט־כלל, אז דער אויס־ציגער פאקטאָר, וואָס באשטימט די אנטוויקלונג פון די געזעל־שאפטליכע לעבענס־פארמען איז דער עקאָנאָמישער. צו דעם עקאָנאָמישען פאקטאָר מוז צוגעגעבען ווערן דער אידעאָליסטי־שער, — דער עיקר, — דער מאָראָלישער.

דער סאָציאָליזם מוז פארווירקליכט ווערן, וויל ער איז א געזעלשאפטליכע אומפארמיידליכקייט. אומפארמיידליך אָבער איז ער ניט דערפאר אליין, וואָס נאָר ער קאָן פארענטפערן גע־וויסע עקאָנאָמישע לעבענס־נויטען, וועלכע זיינען ארוים־געוואקסען א דאנק דער קאפיטאָליסטישער אנטוויקלונג. זיין אומפארמיידליכקייט שטאמט נאָך מעהר פון דעם פאקט, וואָס אויך געוויסע מאָראָלישע לעבענס־נויטען פון דער מע־הייט, וועלכע זיינען אם שארפסטען ארויסגעטרעטען אין דער

קאפיטאליסטישער צייט, קאנען פארענטפערט ווערן נאר אין א סאציאליסטישער געזעלשאפטס־פארם.

די מאראלישע ווינסענשאפט איז אקוראט אזא פינקטליכער און זיכערער צווייג פון דער מענשליכער דערקענטנים, ווי יעדער אנדער צווייג איהרער: אויב ניט ווי די מאטעמאטיק, איז ווי די נאטור־ווינסענשאפט. אויך זי, די מאראלישע דערקענטנים, ברענגט ארויס „אמת'ען", וואס זיינען א חוב פאר יעדען דענקענדן מענשען, אויב ער קאן ארומנעהמען אין זיין גערעכנק אלע יענע מאמענטען, וואס דיקטירען דעם אדער יענעם מאראלישען אמת. דער חלוק צווישען זיי איז נאר דער, וואס דער מאראלישער „אמת" דערצוהלט אונז ניט נאר וועגען דעם וואס עס איז, נאר אויך וועגען דעם וואס עס זאל זיין. ער פאדערט פון אונז ניט נאר עפעס צו פארשטיהן, נאר אויך עפעס צו טהאן. אין דעם ארויסברענגען פון א מאראלישען אמת דארף זיך דעריבער באטייליגען ניט נאר דער מענשענס שכל, נאר אויך דער מענשענס געווינסען. און דער געווינסען איז אקוראט אזא געוועהנליכע מענשליכע פעהיגקייט, ווי דער פארשטאנד. אין דורכשניט איז ער גלייך ביי אלע מענשען. אבער עס זיינען דא גאונים פון געווינסען, ווי עס זיינען דא גאונים פון פארשטאנד, פונקט ווי עס זיינען דא אידיאטען, וואס קאנען ניט דענקען, און געווינסענלאזע, וואס קאנען זיך ניט דערהויבען צו א מאראלישער דערקענטנים.

דער פאקט, וואס עס זיינען דא אזויפיעל פארשיידענע סוביעקטיווע מיינונגען וועגען די פאדערונגען פון דער מאראל, איז קיין באווייז ניט, אז די מאראלישע אמת'ען זיינען נאר סוביעקטיווע מיינונגען, אדער זיינען וועניגער אביעקטיוו באגרינדעט, איידער די ריין טעארעטישע אמת'ען. אויב מען זאל מאכען א סטאטיסטיק, וואס יעדער איינער פון די ניט געלערנטע וויים אדער איז זיך משער וועגען דעם אדער יענעם נאטור־געזעץ, וועלען מיר אויך אויף דעם פעלד פון דער טעארעטישער דערקענטנים געפינען ניט וועניגער סוביעקטיווע מיינונגען, איידער אין דער מאראל.

דעם ריינעם אביעקטיוועז אמת אויף ביידע פעלדער פון דער מענשליכער דערקענטנים ברענגען ארויס די גאונים: די

גאונים פון דעם פארשטאנד און די גאונים פון דעם געוויסען. די אמת'ען, וואס זיי געפינען ארויס, זיינען די אבי עקטיווע אמת'ען, וואס דארפען אויסשטעהען א לאנגען קאמף, ביז די גרויסע מאסען פארשטעהען זיי און נעהמען זיי אויף. און ניט אין אלע שיכטען פון די מאסען קאנען די נייע אמת'ען אריינ־דרינגען מיט דערזעלביגער לייכטקייט. פארשיידענע שיכטען האבען צו פארשיידענע צייטען א פארשיידענע ווידערשטאנדס־קראפט אנטגעגען די נייע אמת'ען.

די מאראלישע אמת'ען פון דעם סאציאלישען זיינען אויסגע־פונען געוואָרען פון די גאונים, פון די סאציאליסטישע טעאָרע־טיקער: פון אָווען, א סען־סימאָן, א פוריע, א מארקס, א לאוראָוו. זיי האבען אנדערקט דעם סאציאליסטישען אמת, ווייל זיי זיינען געווען ניט נאר גאונים פון פארשטאנד, נאר אויך גאונים פון געוויסען.

זייערע אמת'ען דרינגען איצטער אריין אין די מאסען און געפינען אין די פארשיידענע שיכטען, אדער קלאסען א פארשיי־דענעם ווידערשטאנד.

עס איז גאנץ אויסגעשלאסען, אז דער קאפיטאליסס־ישער קלאס, ווי א קלאס, זאל קאנען פארשטעהן די מאראלישע אמת'ען פון דעם סאציאליזם. דער קאפיטאליזם פארקריפעלט דעם מענשליכען געוויסען, און עס איז פונקט אזוי נאיוו צו האפען, אז א פארקריפעלטער געוויסען וועט אויפנעהמען די סאציאליסטישע מאראל, ווי עס איז נאיוו צו דערוואַרטען, אז א פארקריפעלטער פערשטאנד וועט איינזעהען דעם אמת פון דער קאפערניקאנישער טעאָריע.

זעהר וועניג האפנונגען קאן אויך געלעגט ווערן אין דעם פרט אויף די פויערים און די קליין־בירגער: אויך ביי זיי פאר־שטויבט דער מקח־ומכר די רייניקייט און קלארקייט פון דעם מאראלישען יושר.

די איינציגע שיכטען, וואס קאנען איצטער אויפנעהמען דעם סאציאליסטישען מאראלישען אמת, זיינען ערשטענס די דעק־לאסירטע אינטעליגענץ, ד. ה. יענע אינדיווידואָ,ען, ביי וועמען דער יושר־גפיהל איז אזוי שטארק — דערהויפט

אין די יונגע יאָהרען — אז דער קאַפּיטאַליזם האָט איהם ניט געקאָנט פֿארהויקערן. דאָס איז אָבער א קליינינקער, וועו אפילו זעהר א וויכטיגער מעוט.

דער וויכטיגסטער פּאַקט פֿאר דעם סאָציאַליזם באשטעהט אין דעם, וואָס עס איז דאָ א גאנצער קלאַס, ביי וועמען דער קאַפּיטאַליזם האָט ניט געקאָנט פֿארטונקלען דעם יושר־גע־פיהל: דאָס איז דער קלאַס פון דעם שטאָטישען פּראָלעטא־ריאט, וואָס ליידט אזוי שטארק פון דעם קאַפּיטאַליזם.

דער מארקסיזם איז דעריבער אבסאָליוט גערעכט, וועו ער בויט זיין וויסענשאפטליכע אויסרעכענונג אויף דעם שטאָטישען פּראָלעטאריאט: נאָר די לוין־ארבייטער קאָנען וויי א גאנצער קלאַס, אויפנעהמען די פּאָדערונגען פון דעם סאָציאַליסטישען יושר, ד. ה., פון יענעם מאָראַלישען אָביעקטיוועו אמת, וועלכען די גאונים פון דעם מענשליכען געוויסען האָבען אויסגעפונען, אוו נאָר דער פּראָלעטאריאט איז יענער קלאַס, וועמעס יושר־געפיהל עס קאָן דערהיצט ווערן צו א רעוואָליוציאָנערען פּייער וואָס זאָל אין א רעוואָליוציאָנערן קאַמף פֿארווירקליכען — מיט אומגעהויערע קרבנות — דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל.

אויף אזוי פיעל, האָט ראַפּאָפּאָרט גע'טענה'ט, איז דער מארק־סיזם גערעכט. דער גרונט־פעהלער אין דעם מארקסיזם, איז זיין טעאָרעטישער טעות, וואָס באטראכט די מאָראַל ניט מעהר ווי א שאָטען, וועלכער געהט נאָך נאָך דער עקאָנאָמישער אנטוויק־לונג. דער מארקסיזם קומט דעריבער צו א פאַלשער אָפּשעצונג פון יענער ראַליע, וועלכע דער מאָראַלישער געוויסען אוו די מאָ־ראַלישע דערקענטנים שפּיעלען אין דער מענשליכער געשיכטע. אוו אָט דער גרונט־טעות איז אויך שעדליך אין דער סאָציאַליס־טישער פּראקטיק.

דער גלויבען, אז דער סאָציאַליזם מוז ארויסוואקסען פון דעם שפּיעל פון די עקאָנאָמישע קרעפטען אליין, פֿארשארפט ניט דעם יושר־געפיהל, נאָר טעמפּט איהם אָפּ. „דער מארקסיזם", האָט אמאל ראַפּאָפּאָרט געזאָגט אין א געשפּרעך מיט ראָזענבאומען, „איז א ווייבע פערענע, אויף וועלכען דער רעוואָליוציאָנערער געוויסען ווערט נעשמאַק איינגעשלאָפען".

די אויפנאבע איז דעריבער אזא: בלייבענדיג אויף דעם

באדען פון דעם ריין־פראָלעטאַריישען קלאַסען־קאַמף, ניט לאָזען איינשלאָפען דעם רעוואָלוציאָנערן יושר געפיהל, נאָר שטענדיג אויפהיצען איהם, וויל נאָר אין דעם ברען פון זיין רעוואָלוציאָנערן גערוסען וועט דער פראָלעטאַריאַט פאַר־ווירקליכען דעם סאָציאַליזם.

אט די סקיצע פון ח. ראַפאָפּאָרט'ס טעאָרעטישע אנשוי־אונגען פון יענער צייט, וואָס איך וואָלט זיי כאַראַקטיזירט ווי א מין לאַוורים־טישען מארקסיזם, האָב איך דאָ צענויפגעשטעלט אויף דעם סמך פון מיינע ערינערונגען וועגען אונזערע פערזענליכע דיסקוסיעס. עס איז באמת א שאָד, וואָס ער האָט זיינע מיינונגען דעמאָלט ניט אויסגעאַרבייט סיסטעמא־טיש אין א טעאָרעטישער אונטערזוכונג. אַלץ וואָס ער האָט פּאַרעפענטלעכט וועגען דעם איז — א קליין ביכעל אין דייטש: „די עטיק און די סאָציאַלע פראגע", וואָס האָט זיך מעהר אָפּגע־נעבען מיט דער געשיכטע פון דעם פראָבלעם, איידער מיט זיין טעאָרעטישער באגרינדונג.

איך וויים ניט, צו דער איצטיגער דר. שטרל ראַפאָפּאָרט, האַלט זיך נאָך פאַר יענע טעאָרעטישע גרונטלאגען, וועלכע ער פלעגט פאַרטיידיגען אין אונזערע פערזענליכע וויכוחים. אָבער יעדער לעזער מוז צוגעבען, אז זיי זיינען גאָר ניט קיין שלעכטער טעאָרעטישער סאָוס פאַר א באַל'שעוויסטיש־קאָמוניסטישער פּאַרטיי. און איך מוז דאָ קאָנסטאַטירען, אז עס איז מיר ניט באקאַנט קיין איין פאַל אין דר. ראַפאָפּאָרט'ס רעוואָלוציאָנערער קאריערע, וואו ער זאָל האָבען געווען אומטרייי צו די אויבען כאַראַקטעריזירטע גרונט־פרינציפּען. ניט וועט ער האָט — אין איינעם מיט מיר — געגרינדעט דעם רוסישען סאָציאַל־רעוואָלוי־ציאָנערען סאָיוז, ניט וועט ער האָט שפעטער העפטיג באקעמפט די פּאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען אין דער „איסקרא"; ניט וועט ער איז געגאנגען האנט אין האנט מיט זשאָרעס'ן פאַר זיין עטישען שטאַנדפונקט אין דעם סאָציאַליזם, ניט וועט ער האָט ביטער פאַלעמיזירט אנטגעגען איהם פאַר זיין אָפּאָרטונים־טישער טאקטיק אין דער מילעראן־אפערע („איהר האָט געקאָנט" האָט איהם ראַפאָפּאָרט א מאל צוגעשריען, „שפּיעלען די ראָליע פון א סאָציאַליסטישען לייב, איצטער אָבער שפּיעלט איהר די

ראליע פון א סאציאליסטישען פוקס"). ראפאפארט האט ניט גע־ דארפט פארלייקענען זיינע גרונט־פרינציפען ניט דעמאלט, ווען ער האט באקעמפט דעם באל'שעוויזם, ווי א „בלאנקיזם מיט א טאטערשען סאום", ניט איצטער ווען ער פארטיידיגט אזוי היים די פאזיציע פון דעם דריטען אינטערנאציאנאל.

אונזער פערזענליכע באקאנטשאפט האט זיך באלד אויס־ געטיעפט צו אן אינטימער ערנסטער פריינדשאפט. צו ראפא־ פארט'ן האט מיך געצויגען ניט נאר זיין ריינער ערנסטער רע־ וואליוציאנאריזם, זיין כמעט באקונינשע רעוואליוציאנערע ליי־ דענשאפט, נאר אויך זיין העלער פרייער טעארעטישער קאפ.

נאר מיט איהם האב איך געקאנט רעדען פריי, ווייל נאר ביי איהם האב איך געפונען יענעם גייסטיגען קוראזש, וואס קאן ניט איינגעצאמט ווערן אין פארגליווערטע דאגמען; וואס האט ליעב פון צייט צו צייט א שאקעל צו טהאן די זיילען פון דעם אייגענעם בנין, כדי צו זהען, צי זיי שטעהען נאך פעסט; וואס קאן פאנאנדערריסען צענויפגעוואקסענע אידעען־פארבינדונגען און פארבייטען זיי אויף נייע. ער האט באלאנגט צו יענע דענקער־ טיפען, וועלכע איך שעץ אם העכסטען אין דער גשיכטע פון דעם אינטעלעקטועלען פראגרעס, וואס זיינען ניט קיין „פריי־דענקער", נאר „פרייע דענקער".

עס איז מיר געווען אינטערעסאנט צו זהען, ווי אזוי ער נעהמט אן אין דער פילאסאפיע א מעכאניש מאטעריאליסטישע וועלט־אנשויאונג און אין דערזעלביגער צייט פארטיידיגט ער די לעהרע פון דעם פרייען ווילען, ניט ווי אן אומ־ פארמיידליכען דמיון אין אונז, ווי דאס לערנט צ. ב. לאוראוו, נאר ווי א פאקטישע וועלט־רעאליטעט, און ווי אזוי ער האט קיין מורא ניט צו פארבינדען די דאזיגע צוויי היפכים אין איין־אויג ציגען וועלט־בילד.

צו א פולען אויסגלייך פון אונזערע טעארעטישע אנשויאונ־ גען זיינען מיר קיינמאל ניט געקומען. ראפאפארט האט מיך ניט געקאנט אראפשלאגען פון מיין דערקענטנים־טעארעטישער פא־ זיציע, וואס שליעסט אויס יערע מעגליכקייט צו בויען מהער אדער וועניגער זיכערע געשיכטס־פילאסאפישע נביאות. נאך שארפער זיינען מיר זיך פאנאנדער געגאנגען אין דער נאציאנאלער

פראגע בכלל, און אין דער אידישער פראגע בפרט. ראפאפארט איז געווען און איז געבליבען א קאנסעקווענטער קאסמאפאליט. שטארקע וויכוחים פלעגען מיר פיהרען וועגען די יסודות פון דעם אגראר־סאציאליזם און דער ראליע פון דעם פויערטום אין א סאציאליסטישער רעוואליוציע. עס פארשטעהט זיך, אז די פאר־איינigונג פון אידישען נאציאנאליזם און אגראר־סאציאליזם, וועל־כע איך האב דעמאלט געפרעדיגט דער אידישער שטודירענדער יוגענט, האט ניט געקאנט ארויס רופען ביי איהם קיין באזונדערס סימפאטישע התלהבות. נאר אין דעם זומער פון 1892, וועו עס איז ארויס פון דרוק מיין „יעוורייַ ק'יעוורעיאס", וואו איך האב געפרעדיגט די נאציאנאלע ווידערבאלעבונג פון דעם אידישען פאלק אויף די יסודות פון ערד־ארבייט, פלעגט ער מיר מאכען אפטע פארוואורפען, נאכדעם איך „באגראב מיין טא־לאנט אין דער ערד"...

און פון דעסטוועגען האבען זיך אנטפלעקט פאר אונז דריי וויכטיגע פאקטען, וואס האבען אונז צענויפגעבונדען אין איינעם.

ערשטענס איז דאס געווען דער גלויבען אין דער היסטא־רישער קראפט פון דעם סאציאל־רעוואליו־ציאנערן אידעאל און אין דער נויטוועגדיגקייט צו באטאנען די אידעאליסטיש־עטישע זייט אין דער סאציאליסטי־שער באוועגונג.

צווייטענס איז דאס געווען די טיעפסטע איבערצייגונג, אז דער שטאטישער פראלעטאריאט מוז שפילען די וויכטיגסטע ראליע אין דעם סאציאליסטישען איבערקעהר; אז דער סאציאל־רעוואליוציאנערער קאמף מוז טראגען א ריינעם און קלארן כא־ראקטער פון א קלאסען־קאמף פון דער ארבייטערשאפט אנטגעגען דער עקספלואטירענדער בורזשואזיע און אז אט דער קלאסען־קאמף מוז זיך אפשפיעלען גלייכצייטיג און גלייכמאסיג סאי אויף דעם עקאנאמישען פעלד, סאי אויף דעם פאליטישען.

אין אט דעם פונקט איז צווישען אונז אין דער ערשטער צייט נאך געווען א חלוקי־דיעות. פאר ראפאפארט'ען איז די צעשיי־דונגס־ליניע פון די קלאסען געגאנגען אין דער געווהנליכער מארקסיסטישער ריכטונג: לוין ארבייטער פון איין זייט, בורזשואזי פון דער אנדערער. פאר מיר איז געלעגען די צעשיי־

דונגס־לויע אין יענער אויגטייל־וטג, וועלכען מארקס האט אנגע־ווענדט פאר דער באטראכטונג פון דער געשיכטע פון דער מענשליכער ארבייט: איינענע ארבייט פון איין זייט, די עקספלאטאציע פון דעם אנדערן׳ס ארבייט אויף דער אנדערער.

פאר ראפאפארט׳ן, ווי פאר אלע מארקסיסטען, איז דער ארבייטער־קלאס באשטאנען נאר פון לוין־ארבייטער. לויט מיין שטאנדפונקט האט ער איינגעשלאסען אין זיך, א חוץ די לוין־ארבייטער, אויך יענע זעלבסטשטענדיגע באלמעלאכעם און פויערים, וואס לעבען פון זייער אייגענער ארבייט, ניט עקס־פלאאטירענדיג קיינעם ניט. דער פראלעטאריאט אבער איז דער אוואנגראד פון דער גאנצער ארבייטערשאפט.

א דריטער פונקט, אויף וועלכען מיר האבען זיך באלד גע־אייניגט איז געווען די נויטווענדיגקייט פון דעם טערארי־סישען קאמף אין רוסלאנד צוליעב די ציעלען פון פאלי־טישער פרייהייט. ראפאפארט האט לאנג און ערנסט דעבא־טירט דעם דאזיגען פונקט און שפעציעל זיין שיכות צו דעם קלאס־סען־קאמף פון דעם פראלעטאריאט. סוף־כל־סוף האט ער צוגע־שטימט צו אים, אייגזעהענדיג, ווי ער האט זיך אי זגעדריקט, אז „קיסרים׳שע קעפ פאלען ניט, ווי קעפלעך קרויט". מען דארף נאר זעהן, אז אזא וויכטיגע און קראפטפולע היסטארישע טהאט, ווי דער טערארישטישער קאמף, זאל געפיהרט ווערן פון א סאציאליסטישער ארבייטער פארטיי, ווי א מאמענט אין דעם סאציאליסטישען קלאסען־קאמף, אונטער דעם שארפסטען קאנ־טראל פון דער סאציאליסטישער ארבייטער־פארטיי.

אויף אזא׳ן אופן האט זיך אויסגעבילדעט פאר אונז א באדען פאר געמיינשאפטליכע ארבייט, — א באדען, וואס האט אין דער־זעלביגער צייט אונז שארף אפגעשיידט פון די צוויי הערשענדע ריכטונגען, — סאי פון דער נאראדאוואלישער, סאי פון דער סאציאל־דעמאקראטישער.

דערווייל האט זיך אונטערגעוואקסן דאס יאהר 1891 מיט דער שרעקליכער הונגערס־נויט, וואס האט ארומגעבאפט כמעט גאנץ רוסלאנד. דער הונגער האט אויפגעטרייסעלט די געזעלשאפטליכע פאר׳חלש׳טקייט, וואס איז אריינגעטראטען מיט דעם אויפהערן פון דעם רעוואלויוציאנערן קאמף. די ליבעראלע עלעמענטען,

וואָס האָבען זיך גרופירט — דער עיקר — ארום די זעמסטוואָ׳ס און די שטאָט פארוואלטונגען, האָבען געזומען זיך מאָבאָליזירען צוליעב דער ארגאניזאציע פון געזעלשאפטליכע הילף פאר דער הונגערנדער באפעלקערונג. אָבער גראָר אויף דעם — אין זיך גופא — וועניג פאָליטישען־פעלר האָבען זיך באלד געזומען בא וויזען ערנסטע רייבונגען צווישען דער ביוראָקראטישע רעגיערונג און די ערוואכטע געזעלשאפטליכע כוחות פון דעם לאנד.

די ביוראָקראטישע אדמיניסטראציע האָט מורא געהאט צוצולאָזען די אָפּאָזיציאנעלע קרעפטען נאָהענט צום פאָלק און נאָך אין אזא׳ן ארבייט, וואָס וועט מוזען פארשטארקען זייער פאָזיציע אין פאָלק און געבען זיי אין די הענט אזא אויסגעצייכענטען מאטעריאל פאר א פרייהייטליכער פראָפאגאנדע און אגיטאציע: זי האָט, גאנץ גוט געוואוסט, אז דער אמת׳ער שולדיגער אין דער הונגער־נויט ווי אין דעם געזונקענעם, עקאָנאָמישען מצב פון דער פויערימשאפט בכלל, איז ניט קיין אנדערער, ווי נאָר זי אליין מיט איהר פארברעכערישער אינוועניגסטער פאָליטיק; איז דען ניט דער הויפט־ציעל פון איהר פאָליטיק געווען צו האלטען די פויערים פארשקלאפט און פארדומט, כדי צו פארזיכערן די עקאָנאָמישע און פאָליטישע אויבערהארשאפט פון דעם פריצישען קלאס און כדי צו פארזאָרגען איהם מיט וואָלוועלע ארבייטס־הענט?

די ליבעראלע כוחות פון דער אנדער זייט וואָלטען אפשר גאָר ניט געטראכט צו פארוואנדלען די הילפס־ארבייט אין א פאָליטישער פראגע און וואָלטען אפשר געווען וויליג איבערצולאָזען די גאנצע ארבייט אין די הענט פון דער אדמיניסטראציע, ווען זיי וואָלטען ניט געוואוסט, אז די מאראָלישע צעפוילטקייט און אומפעהיגקייט פון דער ביוראָקראטיע מוז אויך די הילפס־אקציאָן פארוואנדלען אין א נייעם קוואל פון קאריעריזם און גניבה פאר די „טשינאָווניקעס", וואָס וועלען ניט זיין אים שטאנד צו ברענגען דעם פאָלק אפילו א מאָמענטאנע דערלייכטערונג.

דער קאמף פאר מעגען עקאָנאָמיש העלפען דעם פאָלק מיט די אייגענע כוחות פון דער געזעלשאפט אונטער דער קאָנטראָל פון דער געזעלשאפט האָט וויידער שארף אווועקגעשטעלט אויף דעם סדר היום די פראגע וועגען דער אומענדערונג פון דעם גאנצען

צאריישען רעזשים, און ריין רעוואָלוציאָנערע שטרעמונגען האָבען געמומען וויערער ערוואכען אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען.

אין אויסלאנד האָבען די באריכטען וועגען דעם, וואָס עס קומט פאָר אין דער היים, געמאכט א שטארקען רושם אויף די רעוואָלוציאָנערע קאָלאָניעס. אין ביידע לאָגערען האָט ניט אייער זיך געמוזט שטעלען די שאלה: „וואָס פאר א שיכות האָבען אונזערע טעאָרעטישע און טאקטישע סכסוכים און וויכוחים צו דער מאוים'דיגער טראגעדיע, וואָס שפיעלט זיך אָפּ אין דער היים? וואָס האָבען מיר צו טאָן אין אָט דעם געגעבענעם מאָמענט?"

ראפאָפּאָרט איז געווען אייגער פון די וויניגע, — אויב ניט דער אייניציגער, — וואָס האָט מיט זיין גאנצען רעוואָלוציאָנערן וועזען דערפיהלט, אז ניט איצטער איז די צייט פאר פּארטיי־רייסעריין, וויל פאר אלע רוסישע סאָציאָליסטען און רעוואָלוי־ציאָנערן איז אויסגעוואקסען איין־איינציגע אויפגאבע: אויפ־צוקלערן די געזעלשאפט און דאָס פּאָלק וועגען די אמת'ע, סאָציאָלע און פּאָליטישע אורזאכען פון דער הונגערס־נויט און וועגען דער ראָליע פון דעם הערשענדען צאריסטישען רעזשים אין זיי.

ער האָט דעריבער גענומען אויף זיך די איניציאָטיווע צו באשאפען א מין ליגע, אין וועלכער עס זאָלען קאָנען נעהמען אָן אָנטייל רעוואָלוציאָנערען פון אלע ריכטונגען. די ליגע האָט זיך גערופען: „גזעזלשאפט פאר א קאמף אנטגעגען הונגער" („אב־שטשעסטווא באר'בי ס'גאָלאָדאָם").

קענענדיג גוט די פּסיכאָלאָגיע פון די רעוואָלוציאָנערע עמיגראַנטען, האָט זיך מיר ניט געגלויבט, אז א פּאראיינונג פון אזלכע העטעראָגענע עלעמענטען זאָל קאָנען פיהרן צו עפעס ערנסטעם און דויערהאפטעם. אין א בריף פון בערן האָב איך ארויסגעזאָגט ראפאָפּאָרט'ען מיינע ספקות וועגען דעם ענין און האָב ציטירט א פערז פון אן אלטען רוסישען ליער: „וו'אָדנו וואָזניצו וופריאטש ניע מאָשנא וואלא אי טרעפּעטנויאו לאן" („אין איין פוהר קאָן מען ניט איינשפאנען אן אָקס מיט א ציטע־ריגער אינד"). ראפאָפּאָרט האָט געענטפערט דערויף אויף זיין לייבען וויציגען שטייגער, האָט אויסגע'חוזק'ט די „ציטעריגע אינד" (וויל דער „אָקס" איז דאָך גאנץ זיכער די סאָציאָל־דע־

מאקראטיע...), און דער רעזולטאט איז נעווען, אז אויך איך האב מיך אנגעשלאסען אין דער דאזיגער געזעלשאפט.

אבער עס האט זיך באלד ארויסגעוויזען, אז מיינע ספקות זיי־נען געווען בארעכטיגט. די „גדולים" פון ביידע לאגערן, האבען נאר נעגעבען א „פריוואטע הסכמה" צו דער געזעלשאפט. אפיציעל אנשליעסען זיך אין איהר האבען זיי ניט געוואלט. זיי האבען נאר צוגעזאגט זייער מיט־ארבייט.

די „געזעלשאפט" האט באלד באשטעלט ביי רוסאנאוו'ן פון דער „נארדנאיא וואליא" און ביי פליעכאנאוו'ן פון דער „סאציאל דעמאקראטיע", צוויי ארבייטען פאר דער אינטעליגענץ, און האט פארעפענטליך די דאזיגע ארבייטען.

רוסאנאוו'ס און פליעכאנאוו'ס אפהאנדלונגען וועגען דער הונגערנויט אין רוסלאנד האבען קיינעם פון אונז ניט באפרי־דיגט. די ערשטע האט זעהר טאלאנטפול געקריטיקירט די רוסישע רעגיערונג, איהר נאנצע פאליטיק און שפעציעל איהרע שריט אין דעם קאמף אנטקעגען דעם הונגער, אבער אין דעם גאנ־צען טאן פון דער בראשיור האט זיך געמערקט א געפיהל פון אומזיכערקייט, פון ניט קאנען זאגען באשטימט און קלאר, וואס עס דארף איצטער געטאן ווערן, כדי צו מאכען אן ענד צו דער צעריישער ווילד־ווירטשאפט. עס קאן זיין, אז אט די אומבאשטימטקייט פון זיין פאליטישען אויספיהר האט געשטאמט דערפון, וואס דער מחבר האט געהאט אין זין, אז ער שרייבט פאר אן אומפארטייאישער ארגאניזאציע.

פיעל באשטימטער און קלארער האט גערעדט פליעכאנאוו. אבער אויך ער האט ניט אלץ דערעדט ביז צום סוף, אפשר מחמת דעמזעלביגען טעם. אין קלארע שטריכען ווייזט פליעכא־נאוו אויף, ווי אזוי דער נאנצער בנין פון דעם צאריזם איז געווען אויפגעבויט „אויף דעם חוט השדרה פון דעם פויער"; ווי אזוי זיינע לאסטען האבען געמוזט וואקסען פון יאהר צו יאהר, בעת די דארף האט געמוזט ווערן אלץ ארעמער און ארעמער. אזא פא־ליטיק מוז פיהרען צו א מאמענט, וואן דער חוט השדרה פון דעם פויער קאן מעהר ניט אויסהאלטען די לאסט און ווערט איבערגע־בראכען. דער הונגער איז דער באווייז, אז אט דער מאמענט איז שוין געקומען: די חוט השדרה פון דעם פויער האט זיך

איבערגעבראכען. די ארבייט ענדיגט זיך מיט דער ניט גאר קלאָרער אויסזיכט, אז די רעגיערונג וועט זיך דארפען וועגדען צו די אנדערע קלאסען פון דער געזעלשאפט און יענע וועלען מיט איהר רעדען נאנץ אנדערע דיבורים. דער עיקר וועלען זיין קלאָר און שארף די רעיד פון דעם פראָלעטאיאט, וואס וועט געבראכען אין דעם עקאָנאָמישען חורבן פון דער דאָרף.

באזונדערס האט זיך געוואָרפען אין די אויגען אָט די אייניזייטיגע שטעלונג פֿליעכאנאָוו׳ס צו דער דאָרף. ביי דער פּויערימשאפט, וואס איז די גרעסטע מאָיריטעט פון דעם רוסישען פאָלק, איז איבערגעבראכען געוואָרען דער חוט השדרה. נו — וואס זאל זיין מיט איהר? אָפשיגדען די פעל און ארויסוואַרפען דעם פּגר פאר די הינט? — מיט קיין וואָרט באריהרט ניט פֿליכאנאָוו די פראגע, ווי עס דארף פארענטפערט ווערן דער אגראָר־פראבלעם אין רוסלאנד.

מיר האָבען באלד איינגעזעהען, אז די צוויי אלטע פארטייען קאָנען ניט צענויפגעשפאנט ווערן אין איינעם און אז פון זיי האָט מען בכלל ניט פיעל צו ערוואַרטען פאר א פארניפטיגען וווייטער פיהרען פון דעם רעוואָלוציאָנערן קאמף. ראָפאָפאָרט׳ס פאר־שלאג, מיר זאָלען גרינדען א נייע רעוואָלוציאָנערע ארגאניזאציע, וואס זאל זיין פריי פון די פריהערדיגע אינזויטיגקייטען און זאל בעסער פארענטפערן די לעבענס־נויטען פון דער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג, איז דעריבער געווען געראָטענפערטיגט, און איך האָב גלייך צוגעשטימט דערצו.

אָבער ניט אזוי גיך טוט זיך, ווי עס רעדט זיך. אויסארבייטען די יסודות פון דעם נייען פראָגראָם און קומען צו א פולער פאר־שטענדיגונג אין אלע וויכטיגסטע פונקטען איז געווען ניט אזוי גרינג. סוף־כל־סוף האָבען מיר זיך גאאיניגט אויף די פאלגענדע גרונט־פרינציפען:

א) די נייע ארגאניזאציע זאל ניט האָבען קיין אפיציעל אנדערקענטע פילאָסאָפישע און געשיכטס־פילאָסאָפישע באגריינדונג פון איהר פראָגראָם, פונקט ווי דאָס האָט ניט קיין אין פאָליטישע פארטיי אין אויסלאנד, — א חוץ דער קלעריקאל־קאטוילישער און דער מארקסיסטישער. דער פראָגראָם זאל אנטהאלטען אין זיך די ציעלען און די מיטלען פון אונזער טעטיגקייט און

די דערקלערונג פון יענע רעאלע לעבענס־נויטען און אומ־
שטענדען, וואס גערעכטפארטיגען די ציעלען און די מיטלען.

ב) דער סאציאליזם איז אונזער עקאנאמישער ענד־ציעל
און דער רעוואליוציאנערער קלאסען־קאמף דער אייג־
ציגער וועג פאר זיין רעאליזירונג. די באטאנונג פון דעם נאמען
„רעוואליוציאנערען" האט אויך גערארפט באדייטען, אז מיר זעהען
ניט איין די נויטוועגדיגקייט צו ווארטען מיט דער סאציאליסטי־
שער רעוואליוציע, ביז דער „סטיכישער פראצעס" וועט אויס־
קאכען רוסלאנד אין דעם קאפיטאליסטישען קעסעל.

ג) מיר באטראכטען די פאליטישע פרייהייט, ווי א גלייכ־
בארעכטיגטען ענדציעל און זעהען איין די נויטוועגדיגקייט פון
דעם טעראריסטישען קאמף, ווי איינעם פון די מיטלען אין
דעם פאליטישען קאמף אין רוסלאנד.

ד) די רוסישע באוועגונג דארף זיין א טייל פון דער אינ־
טערנאציאנאלער באוועגונג און זיך אנשליסען אן דעם אינטער־
נאציאנאל.

ה) מען מוז צופאסען די סאציאליסטישע באוועגונג צו די
ספעציפישע סאציאלע און פאליטישע אומשטענדען אין רוסלאנד;
דערהויפט איז נוטיג אויסצוארבייטען א סאציאליסטישען אגרער־
פראגראם. אט דער פונקט האט ארויסגערופען א סך אונטער־
רעדונגען צווישען אונז, דער עיקר זיינען מיר זיך פאנאנדערגע־
נאנגען אין אונזער שטעלונג צו דער רוסישער „אבשצינא", אויף
וועלכער ראפאפארט האט געקוקט מיט א סך מעהר „פליכא־
נאוו'שע" בליקען איידער איך. איך האב אבער גערעכענט, אז
איך קאן איינגעהן אויף דעם קאמפראמיס, די פויערים־פראגע און
דער אגרער־סאציאליזם זאלען אויף א ווייל פארבליבען א
דיסקוסיאנס־פונקט אין דער ארגאניזאציע גופא. איך בין געווען
זיכער, אז ראפאפארט וועט זיך, לויט דער גאנצער ריכטונג פון
זיין געדאנקען־גאנג, אפזאגען פון דעם ריינעם פראלעטאריזם.

ניט אזוי האט אבער דערויף געקוקט מיין פרוי, וויערא
סעוועריאנאווא זשיטלאווסקאיא, וואס איהר אריינטריט אין
דער ארגאניזאציע איז פאר אונז געווען פון דעם גרעסטען באדייט.
וועז מיר האבען איהר פארגעלעגט אונזער פראגראם, האט זי זיך
קאטעגאריש אפגעזאגט אריינצוטרעטען אין א וועלכער עס איז

רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע, וואָס וועט זיך ניט שטעלן צום ציעל, צו פֿארטיידיגן די אינטערעסען פון דער זעלבסט־ארבייטענדער פּויערימשאפט, ארויסצושטעלן א קלאָר פּארמולירטען אָגראר־סאָציאַליסטישען פּרינציפּ, צו געווינען די פּויערימשאפט פֿאר יענעם פּרינציפּ און אריינצוציעהען זי אין דעם סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערען קאמף.

אזא קאטעגאָרישע דערקלערונג האָט געפּיהרט צו וויטער דיגע אונטערערדונגען וועגען דעם ענין. סוף־כל־סוף האָבען מיר צוגעשטימט צו דעם אולטימאטום פון פרוי זשיטלאָווסקאיא. עס איז אָנגענומען געוואָרען, אז די אָרגאַניזאַציע שטעלט ארויס די פּאָדערונג פון נאַציאָנאַליזירען דעם גרונט־און באָדען; אז עס דארף געפּיהט ווערן אין אינטענסיווע סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע טעטיגקייט אין די דערפער; אז דאָרטען דארף אויך אָרגאַניזירט ווערן דער קלאָסען־קאמף פון די זעלבסט־ארבייטענדע פּויערים אנטקעגען די פּריצים און די רייכע „קולאקעס", וואָס עקספּלאָאטירען זיי; אז די שטאָטישע ארבייטערשאפט דארף פּראָאינטערעסירט ווערן אין די פּראָבלעמען פון דעם אגראר־סאָציאַליזם, כדי יענער טייל איהרער, וואָס קעהרט זיך אום צוריק אין דאָרף, זאָל קאָנען ווערן דער טרעגער און פּארשפּרייטער פון אונזערע סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע פּאָדערונגען צווישען די פּויערים, און אז עס מוז אונטער אלע אומשטענדען באטאָנט ווערן די קלאָסען־סאָליִדאריטעט פון דעם שטאָטישען פּראָלעטאריאט און דער ארבייטאָרישער פּויערימשאפט.

בנוגע דער „אבשצינא" אָבער וועט דערקלערט, אז וואָס עס זאָל ניט זיין איהר איצטיגער מעמד און איהר צוקונפט, מוז מען צוגעבען, אז דער לאַנג־יעהריגער לעבען אונטער א קאָלעקטיוום־טישער אייגענטומס־פּארם האָט געמוזט איבערלאָזען געוויסע שפּורן אין דער פּסיכאָלאָגיע פון דעם פּויער, וואָס מאכען איהם א סך געניגטער אָנצונעהמען א סאָציאַליסטישען פּראָגראם, אויב דער דאָם איז דער פאָל מיט דעם מעריב־איראָפּעאישען פּויערטום, און אז די רוסישע סאָציאַליסטען דארפען זיך רעכענען מיט אָט דעם פאקט.

עס איז אויך באשלאָסען געוואָרען, אז דער נאָמען פון דער אָרגאַניזאַציע זאָל זיין „פערבאנד פון רוסישע סאָציאַליסטען־

רעוואלוציאנערן". („סאיוז רוסקיך סאציאליסטאוו־רעוואליר־ציאנעראוו"), כדי אויך אין נאמען אנצודייטען, אז מיר רעכענען זיך מיט די ספעציפישע אומשטענדען אין רוסלאנד.

אונזערע ערשטע שריט דארפען אבער ניט באשטעהן אין שריפטליכע דיסקוסיעס און פראגראם־דערקלערונגען פאר דער אינטעליגענץ. דערצו וועט אויף דער ערשטער צייט זיין נענוג אונזער מינדליכע פראפאגאנדע אין אויסלאנד. די הויפט אויפ־גאבע פון דעם סאיוז דארף זיין — באשאפען אן אגיטאציאנס־ליטעראטור פאר די מאסען. די שריפטליכע פארטיידיגונג פון אונזער פראגראם פאר דער רעוואליוציאנערער אינטעליגענץ זאל אפגעלעגט ווערן אויף שפעטער.

אן ערך אין אט דער צייט איז פון רוסלאנד געקומען ראפא־פארט'ס א פריינד און א חבר, מענדעל ראזענבאום, וואס האט זיך גלייך אנגעשלאסען אן אונזער פארבאנד.

דער כאראקטער פון מיין פארווארט צו זיינע מעמוארען פארוועהרט מיר צו שרייבען לענגער וועגען ראזענבאום'ן ווי א פערזענליכקייט און א רעוואליוציאנער, אפילו ווען איך וואלט מיך געוואלט האלטען אין די ענגע גרענעצען פון „מקצת שבחיו בפניו".

זעלטען־ווען אין איין פערזאן גיעסען זיך צענויף אזעלכע גלעצענדע מעלות פון קאפ און הארץ. א שטרענג לאגישער קאפ, א קרעפטיגע העלע דענקקראפט, וואס קאן זיך אויפהויבען צו די העכסטע הויכען פון דער פילאסאפישער אבסטראקציע און זיך פארטיעפען אין די טיעפסטע אפגרונטען פון אן אלגעמיין־וויסען־שאפטליכען פראבלעם; א קוראזשירטער גייסט, וואס שרעקט זיך ניט אפ פאר קיינע צאמען און קאנסעקווענצען, — דאס אלץ געפארט מיט א שטארקער ליעבע צו אלע ליידענדע און פאר־פאלגטע, מיט א שארף אויסגעשפראכענעם פליכט־געפיהל און אן אלץ אין קאן שטעלענדער רעוואליוציאנערער ליידענשאפט. ניט אומזיסט האט ראפאפארט, דער מייסטער פון דער קורצער שארף־זיניגער כאראקטעריסטיק, געזאגט אויף אים, אז „מענדעל האט אן אומבארמהארציגסטען שכל און אום'שכל'דיגסטע הארץ". („או מענדעליא בעזסערדיעטשניי אום אי ביעזומנאיע סערדצע").

איך וויס ניט, וואָס וואָלט געווארען פון אונזער „סאָיוז", וועו ראָזענבאָום וואָלט ניט צוגעשטאַנען צו איהם. דער פאַקט איז אָבער, אז נאָר מיט זיין צושטעהן, איז אריין אין „סאָיוז" יענע קראפט, וואָס האָט פארזיכערט זיין לעבען און זיין וווייטערדיגע אנטוויקעלונג.

אין די ערשטע יאָהרען זיינען מיר געווען אָנגעוויזען אויף דער מינדליכער פראָפאגאנדע צווישען דער רעוואָליוציאָנערער אינטעליגענץ אין אויסלאנד און אין רוסלאנד. וויכטיגער פאר אלץ איז פאר אונז, פארשטעהט זיך, געווען רוסלאנד. פאר־שפרייטען די קערענדליך פון אונזערע לעהרען דאָרטען, געפינען און ארגאניזירען אין רוסלאנד די ערשטע אָנהענגער פון אונזער פראָגראם, אריבער פיהרען אהין אונזער ליטעראטור און די ליטעראטור פון דער אונז נאָהענטער ריכטונג פון דער „נאַראָדנאיא וואָליא", — דאָס אלץ האָט געמומען אויף זיך ראָזענבאום און דאָס אלץ האָט ער אין א קורצער צייט דורכגעפיהרט אין זיינע ווערנספּאָרטיר־נסיעות אויף דעם גלענצענדסטען אופן. אין רוסלאנד איז מ. ראָזענבאום געווען יענע ערשטע שוואלב, וואָס האָט טאקי „געמאכט דעם פריהלינג".

און בעת אונזער פראָפאגאנדע אין אויסלאנד האָט זיך אין דער ערשטער צייט געקאָנט בריהמען נאָר מיט דער צוריציהונג צו אונז פון אוצלכע קרעפטען, ווי וויקטאָר טשערנאָוו, און זיין פרוי, האָט מענדעלם טהעטיגקייט אין רוסלאנד געוואונען פאר אונז: די באבושקא, גערשוני, באנטש־אָסמאָלאָווסקין; דיאקאָוו'ן און דיזשור'ן אין קיעוו; וואָזנעסענסקי'ן אין פעטערבורג; ארגונאָוו'ן און פערעווערזיעוו'ן אין מאָסקווע; די ראָסיט־ניקאָוום אויף דער וואָלגא און נאָך א סך אנדערע חברים, אָהן וועמעם טעטיגקייט עס וואָלט געווען אוממעגליך דער אויפ־בליה פון דער פארטיי סאָציאָליסטען־רעוואָליוציאָנערען.

די אויסלענדישע טוערס פון דעם נאראָדאָוואָלישען לאגער, וויי מ. נאָץ און זיין פרוי, אסיפ מינאָר און זיין פרוי, רוסאנאָוו און רובאנאָוויטש, וויי אויך טשערנאָוו'ס שוואָגער, סליאָטאָוו, זיינען צוגעשטאנען צו דער פארטיי, ערשט וועו גערשוני איז גע־קומען קיין אויסלאנד, און די עמיגראנטען פון דעם עלטערן דור ווי וואָלכאָווסקי, טשאיקאָווסקי, פירסט כילקאָוו, ראָפאָפּאָרט־

אנסקי, ד. סאסקים, טערעשקאוויטש, זיינען אריין אין איהר ערשט דורך דער „אנראר־סאציאליסטישער ליגע", וועו זי האט זיך אנגעשלאסען אן דער פארטיי, אונטער דעם איינפלוס פון גערשוני׳ס א בריף.

אין ראזענבאומ׳ס ערינערונגען וועגען די ערשטע שריט פון אונזער טעטיגקייט וועט דער לעזער געפינען א קלארען בילד פון די דעמאלטריגע פאסירונגען, ווי אויך א באריכט וועגען זיין אייגענער ראליע אין זיי. אט דער לעצטער באריכט גיט אבער זהר א שוואכען בילד פון דער מאגנעטישער ווירקונג, וועלכע זיין פערזענליכקייט און זיין פראפאגאנדע האבען גהאט אויף די, מיט וועלכע ער האט זיך צענויפגעטראפען און וועלכע ער האט געוואונען פאר אונזער ריכטונג. וועגען דעם וועלען דארפען שרייבען אנדערע, אין זיערע פערזענליכע ערינערונגען...

צום שלום ווי איך נאך מאכען איין קלייע באמערקונג:

דער אלטער נאטאנסאן — וואס איז צוגעשטאנען צו אונז ערשט אין 1904 אדער 1905 — פלעגט, רעדענדיג וועגען איינעם פון די ערשטע אויסלענדישע עס־ער׳ען, קיינמאל ניט דורכלאזען דעם שמייכעלהאפטען קאמפלימענט: „אדין איז אסנאוואפאלאזשניקאוו נאשעי פארטיאי" („איינער פון די גרונט לענער פון אונזער פארטיי").

אויב וואר פון אונז האט פארדינט אזא עהרענהאפטען טיטעל, האט איהם גאנץ זיכער פארדינט מענדעל ראזענבאום אויף דעם כשר׳סטען און גלעצענדסטען אופן.

מיט דער באבושקא

פון אדעם ביז קאַנסטאַנצא

ערשטער קאַפּיטעל

אין באַלניצא ניקאַלאיא טשודאַטוואָרצא. — א חלום אויפֿן וואַסער.

ווי א גרויסע מחנה פוינלען, וואָס זיינען געווען א לאַנגע צייט פערשפּאַרט, האָבען זיך מיינע זכרונות געמומען רייסען אויף דער פּריי, וועו די וואונדערבאַרע נייעס וועגען דער גרויסער רוסישער רעוואָלוציע זיינען געקומען. פּריהער, וועו די שווערע פּינסטערניש איז געהאַנגען איבער רוסלאַנד, אוו וועו עס האָט זיך אָפּט געדאַכט, אז די אלע לייִדען אוו קרבנות, וואָס זיינען געבראַכט געוואָרען אין קאַמף פאַר דער פרייהייט פוו דעם גרויסען לאַנד, זיינען געווען אין גאַנצען נוצלאָז, האָט זיך געוואָלט אָן אלעם פערגעסען. אוו איבערהויפּט האָט זיך געוואָלט דערשטיקען די עראינערונגען פוו יענער צייט, וועו מיין שווערמוטיגע פאַנטאַזיע האָט, אונטער דעם דרוק פוו דער בלייענער איינזאַמקייט אין טרובעצקאָי באַסטיאָן פוו דער פּעטראָפּאַוולאָווסקער קרעפּאָסט, צעריסען די וועגד פוו דער ווירקליכקייט אוו מיך אריינגעוואָרפען אין דעם אָפּגרונד פוו א גיהנום, וואו עס זיינען נישט געווען קיין גרעניצען צו שרעקען אוו לייִדען.

וועו די דעפּעשען האָבען געבראַכט די בשורה פוו דעם גרויסען אונערוואַרטעטען זיג פוו דער רוסישער רעוואָלוציע, פוו א זיג, וואָס האָט אריבערגעשטיגען אלע אָפּטימיסטישע ערוואַרטונגען אוו האָפּנונגען, אוו דער שווערער קאַמף פוו די פערגאַנגענע יאָהרען האָט בעקומען א טיפּען, וועדטפולען זין, אוו א יום־טוב׳דיגע ליכטיגקייט האָט זיך צענאָסען אין אלע וויגקלעך פוו דער נשמה, האָבען זיך אלע ערלעבניסען— די ווירקליכע וווי די פאַנטאַסטישע —אויפגעהויבען פוו זייערע רונקלע קברים אוו זיך א לאָז געטאָן צום פאָדערגרונד.

צווישען די עראינערונגען זיינען בולט׳ער פוו אלע אנדערע ארויסגעטראָטען יענע, וואָס זיינען פאַרבונדען מיט דער באַוושקא.

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
TORONTO PUBLIC LIBRARY

און קלאָרער פון אלע זיינען ארויפגעשוואומען די זכרונות פון יאָהר 1903, וועו איך האָב ארויסגעפיהרט די באבושקא פון רוסלאנד, וואו די זשאנדארמעריע האָט זי דאן געזוכט ווי מיט ליכט.

נאָך לעבעדיגער פילייכט שטעהט אויף אין מיין זכרון איהר פיגור, ווי איך האָב זי געזעהן אין איינעם פון מיינע משוגענע חלומות אין א צעל פון דער „באלניצא ניקאלאיא טשודאטוואָרצא", וואוהין מען האָט מיך אריעברגעפיהרט פון דער פעסטונג אין סוף 1904. און איידער איך געה איבער צו די עראיגערונגען וועגען מיינע בעגעגענישען מיט איהר אין דער ווירקליכקייט, וויל איך מיר איבערגעבען דעם חלום, וואו עס האָט, ווי מיר דאכט, זיך אָבגעשפיגעלט דאָס געטרייעסטע און שעהנסטע בילד פון יעקאטערינא ברעשקאָווסקאיא, וועגען וועלכער מיינער א חבר האָט מיר אמאל געזאָגט, אז „זי טראָגט זיך איבער רוסלאנד ווי דער הייליגער גייסט פון דער רעוואָלוציע".

...עס דאכט זיך מיר, אז אלע טויטע וועלטן לעבעדיג — די שלעכטע אזוי ווי די גוטע. עס שטעהן אויף תחית המתים פאראָוסקאיא און זשעליאבָוו און באלמאשָוו, אבער אויך פלעווע, סיפיאגין און אלעקסאנדער דער צווייטער, וועיל א גשמיות'דיגע שטריק, א באמבע, אדער א קויל קאָנען נישט פארניכטען קיין לעבען, וואו עס איז דאָ דער וועלען צו לעבען. נאָר יענע זיינען ווירקליך פערשוואונדען, וואָס האָבען געוואָלט פארשווינדען, וואָס זיינען באנאנגען זעלבסטמארד. די טויטע, וואָס זיינען געוואָרען לעבעדיג, זיינען געבליבען די זעלבע ווי זיי זיינען געווען פאר'ן טויט, דעריבער איז דער גאנצער טעראָריסטישער קאמף געווען אומזיסט, וועיל דאָס שלעכטע אין דער וועלט איז געבליבען ווי געווען.

א סנהדרין פון די בעסטע מענשען, מיט דער באבושקא אן דער שפיץ, זוכט מיטלען וי אזוי צו צעשטערען אויף אייביג דאָס שלעכטס, און קומט צו דעם בעשלוס, אז דערצו איז דאָ בלויז איין וועג: איינער מוז אויסזוינגען פון אלעמען דאָס שלעכטע וואָס איז אין זיי, אריינזאפען עס אין זיין נשמה און דערנאָך זיך אליין טויטען. דאָס קאָן געטאָן וועלען גאנץ פשוט:

ער דאַרף נאָר קוקען אויף זיי און אויף אן אמת וועלען אריבערגיסען דעם ר ע פון זייערע נשמות אין זיין אייגענע נשמה.

דער גורל איז געפאַלען אויף מיר. מען פירט־צו צו מיר צוערשט פאָן־וואַלן, פלעזוען און איוואן גראָזני. איך קוק זיי אין די אויגען אריין און קאָנצענטריר מיין וויללען ארויסצוזויגען דאָס שלעכטס פון זייערע נשמות. צו מיין שרעק באמערק איך, אז פון מיין בליק ווערען זייערע געזיכטער נאָך שוידערהאפטער און זיי הויבען אָן אויסצוזעהן ווי וויללדע בעסטיעס. א חבר גיט א געשריי צו מיר: „גזלן, וואָס טוסטו! אָנשטאָט דאָס שלעכטע, נעהמסטו ביי זיי צו דאָס ביסעלע גוטע וואָס זיי האָבען געהאט!"

די באבושקא געהט צו צו מיר און מיט א טיפען וועהטאָג אין איהר שטימע זאָגט זי:

„אך, מענדיל, מענדיל! דיין וועלען אוועקנעהמען דאָס שלעכטס פון די מענשען איז א פאַלשער, א גענאַכטער. דיר וויללט זיך דאָס זיסינקע, דאָס שעהנינקע, דאָס עסטעטישע פאר דיין אייגענער קליינינקער נשמה'לע. און לעבען וויללט זיך דיר. ציטערסט פאר'ן פארשווינדען פון דיין איכ'עלע. איך זעה, אז איך וועל דאָס מוזען טאָן אליין."

און זי הויבט אויף איהרע אויגען פול מיט טיפען טרויער אויף פאָן־וואַלן. די האַרטע גרויזאמקייט פארשווינדט פון זיין פנים און זיין געזיכט ווערט קלאָר און איידעל...

איך פיהל, וואָס פאר אונגעהייערע יסורים די באבושקא לעבט דורך, וואָס פאר א שרעקליכער עקעל עס פילט אָן איהר נשמה, ווען זי זאפט אריין אין זיך דאָס שלעכטס. אזוי ווי זי וואַלט דארפען שלינגען ווערים און שלאַנגען און עקדישען, און עס כאפט מיך אָן א שרעק, ווען איך דערמאָן זיך, אז זי, די בעסטע און שענסטע צווישען אונז, וועט דארפען פארשווינדען אויף אייביג, ווען אַלע וועלען בלייבען לעבען אין א וואונדערבאר־ריינער און שהנער וועלט. און א י ך בין שולדיג אין דעם — איך, שוואכער, פאלשער מענש!

די באבושקא געהט אָן מיט איהר ארבייט. זי ריינט די מענשען־נשמות אויינע נאָך דער אנדערער. איך מאך צו מיינע אויגען. איך האָב מורא א קוק צו טאָן אויף איהר, ווייל איך

קאן ניט צוזעהן איהרע יסורים. און נאך מעהר שרעקט מיך דער געדאנק, אז נאך דעם ווי זי האט אריינגעזויגען אין זיך דאס עקעלהאפטע און שלעכטע פון אזוי פיעל מענשען, האט זיך איהר פנים געמוזט מוראדיג פארענדערען...

„סלאווא באגו, קאנטשענא!" — האט די באבושקא מיר ארויסגעזאגט.

די רייניגונג פון די מענשליכע נשמות איז געווען צו ענד. מיט א פארקלעמט הארץ האב איך געעפענט די אויגען. איך האב ערוואַרט צו זעהן דער באבושקאס געזיכט אין גאנצען אומגעביטען און צו הערען דעם פאטאלען שאס, וואס ווען אויף אימער טויטען דאס שלעכטע און מיאוסע אין דער וועלט, אבער צו דער זעלבער צייט מאכען א סוף אויך צו אייגער פון די שהנסטע נשמות פון דער מענשהייט. דער גערַאנק איז געווען אומדערטרעגליך...

צו מיין ערשטוינען, האב איך דערזעהן, אז באבושקא'ס פנים איז ניט נאר ניט געווארען ערגער, נאר איז געווארען נאך שהענער און ליכטיגער. פון הינטער דעם רויטען גוי'אישען טיכעל, וואס זי האט געטראגען אויפ'ן קאפ, האבען גלעויכטען איהרע אויגען מיט טיפער הייליגער ליבע.

איך האב דערפיהלט, אז א גרויסער נס איז געשעהן. די שטראלענדע פרייד, וואס האט געשיינט אויף אלע פנים'ער, האט מיר געזאגט, אז אלע האבען פארשטאנען דעם וואונדער, וואס איז פארגעקומען פאר אונזערע אויגען: אין דער ריינער נשמה פון דער באבושקא האט זיך דאס בייזע און עקעלהאפטע, וואס זי האט ארויסגעזויגען פון דער מענשהייט, אין גאנצען אויסגעלייטערט און זיך פארוואנדעלט אין דאס שהנסטע און אידעלסטע. דער וועלטליכער רע האט געפונען זיין אייביגען תיקון.

א פייערליכע שטילקייט האט געהערשט ארום. קיינער האט א וואַרט ניט אויסגערעדט. נאר געפיהלט האט מען ווי אין אלע הערצער יובעלט א שמחה:

די וועלט איז געריניגט, און אונזער באבושקא בלייבט מיט אונז און וועט לעבען צווישען אונז אין די ליכטיגע אייביגקייטען!

יעקאַטערינאַ ברעשקאָווסקאַיאַ.

צווייטער קאפיטעל

אין רוסלאנד מיט אן ענגלישען פאספארט. — די באבושקא אין געפאהר. — זי ווילינט איין צו פאהרען מיט מיר אין אויסלאנד.

אין פריהלינג פון 1903 בין איך געפאהרען קיין רוסלאנד, וואו איך האב זיך געדארפט זעהן מיט די פארשטעהער פון די גרופען סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען אין פארשיידענע שטעט פון דרום־רוסלאנד און אויף דער וואלגא. איינע פון מיינע הויפט־אויפגאבען איז געווען צו געפינען מענשען, וואס זאלען קומען אפנעמען די אומלעגאלע ליטעראטור, וועלכע איך פלעג אריבערשמוגלען פון גאליציע. געהאלפען אין דעם האבען מיר רוטענישע פויערים, וואס האבען סימפאטיזירט מיט דער רוסישער באפרייאונגס באוועגונג. איך האב מיך אויך געדארפט זעהן מיט אייניגע מיטגלידער פון דעם צענטראלען קאמיטעט און זיי איבערגעבען א ספעציעלע שליחות פון דעם אויסלענדישען קא־מיטעט.

איך בין דאס מאל געפאהרען אונטער דעם נאמען האבסאן, אן ענגלענדער, וועמעס פאספארט איך האב באקומען דורך פעליקס וואלכאווסקי'ן. דער פאס איז געווען וויזירט ביי דעם רוסישען קאנסול אין לאנדאן. ווי געווענליך אין מיינע נסיעות נאך רוסלאנד, בין איך ניט געפאהרען מיט ליידיגען. צווישען די דאפעלטע וועלטלעך פון מיינע טשעמאדאנעס זיינען געווען פארפאקט די לעצטע אויסגאבען פון דער פארטיי, הויפטזאכליך דער לעצטער נומער „רעוואלוציאנאיא ראסיא".

כדי אויסצוזעהן וואס מעהר ווי אן ענגלענדער און כדי צו פארענדערען אין דער זעלבער צייט מיין געזיכט, וואס איז שוין געווען ניט אומבאקאנט דער רוסישער פאליציי (זי האט מיך שוין געהאט איין מאל אין איהרע לאפעס אין די יאהרען 1898–

1899), האָב איך מקריב געווען אויף דעם מזבח פון דעם פאָטער־לאַנד מיין בלוט און אפילו מיינע וואָנסעם, וועלכע איך האָב פריהער אזוי פיעל געכאַליעט: זיי זיינען מיר געווען זעהר נוצלעך פריהער, וועו איך פלעג פאָהרען נאָך רוסלאַנד פון דייטשלאַנד און האָב זיך געסטארעט אויסצוזעהן וואָס מעהר זוי א דייטשער האַנדלס־דייזענדער.

אין יענע צייטען האָט די רוסישע פּאָליציי נאָך געהאַט דרך ארץ פאר אויסלענדער, בפרט פאר אן ענגלענדער. מען האָט מיך באהאַנדלט אויפ'ן גרענץ מיט א באַזונדערער העפליכקייט און דורכגעקוקט מיין באַגאַזש מעהר ניט ווי פאר יוצא וועגען. אפילו די פּאָאר ענגלישע צייטונגען, וואָס איך האָב מיט א כיון אַוועקגעלעגט פון אויבען אין אייגעם פון מיינע טשעמאָדאַנעס, האָט מען דורכגעלאָזען אָהן צענזור. מיט דעם זשאַנדארמסקען אָפיצער, וואָס האָט ביי מיר געגומען דעם פּאַס, האָב איך גערעדט א פראַנצויז, וואָס איז געווען גוט געגוג פאר אן ענגלענדער. אָבער מיט די איבעריגע באַאמטע פון טאַמאָזשנע און מיט די טרעגערס, וועלכע האָבען קיין פראַנצויז ניט פארשטאַנען, האָב איך על פּי הדחק געמוזט רעדען עטליכע ווערטער רוסיש. איך האָב זיך באמיהט צו רעדען א געבראָכענעם רוסיש, אזא, וואָס זאָל זיין שלעכט גענוג אפילו פאר אן ענגלענדער. ערפארונג אין רעדען א שלעכטען רוסיש האָב איך שוין געהאַט פון פריהער. איינע פון די חבר'טעס, מיט וועלכער מיר איז איינמאָל אויסגעקומען צו רעדען אזא שפּראַך, האָט מיך געמאַכט דעם קאָמפּליმענט, אז איך קאָן רעדען רוסיש שלעכט נאָך בעסער איידער גוט — „ווי גאַווארִיטע כאַראַשאָ פּא חוסקי, נא פּלאָכא פּא רוסקי ווי גאַווארִיטיע יעשטשא לוטשע טשעם כאַראַשא".

מיין ענגלישער רוסיש האָט ניט נאָר ניט ארויסגערופען קיין געלעכטער, נאָר ער האָט נאָך דערוועקט א געוויסען רעספּעקט. איך האָב זיך דערמאָהנט אז מיט עטליכע יאָהר פריהער, וועו איך בין אריבערגעפאָהרען דעמזעלבען גרענץ מיט א אידישען פּאַספּאָרט און מיט א טלית־און־תפילין אין טשעמאָ־

דאן אנשטאט ענגלישע צייטונגען, האט מיין געבראכענער אידישער רוסיש ארויסגערופען שפאט און פאראכטונג.

אין קאמענעץ־פאראלסק איז געלעגען א גרויסער פאק ליטעראטור וואס איך האב ארבערהגעשיקט דורכ'ן „דיער". דער „דיער" איז געווען אן אלטער רוטענישער פויער מיט לאנגע סיווע וואנסעס, וואס האט מיר געהאלפען מעהר ווי צוליב זיין סימפאטיע מיט דער רוסישער רעוואלוציאנערער באוועגונג ווי צוליב דעם קליינעם שכר וואס ער פלעגט באקומען. איך האב באשלאסען צו פאהרען אהין און מיטנעהמען די פארבאטענע ביכער און צייטונגען.

אלץ איז געגאנגען ווי געשמירט. די ליטעראטור האב איך געפונען אין דער באשטימטער אכסניה און האב עס צופיהרט איבער די שטעדט וואו מיר האבען געהאלטען אונזערע סקלאדען.

פון די שמועסען, וואס איך האב געהאט מיט אייניגע חברים, האב איך מיך דערוואוסט, אז די פאליציי זוכט איצט די באבושקא זעהר ענערגיש. זיי זיינען געווען זיכער אז, אויב זי וועט ניט אפפאהרען פון רוסלאנד וואס גיכער, וועט מען איהר געווים ארעסטירען. מען האט געגוג ג'טענה'ט מיט איהר זי זאל פארלאזען דאס לאנד, אבער זי האט בשום אופן נישט געוואלט פאלגען. מען האט מיך געבעטען, אז איך זאל פרובען זי איבערצוריידען. איך האב סיי ווי סיי זיך געדארפט זעהן מיט איהר און האב גענומען אויף זיך די אויפגאבע.

צוערשט האט זי ניט געוואלט הערען דערפון.

— וואס רעדסטו? — האט זי מיר געענטפערט. — ווי קאן איך איצט פארלאזען רוסלאנד, וועו עס איז דא אזוי פיל וויכטיגע ארבייט.

איך האב גענומען איהר אויסרעכענען וואס זי וואלט געקאנט טאן פאר אונז אין אויסלאנד און ווי ניצליך איהר ארבייט דארט וואלט פאר אונז געווען. אייניגע מאנאטען שפעטער, האב איך איהר געזאגט, וועו מען וועט זי אויפהערען צו זוכען, וועט זי קאנען בשתיקה קומען צוריק און ווידער אנפירען איהר ארבייט אין דער היים. אזוי האב איך גערעט צו דער באבושקא. אין הארצען אבער האב איך געהאפט, אז וועו זי וועט שוין זיין אין

אויסלאַנד, וועט זיך איינגעבען זי דאַרט יצו פֿאַרהאַלטען און ניט דערלאַזען, אז זי זאָל אויף איהרע עלטערע יאָהרען ווידער אריינ־פֿאַלען אין די הענט פון דער רוסישער זשאַנדאַרמעריע.

זי האָט ענדליך איינגעוויליגט. מיר האָבען באשלאָסען צו פֿאָהרען צוזאַמען נאָך רומעניע דורך אָדעס.

די באַבושקא האָט געהאַט א „וונטערנעמע" פֿאַספֿאָרט פון א סטאַטסקאַיא סאָוויעטניצא, אן אלמנה פון א פֿראָפעסאָר פון פּעטערבורגער אוניווערסיטעט. איך האָב געוואוסט פון א אידען אין קאָוונע, א געוויסען לעווין, וועמעס געשעפט עס איז געווען צו מאכען גובערנאַטאָרסקע פֿאַספֿאָרטען. פּאר א קלייענער „דאנק־בארקייט" פלעגט ער מעלדען דעם אינערליכען פֿאַס פון דער באַטרעפענדער פֿערזאָן (וואָס האָט זיך דערווייל גאַנץ רוהיג געוואוינט ערגעץ־וואו אין האַנדריקעווקע) אין איינעם פון די קאָוונער אוטשאַסטקעס, קריגען די נויטיגע פֿאַפּירען פון פּרי־סטאוו, און דערנאָך ארויסנעמען דעם אויסלענדישען פֿאַספֿאָרט פון דער גובערנאַטאָרסקער קאַנצעלאַריע, וואו ער איז געווען אן אמת'ער בן־בית.

ער פלעגט מאכען גובערנאַטאָרסקע פֿאַספֿאָרטען „אָפּטאָם", אדער „האַלסויל", ווי מען זאָגט אין אמעריקע. ער פלעגט פּאר זיך נעמען א גאַנץ קלייענעם ריזח — א צוויי דריי רובל — און דורך איהם האָט מען געקאָנט קריגען אן אויסלענדישען פֿאַס א סך שנעלער און אָפּילו ביליגער אידער אויף דעם „זאקאָננעם" אופן. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, וואָס פון פּאַרשיידענע שטעט פלעגט מען צושיקען לעווין'ען אינלענדישע פֿאַספֿאָרטען, וועלכע ער פלעגט פּאַרוואַנדלען אין אויסלענדישע. ער האָט אויף דעם אופן געהאַט שהען פֿרנסה און די קאָוונער פּריסטאַוון און דער דיעלאָפּראָאיזוואָדיטיעל פון דער גובערנאַטאָרסקער קאַנצע־לאריע האָבען געהאַט א שעהנעם צוגאָב צו זייער קלייענעם געהאלט. די פּאָליציייסקע ארכיוון פון יענע יאָהרען פון לעווין'ס טעטיגקייט מוזען צייגען, אז פון קאָוונע זיינען אָפּגעפּאָהרען נאָך אויסלאַנד צווישן מאל אזוי פיעל איינוואוינער ווי זי האָט באַזעסען אין דער ווירקליכקייט.

דורך דעם דאָזיגען לעווין'ען האָב איך באשלאָסען צו קריגען דעם אויסלענדישען פֿאַס פּאר דער באַבושקא. איך האָב נאָך

געדארפט באזארגען פארשיידענע אנדערע זאכען אין רוסלאנד און, הגם דער באבושקא׳ס פאספארט איז פארטיג געווארען אין צוויי טעג, האבען מיר געקאנט אפפאהרען ערשט אין דריי וואכען ארום.

לויט דעם אפרעד האבען מיר זיך צונויפגעטראפען אין וואראניעוש, וואו מיר האבען געהאט א קלייענעם צוזאמענפאהר פון צענטראלען קאמיטעט מיט א פאאר פארשטעהער פון דער „באיעוואיא ארגאניזאציא", און פון דארט זיינען מיר אפגע־פאהרען צוזאמען נאך אדעם. פון אדעם האבען מיר באשלאסען צו פאהרען מיט דער שיף נאך קאנסטאנצא, רומעניע.

דריטער קאפיטעל

אין ארעם. — אן אונערוואַרטעטע בענעגעניש מיט אזעוו'ען. — אויפ'ן שיף קיין קאנסטאנצא. — די זשאנדארעז פארהאלטען אז אמת'ען פראנצויז אוו לאזען דורך א פאלשען ענגלענדער.

קיין אָדעם זיינען מיר געקומען א טאָג אויידער די שיף האָט געדאַרפט פאַרלאָזען דעם פאָרט. מיר האָבען זיך אָפגע־ שטעלט אין צווויי פאַרשוידענע פלעצער, ביי נישט „קאָמפּראָ־ מיטירטע" סימפאטייזערס. אויף מאָרגען אין דער פריה בין איך אוועק אין קאנצעלאריע פון גראַדאָנאטשאלניק און האָב אָהן שוועריגקייטען באקומען אויף מיין פּאס די צייגנים אז צו מיין — ריכטיגער, צו מיסטער האָבסאָן'ס — אָפּפאָהר פון רוסלאנד זיינען קיין הינדערניסע ניטא — א צייגנים וואָס יעדער אויסלענדער האָט געמוזט האָבען אויף זיין פּאס אויידער ער האָט פאַרלאָזט דאָס לאנד.

פון דער קאנצעלאריע בין איך געקומען צו דער באבושקא און האָב דאָרט, צו מיין פארוואונדערען, געטראָפען דעם „ריקען", ווי מיר האָבען גערופען אזעוו'ן. ער איז שוין דעמאָלט געווען אייגער פון די וויכטיגסטע מיטגלידער אין צענטראַלען קאָמיטעט און אויף איהם איז נאָך ניט געווען קיין שפרינקעל פון א חשד. איך האָב איהם קיינמאָל ניט האָלד געהאט, און איך געדענק, אז מיר איז די באַגעגנונג געווען ניט אנגענעם. איך האָב איהם געקאָנט, ווען ער איז נאָך געווען א סטודענט אין דארמשטאטער פּאָליטעכניקום, און אזוי ווי מיר האָבען זיך ניט נעזעהן א לאנגע צייט האָבען מיר זיך צוקושט. איך האָב נאָך איצט אן אונ־ אנגענעם געפיהל אויף מיין רעכטער באק פון דעם קוש פון זיינע פייכטע גראָבע ליפּען...

מיר האבען געריידט א צייט וועגען פארשיידענע פארטיי־ענינים. וועז די באבושקא איז אויף א ווייל ארוים פון צימער, האט אזעוו א זאג געטאן צו מיר:

— מען האט מיר איבערגעגעבען, אז איהר ווילט אריבער־נעמען די באבושקא אין אויסלאנד. איך מוז אייך זאגען, אז איהר שטעלט צופיעל אויף זיך. א י ך וואלט מורא געהאט צו נעהמען אויף זיך אזא גרויסע פאראנטוואָרטליכקייט. שטעלט אייך פאר, מען זאל אייך פארהאלטען אויף דעם גרענעץ. איהר וואלט דאך זיך קיינמאל ניט געקאנט מוחל זיין וואס די באבושקא איז אריינגעפאלען איבער אייך — עפעס א קליניגקייט די באבושקא!

איך האב געענטפערט, אז אלץ איז אראנזשירט זעהר גוט; אז איך האב עפעס א געפיהל פון זיכערקייט, אז עס וועט אראפ־געהן גלאט. און אזוי ווי אין רוסלאנד איז זי דאך, ווי מען האט מיר געזאגט, אין א גרויסער געפאהר, רעכען איך, אז מען מוז פרובירען זי ארויסכאפען פון דאנען.

דאס איז אפילו אמת, האט ער צוגעגעבען — נאר איך וואלט אזא ריזיקע אויף זיך ניט געטומען.

אפגעזעגענט זיך מיט אזעוו'ן, בין איך אוועק זעהן זיך מיט א פריינד, פריילין בעקער, די טאכטער פון א רייכען אידי־שען סוהר, מיט וועלכער איך האב צוזאמען שטודירט אין בערן. זי איז געווען איינע פון אונזערע סימפאטיזירערינס. די שיף האט געדארפט אפגעהן ערשט זעקס א זייגער פארנאכט און אזוי ווי איך האב געהאט פריי דעם גאנצען נאכמיטאג, האב איך איהם פארבראכט ביי די בעקערס, אין זייער זומער־וואוינונג אויפ'ן שווארצען ים. זיי האבען מיר פאר'ן אוועקפאהר געגעבען א פרעזענט — א גרויסען בוקעט פון וואונדערשעהנע איריסען, וועלכע איך האב מיטגענומען מיט פארגניגען, ערשטענס וויל איך האב ליב בלומען און צווייטענס וויל איך האב בלומען אלע־מאל באטראכט ווי א גוט מיטל אפצואוועגדען דעם פארדאכט מצד דעם רוסישען זשאנדאר. איך האב געדוננען א פארמאכטע קארעט און מיט דעם פרעכטיגען בוקעט איריסען אין האנד בין איך צוגעפאהרען נאך דער באבושקא. זי האט זיך דאס מאל

אויסגעפוצט יום־טוב'דיג און האָט אפילו אייגנעווילליגט צו קויפען זיך א נייעם הוט.

מיר זיינען צוגעפֿאָרען צום פֿאָרט און אַרויף אויף דער קליינער שיף. נאָך דעם ווי איך האָב געקויפט צוויי בילעטען ערשטע קלאַס נאָך קאָנסטאַנצא, האָב איך געהייסען דעם קעלנער ברייגען אין דעם אַלגעמיינעם זאַל א קרוג מיט וואַסער פֿאַר די בלומען, וועלכע איך האָב אַוועקגעשטעלט אויפֿן טיש. אויף דעם זעלביגען טיש האָב איך פֿאַנאַנדערגעלייגט א פֿאַק ענגלישע צייטונגען וועלכע איך האָב געקראָגען אין א רעסטאָראַן אין אַדעס. איך האָב מיך איבערהויפּט געהאַלטען אזוי ווי די גאַנצע שיף וואַלט געהערט צו מיר — ווי עס פֿאַסט פֿאַר אן ענגלענדער.

די באַבושקא האָט די לעצטע צייט געהאַט געוואויגט אין דעם הויז פון א רייכען חבר אין סאַראַטאָוו אלס א כלומרש'דינע קעכין און האָט אויסגעצייכענט געשפּילט די ראָליע פון א דאָר־פישער באַבא. איצט האָט זי מיט דערזעלביגער נאַטירליכקייט זיך געהאַלטען אלס א „גראַנד דאם" און גערעדט צו מיר די גאַנצע צייט אין א רייגעם פראַנצויז.

באַלד איז צו אונז צוגעקומען א זשאַנדאַרמסקער אונטער־אָפיציער, א פעטער גוטמוטיגער כאָכאָל, און געבעטען אונזערע פאַספּאָרטען. די באַבושקא האָט ניט אונטערבראָכען דעם לעב־האַפטען פראַנצויזישען געשפּרעך, אַרויסגענומען איהר פאַס פון איהר האַנד־טאַש און איהם דערלאַנגט. איך האָב אַרויסגענומען מיסטער האָבסאָן'ס פאַס פון מיין בוזים־קעשענע. דער זשאַנדאַרם איז אַוועק מיט די פאַספּאָרטען.

אין א פערטעל שטונדע אַרום, וואַס איז, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, באַשטאַנען ניט פון פופציהן מינוט, נאָר פון א פופ־צעהן שטונדען, איז ער געקומען צוריק און האָט אונז אָפּגענעבען די פעסער מט א העפליכען „פאַזשאַלויטע!" עס איז געווארען גרינגער אויפֿן הארצען. נאָר די שיף איז נאָך אלץ נעשטאַנען אין אַדעסער פּאָרט און איך האָב מיט אומגעדולד געווארט, אז זי זאַל אַרויסשווימען אויף די פרייע וואַלען פון דעם שווארצען ים.

מיין זייגער האָט שוין געצייגט זעקס און די שיף האָט זיך ניט גערירט. איך בין געוואָרען אומרוהיג.

מיטאַמאָל געהט אריין דער דיקער זשאַנדאַרמסקער אונטער־אָפיצער, הינטער איהם — א מאַן פון א יאָהר פערציג מיט א שפּיציג בערדל. זיי געהן גלייך צו צו מיר און דער זשאַנדאַר זאָגט:

— ווייזט מיר אָקאַרשט אייער פּאַספּאָרט!

עס איז מיר איינגעפאַלען דאָס הארץ. די באַבושקא איז געזעסען אַנטקעגען מיר און האָט אַריינגעקוקט אין א צייטונג. זי איז געבליבען אויסערליך גאַנץ רוהיג. איך האָב ארויסגענומען דעם פּאַס און האָב איהם דערלאַנגט דעם אונטער־אָפיצער, אַנשטאַרענגענדיג מיין גאַנצע ווילענס־קראַפט ניט ארויסווייזען קיין צייכען פון אומרוה. ביי מיר איז געווען זיכער, אז דער מאַן מיט דעם שפּיציגען בערדל איז אַן אַגענט פון דער געהיים־פּאָליציי און אז אלץ איז פאַרלאָרען. דער זשאַנדאַר האָט פּאַנאַנדערגעפענט מיין פּאַס און, אַנווייזענדיג מיט א פינגער אויף דער „ווייז" פון אַדעסער גראַאַנאַטשאַלניק, געזאָגט צו דעם ציווילען:

— אָט דאָס איז וואָס איהר מוזט האָבען אויף אייער פּאַס. אָהן דעם קאָנט איהר ניט פאַרלאָזען רוסלאַנד.

— וואָס טוט מען! וואָס טוט מען! — האָט דער מאַן נעשריען אין פראַנצויז.

איך האָב פאַרשטאַנען, אז פאַר מיר שטעהט א פראַנצויז, וואָס האָט פאַרגעסען צו ווייזרען זיין פּאַס, און ניט קיין אַנענט פון דער געהיים־פּאָליציי. איך האָב פריי אָפּגעאָטעמט. די באַבושקא האָט איהם געפרענט אין פראַנצויז וואָס מיט איהר איז דער מעהר; האָט ער זיך זעהר דערפרעהט, וועז ער האָט דערהערט די קלאַנגען פון זיין מוטער שפּראַך. ער איז, ווי עס האָט אויסגעוויזען, טאַקע געווען אן אמת'ער פראַנצויז און ניט אזא פראַנצויז ווי איך אן ענגלענדער.

ער האָט ערקלערט, אז ער מ ו ז זיין מאַרגען אין קאָנסטאַנצא און אז מען לאָזט איהם ניט אָפּפאָהרען אָהן דער „ווייז" פון דער פּאָליציי. די באַבושקא האָט געבעטען דעם זשאַנדאַר

ער זאל פרואווען אפטעלעפאנירען צום גראדאנאטשאלניק. ער איז אוועק און דער פראנצויז האט זיך אווועקגעזעצט נעבען אונז ווארטען. ער האט אלץ געקוקט אויפ'ן זייגער און פון צייט צו צייט צוטראגען אויסגערופען:

— אך, גאט מיינער! וואס מאכט מען! וואס טוט מען! אין א ווילע ארום איז געקומען דער זשאנדאר און געזאגט אין א פוירשען רוסיש:

„מי ניטשעווא ניע מאגים דיעלאט! מי מאגים טאלקא ניע פושטשאט". („מיר קאנען גארניט מאכען. מיר קאנען נאר ניט לאזען".)

ער האט געהייסען דעם פראנצויז פארלאזען די שיף. די באבושקא און איך זיינען געבליבען אליין ביים טיש. זי האט זיך צוגעבויגען צו מיר און שטיל־ערהייר געזאגט אין רוסיש:

— „א קאווא ניע פושטשאט, ניע זנאיוט". (און וועמען ניט צו לאזען, ווייסען זיי ניט.)

באלד האבען מיר דערהערט א פייף, און די שיף האט זיך געגומען ריהרען. א האלבע שטונדע שפעטער זיינען מיר שוין געווען ווייט פון אדעס, אויף די אפענע וואסערען פון שוואַרצען ים.

פערטער קאפיטעל

אויפ'ן שווארצען ים. — אן ערינערונג פון מיינע קינדערשע יאהרען. — אין קאנסטאנצא. — די נייעס וועגען באנדאנאוויטש'עס הינריכטונג. — ביי די איוואנאוום. — אין בוקארעסט. — ארבארע־ראלי. — פאהר צוריק אין אדעס מיט ליטעראטור. — ארעסטירט. — אין פעטראפאוולאווסקער פעסטונג.

מיר זיינען ארוים אויפ'ן דעק. עס איז געווען א וואונדער־שעהנע, וואריעם לבנה־נאכט. די באבושקא איז געזעסען א פאטראכטע און געקוקט אין דער ווייט, אויף צוריק, אין דער ריכטונג, וואו עס האט געמוזט ליגען דער רוסישער ברעג. איהר געזיכט אז געווען אומעטיגליך. עס האט אויסגעוויזען, אז איהר איז געווען שווער זיך צו שיידען מיט דעם לאנד, וואו זי האט פארבראכט אזוי פיעל יאהרען אין תפיסה און אויף קאטאָרגע; וואו זי איז אייביג געווען אין דער געפאהר ווידער ארעסטירט צו ווערען און צו גיהן נאכאמאל מיט'ן עטאפ דעם לאנגען וועג אין די קאלטע וויסטענישען פון סיביר.

איך האב מיך געזעצט נישט ווייט פון איהר און אויפגעהויבען די אויגען צום בלויען דרום־הימעל. די לבנה האט רוהיג געגאסען איהר קאלט ליכט און די שטילע שטערען האבען גלייכ־גילטיג געפינקעלט. און זיי האט גארנישט געארט: צי איך בין טאקע האבסאן צי נישט; צי מיר האט זיך איינגעגעבען אריבער־נעהמען די באבושקא נאך אויסלאנד, צי נישט; צי די רוסישע סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען וועלען זיגען, צי זיי וועלען צוריקיט ווערען פון די ראמאנאוום און זייערע משרתים.

איך בין געווען זעהר מיעד, אבער שלאפען האט זיך מיר ניט געוואלט. מיינע גערענקען האבען זיך א לענגערע צייט געטראגען אין אומארדנונג איבער פארשיידענע עפיזאדען פון מיין לעבען און מיר איז מיט אמאל געווארען זעהר אומעטיג

אויפ'ן הארצען. די לאנגע יאהרען פון וואגלען, שטרעבען אין קאמף, האבען אויסגעוויזען זינלאז און צוועקלאז. עס האט זיך געזומען בענקען נאך דער מאמען, נאך דער היים . . .

איך האב צוגעמאכט די אויגען און מיר האט זיך געדאכט, אז איך בין צוריק א קליין חדר־אינגעל אין פלעשצענץ, אז איך שפיל מיך ווידער מיט מיינע חברים אין אונזער נייעם הויז, וואס מען האט נאך ניט געענדיגט בויען. עס איז א שהנער פסח־פארנאכט. עס וועלט מיר מיאוס צו שפילען אין קאמער־קאמער־הויז, און איך שלאג פאר חיים יודע יאשע מיכעל'ס און מענדיל חיים ניסן דעם אייגבינדער'ס, וועמען איך האב ערב פסח דורכגעלייענט די מעשה פון ר' יוסף דילי רייזא, מיר זאלען תפילה טאן צו גאט און אראפברענגען משיח'ן.

מיר שטעלען זיך אלע אוועק אין מזרח־וואנט און הויבען אן צו טענה'ן צו גאט און זאגען איהם, אז מיר וועלען ניט אפ טרעטען פון איהם ביז משיח וועט ניט קומען. מיינע העלפערס וועלט אינגיכען נמאס דאס תפילה־טאן. זיי לויפען אוועק שפילען אין סאלדאטען. איך בלייב אויף מיין פאסט אביסעל לענגער. נאר באלד וועל איך מיעד און זעץ זיך אוועק אויף דער נייער פארלאגע. מיינע אויגען הויבען זיך אן צו קלעפען און מיין תפילה וועלט שטילער און שטילער . . . אין די רויטע שטראלען פון דער אונטערגעהענדער זון באווייזט זיך א הויכער מאן מיט לאנגע גאלדענע האאר, וואס פאלען אראפ אויף זיינע שולטערען, און מיט א לאנגער געקרייזעלטער באדר ווי ביי ר' יוסף דעם חזן. רייטענדיג אויף א וויסען אייזעל פאהרט ער צו צו מיר און זאגט: „קום!" מיט גרויס שמחה געה איך נאך איהם. די מינסקער גאס איז געפאקט מיט אידען. זיי האלטען לאנגע שטעקענס אין זייערע הענט און טראגען פעקלאך אויף זייערע אקסלען. א יובעלענדער געשריי פילט אן די גאס:

— משיח איז געקומען! משיח איז געקומען!

— מענדיל אברהם חיים'ס האט אראפגעבראכט משיח'ן...

— „מענדיל, פארא וואסטאוואט!" — וועקט מיך די מאמע. — „מי אוושע וו'קאנסטאנציע!" (מענדיל, שוין צייט אויפשטעהן! מיר זיינען שוין אין קאנסטאנצא!).

איך קאָן ניט פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס די מאַמע רעדט צו מיר אין רוסיש און ווי אַזוי איך קום אין קאָנסטאַנצע, אַז מיר געהען נאָר אין ירושלים. איך עפֿען די אויגען און אנשטאָט דער מאַמען זעה איך די באַבושקע.

— דו האָסט געשמאַק אַ שלאָף געטאָן, — זאָגט זי צו מיר. — קום, מיר פֿאָהרען שוין־צו צו קאָנסטאַנצע.

די פינקעלנדע שטערען זיינען שוין אלע פֿאַרשוואונדען פון בלויען הימל, נאָר דער מאַרגענשטערן לייכט נאָך רוהיג נעבען דער בלאַסער לבנה. א רויטער פייער־קנויל שווימט אַרויס פון הינטער די דונקעלע רוהיגע וואַסערען. די שיף גיט זיך אַ שאָקל פון רעכטס צו לינקס און פון לינקס צו רעכט און קלאַפּט זיך אָפּ אָן די ברעגען פון רומעניע.

מיר זיינען אַוועק דורך די פֿאַרשלאָפענע גאַסען פון קאָנ־סטאַנצא אין ס ט ר א ד א ר א ה א ו י א, צו דעם געוועזענעם שטונדיסט און איצטיגען הייסען סאָציאַליסט־רעוואָ־לוציאָנער איוואַנאָוו. אויפֿן וועג האָב איך געקויפט א צייטונג אין וועלכער עס איז מיט גרויסע בוכשטאַבען געווען געדרוקט די טעלעגראַמע, אַז דער אופּימסקער גובערנאַטאָר באַגראַנאָוויטש, וועלכער האָט געהייסען שיסען אויף די זלאַטאָאוסטער סטרייי־קערס, איז דערשאָסען געוואָרען פון די סאָציאַליסטען־רעוואָלו־ציאָנערען. מיר האָבען געוואוסט, אַז דער אטענטאַט דאַרף די טעג געמאַכט ווערען. די באַבושקע איז געווען זעהר צופֿרידען, וואָס די באַיוואַיאַ אַרגאַניזאַציע, וועלכע האָט די לעצטע מאָנאַטען גאָרניט אויפֿגעטאָן, האָט ענדליך געלאָזט פון זיך הערען. נאָר מעהר פון אלע האָט זי זיך געפֿרעהט, וואָס מען האָט קיינעם ניט געכאַפּט.

איוואַנאָוו'ן האָבען מיר געפֿונען אויפֿן הויף מיט פולע עמער מילך אין די הענט. ער האָט נאָר־וואָס געהאַט אויסגעמאָל־קען זיינע בהמות. וועג איך האָב איהם פֿאַרגעשטעלט די באַ־בושקע, האָט זיך זיין געזיכט באַגאָסען מיט פֿרייד און ער האָט שיער ניט ארויסגעלאָזט פון די הענט די עמערס.

— קום אקאָרשט אַהער, נאַסטאַסיא: זעה ס'ארא טייערען גאַסט מען האָט אונז געבראַכט! — האָט ער גערופען זיין ווייב.

נאסטאסיא, א טיפישע הויבע וועלקאהוסין, איז געקומען צו לויפען פון הויז. זוען זי האָט דערהערט דעם נאָמען באבושקא, האָבען זיך איהר געשטעלט טרערען אין די אויגען. זי האָט זיך מיט איהר צוקושט אזוי ווי מיט א היים־נעלייבטער מוטער.

— קומט אין הויז אריין, — האָט זי אונז איינגעלאדען. און האָט זיך גלייך געשטעלט ביים גרויסען רוסישען אויוועז, פארקא־שערט די ארבעל און געזומען באקען לאטקעס.

די איוואנאווס האָבען זעהר געבעטען, די באבושקא זאל פארבלייבען ביי זיי כאטש איין טאג. רומעניען איז אבער ניט געווען קיין גאנץ זיכערער פלאץ פאר איהר, און מיר האָבען באשלאסען, אז וואָס גיכער זי וועט זיין אין דער שווייץ, אלץ בעסער. דעמזעלביגען טאג איז די באבושקא אפגעפאהרען צו די זשיטלאווסקי׳ס אין בערן. איך בין נאך פארבליבען א מאנאט אנדערהאלב אין רומעניע, וואו איך האָב געדארפט ארגאניזירען א נייעם טראנספארט־וועג אויף אריבערפיהרען אומלעגאלע ליטע־ראטור.

אנהויב יולי בין איך געפאהרען צוריק אין אדעס, ווי געווענהנ־ליך, מיט די „כן־עשה־הלל"־דיגע טשעמאדאנעס און מיט א „סענדוויטש"־העמד אויף זיך. דאָס „סענדוויטש־העמד" האָט דר. יעקאטיערינא ארבארע־ראללי, די טאכטער פון דעם אלטען בעסאראבער עמיגראנט אין בוקארעסט, פאר מיר אויפגענעהט. זי האָט אהן רחמנות אָנגעפאקט אהין די „רעוואלוציאנאיא ראָסיא" א פינגער די גרעב. דאָס העמד איז געווען ווארים געגוג פאר דעם נאָרדפאל. פאר הומעניע אין יולי איז עס געווען שוין א ביסעל צו היים. איך האָב געשוויצט אומדערבארעמליך.

דאָס מאל האָט מיר מיסטער האָבסאן׳ס פאספארט שוין ניט געהאלפען. וועז די שיף איז ארויז אין אדעסער פארט, איז צו מיר צוגעגאנגען א זשאנדארמסקער אפיציער און האָט מיך העפליך איינגעלאדען צו פאהרען מיט איהם אין א פאר־מאכטער קארעטע, וואָס איז שוין געשטאנען און געווארט אויף מיר. אומזיסט האָב איך ג׳טענה׳ט, אז ער זאל מיט מיר צופאהרען צום א טעות, און געפאדערט, אז ער זאל מיט מיר צופאהרען צום

ענגלישען קאָנסול. ער האָט מיך אַזוי שטאַרק געבעטן, אז איך זאָל מיט איהם פאָהרען אין זשאַנדאַרמעריע, אז איך האָב ניט געקאָנט זיין קיין גהאָבער יונג און האָב געמוזט אָננעמען די ליבענסווירדיגע אייגלאַדונג.

וועז מען האָט מיך אין אדעסער זשאַנדאַרמסקער פראָוולי־ניע באַפרייט . . . פון מיין דיקער העמד, וועלכע איז געווען דורך און דורך אויסגעוויקט אין שווייס, איז מיר געוואָרען א ביסעל קיהלער. קיין אַננעהמע ערלייכטערונג האָב איך אָבער ניט דערשפירט.

צוויי טעג האָט מען מיך גענאַלטען אין אָדעסער טיורמע, וואו איך האָב נאָך אלץ באַיקאָטירט די רוסישע שפראַך און גערעדט "גאָלע„ פראַנצויז. ערשט וועז מען האָט מיך אַריינגע־זעצט אין וואַגאָן אין דער באַגלייטונג פון צוויי זשאַנדאַרען (אייגער פון זיי איז געווען מיין אלטער באַקאַנטער, דער גראָבער כאַכאָל) און מיך געשיקט קיין פעטערבורג, — ערשט דאמאָלט האָב איך מיטאמאָל אָננעהויבען צו פארשטעהן אוז צו רעדען רוסיש.

אין פעטערבורגער זשאַנדאַרמעריע האָט מיך באַגעגענט מיין אלטער באַקאַנטער, טאַוואַרישטש פראָקוראָרא טרוסעוויטש. מיט א גיפטיג שמייכעלע אויף זיין פוקסען־פנים, האָט ער, בליאַס־קענדיג מיט זיינע וויייסע חיה'שע ציין, א זאָג געטאָן צו מיר:

— „אָפיצער' ק'נאַם פאָזשאלאָוואלי? טשטא זוי נאַם טיעפער סקאָזשעטיע?" (ווידער ביי אונז צו גאַסט? וואָם וועט איר איצטער זאָגען גוטס?)

איך האָב זיי נאָרניט געוואָלט זאָגען. טרוסעוויטש האָט א דריק געטאָן אן עלעקטרישען גלעקל און מיט רוגזה א געשריי געטאָן יצו דעם אָפיצער, וואָם איז אריין אויפ'ן קלונג:

— פיהרט אָפ דעם אַרעסטאַנט אין פעטראָפאַוולאָווסקע קריעפאָסט!

נרינאַרי נעַרשוני

JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

גריגאַרי גערשוני.

ערשטער קאפיטעל

גערשוני׳ס וואונדערבארער לעבען. — די טראגעדיע פון זיין פריהצייטיגען טויט.

„סלאווא פאגיבשים, זשיוואושטשים סוואבאדא" — (רוהם די גענאלענע, די לעבעדיגע — פרייהייט) — אזוי ענדיגט גרי־גאָרי גערשוני זיין פאעמא „ראזרושענני מאל". אבער די גרויסע פארעהרונג, וואס מיר פיהלען צו די געפאלענע אין קאמף פאר אונזער אלעמענס פרייהייט און גליק, איז זעהר א שוואכע טרייסט. וועו מען דערמאהנט זיך אז גערשוני, וועלכער האט אוועקגענעבען די גאנצע אומגעהויערע קראפט פון זיין נשמה פאר דער באפרייאונג פון אונזער פאלק און פון אלע איבערגע פעל־קער פון רוסלאנד, האט ניט זוכה געווען צו זעהן דעם גרויסען טריאומף פון זיינע אידעאלען, וועלט זעהר טרויעריג אויפ׳ן הארצען. דער גהויסער זיעג גופא הויבט אן צו קלינגען ווי א טייוועלשע איראניע פון יענער בלינדער אכזריות׳דיגער קראפט, וואס שניידט און קאסעט רעכטס און לינקס, די שטארקסטע אזוי גוט ווי די שוואכע. און א ביטערער האס צו אט דער קראפט פילט אן דאס הארץ און עס ווילט זיך שרייען און שילטען אונזער פאלשטענדיגע אהנמעכטיגקייט אנטקעגען איהר.

אויב ווער פון אונז האט כשר פארדיענט צו דערלעבען דעם איצטיגען גרויסען היסטארישען מאמענט און צו פיהרען די פעל־קער פון רוסלאנד צום רוהמפולען זיעג פון פרייהייט און ברידער־ליכקייט, איז דאס געווען גריגאָרי גערשוני. אבער גערשוני איז טויט. אנשטאט דעם לעבעדיגען העלד האבען מיר א שהנע מצבה אויפ׳ן בית עלמין „מאונט פארנאס" אין פאריז . . . און די אלע הספר׳ישע טרייסטונגען, אז זיין גייסט לעבט צווישען אונז, און אז זיין אנדענק וועט לעבען אייביג אין די הערצער

פון די קומענדיגע דורות, קלינגען ווי פוסטע, כמעט לעכערליכע פראזען.

פיעלע פון מיינע חברים רעוואלוציאנערען האבען ניט גע־האט דאס גליק צו זעהן די וואונדערבארע רעזולטאטען פון זייער קאמף. שרעקליך טראגיש איז דער טויט פון פיאטער קארפא־ויטש, וועלכער האט דער ערשטער אנגעפאנגען דעם טערא־ריסטישען קאמף פון די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען. זיינע בעסטע יונגע יאהרען האט ער אפגעשמאכט אין געפענגנים און אויף קאטארגע, דערנאך אין גלות, ווייט פון זיין היימאט און דעם פאלק וואס ער האט אזוי היים געליעבט. ווי נאר די ערשטע בשורה פון דער זיעגרייכער רעוואליוציע איז אנגעקומען אין לאנ־דאן, האט ער זיך געלאזען צוריק אין רוסלאנד. אבער איהם איז ניט באשערט געווען צו זעהן דאס „פארשפראכענע לאנד" פון זיינע טרוימען און ער האט געפונען זיין טויט אין די קאלטע וואסערען פון ים, וועו א דייטשע סובמארין האט געזונקען די שיף וואס האט איהם אהין געפיהרט. עטליכע פון מיינע פאר־שטארבענע חברים זיינען מיר פערזענליך געווען נעהנטער איידער גערשוני. און דאך איז מיר קיינעמס טויט ניט אזוי פארדראסיג ווי דער טויט פון גריגאריי גערשוני.

ווי א לעבעריגער שטעהט ער מיר פאר די אויגען מיט זיין זעלטען־קלוגען פנים, פול מיט איבערליגטער ענטשלאסענהייט און כמעט איבערמענשליכער איינגעהאלטענער קראפט. וואס פאר א וויכטיגע ראלע וואלט ער געשפילט אלס מיטגליד פון דער רוסישער פראוויזאריישער רעגירונג! אבער ניט פאר דעם גרויסען פארלוסט, וואס גערשוני'ס טויט באדייט פאר רוסלאנד, טוט אזוי וועה דאס הארץ. די פעלקער פון רוסלאנד וועלען אויסארבי־טען זייער פולע גאולה אביסעל פריהער אדער אביסעל שפעטער, מיט אביסעל מעהר אדער אביסעל וועניגער אינערליכע רייבונגען. עס זיינען שוין אויסגעוואקסען און עס וועלען געווים נאך אויס־וואקסען מעהר פערזאנען מיט קלארע קעפ און גרויסע הערצער, וואס וועלען בריינגען ארדנונג אין דעם גרויסען און רייבען לאנד, און וואס וועלען פיהרען די פעלקער פון רוסלאנד אויפ'ן וועג פון רוהיגער און שנעלער אנטוויקלונג. אבער גערשוני

נ י ׳ ס קלאָרער קאָפּ איז אויף אייביג פארלאָרען און דאָס גרויסע האַרץ זיינס וועט שוין קיינמאָל מעהר ניט קלאָפען. און אונזער „ברוך דיין אמת" קלינגט ווי שפּאָט און גאָטלעסטערונג, וועו מען דערמאָנט זיך אָן דער דאָזיגער שרעקליכער אומגערעכטיגקייט.

צווישען אלע מיינע פרייגד געדענק איך ניט קיין איינעם, וואָס זיין נאָמען אינערליך לעבען זאָל זיין אזוי דורכגעדרונגען מיט דעם קאָמף אָנטקעגען דעם דעספּאָטיזם פון דער רוסישער רעגירונג, ווי ביי גערשוני׳ן. ער האָט געהאָט א בריטע און טיפע נשמה און איז געווען פול מיט לעבענסלוסט און לעבענסקראָפט. ער האָט געוואוסט ווי צו שעצען אלע זייטען פון פערזענליכען גליק, אין אלע זיינע העכסטע און שענסטע פאָרמען. אָבער וואָס מעהר ער האָט זיך אריינגעוואָרפען אין דעם רעוואָלוציאָנערען קאמף, אלץ מעהר האָט זיך זיין ריין־פערזענליך לעבען און ריין־פערזענליך גליק אָפּגערוקט אין הינטערגרונד. די גרעסטע האָפענונג פון זיין וועזען איז געווען צו דערלעבען זעהן א פריי רוסלאנד.

וועו מען האָט איבער איהם אָרויסגעזאָגט דעם טויט־אורטייל אין פעברואר, 1904, איז זיין ערשטער געדאנק געווען: „איז עס מעגליך אז קיינמאָל־קיינמאָל וועל איך ניט וויסען וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט; וואָס איז געוואָרען דער סוף פון אונזער קאמף?" — איבער דריי וואָכען צייט איז דער טויט אורטייל געהאנגען איבער גערשוני׳ס קאָפּ, און יעדען אָבענד, וועו ער פלעגט זיך לייגען אויף זיין אייזערנעם בעט אין דער אינזאמער צעל פון דער פעטראָפּאוולאָווסקער פעסטונג, האָט ער ערוואַרטעט, אז אין דער נאכט וועט מען איהם פיהרען צום עשאָפאָט. זיין אייזערנער מוט האָט איהם אָבער ניט פארלאָזען.

וועו דער וויצע־דירעקטאָר מאקאראָוו איז געקומען אין דער פעסטונג און זיך געבעטען ביי איהם ער זאָל אונטערשרייבען א ביטע צו ניקאָלאי ראָמאנאָוו, ער זאָל איהם שענקען דאָס לעבען, האָט גערשוני זיך מיט שטאָלץ אָפּגעזאָגט דערפון. די אכזריות׳ דיגע רוסישע רעגירונג האָט ניט געהאָט דעם מוט צו הענגען גערשוני׳ן. דעם 17־טען מערץ איז באראָן אָסטען־סאקען, דער

פּאַרזיצענדער פון נעריכט, נעקומען צו גערשוני'ן און איהם נעבראכט די בשורה, אז זיין טויט־אורטייל איז פּארביטען געוואָרען אויף אייביגע קאטאָרגע. נערשוני האָט זיך שוין אזוי געהאט צוגעוואוינט צום גדראנק פון טויט, אז פון אָנהויב האָט ער זיך כמעט געפיהלט ענטוישט. וועו ער איז געקומען צו־זיך פון דער אומערוואַרטעטער בשורה, האָט זיך זיין געדאַנק אָפּגעשטעלט אויף דער אלגעמיינער לאגע אין רוסלאַנד נאָך די קלעפּ, וואס זי האָט געקראָגען פון די יאַפּאַנעזער, און ער האָט געטראַכט: „דאָס לעבען איז געקומען צו מיר צוריק אין א מאָמענט וועו דאָס הארץ פיהלט א זיכערקייט, אז די שעה פון רוסלאַנד'ס באַפּרייאונג איז נאָהנט, און אז איך וועל זוכה זיין צו זעהן די באַפּרייאונג מיט מיינע אייגענע אויגען".

נערשוני האָט ניט געמאכט קיין טעות. די נידערלאגע פון רוסלאַנד אין איהר קריג מיט יאַפּאַן און דאָס ערמאָרדען פון פּלעווע'ן, האָבען א שטארקען טרייסל געטאָן די גראַניטענע זיילען פון דער זעלבסטהערשונג און, וועו ער איז שוין געווען אין שליסלבורגער פעסטונג צוזאמען מיט סאזאַנאָוו'ען, קאַרפּאָוויטש'ען און מיט די אלטע קעמפערס פון דער נ א ר א ד נ א י א ו ו א ל י א, האָט ער אין 1905 דורכגעלעבט דעם האָניג מאָנאט פון דעם פריהלינג פון דער רוסישער פרייהייט. אָבער דער פריהלינג איז באלד אריבער. דער קאלטער, בייסענדער ווינט פון רעאקציע האָט ווידער א בלאָז געטאָן איבער דעם אומגליקליכען לאנד און די יונגע פרייהייט־בליטען זיינען גיך פארוועלקט געוואָרען. די רעגירונג איז געוואָרען ווילד פון שרעק און האָט ארויסגעשיקט אלע פינסטערע כחות צו דערטרינקען די רעוואָלוציע אין טייכען פון בלוט.

דער רעאקציאָנערער שטורמוויגט האָט זיך דורכגעריסען דורך די וועגט פון געפענגנים און האָט אויסגלאָשען די דאָזיגע האָפּנונג. די אנטוישונג איז געווען זעהר ביטער. נאָר נערשוני'ס מוטה האָט זיך ניט געבויגען, און וועו מען האָט איהם אין יאנואר, 1906, געבראכט אין מאָסקווע אין פּוגאטשאָוו'ס טורעם פון דער בוטירקע־געפענגנים, און א חבר, וואס איז געזעסען אין דער צעל וואס איבער זיינער, האָט איהם „געקלאפט" די „טעלעגראַמע"

אז „א שוואַרצער שטורעם קומט אָן!", האָט געראשוני געענט־
פערט:

„און מיר וועלען זיך נאָך ראַנגלען און באַקעמפען דעם
שוואַרצען שטורעם!"

דער אומדערמידלעכער קעמפער האָט זיך גערַאַנגעלט און
אויף א וואונדערבארען אופן זיך אַרויסגעראַנגעלט פון אַקאַטויער
קאַטאַרנע און זיך גלייך ווידער אַריינגעוואַרפען אין הייסען
קאַמף. אָבער אומדערוואַרט האָט זיך אונטערגע'גנב'עט דער
בארמלאָזער טויט און איבערגעשניטען זיין יונג, העלדיש לעבען.
און יעצט, וועו דער אמת'ער פריהלינג איז געקומען און
די זריעה, וואָס ער האָט פארזייט, איז אויפגעגאַנגען און, ווי דורך
עפעס א כישוף, אויסגעוואַקסען אין א וואונדערשעהנעם בוים
פון א פרייער רוסישער רעפובליק, איז שוין גערשוני מעהר ניטא
צווישען אונז!

אך, וואו נעהמט מען צוריק דעם אלטען, פעסטען גלויבען
אין דעם, אז מיט'ן טויט פון אונזער קערפער ענדיגט זיך ניט
רַאָם אינדיווידועלע לעבען פון אונזער נשמה, אז אונזער בא־
וואוסטזיין פארשווינט ניט, וועו אונזערע אויגען שליסען זיך צו
אויף אייביג, נאָר לעבט און אנטוויקעלט זיך אומענדליך אין אלץ
נייע און העכערע עולמות! וואָס פאר א טרייסט וואָלט עם
געווען צו גלויבען מיט'ן גאנצען הארצען, אז גערשוני וויים וואָס
עם האָט יעצט פאסירט אין רוסלאנד, און אז זיין גרויסער גייסט
שוועבט איצט איבער דעם לאנד ניט נאָר אלס ירושה וואָס ער
האָט איבערגעלאָזט אין די מחות און הערצער פון זיינע צאָהל־
רייכע תלמידים, נאָר אויך אלס אן אינדיווידועלע נשמה!

צווייטער קאפיטעל

מיין ערשטע בענגענעניש מיט נערשוני'ז. — ביי זיין ברודער אין מינסק. — „די ארבייטער פארטיי פאר דער פאליטישער באפרייאונג פון רוסלאנד". — נערשוני דערצעהלט וועגען זובאטאוו'ען. — אין בלאני ביי באנטש־אסמאלוסקי'ן.

דאס ערשטע מאל האב איך זיך מיט נערשוני'ן באגענענט אין מינסק, דאכט זיך, אין סוף 1897. דאס האט געמוזט זיין אומגעפעהר א יאהר נאך דעם, ווי ברעשקאוסקאיא האט זיך אנגע־שלאסען אן דער ארגאניזאציע פון די סאציאליסטען־רעוואלוציא־נערען און איז געווארען אונזער פארטרעטער אין רוסלאנד. אונזערע וויכטיגסטע פיהרענדע קרעפטען זיינען דאמאלט געווען אין דער שווייץ. די גאנצע ארגאניזאציע איז נאך געווען זעהר קליין און האט געטראגען דעם נאמען „דער פארבאנד פון די רוסישע סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען". דער אויסלענדישער קאמיטעט איז אין גאנצען באשטאנען פון זיבען פערזאנען: דר. חיים זשיטלאווסקי און זיין פרוי, דר. חנן ראפאפארט און זיין פרוי (געבארענע פאניע ראטנער), יעלענא פאלובאיארינאווא, לע־ווענטים און איך. א חוץ דעם קאמיטעט האבען מיר געהאט עטליכע אנהענגער צווישען די רוסישע סטודענטען אין בערן און אין ציוריך, וועלכע האבען געהאלפען הויפטזעכליך פינאנציעל. די דאזיגע „רוסישע" סטודענטען, זיינען, ווי געווייניליך, געווען כמעט אלע אידען. מיר האבען אויך געהאט א פאר סימפאטיזי־רענדע גרופען צווישען די רוסלענדישע סטודענטען אין דייטש־לאנד. איינע פון זיי, אין דארמשטאט, ארגאניזירט פון אזעוו'ן. אין רוסלאנד האבען מיר געהאט עטליכע גרופעס אין פארשידענע שטעדט.

דער באבושקא'ס אויפנאבע איז געווען הויפטזאכליך צו זוכען מענשען, וואס טיילען מעהר אדער ווייניגער אונזערע אנ־

שוויאונגען, און צוציהען זיי צו אקטיוועד ארבייט. זי האָט מיר איבערגעגעבען, אז זי האָט באזוכט פילע פון די גרעסערע שטעט אין רוסלאנד און האָט געפונען צווישען דער ראדיקאלער אינטעליגענץ א פערהעלטנismעסיג גרויסע צאל טוערס, פאר וועלכע דאָס פראָגראם פון די סאציאל־דעמאקראטען, דאמאלט די הערשענדע פאַרטיי אין רוסלאנד, איז געווען צו ענג און צו איינזייטיג, און וואָס זיינען געווען איינשטימיג מיט די גרונד־פרינציפען פון די סאציאליסטען־רעוואלוציאָנערען.

קיין געדרוקטען פראָגראם האָבען מיר נאָך דעמאלט ניט געהאט און אונזערע אנשויאונגען האָבען מיר געדארפט איבערגעבען בעל־פה. גריגאָראָוויטש'ען (א פסעוודאָנים פון דר. חיים זשיטלאָווסקי) בראָשורע „סאָציאליזם און דער קאמף פאר פאָליטישע פרייהייט", וועלכע האָט אנטהאלטען אונזער פראָגראם, איז ערשט אריינגעגעבען געוואָרען אין דרוק און איך האָב דאמאלט געבראכט אין רוסלאנד נאָר דעם ערשטען געדרוקטען בויגען.

איך האָב געפרעגט ביי דער באבושקא, צי זי האָט אין דער ליטא געפונען עפעס טיכטיגע פערזאָנען, וואָס זיינען געניגט צוצושטיין יצו אונז.

„זעהר ווייניג, האָט זי געענטפערט. אין די אידישע שטעט איז די ראדיקאלע יוגענד כמעט דורכאוים מארקסיסטיש געשטימט און געהערט אדער יצו די סאציאל־דעמאקראטען אדער צום „בונד". דערווייל וויים איך נאָר פון צוויי ערנסטע מענשען, וועלכע עם וועט זיך אפשר איינגעבען צוצוציהען צו אונזער ארגאניזאציע. איינער פון זיי איז באָנטש־אסמאָלָווסקי, א גוטסבאזיצער אין דאָרף ב ל א נ י , ניט וויט פון מינסק. ער פיהרט אָן צוזאמען מיט זיין פרוי און צוויי זין אן ערפאָלגרייכע סאָציאליסטישע פראָפאגאנדא צווישען די ארומיגע פויערים.

דער צווייטער איז א כעמיקער, אין מינסק, א געוויסער גריגאָרי געדשוני. ער באטראכט זיך אפילו פאר א מארקסיסט, נאָר ער איז פיעל מעהר סאָציאליסט־רעוואָלוציאָנער, ווי סאָציאל־דעמאָקראט. איבערהויפט פארשטעהט ער די וויכטיגקייט פון טעאָריסטישען קאמף מיט דער רוסישער דעספאָטישער רעגירונג.

איך רעכען, עס איז כראי איהר זאלט אריבערפאהרען אין מינסק און זיך זעהען מיט די צוויי פערזאנען. איבערהויפט וואלט זיך מיר וועלען, אז גערשוני זאל זיך אנשליסען אן אונזער ארגאניזאציע. דאס איז א זעלטען שטארקע פערזאן. אויב אייך וועט זיך איינגעבען איהם אריינצובריינגען אין אונזער ארגאניזאציע, וועט דאס זיין פאר אונז א גרויסער געווינס".

איך האב באשלאסען צו פאהרען זיך זעהן מיט איהם און האב געבעטען די באבושקא, זי זאל מיר געבען דעם פאראל מיט גערשוני'ן. אונטער די דאמאלטיגע אומשטענדען אין רוסלאנד, האט מען, פארשטעהט זיך, ניט געקאנט געטרויען אן אונבאקאנטען מענשען, וואס איז געקומען רעדען וועגען רעוואלוציאנערע אנגעלעגענהייטען, סיידען ער האט געבראכט א צייכען, אז ער איז אן „אייגענער". רעריבער האבען מיר געהאט מיט יעדער גרופע און מיט יעדער וויכטיגער איינצעלנער פערזאן, וועלכע איז געשטאנען מיט אונז אין פארבינדונג, א באשטימט ווארט אדער א באשטימטע פראוע, וואס האט געדינט אלס פארל.

דא האט זיך די באבושקא דערמאנט אז זי האט פארגעסען צו באשטימען א פארל מיט גערשוני'ן.

„א שאד, א גרויסער שאד". זי האט זיך פערטראכט. „מיר וועלען טאן אט וואס, האט זי געזאגט, געהן דירעקט צו ג. גערשוני'ן וואלט איבערהויפט ניט געווען ראטזאם, ווייל מיט א קורצער צייט צוריק איז ער געווען ארעסטירט. אזוי ווי עס זיינען ניט געווען קיין באוויזען וועגען זיין רעוואלוציאנערער טעטיגקייט, האט מען איהם געמוזט ארויסלאזען. אבער ער איז אונטער א שטרענגער אויפזיכט פון דער פאליציי. גערשוני האט אין מינסק א ברודער, א דאקטאר, וועלכער נעהמט ניט קיין אקטיוון אנטייל אין דער באווענונג. איך האב זיך מיט איהם ניט לאנג צוריק געזעהן און איך געדענק אונזער לעצטען געשפרעך. איהר וועט איהם איבערגעבען דעם געשפרעך אלס א סימן, אז איך האב אייך געשיקט, און ער וועט אייך שוין צוזאמענפיהרען מיט גריגאריי'ן".

און זי האט מיר דערצעהלט, אז מ'יט א פאר חדשים צוריק

האָט זיך דער דאָקטאָר פאר איהר באקלאָגט, אז זיין דינער האָט די לעצטע צייט אָנגעהויבען „צו טרינקען", און אז ווען ער שכור'ט זיך אָן שלאָגט ער אָפט זיין ווייבל, מיט וועלכער ער וואוינט אין דאָקטאָר'ס הויז.

איך בין געקומען אין מינסק א זייגער זיבען אין־דער־פריה, איבערגעלאָזט מיינע זאכען אויפ'ן וואָקזאל און אוועק אויפזוכען דר. גערשוני'ס הויז.

וועו איך בין צוגעקומען צום דאָקטאָר'ס הויז, איז נאָך געווען צו פריה פאר זיינע אויפנאהם־שטונדען, און, הגם איך האָב ניט באמערקט קיין פארדעכטיגע באגלייטונג הינטער זיך און ארום דעם הויז איז געווען „ריין", האָב איך דאָך גערעכענט פאר גלייכער אָפשטאָטען מיין ווייזט אין די באשטימטע אויפנאם־שטונדען. איך האָב אביסל ארומגעשפאַצירט איבער'ן שטאָט און וועו איך בין געקומען צוריק, האָב איך שוין ביים דאָקטאָר אין וואַרטצימער געפונען דריי פאציענטען. וועו עס איז געקומען מיין רייה, בין איך אריין צום דאָקטאָר אין קאבינעט, ער האָט מיך אנידערגעזעצט אויף א שטול און געפרעגט וואָס מיר פעהלט.

— אייער דינער שלאָגט נאָך אלץ זיין פרוי? — האָב איך איהם א פרעג געטאָן.

ער האָט מיך אָנגעקוקט פארוואונדערט.

איך האָב איהם דערמאָהנט וועגען זיין געשפרעך מיט דער באבושקא און ערקלעהרט, אז איך דארף זיך זעהן מיט זיין ברודער. ער האָט מיר געגעבען גרינאָרי'ס אדרעס און געראטען ניט אריינצוגעהן צו איהם, אויב איך וועל ניט זעהן א טאָפ מיט בלומען אין דעם מיטלסטען פענסטער פון זיין קוואַרטיר. דאָס איז געווען גערשוני'ס צייכען, אז קיין „אומגעבעטענע געסט" זיינען ביי איהם אין הויז ניטא און אז מען מעג אריינ־געהן.

איך האָב זיך אָפגעזאגענט און שוין געוואָלט ארויסגעהן, וועו דער דאָקטאָר האָט א זאג געטאָן צו מיר:

„כדי צו זיין נאָר זיכער, וואָלט ניט שאדען מיטצוגעבען א קליין פלעשעל פאר א כעמישען אנאליז".

יעצט האָב איך דעם דאָקטאָר אָנגעקוסט פארוואונדערט.

— פארשטעהט איהר מיך, האָט דער דאָקטאָר ערקלערט, איך שיק אָפט מיינע פּאַציענטען מיט אזעלכע פלעשלעך צו גרינאָרי'ן פאר א כעמישען אנאליז וועגען זייער נירען־צושטאנד. טאָמער, חלילה, מאכט זיך, אז צו מיין ברודער קומען גראָד אָן די „בלויע מונדירען" און וועלען שטאַרק נייגעריג צו וויסען, וואָס אזוינס איהר טוט ביי איהם, קאָנט איהר זיי ווייזען דאָס פלעשעל.

איך האָב נעטאָן ווי דער דאָקטאָר האָט געהייסען.

ער האָט אָנגעקלעפט אויפ'ן פלעשעל א צעטעלע מיט דער אויפשריפט „חייקין" (דאָס איז דעמאָלט געווען דער נאָמען פון מיין פּאַס) און מיט דעם פלעשעלע אין האַנט בין איך אוועק צו גרינאָרי גערשוני'ן.

דער טאָפּ מיט די בלומען אַיז געשטאַנען אויף זיין „פּאָסט". געווארפען א בליק הינטער זיך, צו זעהן אויב איך האָב ניט מיטגעשלעפט עפעס אן „עק", האָב איך אָנגעקלונגען.

א יונגער מאן פון מיטעלען וואוקס, מיט א הויכען שטערען, פון אונטער וועלכען עס האָבען געקוקט אויף מיר א פּאָר קלוגע דורכדרינגענדע אויגען פול מיט שטאָלענער ענערגיע, האָט געעפענט די טיר. איך האָב גלייך פארשטאַנען, אז דאָס איז דער מאן, וועלכען די באַבושקא האָט מיר באשריבען.

„אייערע בלומען אין פענסטער וואקסען זעהר שעהן", האָב איך באמערקט.

געשוני האָט מיט א שמייכעל געענטפערט:

„איך האָף, אז זיי איז באשערט צו בליהען א לאַנגע צייט!"

מיר זיינען אריין אין לאבאראטאריע, וואו עס האָט געהערשט א זעלטענע רייניקייט און אָרדנונג. מיר האָבען זיך געזעצט און איך האָב איהם איבערגענעבען מיין געשפּרעך מיט דער באַבושקא און דעם ציל פון מיין באזוך. ער האָט מיך געבעטען, איך זאל איהם ערקלערען די איינצעלהייטען פון אונזער פּראָגראָם. ער האָט זעהר אויפמערקזאם זיך צוגעהערט און פון צייט צו צייט געמאכט קורצע באמערקונגען. ער איז ניט געווען

איינפערשטאנען מיט אונזערע טעאָרעטישע אנזיכטען וועגען געשיכט־פילאָסאָפישע פראגען. הגם ער איז ניט געווען קיין ענגער מארקסיסט און האָט צוגעגעבען אז דער עקאָנאָמישער פאקטאָר איז ניט דער איינציגער וואָס ווירקט אויף דעם אנט־וויקלונג־גאנג פון דער געשיכטע, האָט ער דאָך געדענקט, אז מיר איבערשאצען די ווירקונג פון די אזוי גערופענע אידעאָלע־נישע פאקטאָרען. ער האָט אויך געדענט אז מיר לייגען צופיעל געוויכט, צופיעל האָפנונגען אויף די פויערים און דער אינטעליגענץ. ער איז אָבער געווען אינגאנצען איינפאר־שטאנען מיט אונז אין דער פראגע פון טעאָר, האָלטענדיג אז אָהן אקטיוון קאמף מיט דער רוסישער רעגירונג קאָן מען ניט האָפען צו ערָאבערען פאָליטישע פרייהייט אין רוסלאנד, און אז אָהן פאָליטישער פרייהייט איז ניט מעגליך צו פיהרען א סאָציא־ליסטישע פראָפאגאנדא צווישען די מאסען אין א גרעסערען מאסשטאב. אונטער דעם וואָרט „מאסען" האָט ער פארשטאנען הויפטזעכליך דעם שטאָטישען פראָלעטאריאט.

וועג איך האָב געענדיגט די ערקלערונג פון אונזער פראָגראם, איז געַרשוני צוגעגאנגען צו א קליין אויוועלע, ארויסגענומען פון דאָרט א רויט ביכעל און דערלאנגט מיר איך זאָל דאָס דורכ־לעזען. ער האָט געהאלטען די אומלעגאלע לִיטעראטור און עט־ליכע פאפירען אין אויוועלע כדי צו קאָנען עס אונטערצינדען ווי נאָר די פאָליציי וועט קומען מאכען ביי איהם אן „אָביסק". די בראָשורע, וואָס ער האָט מיר געוויזען איז געווען אן ערקלע־רונג וועגען דער גרינדונג פון דער „ארבייטער פאָרטיי פאר דער פאָליטישער באפרייאונג פון רוסלאנד". ווי איך האָב פאר־שטאנען, איז די בראָשורע געווען געשריבען פון גערשוני'ן אליין.* איהר הויפטצוועק איז געווען צו באווייזען, אז צוזאמען מיט דער סאָציאָליסטישער פראָפאגאנדא צווישען די ארבייטער מוז ווערען געפיהרט א טעאָריסטישער קאמף מיט דער רעגירונג. כדי צו

*) ווי מען האט מיר שפעטער איבערגעגעבען, איז דאס ביכעל אונטער דעם נאמען „סוואבאדא" פון איינער א קליאטשקא־ראדיאנאווא. איך דענק אבער, אז גערשוני האט עס רעדאגירט.

שאפען די פאליטישע פריהייט, וואס זאל געבען א מעגליכקייט פאר אן אפענער אגיטאציע צווישען די מאסען.

„מיר שטרעקען אויס אונזער לינקע האנט צו די סאציאל־דעמאקראטען, וויל אונזער רעכטע האנט איז פארנומען מיט'ן שוועדט", איז דארט געזאגט געשריבען.

איך האב זיך באמיהט צו דערווייזען גערשוני'ן, אז די סאציאל־דעמאקראטען וועלען קיינמאל ניט איינוויליגען ארויסצונעמען אין זייער פארטיי א גרופע וואס וויל געהן אויפ'ן וועג פון דער נארדנאציא וואליא אין פאליטישען קאמף מיט דער רעגירונג, און אז זיין אויסגעשטרעקטע לינקע האנט וועט בלייבען הענגען אין דער לופטען.

מיר, סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען, דענקען, האב איך איהם געזאגט, אז די צוברעקלונג פון די רעוואלוציאנערע קרעפטען איז א גרויסער פארלוסט פאר דער באוועגונג און דאריבער פארערען מיר ניט פון די, וואס וועלען ארויסטרעטען אין אונזער ארגאניזאציע, אז זיי זאלען זיין איינפארשטאנען מיט אונזערע אנשויאונגען אין אלע פרטים. איך בין זיכער, אז מיר וואלטען קאנען זעהר גוט ארבייטען צוזאמען, ניט קוקענדיג אויף עטליכע טעארעטישע מיינונגס־פארשיידענהייטען. איך בין זיכער, אז אונזער פארבאנד וואלט זיין העכסט־צופרידען ארויסצונעמען איהם און זיינע חברים אין אונזער ארגאניזאציע „מיט בוידע הענט", מיט דער רעכטער אזוי גוט ווי מיט דער לינקער... עס איז אמת, האב איך געזאגט, אז מיר לייגען א גרויס געוויכט אויף די דארפישע מאסען און דער אינטעליגענץ, אבער מיר אונטערשעצען ניט דעם ווערט פון דעם שטאטישען פראלעטאריאט.

גערשוני האט מיך פאנאנדרגענפרעגט וועגען אונזערע קרעפטען אין אויסלאנד און אין רוסלאנד. איך האב ניט געלייקענט, אז אין צאל זיינען מיר נאך דערווייל ניט שטארק. איך האב איהם אבער אויפמערקזאם געמאכט, אז איבעראל זיינען דא א סך עלעמענטען וואס סימפאטיזירען מיט אונזערע אנשויאונגען, און וואס וועלען פריהער אדער שפעטער צושטעהן צו אונזער ארגאניזאציע. גערשוני האט באמערקט אז ער האלט פאר א פעהלער פון אונזער זייט, וואס מיר נעמען ניט אן דעם נאמען „פארטיי"

אָנשטאָט דעם צוּבאשיידענעם נאָמען „פּאַרבאַנד". איך האָב איהם געזאָגט, אז מיר רעכענען אָנצוגעמען דעם נאָמען „פּאַרטיי" ווען די צאָל פון אונזערע מיטגלידער אין רוסלאַנד וועט זיך פאַרגרעסערן.

נאָך א קורצער איבערלעגונג האָט געשוני ערקלערט, אז דערווייל קאָן ער ניט אריינטרעטען אין אונזער אָרגאַניזאַציע. ער וועט איבערדענקען, האָט ער געזאָגט, מיט זיינע חברים פון דער „אַרבייטער פּאַרטיי פּאַר דער פּאָליטישער באַפרייאונג פון רוסלאַנד" און ער רעכענט, אז פריהער אָדער שפּעטער וועלען מיר זיך פּאַראייניגען. ער האָט דאָך צוגעזאָגט צו פּאַרשפּרייטען אונזער ליטעראַטור און צו העלפען אונז מיט וואָס ער וועט קאָנען. מיר האָבען באַשטימט א שיפּר (פּאַר א שליסעל צו אונזער שיפּר האָבען מיר אָנגענומען דעם זאָץ „דער דינער שלאָגט זיין פּרוי"). איך האָב איהם געגעבען איינעם פון אונזערע זיכערסטע אַדרעסען אין בערן, (פון דעם בערנער פּראָקוראָר צ'גראָגען), און געגנומען כיי איהם אן אַדרעס אין מינסק. מיר האָבען אָפּגערעדט, אז די בריף זאָלען געשיקט ווערען אין דעם אייגבונד פון א בוך, אריינגעקלעפּט אין א דאָפּעלטען טאָוועל.

פּאר'ן געזעגנען זיך האָט מיר געשוני דערצעהלט וועגען זיין ארעסט און וועגען די דריי וואָכען, וואָס ער האָט פּאַרבראַכט אין מאָסקאָווער טורמע. די מגפה פון זובאַטאָוו־שטשינע האָט זיך דעמאָלט אָנגעהויבען צו פּאַרשפּרייטען אין די ליטוויישע שטעט, איבערהויפּט אין מינסק. פיעל פון די נאָנץ אָנגעזעהענע טוערס זיינען אריינגעפאַלען אין די פיין־געווענטע נעצען פון דעם כיטרען פּראָוואָקאַטאָר זובאַטאָוו, וועלכער האָט זיי איינגערעדט, אז אויב זיי וועלען געהען האָנט־אין האָנט מיט דער רעגירונג, וועט ער זיי העלפען אייגפיהרען אין רוסלאַנד א כמעט־סאָציאַליסטישע אָרדנונג.

ווי עס ווייזט אויס, האָט זובאַטאָוו גלייך אָפּגעשאַצט דעם וואָרט פון געשוני'ס זעלטענער פערזענליכקייט און האָט אָנגע־וענדעט אלע קרעפטען איהם אריינצונארען אין זיין פּאַסטקע. ער האָט געהייסען, אז מען זאָל געשוני'ן געבען אין געפענגנים אלע פריהייטען. ער האָט איהם אפילו ערלויבט צו גענהן אָנקוקען

מאסקווא אין דער באגלייטונג פון א זשאנדאר. ער האט אליין געבראכט גערשוני'ן די נייעסטע רעוואלוציאנערע ליטעראטור. זיבען נאנצע נעכט האט זובאטאוו געקנעלט מיט גערשוני'ן און פאר איהם געשילדערט די גרויסע ראליע, וואס ער וועט שפילען, און דעם גרויסען נוצען וואס ער וועט ברייננען דעם סאציאליזם, אויב ער וועט נאר איינוויליגען צו ארגאניזירען די ארבייטער מאסען אונטער זיין (זובאטאוו'ס) שיצענדען פליגל.

גערשוני האט מיר דערצעהלט, אז זובאטאוו איז געווען א גלענצענדער רעדנער און א זעלטענער פסיכאלאג. עם זיינען געווען מאמענטען, וען אונטער זובאטאוו'ס כמעט היפנאטישען איינפלוס, האט ער גענומען טראכטען, אז עס וואלט אפשר געווען ראטזאם אנצונעהמען דעם פארשלאג. אבער גערשוני, דער קלארער קאפ, האט באלד פאנאנדערגעטריבען דעם כשוף־נעפעל, אין וועלכען זובאטאוו האט זיך באמיהט איהם איינצוא־וויקלען, און זיין געזונטער פארשטאנד האט באלד באנומען, אז פון דעם דאזיגען זשאנדארמסקען סאציאליזם קאן ארויסוואקסען נאר שמאך און שאנד. זובאטאוו'ס ארבייט איז דאס מאל געווען ארויסגעוואלרפען. ער האט געמוזט באפריינען גערשוני'ן, מאכענדיג — ווי די פראנצויזען זאגען — א פרעהליכע מינע צום אומגלונגענעם שפיעל, און ערקלערען גערשוני'ן אז ער האפט, אז ער, גערשוני, וועט זיך די זאך נאך איבערלעגען און איינ־זעהן, אז אין הוסלאנד קאן דער סאציאליזם פאהוירקליכט ווערן נאר מיט דער הילף פון דער רעגירונג.

איך האב זיך אפגעזעגענט מיט גערשוני'ן און בין אוועק אין דאס ב ל א נ י צו זעהען זיך מיט באנטש־אסמאלאווסקי'ן. איך האב פארראכט צוויי זעהר אינטערעסאנטע טעג אין זיין אימעניע, וועלכע איז זעהר מאלעריש אויסגעלעגט אויף בוידע זייטען פון א שטיל, אידיליש טייכעל וואס פליסט צווישען צווי רייהען פון שטיל־דרעמלענדע וועלבעס. אויף דעם דאזיגען טייכעל בין איך צוזאמען מיט אסמאלאווסקי'ס הויזגעזינד און מיט עטליכע פון זיינע אינטעליגענטסטע פויערים ארומגעפאהרען אויף שיפלאך אין א שהנער לבנה־נאכט און געפיהרט הייסע

ויכוחים וועגען סאָציאַליזם בכלל און וועגען די פּאַרשיידענע קאָמפּס־מיטלען אין רוסלאַנד בפרט. איך בין געווען איבעראשט פון דער זעלבסטשטענדיגקייט און דעם קריטישען פּאַרשטאַנד פון די פּראָסטע דאָרפישע פּויערים.

אָסמאָלאָווסקי האָט זיך אָנגעשלאָסען אָן אונזער אָרגאַניזאַציע און מיט איהם אויך זיינע מוזשיקעס־תלמידים. דאָס איז געווען אונזער ערשטע פּויערים־גרופּע.

אינגיכען האָב איך זיך אומגעקערט אין בערן און דאָרט האָב איך שוין געפונען עפּעס אן אומבאדייטענד רוסיש ביכעל אין א נייעם אייגבונד, וועלכען איך האָב אָהן רחמנות צושניטען און פון צוויישען די דאָפּעלטע טאָוולען ארויסגענומען גערשוני׳ס שיפרירטען בריף. ער האָט אונז מיטגעטיילט עטליכע נייסען פון דער רעוואָלוציאָנערער באווענונג.

דריטער קאַפּיטעל

געוישני פּעראייניגט די עס־ער־עז אין איין פּארטיי. — קומט אין אויסלאַנד אין 1901. — באַווכט מיד אין לעמבערג אין 1902. — ארגאַניזירט דעם אטענ־טאט אויף אַבאַלאַנסקי'ז, — פּאַמפּ קאַטשורא.

שפּעטער האָבען מיר פון געוישני'ן דערהאַלטען נאָך א פּאָר שיפּרירטע ברית און אויך עטליכע רעזאָלוציאָנערע אויס־גאַבען, וואָס זיינען געווען געדרוקט אין געהיימע דרוקעריין אין רוסלאַנד. ער איז נאָך ניט געווען באַריט צוצושטעהן אינגאַנצען צו אונזער ארגאַניזאַציע.

וועו איך בין, אין פּריהלינג 1900 נאָך א מאָל געווען אין מינסק, איז געוישני דאָרט גראָד ניט געווען, אָבער אָסמאָ־לאָווסקי האָט מיר איבערגעגעבען, אז געוישני איז אין זיינע אנזיכטען שוין געווען כמעט אינגאַנצען איינפּאַרשטאַנען מיט די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען און וואַרשיינליך וועט ער אין ניכען אריין אין אונזער ארגאַניזאַציע.

אין סוף 1901, וועו איך בין געווען אין גאַליציע וועגען טראַנספּאַרטירען אומלעגאַלע ליטעראַטור קיין רוסלאַנד, האָב איך דערהאַלטען א טעלעגראַמע, אז איך זאָל גלייך קומען אין בערן. דאָרט האָב איך געפונען געוישני'ן. ער איז געקומען אהין אן איבערציינטער סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, אָבער ניט כדי אריינצוטרעטען אין אונזער פּארבאַנד, נאָר כדי אונז אריינצונעהמען אין דער פּ א ר ט י י סאָציאַליסטען־רעוואָלו־נערען, וועלכע ער האָט, אומעוואַרטעט פּאַר אונז אלעמען, געגרינדעט פון אונזערע גרופּעס אין רוסלאַנד.

עס זיינען אָפּגעהאַלטען געוואָרען עטליכע זיצונגען, אויף וועלכע עס איז אויסגעאַרבייט געוואָרען אונזער וויטערע טאקטיק און עס איז באשלאָסען געוואָרען צו גרינדען די באריהמטע ב א י ע ו ו א י ס א ר ג א נ י ז א צ י ע, וועלכע האָט

שפּעטער, אונטער נערשוני׳ס פיהרערשאפט, אזוי פיל אויפגעטאָן פאר דער צושמעטערונג פון דעם צאַרישען אבסאָלוטיזם.

נערשוני איז פאַרבליבען אין אויסלאַנד א קורצע צייט און האָט שוין דעמאָלט אַרויסגעצייגט זיין זעלטענעם אָרגאַניזאַטאָרישען טאַלאַנט. ער האָט צוגעצויגען צו דער פאַרטיי פיעלע וויכטיגע פערזאָנען ווי מיכאַיל גאָץ, רובאַנאָוויטש, רוסאַנאָוו, בוכאַנאָסקי און אַנדערע, וועלכע האָבען פריהער מייסטענס געהערט צו דער גרופּע פון די אַלטע נ א ר א ד ן ו א ל צ ע ס.

די קרעפטען פון דער פּאַרטיי האָבען געגומען וואקסען פון טאָג צו טאָג.

זייענדיג הויפּטזעכליך פּאַרנומען מיט דער זעהר שווערער און פּאַראַנטוואַרטליכער ארבייט פון אָרגאַניזירען די טערריסטישע אטענטאטען, האָט נערשוני נאָך געפונען צייט צו העלפען אין אַלע אַנדערע טעטיגקייטען פון דער פּאַרטיי, ווי איינאַרדנען געהיימע דרוקעריען, געפינען מענשען, וועלכע זאָלען אָפּנעמען די ליטעראַטור, וואָס איך פלעג אַריבערשמוגלען איבער׳ן גרענעץ, און אזוי ווייטער.

אין 1902, האָט ער מיך באַזוכט אין לעמבערג, גאַליציע. ער האָט געגלויבט, אז נאָך עטליכע געלונגענע אטענטאטען אויף די רעאַקציאָנערסטע און ברוטאַלסטע פּאַרטיידיגער פון דער רוסישער זעלבסטהערשונג וועלען צווינגען די רעגירונג צו ענדערען איהר טאַקטיק און צו געבען וויניגסטענס א מעסיגליבעראַלע קאָנסטיטוציע.

מיר האָבען גערעט א לענגערע צייט וועגען די שווערייקייטען פון טראַנספּאָרטירען אונזער ליטעראַטור אין גרויסע קוואַנטיטעטען, אין וועלכע די שנעל וואקסענדע באַוועגונג האָט זיך געגויטיגט.

— עס מוז זיין שרעקליך לאַנגווייליג צו וואוינען דאָ אויפ׳ן גרענעץ, ווייט פון אַלע חברים און פרייַנד, — האָט נערשוני געזאָגט צו מיר. — וואַרט, מענדיל, עס גלויבט זיך מיר, אז די צייט איז נאָהענט וען מיר וועלען אָפּען דרוקען אונזער צייטונג און בראָשורען אין פעטערבורג. דעמאָלט וועט זיך ערשט אָנפאַנגען די אמת׳דיג בריטע און גרויסע אַרבייט...

געשונע איז ניט געווען קיין ענגער קאָנספּיראַטאָר. זיין פּלאָם־פּייערדיגע נאַטור איז געווען מעהר געשאפען פּאר א גרויסער אָפּענער געזעלשאפטליכער טעטיגקייט. נאָר די פּאר־פּלוכטע דריקענדע אומשטענדען פון דעם אלטען פּאָליטישען רעזשים האָבען איהם געטריבען אויפ'ן ענגען און דאָרענדיגען וועג פון טעראָריסטישען קאמף.

וועו די נייס וועגען דער פּרייהייט אין רוסלאַנד איז אריינ־געדרונגען אין שליסעלבורגער פעסטונג אין 1905, האָט געשונע— ווי ער דערצעהלט אונז אין זיינע וואונדערבאָרע מעמואָרען — ביי זיך געטראכט:

„איז עס ווירקליך אמת אז מען וועט שוין קאָנען לעבען און פּריי אטעמען אין רוסלאַנד? אז מען וועט שוין ניט דאַרפען מאָרדען און שטאַרבען פּאר דעם אויפ'ן עשאפּט? איז עס מעגליך אז דער געבענשטער מאָמענט איז ענדליך געקומען? איז ווירקליך געקומען א סוף צו דעם פּארפּלוכטען בלוטיגען קאמף וואָס דער פּארפּלוכטער בלוטיגער רעזשים האָט ארויפגע־לעגט אויף אונזערע פּלייצעס?... אז הינטער דעם שוועל פון דעם נייעם לעבען קאָנען מיר פּאַרלאָזען דעם רעוואָלווער און די באָמבע, דאָס דאָזיגע טרויעריגע פּארטיידיגונגס־געווער אנט־קענען דער ווידער זעלבסטהערשונג?... אז אונזער אויסגעמא־טערט פּאָטערלאנד פּאָדערט ניט מעהר קיין מענשען־קרבנות?... אז די ליבענדע און גוטהארציגע וועלען שוין ניט זיין געצוואונגען צו נעהמען אין זייערע הענט די בלוטיגע שווערד?... אז די קעמפערס פּאר'ן גליק און פּרייהייט פון די ארבייטענדע מאסען וועלען קאָנען געברויכען דאָס וואָרט פון אמת און גערעכטיגקייט אנשטאָט דעם רעוואָלווער און די באָמבע?..."

ניט מיט קיין לייכט האָרץ האָט גרינאָרי געשונע אָנגעפּירט דעם טעראָריסטישען קאמף. ער פּלעגט אלע מאל אויסמיידען צו רעדען וועגען זיינע חברים וואָס האָבען מקריב געווען זייער לעבען אין דעם דאָזיגען קאמף. די עראינערונג וועגען זייער טויט האָט איהם געמוזט זיין צו שמערצליך.

וועו איך האָב איהם געבעטען מיר צו דערצעהלען וועגען באלמאשאָוו'ן, האָט זיך געשונע'ס געזיכט באדעקט מיט א

וואָלקען פון אומעט און א טיפער ווייטאָג האָט פאַרדונקעלט זיינע אויגען.

— וואָס איז דאָ צו רעדען? — האָט ער אַרויסגעזאָגט מיער. — ער איז געווען איינער פון די לויכטיגסטע פערזאָנען וואָס איך האָב וועט באַגעגענט. ער האָט געהאַט א האַרץ פון שטאָל און גאָלד. פאַרפלוכט זאָל זיין דער רעזשים וואָס טרייבט די איידעלסטע קינדער פון רוסלאַנד אויפ'ן וועג פון מאָרד צום עשאפאָט!

געשוני איז פון לעמבערג באַלד אָפגעפאָהרען צוריק אין רוסלאַנד. אייניכען איז אָנגעקומען די נייעס וועגען דער הינריכטונג פון כארקאָווער געשראַל גובערנאַטאָר אָבאָלענסקי, וועלכע איז אזוי גלענצענד דורכגעפיהרט געוואָרען פון דעם ארבייטער פאָמא קאטשורא. דעם פלאַן פון דעם אטענטאט האָט אויסגעארבייט געשוני און ער איז דורכגעפיהרט געוואָרען אונטער זיין אויפזיכט. אָבאָלענסקי איז פאראורטיילט געוואָרען צום טויט פון דער פאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען פאר זיין ברוטאַלער באַנעהמונג צו די פויערים וואָס האָבען זיך געבונטעוועט. ער איז ארומגעפאָהרען איבער זיין גובערניע מיט אן עסקאַדראָן קאָזאַקען און געשמיסען גאַנצע דערפער פויערים.

ווי נעשוני דערצעהלט אונז אין זיינע מעמוארען, האָט קאטשורא, וועלכער איז געווען צווישען אונזערע ארבייטער איינער פון די אינטעליגענטסטע און אן איבערצייגטער טעראָריסט, א לאַנגע צייט זיך געבעטען מען זאָל איהם אַרייננעהמען אין דער ב א י ע ו ו א י ס א ר ג א נ י ז א צ י א. נעשוני האָט איהם איינמאָל געזאָגט:

— נעדענקט, פאָמא, פון אייך וועט זיך אפשר פאָדערען נאָך מעהר ווי צו שטארבען אויפ'ן עשאפאָט. עס איז מעגליך אז די רוסישע רעגירונג וועט אָנווענדען אלע שרעקליכע מיטלען פון דער אינקווויזיצע כדי אַרויסצוקריגען פון אייך די נעמען פון די וואָס האָבען אייך געהאָלפען. זייט איהר זיכער אז איהר וועט האָבען גענוג כח עס אויסצואהלטען?

דאַרויף האָט קאטשורא געענטפערט:

— איך בין זיכער. זיי קאנען מיך שניידען אויף שטיקער. זיי וועלען פון מיר גאָרנישט ארויסקריגען!

אין גערעכט האָט זיך קאטשורא געהאלטען מיט זעלטענעם מוט. דעם ערשטען יאָהר אין שליסעלבורגער פעסטונג האָט ער ארויסגעווייזען אזוי פיעל שטאָלץ און פעסטקייט, אז די זשאנדאַרען האָבען זיך ניט געקאָנט אָפּוואונדערען. דורך פארשיידענע ליגענס און כיטראָסטען האָט זיך דעם פּראָקוראָר טרוסעוויטש איינגענעבען ארויסצוקריגען פון קאטשורא'ן באווייזע אנקעגען גערשוני'ן. שרעקליך זיינען געווען די גייסטיגע יסורים וואָס גערשוני האָט דורכגעלעבט, וועו קאטשורא, איינגאנצען א צוברָאָכענער און א האלב־גערירטער, האָט עדות געזאָגט אנקעגען איהם פאר'ן גערעכט.

נאָך דעם אטענטאט אויף אָבאָלענסקי'ן האָט די בּאָיעוואיא אָרגאַנייזאציא אָלענגערע צייט פון זיך ניט געלאָזט הערען. וועו עס האָבען זיך אָנגעפאָנגען די אומרוהען צווישען די ארבייטער אויף די זאוואָדען אין זלאָטאָוסט און דער אופימסקער גובערנאטאָר באָגדאָנאָוויטש האָט געהייסען אויף זיי שיסען, האָט די פּארטיי סאָציאָליסטען־רעוואָלוציאָנערען פּאראורטיילט באָגדאָנאָוויטש'ן צום טויט. אָבער מאָנאטען זיינען אוועק און דער אורטיל איז ניט דורכגעפיהרט געווארען. אין צענטראָלען קאָמיטעט איז מען געווען אומצופרידען מיט דער בּאָיעוואיא אָרגאַנייזאציא און פיעלע האָבען נעדענקט, אז גערשוני האָט צופיעל קאָנצעסטרירט די טעראָריסטישע ארבייט אין זיינע הענט.

אויפ'ן יצוזאמענפאָר אין וואָרשאַנייש, פון וועלכען איך האָב דערמאָנט אין מיינע עראינערונגען וועגען דער באבושקא, איז אָנגענומען געווארען דער באשלום צו גרינדען ראיאָנע אָרגאַניזאציעס וועלכע זאָלען אָנפיהרען זעלבסטשטענדיג דעם טעראָריסטישען קאמף אין דער פּראָווינץ, איבערלאָזענדיג צו דער בּאָיעוואיא אָרגאַנייזאציא דאָס אָפּאמען פון די העכער־שטעהענדע פערזאָנען פון דער דעספּאָטישער רעגירונג. עטליכע טאָג נאָך דעם צוזאמענפאָהר, וועו איך בין געקומען מיט דער באבושקא אין קאָנסטאַנצא

(רומעניען), האָבען מיר זיך דערוואוסט, אז געַרשוני האָט ענדליך דורכגעפיהרט דעם אטעטאט אויף באָגדאַנאָוויטש'ן, און איהם דורכגעפיהרט אזוי קונציג, אז אלע וואָס האָבען זיך באטייליגט אין איהם זיינען אין מיטען העלען טאָג פאַרשוואונדען דער פאָליציי פון אונטער די הענט. דאָס איז געווען דעם 6טען מאי, 1903.

פערטער קאפיטעל

מיט נערשוני'ן אין בוקארעסט. — זיין ארעסט אין קיעוו. — מיין ארעסט. — ביידע אין פעטראפאוולאווסקער פעסטונג.

א חדשים צוויי פאר דער הינריכטונג פון באגדאנאוויטש'ן איז נערשוני געקומען אויף א קורצע צייט קיין אויסלאנד אום צו זעהען זיך מיט מיטגלידער פון צענטראלען קאמיטעט אין פאריז און אין דער שווייץ. אויפ'ן וועג צוריק אין רוסלאנד איז ער פארפאהרען צו מיר אין בוקארעסט. מיר האבען זיך באגעגענט אין הויז פון דעם אלטען פאליטישען עמיגראנט ארבארע־ראלי, וועלכער איז דעמאלט געווען דער הויפט סטאטיסטיקער פון קעניגליכען סטאטיסטישען ביורא אין בוקארעסט און אויך דער רוסישער לערער פון דעם דאמאלדיגען רומענישען קרוינפרינץ פערדינאנד.

ארבארע־ראלי האט אונז אריינגעפיהרט אין זיין קאבינעט. מיט שטאלץ האט ער באוויזען גרעשוני'ן דורכ'ן פענסטער זיין פרוכטגארטען, וועלכען ער האט אליין פארפלאנצט נעבען זיין הויז אין סטראדא דראגאש־וואדא, און געזאגט צו אונז:

— פארמאכט זיך אייך די טיר און שמועסט זיך וועגען אייערע קאנספיראציעס וויפיעל אייער הארץ גלוסט. נאך מיר וועט באלד קומען די קארעטע פון הויף און איך וועל דארפען פאהרען „פ ר א פ א ג א נ ד י ר ע ן" דעם יורש עצר רוסישע גראמאטיקע... איהר שפיעלט זיך עפעס מיט אונז, אלטע עמיגראנטען!

מיר האבען פארבראכט דעם אוועגט מיט ארבארע־ראלי'ן. ער האט אונז דערצעהלט פארשיידענע עפיזאדען פון די זעכציגער יאהרען, וועו ער איז געווען א סטודענט אין אימפעראטארסקען ל י צ ע י אין פעטערבורג. ארבארע איז געווען א גלענצענדער

און וויצינער דערצעהלער. גערשוני איז פון אַנהויב געוועסען אביסעל פּאַרזאָרגט, נאָר באלד איז ער געוואָרען פרעהליכער און געלאכט ווי א קינד.

אזייגער צעהן איז גערשוני אוועק צו זיך אין האָטעל. מיך האָט דער אלטער פּארהאלטען צו שפּיעלען מיט איהם א שאך. ארבאָרע האָט ניט געוואוסט ווער זיין גאסט איז געווען. איך האָב גערשוני'ן פאָרגעשטעלט אלס „איינעם פון אונזערע חברים". וועז גערשוני איז ארוים, האָט ארבאָרע־ראלי א שאקעל געטאָן מיט זיין גראָהען קאָפּ האָר און, מיט א וואונק צו דער טיר, א זאָג געטאָן:

— „אריאָל!" (אן אָדלער!)

אזוי האָט ער אין איין וואָרט אויסגעדריקט זיין מיינונג וועגען גערשוני'ן.

אויף מארגען בין איך געקומען צו גערשוני'ן אין האָטעל און מיר זיינען ארוים אויף א שפּאציר איבער'ן שטאָט. גערשוני איז געווען פּארטראכט און אומעטיגלאך. מיר האָבען כמעט די גאנצע צייט גערעדט וועגען נייע פּלענער ווי אזוי ארויסצושמוגלען ליטעראטור אין רוסלאנד אויף א גרעסערען מאסשטאב. נאָר איך האָב געפּיהלט אז זיין געדאנק האָט געשוועבט ערגעץ אנדערשוואו.

האָט ער געטראכט וועגען די טעאָריסטישע אטענטאטען וואָס ער האָט דורכגעפיהרט?

האָבען זיך פּליייכט געטראָגען פּאר זיינע אויגען די בילדער פון זיינע חברים וואָס האָבען פּארלאָרען זייערע לעבענס אין דעם קאמף?

עס קאָן זיין, אז ער האָט געמאכט דעם פּלאָן פּאר דעם אטענטאט אויף באָגדאנאָוויטש'ן.

ווער ווייס?...

שפּאציערנדיג מיט גערשוני'ן איבער בוקארעסט, זיינען מיר אריין אין אייניער פון די פּאראדנע גאסען. א שהנער פּאר־מיטאָג געווען, און די גאס האָט געווימלט מיט עקיפּאזשען און אויטאָמאָביל'ען. פּלוצלונג האָט א קליין הינטל, וועלכען אן אויטאָמאָביל האָט נאָר־וואָס איבערגעפאָהרען, זיך א שליידער

געטאן מיט א קוויטש אויפ'ן טראטואר, עטליכע מאל זיך א דרעה געטאן ארום און ארום, און איז געפאלען טויט נעבען גערשוני'ס פיס. גערשוני האט זיך איינגעבויגען, א ווילע געקוקט מיט יצר און רחמנות אויף דעם טויטען הינטעל און, מיט א קול, אין וועלכען עס האבען געקלונגען פארשטיקטע טרערען, שטיל געזאגט:

— און אט אזוי שטארבט עס דער מענש אויך...

דער טאן, אין וועלכען ער האט דאס ארויסגעזאגט האט געקלונגען האלב ווי א פראגע און האלב ווי אן אויסגעשריי.

מיר האבען פארבראכט דעם טאג צוזאמען. אין אבענד האט גערשוני געדארפט נעהמען דעם צוג נאך יאסי און פון דארט פאהרען צוריק אין רוסלאנד. וועו ער האט זיך גענומען זעגענען מיט מיר, איז מיר געווארען שווערלאך אויפ'ן הארצען. איך ווייס ניט צי די אורזאך איז געווען דער עפיזאד מיט דעם הינטעל, אדער די טרויערדיגקייט וואס איז געווען אין גערשוני'ס שמייבעל, אבער מיר האט געשראקען דאס הארץ, אז מען וועט איהם אויפ'ן גרעניץ ארעסטירען. איך האב איהם געזאגט וועגען מיין געפיהל און געבעטען ער זאל פארבלייבען אין בוקא־רעסט ביז מארגען פריה. ער האט אפילו געמאכט שפאס פון מיין גלויבען אין פארגעפיהל, אבער ער האט דאך איינגעוויליגט צו פארבלייבען אויף איבער נאכט.

אויף מארגען אין דער פריה איז גערשוני אוועקגעפאהרען מיט'ן ערשטען צוג. צוויי טאג האב איך מיט אומגעדולד געווארט אויף א ידיעה פון איהם. ענדליך האב איך דערהאלטען א קיעווער צייטונג. דאס איז געווען א צייכען, אז ער איז בשלום אריבער דעם גרעניץ.

א מאנאט שפעטער בין איך געקומען אין רוסלאנד, אבער גערשוני'ן האט זיך מיר ניט איינגעגעבען צו זעהן. איך בין געווען פארנומען אין צענטראל און דרום רוסלאנד, און גערשוני איז געווען אין א ו פ א, וואו ער האט יצוגעגרייט דעם אטענטאט אויף באגדאנאוויטש'ען.

א וואך נאך באגדאנאוויטש'עם הינריכטונג, וועו איך בין

שוין געווען אין בוקארעסט, האָט א רומענישע צייטונג געבראכט די טרויעריגע נייס, אז דעם 13טען מאי איז געשטירבן ארעסטירט געווארן אין קיעוו און, א געשמיטער אין קייטען, אָפּגעשיקט געווארן נאָך פעטערבורג. איך בין געווען כמעט זיכער אז געשונע'ן ערוואַרטעט דער עשאפאט. ערשט דעמאָלט האָב איך געקאָנט באגרייפען די יסורים, וואָס די עראינערונג וועגען באלמאשאוו'ס הינריכטונג האָבען פארשאפט געשונע'ן. וועו א פרייַנד איז פאראורטיילט צו געפענגנים אָדער אפילו צו לעבענסלענגליכע קאטאָרגע, בלייבט דאָך איבער א האָפנונג: אפשר וועט זיך איהם איינגעבען צו אנטלויפען, אפשר וועט א בלאָז טאָן א ליבעראלער ווינט אין די רעגירונגס־ספערען און מען וועט איהם ארויסלאָזען פריי; אָדער פילייכט וועט זיך א שטארקע רעוואָלוציאָנערע כוואליע צוגיסען איבער'ן לאנד און די געפאנגענע וועלען ארויסגעפיהרט ווערען פון תפיסה מיט טריאומף. וועו אָבער א חבר דארף געפיהרט ווערען צום טויט און אלע האָפענונגען ווערען מיט אמאל אָפּגעשניטען, בלייבט מעהר ניט איבער קיין שום טרייסט און דאָס איינגענע לעבען קומט זיך אליין דעמאָלט פאָר כמעט ווי א פאַרוואורף.

א וואָכען זעקס נאָך געשונע'ס ארעסט בין איך ווידער געפאָרען אין רוסלאנד. מען האָט מיך ארעסטירט אין אדעס און אָפּגעשיקט אין פעטערבורג אין פעטראָפּאַוולאָווסקער פעס־טונג. איך האָב געוואוסט, אז געשונע מוז זיך געפינען אין דערזעלבער פעסטונג, ווייל דאָס איז געווען דער אייגציגער פלאַץ וואו די רעגירונג האָט געהאלטען וויכטיגע פאָליטישע פארברע־כערס איידער זייער אורטייל איז ארויסגעגעבען געווארן.

וועו איך בין געזעסען אין פעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג מיט פינף יאָהר פריהער, איז דער רעזשים דאָרט געווען גענוג שטרענג. אָבער אין 1903 איז געווארן נאָך שטרענגער. איך האָב געמאכט א פארזוך זיך דורכצוריידען מיט מיין שכן אויף אונזער „קלאָפּ־לשון" אין דער האָפנונג, אז מיין „טעלע־גראמע" וועט ווי־עס־איז דערגרייכען צו געשונע'ן. ווי נאָר איך האָב אויסגעקלאפט מיין נאָמען, האָט זיך געעפענט די טיר פון מיין קאָמער און די זשאנדארען האָבען מיר געהייסען אויפ־

הערען „מאכען זיך נאריש". באלד איז צו מיר אריין פּאלקאָר־ניק וועריאָווקין, דער פּאַרוואלטער פון געפענגנים, און האָט מיר שטאַרק אויסגערעדט פּאַר מיין אויפּפיהרונג:

— איהר זייט דאָך שוין, דאכט זיך, ביי אונז ניט קיין „גרינער" און אייך איז שוין צייט צו וויסען, אז „דורכקלאָפּען זיך" איז ביי אונז שטרענג פּאַרבאָטען. דאָס ערשטע מאָל וועל איך מיט אייך ניט זיין שטרענג און וועל אייך געבען די קלענ־סטע שטראָף: א וואָך אָהן ביכער. אָבער אויב איהר וועט קלאָפּען א צווייטען מאָל, וועט איהר מוזען געהן אין קאַרצער.

דער זשאַנדאַרמסקי אונטער־אָפיצער איז גלייך אריין און צוגענומען ביי מיר די פינף ביכער וועלכע יעדען געפאַנגענעם איז געווען ערלויבט צו נעמען פון דער געפענגנים־ביבליאָטעק.

אויף מאָרגען, ווען מען האָט אויסגעטיילט די פּאָרציע שווארץ ברויט און דאָס זודיגע וואַסער, האָב איך באמערקט, אז די פענסטערלאָך אין די טירען פון בויד זייטען פון מיין קאמער זיינען ניט געפענט געוואָרען: מען האָט אריבערגעפיהרט מיינע שכנים פון בויד זייטען אין אַנדערע קאמערן.

א טויטע שטילקייט האָט געהערשט ארום. די וואָך אָהן ביכער האָט זיך געצויגען ווי א יאָהר. גאנצע טעג האָב איך געשפּרייזט אהין און צוריק אויף דער אויסגעטראָטענער סטעזשקע וואָס האָט זיך געצויגען באלכסון פון איין ווינקעל צום צווייטען אויף דעם געל־געפּאַרבטען אספאלט פון דער פּאָדלאָגע. דער געראנק, אז פילייכט עטליכע שריט פון מיר זיצט גערשוני ערוואַרטענדיג זיין טויט אורטייל, און אז איך קאָן איהם אפילו קיין וואָרט ניט זאָגען, האָט מיך ניט געלאָזט רוהען.

ענדליך איז די וואָך אריבער און איך האָב באקומען צוריק די פינף ביכער. איך האָב געגומען בייטען די ביכער אָפט און בלעטערען זיי, האָפענדיג צו געפינען אין זיי עפעס א ידיעה וועגען גערשוני'ן. וואן איך בין געזעסען אין פעסטונג דאָס ערשטע מאָל, האָב איך אין די ביכער אָפט געפונען אונטער די אותיות קוים באמערקבארע צייכענס, וועלכע האָבען מאנכעס־מאָל איבערגעגעבען וויכטיגע נייס. מיר האָט זיך אָפטמאָל

איינגענעבען אויף אזא אופן דורכצולייענען נאנצע בריף, אפילו וועַן זיי זיינען געווען געשריבען מיט א שיפר. נאָך די דינים פון פּעטראָפּאַוולאָוסקער פעסטונג האָבען די וועכטערס געמוזט דורכקוקען יעדען בוך איידער זיי האָבען איהם אַרויסגענעבען צו די אַרעסטאַנטען, און אויסמעקען אלע צייכענס. נאָר די וועכטערס זיינען דאָך געווען ניט מעהר ווי מענשען: אמאל פלעגען זיי פערזעהן די קליינע פינטעלאָך אונטער די בוכשטאבען און אמאל פלעגען זיי אויסרייבען די דאָזיגע פינטעלאָך אויף אזא נאַרישען אופן, אז מען האָט געקאָנט זעהן, וועלכע אותיות זיינען געווען אָנגעצייכענט נאָך בעסער אייַדער פריער.

אָבער אין 1903 איז הפנים געוואָרען אין פּעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג פיעל שטרייענגער. אומזיסט האָב איך געבלעטערט אין בוך נאכ'ן אנדערען: זיי זיינען אלע געווען ריין און מען האָט גאָרניט געקאָנט לייענען צוויישען די שורות. ערשט מיט זעקס וואָכען שפּעטער האָב איך געפונען אין א באנד פון סאָלאָוויאָוו'ס „געשיכטע פון רוסלאַנד" דעם נאָמען גריגאָרי געַרשוני. די בוכשטאבען זיינען געווען אָנגעצייכענט ניט מיט א בלייַשטיפט, ווי געוויינליך, נאָר דורכגעשטאָכען מיט עפעס א שארפען שפּיץ — וואַרשיינליך מיט א פען.

א מאָנאט שפּעטער האָט זיך מיר דורך א צופאל אייַנגענעבען אויסצוגעפינען וואו גערשוני איז געזעסען. איינמאל, וועַן מען האָט מיך אַרויסגעפיהרט אויף מיין פערטעל־שטונדיגען שפּאַציר, ווי תמיד מיט א זשאנדאַרמסקען אונטער־אָפיצער פון פאַרנט און א סאָלדאט פון הינטען, האָב איך, געהענדיג דורכ'ן קאָרידאָר פון אויבערשטען עטאַזש אין וועלכען מיין קאמער האָט זיך געפונען, דערהערט טריט און א קלונג פון שפּאַרען, וואָס זיינען געקומען צו מיר אלץ נעהנטער און נעהנטער. דאָס האָט מען הפנים געבראכט א נייעם ארעסטאַנט. ווי נאָר דער אונטער־אָפיצער, וואָס האָט געפיהרט דעם נייעם גאסט, האָט זיך פאַרקירעוועט אין דעם קאָרידאָר וואו איך בין געגאנגען, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט. זיין געזיכט איז געווען בלייך און דערשראָקען, אזוי ווי עס זואָלט חלילה געהאלטען ביי א צוואַ־

מענשטוים פון צוויי פּאיעזדען. ער האָט א געשריי געטאָן צו מיינע אונטערפירערס:

— פארקירעוועט צוריק!

א פּאָר ניט זעהר צערטע הענט האָבען מיך שנעל ארומגע־דרייט מיט'ן געזיכט צום אנדער ענד קאָרידאָר און מיר צוגע־פיהרט צו די טרעפּ וואָס האָבען געפירט ארונטער צום אונטער־שטען עטאַזש. מיט שנעלע טריט זיינען מיר אראָפּ פון די שטיגען און מען האָט מיך געגומען פירען צו דער טיר וואָס צום קלייגעם הויף, וואו מען האָט די ארעסטאַנטען געגעבען זייער קורצען און איינזאַמען שפּאציר.

עס איז עפּעס באשערט געווען, אז יענעם טאָג זאָל די אייזערנע דיסציפּלין פון פּעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג פּאַרלעצט ווערען און אז אונזערע שומרים זאָלען האָבען עגמת נפש. וועז איך בין צוגענאַנגען צו דער ספּעציאל אָפּגעזונדערטער קאַמער נומער 46, האָב איך באַמערקט, אז די דאָפּעלטע טירען זיינען געווען אביסעל אָפּען. א וועכטער איז געשטאַנען צוגעבויגען צו דער שפּאַרע אין טיר און האָט עפּעס אריינגערעט צום ארעס־טאַנט. מיט אמאָל האָב איך דערהערט א הילכיגע, באַקאַנטע שטים פון וועלכער מיין הארץ האָט א ציטער געטאָן. דאָס אי־זיז געווען גערשוני'ס שטים. איך בין געווארען אזוי אויפגערעגט, אז איך האָב ניט פּאַרשטאַנען די ווערטער וואָס ער האָט ארויס־גערעט.

איך האָב זיך געווענדעט צו מיינע וועכטער און הויך אויפ'ן קול, כדי גערשוני זאָל הערען, געזאָגט:

— וואָס פיהרט איהר מיך עפּעס היינט אַרום אַיבער אלע קאָרידאָרען? מיינע 15 מינוט זיינען שוין באלד אריבער און איך וועל האָבען בלויז א פּאָר מינוט פּאר מיין שפּאציר!

ווי נאָר דער אונטער־אָפיצער וואָס איז געשטאַנען ביי גערשוני'ס קאַמער האָט דערהערט מיין שטים, האָט ער א ציטער געטאָן און מיט אימפּעט פּארהאקט די טיר.

מיט א צייט שפּעטער האָט מען מיך אריבערגעפיהרט אין א

קאמער אויפ'ן אונטערשטען עטאוש. אין קאָרידאָר בין איך פארבייגעגאנגען די קאמער נומער 46. די טירען זיינען געוועז אָפען. די קאמער איז געשטאנען פוסט.

א שוידער איז מיר דורך איבער'ן לייב.

וואו איז גערשוני?

האָט דאָס שרעקליכע שוין פאסירט?

פינפטער קאפיטעל

מיין בעפרייאונג אין 1905. — נערשוני אנטלויפט פון קאטארגע. — מיר בע־
גענענען זיך אין ניו יארק. — זיין טעטיגקייט דא. — ביי זיין ברודער אין
נאוויטש. — נערשוני׳ס טויט.

דערגאנגען אז נערשוני לעבט האָב איך ערשט אין א יאָהר צוויי ארום, ווען מען האָט מיך ארויסגעלאָזען פריי פון דער ב א ל נ י צ א נ י ק א ל א י א ט ש ו ד א ט ו ו א ר צ א. נאָר אזוי ווי איך בין נאָך ניט געווען ביים פולען זינען, האָב איך דאָס ניט געגלויבט. אין מיינע משוגע׳נע חלומות האָב איך אפט געזהען נערשוני׳ן צווישען די מתים וואָס פלעגען ערשיינען פאר מיר ווען איך בין געלעגען אין שפיטאל. און ווען איינער א חבר, דאכט זיך, ישראל פעסקין, זועלכען איך האָב באגעגענט אין פעטערבורג, האָט מיר דערציילט, אז נערשוני׳ס טויט־ אורטייל איז אומגעביטען געווארען אויף לעבענס־לאנגליכע גע־ פענגנים און אז ער געפינט זיך אין שליסעלבורגער פעסטונג, האָב איך געדענקט, אז דאָס נארט ער מיך צוליב עפעס א געהיימען צוועק.

ארויסגעלאָזען פריי האָט מען מיך דעם 29טען אָקטאָבער, 1905, א וואכען צוויי נאָך דעם ווי די רעגירונג, דערשרעקענדיג זיך פאר דער שטארקער רעוואלוציאנערער כוואליע וואָס האָט זיך צוגאָסען איבער רוסלאנד, האָט געגעבען אן אמנעסטיע פאר פיעלע פאליטישע פארברעכער. (הגם איך בין אויך געווען צווישען די אמנעסטירטע, האָט דאָך די פאליציי צוערשט ניט ערלויבט אז מען זאל מיך ארויסלאָזען, אויף דעם סמך אז איך בין משוגע און עס איז דאריבער געפעהרליך מיך צו לאָזען פריי.)

צום גליק האָט איינער פון די באפרייטע סאציאל־דעמאקרא־ טישע טוערס, וועלכער איז אין אויגוסט אריבערגעפיהרט געווארען פון „קרעסטי" (איינע פון די פעטערבורגער פאליטישע געפענג־

ניסען) אין „באלניצא ניקאלאיא טשודאטוואָרצא", וואו ער איז געזעסען מיט מיר צוזאמען אין איין קאמער, גע'פועל'ט אז מען זאל מיך ארויסלאזען אויף זיינע אחריות.*)

די פעטערבורגער „אכראננאיא אטדיעלעניע" האט מיר ארויסגעגעבען א „פראפוסק", ערלויבענדיג מיר צו פאהרען אין י א ל ט ע אדער אהיים, אין פלעשניץ. איך האב אויסגעקליבען פ ל ע ש נ י ץ, וואו איך בין אין עטליכע חדשים ארום גע־קומען אביסעל צו זיך. איך בין דאן אוועק אין אויסלאנד. אין דער שווייץ האב איך געפונען מיין ברודער, וועלכער איז געקומען פון ניו יארק מיך באגעגענען. מיר זיינען פארבליבען א שטיקעל צייט אין איטאליע, וואו מיין געזונט איז נאך אלץ געווען שוואך, און אין אפריל 1906, בין איך שוין געווען אין אמעריקא.

אין ניו יארק האב איך זיך דערוואוסט די ניים אז די, מיט לעגענדען ארומגערינגעלטע שליסעלבורגער פעסטונג, וואו פילע פון די אלטע העלדען פון דער רעוואלוציע האבען אפגעשמאכט צעהנדליגע יאהרען, איז אפגעשאפט געוואָרען אלס א געפענגנים פאר „פאליטישע" און אז גערשוני'ן האט מען אריבערגעפיהרט פון דאָרטען אין א ק א ט ו י, אויף קאטאָרגע.

דער געדאנק, אז גערשוני לעבט, האט געגעבען די האפנונג צו זהען זיך מיט איהם וועו עס איז אין דער צוקונפט. דאך, וועו

---

*) דער חבר וואס האט מיר ארויסגענומען פון „באלניצא ניקאליא טשוראטוארצא איז מענדעל ראכלין־דראקאלין פון וויטעבסק. ווי ער האט מיר דא ניט לאנג צוריק דערצעהלט, האט ער מיך דערנאך ארומגעזוכט אין רוסלאנד און ניט געקאנט געפינען. ער האט דאריבער געדענקט אז איך מוז זיין טויט. מיט א יאר נייז צוריק איז ער געקומען אין אמעריקא, אבער אים איז קיינמאל ניט אויסגעקומען מיר דא צו באגעגענען. ערשט וועו ער האט אין „טאג" דורכגעלעזען מיינע ערשטע ארטיקלעז, האט ער אין רעדאקציע פון „טאג" באקומען מיין אדרעס אוו מיך גלייך אויפגעזוכט. ערשט איצט האב איך געקראגען די געלעגנהייט צו באראטקען חבר ראקאלין אוו זיין פרוי פאר דער טובה וואס זיי האבען מיר געטאו מיט 13 יאהר צוריק אין פעטערסבורג. איך האב דא אויך באגעגענט פרוי ראקאלין, וועלכע האט מיר אפגעפירט פון פעטערסבורג אין מינסק.

אין ווינטער 1907 איז אנגעקומען די נאכריכט, אז גערשוני איז אנטלאפען פון אקאטויער תפיסה און פאהרט איבער יאפאן קיין אמעריקא, האט זיך דאס מיר קוים גענלויבט. עפעס ווי א פאנטאסטישע געשיכטע ווערען א גאסט פון יענער וועלט, אזוי האט מיר די בשורה געקלונגען.

באלד האבען מיר דערהאלטען פון גערשוני'ן א טעלעגראמע פון סאן פראנציסקא. ער האט געלאזט וויסען, אז ער קומט אין ניו יארק און געבעטען מען זאל דינגען א גרויסען זאל פאר א מאסענפארזאמלונג. פעטראפאוולאווסקע פעסטונג, טויט־אורטייל, שליסלבורג, אקאטויער קאטארגע, האבען אויף א האאר ניט אפגעשוואכט גערשוני'ס פלאמענדיגע ענערגיע. ער האט, ווי אמאל, ניט געוואלט וויסען פון קיין אפרוה.

אין פינף טאג ארום איז גערשוני, א לעבעדיגער, געשטאנען פאר מיינע אויגען. ארויפשפרינגענדיג אויף א באנק פון דער „פערי", וואס האט איהם געבראכט צום ניו יארקער ברעג, האט ער מיט אן אויפגערעגטער אבער פעסטער שטים גערעט צו דעם גרויסען עולם וואס איז ארויסגעקומען איהם באגריסען. ניט וועגען דער פארגאנגענהייט האט גערשוני גערעט, ניט וועגען זיך און זיינע וואונדערבארע ערפארונגען וואס האבען איהם, אין דעם סענסאציאנעלען צייטונגס־זשארגאן, געמאכט פאר דעם „העלד פון פעסעל קרויט"; ער האט גערעדט וועגען דער וויכטיגער ארבייט וואס שטעהט פאר אין רוסלאנד און וועגען די גרויסע קרבנות וואס די רעוואלוציאנערע קעמפער ברייגען.

„זיי גיבען אוועק זייערע לעבענס, גיט איהר כאטש געלד!" האט גערשוני געפאדערט. יעדער איינער האט געפיהלט, אז גערשוני איז פון די, וואס זיינען בעריט צו יעדער מינוט אוועקצוגעבען זייער לעבען אין קאמף פאר זייערע אידעאלען. און אז ער האט געפאדערט, האט דער עולם געגעבען. אין די קנאפע צווי מאנאטען, וואס גערשוני איז פארבליבען אין אמעריקא, האט ער צונויפגעזאמלט פאר דער רוסישער רעוואלוציאנערער באוועגונג מעהר געלט איידער עס איז דא געזאמלט געווארען פריהער, אין פארלויף פון יאהרען, פון אלע רעוואלוציאנערען צוזאמען.

בכלל איז געַרשוני ניט געווען קיין גרויסער רעדנער. אין אידיש האָט ער קיינמאָל פריהער ניט געהאַט די געלעגנהייט צו רעדן אויף עפענטלעכע פאַרזאַמלונגען. און דאָך האָבען די רעדעס, וואָס ער האָט געהאַלטען אין פאַרשידענע שטעט פון אַמעריקא, אימער באַגייסטערט און הינגעריסען דעם עולם. זיין פייערדיגע אינערגעבענהייט צו דעם רעוואָלוציאָנערען קאַמף פֿלעגט דערוואַרימען די הערצער פון זיינע צוהערער און אויף א ווייל כאָטש זיי אַרויסרייסען פון די וואָכענדיגע קלייַנלעכקייטען פון אַלטעגלעכן לעבען. מענשען, איבערהויפט מיר אידען, האָבען פיינט וואָכערדיגקייט, דאָס הארץ זייערס ביינקט נאָך אַביסל יום־טוב'דיגער שטימונג, און אַלע, וואָס פלעגען קומען הערען גערשוני'ן, זיינען איהם געווען דאַנקבאַר דערפאַר וואָס ער האָט זיי כאָטש אויף א ווייל אַרויסגעריסען פון דער גרויער אַל־טעגלעכקייט, כאָטש אויף א ווייל אויפגעהויבען זייערע נשמות אין העכערע און שעהנערע ספערען.

אין ניו יאָרק האָב איך זיך מיט גערשוני'ן געזעהן אָפט, אָבער קיין לייַנגערע באַדייטענדע געשפּרעכען האָב איך מיט איהם ניט געהאַט. ער איז געווען זעהר פאַרנומען מיט זיין אַרבייט דאָ און מיט זיינע פֿלענער פאַר דער צוקונפטיגער אַרבייט אין רוסלאַנד. איך אַליין בין נאָך דאַמאָלט ניט געווען אינגאַנצען געזונט און אַביסעל פעסימיסטיש געשטימט בנוגע דעם רעוואָלוציאָנערען קאַמף אין רוסלאַנד. פאַר פּריוואַטע ידידי־אַהובי־געשפּרעכען האָט גערשוני ניט געהאַט קיין צייט און, ווי דאָס רוב שטאַרקע מענשען פאַר זועלכע „א ם א נ פ א נ ג ש ט י ט ד י ט א ט", האָט ער זעלטען־ווען זיך אַרייַנ־געלאָזט אין אינטימע שמועסען. בלויז אַיינמאָל האָבען מיר פאַרברַאכט עטליכע שטונדען. דאָס איז געווען אויפֿן וועג פון ניו יאָרק נאָך נאָרוויטש, קאָנג., וואוהין ער איז געפאָהרען זיך זעהן מיט זיינעם א ברודער. גערשוני האָט מיך געבעטען מיט־פאָהרען מיט איהם און איך האָב מיט פאַרגעניגען אָנגענומען זיין איינלאַדונג.

איך האָב פריהער קיינמאָל פון איהם ניט געהערט אז ער האָט רא א ברודער אין נאָרוויטש. פאָהרענדיג, האָט מיר גערשוני

דערציילט, אז דער ברודער זיינער איז נאָך אין אָנהויב פון די נייַנציגער יאָרן אַוועקגעפאָרן פון דער היים קיין אַמעריקא, אַנקעגען דעם ווילען פון זיינע עלטערן, און אז דאָס האָט זיי אַלעמען פערשאָפט פיעל ענמת־נפש.

די באַגעגעניש מיט זיין ברודער איז פאַר גערשוני'ן געווען זעהר א טרויעריגע. גערשוני האָט געפונען זיין ברודער א קראַנקען און צובראָכענעם. ער האָט געארבייט אין אַן אייזען־פאַבריק. מיט עטלעיכע חדשים איידער גערשוני איז געקומען, האָט זיין ברודער, דורך עפעס א סבה, צוקוועטשט א פוס און געקראָגען בלוט פערגיפטונג. מיט זיין פרוי און פינף־יאָהריגער מיידעלע האָט ער דאַמאָלט געוואוינט ביי זיין שוועער. ער האָט געוואוסט אז ער וועט שוין לאַנג נית ציהען. זיין געזיכט האָט געהאַט א גרוי־געלבליכען קאָליר — דעם קאָליר פון האַלב־לייַמיגע און האַלב־טונקעל־זאַמדיגע ערד... אין זיינע אויגען איז געלעגען א טיפער טרויער. וועז גרשוני איז צו איהם צוגעגאַנגען, האָט זיך אויף א ווייַלע א שוואַכער צופרידענער שמייכעל צוגאָסען איבער זיין בלאַס פנים און איז באַלד פאר־לאָשען געוואָרען.

גערשוני איז געווען זעהר צערטליך צו איהם און זיך באַמיט איהם צו טרייסטען און איהם אייניריידען אז ער וועט נאָך געזונט ווערען און דערלעבען זעהן נחת פון זיין קינד. דער קראַנקער האָט א שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפ און געזאָגט:

— צו וואָס די רייד, גרישא? איך האָב מיין וועלטעל שוין אַראָפגעשטופט"...

עס איז געווען זעהר פיינליך צו זעהן די צווייי ברידער צוזאַמען: אייַנער פול מיט לעבען און האָפנונג, גרייט ווידער אַרייַנצואוואַרפען זיך אין קאַמף פאַר זייַנע אידעאַלען; דער אַנדערער — צודריקט אין קאַמף פאַר דער עקזיסטענץ, אויפ'ן שוועל פון טויט.

גערשוני האָט פאַרבראַכט דעם אָבענד זיצענדיג נעבען זיין ברודער'ס בעט. ער האָט געהאַלטען אויפ'ן שויס דעם ברודער'ס מיידעלע און געגלעט איהרע ווייכע, בלאָנדע האָר . . .

גערשוני איז אינגיכען אָפגעפאָהרען קיין פינלאַנד. איך

האָב ערוואַרט צו הערען באַלד וועגען נייע העלדענטאַטען פון דער „באַיעוואיִע אַרגאַניזאַציע". אין עטליכע חדשים אַרום האָב איך זיך דערוואוסט אז געַרשוני איז געשטאָרבען אין צוריך.

מיר האָט זיך דאָס ניט געוואָלט גלויבען. פונקט ווי איך האָב אמאָל, אין פעטערבורג, ניט געקאָנט גלויבען אז געַרשוני לעבט, אזוי האָב איך איצט ניט געקאָנט זיך צוגעוויינען צו דעם געדאַנק, אז ער איז טויט. א צייט לאַנג נאָך זיין טויט האָב איך געטראָגען אין הארצען די פאַנטאַסטישע האָפענונג אז ער לעבט, אז זיין טויט איז געווען ניט מער ווי אן אָנשטעל און די גרויסע לויה אין פאַריז — א מיטעל אַראָפצופיהרען די רוסישע פאָליציי פון זיינע כלי־אדעם.

די פאַנטאַסטישע האָפענונג איז אָבער געווען ניט מעהר ווי א פוסטער חלום. געַרשוני איז געווען טויט.

זעקסטער קאפיטעל

ווי ווּאלט זיך נערשוני נעשטעלט צו די ברענענדיגע פראגען פון דער איצטי־גער עפאכע? — ווּאס פאר אן איינפלוס ווּאלט ער נעקאָנט האבען אויף דעם נאנג פון דער נעשיכטע?

אָפּט שטעל איך זיך די פראגען: ווּאס פאר א שטעלונג ווּאלט נערשוני פארנומען אין דער איצטיגער רעוואלוציאנערער רוסלאנד, ווען דער אכזר'ישער טויט ווּאלט איהם ניט נעהאט ארויסגעריסען פון אונזערע רייהען? ווּאס פאר אן איינפלוס ווּאלט זיין אקטיוויטעט נעהאט אויף דעם נאנג פון די פאסי־רונגען אין רוסלאנד פאר די לעצטע יאָהרען? מאנכעסמאל גיב איך זיך אויך א פרעג: ווי ווּאלט זיך נערשוני איצטער באצוי־גען צו אונזערע אידיש־נאציאנאלע פראבלעמען?

און אָפּט דאכט זיך מיר, אז מיט זיין אויסערגעווינליכען אָרגאניזאטאָרישען טאלאנט, מיט זיין טאקט און זעלטענעם פראקטישען שכל ווּאלט זיך איהם נאָך דער גרויסער רעוואלוציע פון 1917 איינגענעבען צו האלטען צווישען אלע כחות פון די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען, ווּאס זיינען אָהן קיין שום ספק דעמאלט נעווען די שטארקסטע פארטיי אין רוסלאנד, און, אריינווארפענדיג אלע קרעפטען אין דער אויפקלערענדער און אין דער אויפבויענדער ארבייט, ווּאלטען זיי אויפנעהויבען די אינטעליגענץ און די מאסען פון פאָלק — די דאָרפישע אזוי נוט זוי די שטאטישע — אויף יענער נויטיגער הויך, ווּאס עס האָט זיך נעפאדערט אין דעמאזיגען הערואישען מאָמענט פון דער רוסישער נעשיכטע, כדי אויפצובויען דאָס רואינירטע לאנד אויף נייע סאציאליסטישע יסודות.

עס איז ביי מיר ניט אָפּנעפרעגט, אז א שטארקע, פאר־אייניגטע סאציאל־רעוואלוציאנערע פארמיי ווּאלט נעקאָנט קומען

צו א פארשטענדיגונג מיט אלע אנדערע סאָציאליסטישע עלע־
מענטן, זאָגאר מיט די אונטאָלעראנטסטע אָנהענגער פון דער
באָלשעוויסטישער טאקטיק. און אויב אלע סאָציאליסטען וואָל־
טען געשטאַנען פאראיניגט אין געשלאָסענע רייהען און געארבייט
האַרמאָניש צוזאמען, וואָלטען זיי אין גיכען געוואונען אויף
זייער זייט ניט נאָר די ברייטע מאסען פון דעם פויערטום און
פון דער שטאָטישער ארבייטערשאפט, נאָר אויך אלע מעהר
אָדער וועניגער ראדיקאלע עלעמענטען, וועלכע האָבען זיך אין
רוסלאנד אלעמאָל פארהאלטען סימפאטיש צו די אידעען פון
סאָציאליזם.

האָבענדיג אויף זייער זייט די גרויסע מאיאָריטעט פון
די אקטיוע קרעפטען פון לאנד, וואָלטען די פאראיניגטע סאָ־
ציאליסטען געקאָנט דורכפיהרען אלע נויטיגע געזעצען אויף א
דעמאָקראָטישען אופן, און די צעהנדליגע טויזענדער בירגער,
וועמען די דיקטאָטאָרישע מעטאָדען האָבען איצטער אָפּגעשטוי־
סען פון סאָציאליזם אָדער וועניגסטענס פון דער הערשענדער
סאָציאליסטישער רעגירונג און זיי געמאכט נוצלאָז אָדער זאָגאר
שעדליך פאר דאָס לאנד, וואָלטען דאן אויף אלע געביטען
געהאָלפען טאָן די גרויסע אויפבויענדע ארבייט.

אונטער אזעלכע אומשטענדען וואָלטען די רעאקציאָנערע
כחות ניט געוואגט ארויסצוטרעטען אָנטקעגען דער רעגירונג.
און וועז דער שרעק פאר דער נייער אָרדנונג וואָלט אפילו יא
ארויסגערופען אן אקטיוון וויידערשטאנד פון די פאנאטישע
אָנהענגער פון דער אלטער סאָציאלער סיסטעם, וואָלטען אזעלכע
קאָנטר־רעוואָלוציאָנערע אויסברוכען געקאָנט שנעל און גרינג
אונטערדריקט ווערען. וואָהרום קיין שטארק אָרגאניזירטע פארטיי
פון פרינציפיעלע גענגער פון סאָציאליזם האָט רוסלאנד קיינמאָל
ניט געהאט.

און וועז איך הויב אן צו פאַנטאַזירען וועגען דעם, וואָס
וואָלט געקאָנט זיין — פאנטאזירען מעג מען דאָך — דאכט זיך
מיר, אז א פרייע פאראיניגטע רוסלאנד אונטער אן אמת
דעמאָקראָטיש־סאָציאליסטישער רעגירונג וואָלט געוואונען די
סימפאטיע פון די ראדיקאלען און פון די ארבייטענדע שיכטען

אין אלע ציוויליזירטע לענדער, און דאס וואלט אפשר געמאט די בלאקאדע אין גאנצען אוממעגליך. אבער וועז עס וואלט זיך יא איינגענעבען די קורצזיכטיגע רעאקציאנערע כחות פון די אליאירטע דורכצופיהרען א בלאקאדע, וואלט א פאראייניגטע רוסלאנד, וועלכע באזיצט אזא פרוכטבארען באדען מיט אזוי פיעל נאטירליכע אוצרות, געקאנט אין פארלויף פון עטליכע יאהר ענטוויאזטישער און הארמאנישער טעטיגקייט פון אלע ארבייטס־פעהיגע עלעמענטען אויפטאן וואונדער, און באווייזען דער גאנצער וועלט, וואס ברידערליכע קא־אפעראציע קאן באשאפען אויף אלע געביטען פון געזעלשאפטליכען לעבען.

אלעמאל, וועז איך טראכט וועגען די גרויסע פאסירונגען אין רוסלאנד פאר די לעצטע יאהרען, קום איך אימער צו דער איבערצייגונג, אז א באדייטענדער טייל פון די אומגעהויערע ליידען, וואס זיינען אלעמאל פארבונדען מיט א גרויסער היסטארישער איבערקערעניש, וואלט געקאנט אויסגעמידען וועדען, אויב די סאציאליסטען וואלטען געארבייט הארמאניש צוזאמען. די פארטיי סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען האט אבער ליידער ניט געהאט קיינע פיהרער, גרויס גענוג פאר דער קאלאסאלער אויפגאבע. און מיר דאכט זיך, אז וועז גערשוני וואלט גאלעבט, וואלט ער אפשר אין גרויסען מאמענט זיך דערהויבען צו דער נויטיגער הויך.

הגם איך גלויב אין דער ווירקונג פון שאפענדע פערזאנען אויף דעם גאנג פון דער געשיכטליכער אנטוויקלונג, בין איך דאך ניט אזוי נאאיוו צו דענקען, אז איין מענש, ווי גרויס ער זאל ניט זיין, קאן אומבייטען דעם לויף פון דער געשיכטע. איך גלויב, אז די גאנצע אנטוויקלונג פון דער מענשהייט פיהרט צום סאציאליזם, און אז מיט מעהר אדער וועניגער קרבנות, מיט עטליכע יאהר פריהער אדער שפעטער — פון אן אביעקטיוו געשיכטליכען שטאנדפונקט זיינען דאך דאס אומבאדייטענדע קליניגקייטען — וועט די מענשהייט איהר ציעל דערגרייכען. פאר אונז אבער סוביעקטיוועט שטערבליכע מענשען האבען געשיכטליכע קליניגקייטען אפט זעהר א גרויסע וויכטיגקייט.

אזוי ווי אין אן ענטשיידענער שלאכט קאן אמאל א געניאלער

סטראטעגישער פלאַן פון דעם הויפט־קאָמאַנדיר פיהרען צו א זיג פון זיינע חילות, אזוי קאַן אין א קריטישען היסטאָרישען מאָמענט אמאָל איין שטאַרקע פערזאָן האָבען א גרויסען איינפלוס אויף די צייטווייליגע פאסירונגען. און איך דענק, אז גערשוני האָט געהאַט אין זיך גענוג קראפט צו קאָנען האָבען אזא איינפלוס אין דעם קריטישטען מאָמענט פון דער רוסישער געשיכטע נאָך דער איבערקעהרעניש פון 1917.

אויב די אלע גינסטיגע מעגליכקייטען וואָלטען רעאַליזירט געוואָרען, וואָלט גערשוני געווים מיט לייב און לעבען געארבייט פאר דעם איבערבוי פון רוסלאַנד און וואָלט וואהרשיינליך זיך ניט געקאָנט אָפּגעבען מיט די ספעציעלע אידישע אינטערעסען. דאָס וואָלט אָבער ניט געווען דערפאר, וואָס ער איז געווען קאַלט צו די לײדען פון זיין פאָלק, נאָר פשוט וויל ער וואָלט געווען צו פארנומען מיט דער קאָלאָסאַלער ארבייט אין רוסלאַנד, וואָס וואָלט אויך פאר די אידען געווען פון גרויסער וויכטיגקייט.

פון אלע מיינע באַגעגענישען מיט גערשוני'ן האָב איך ארויסגעטראָגען דעם איינדרוק, אז ער איז געווען א וואַרימער איד. אלע אידישע פראַגען זיינען איהם געווען זעהר נאָהענט צום האַרצען. דאַריבער דאַכט זיך מיר, אז אויב איהם וואָלט זיך ניט איינגעגעבען צו פאראייניגען די סאָציאַליסטישע כחות אין רוסלאַנד און די פאסירונגען וואָלטען דאַרטען אָנגענאָמען אזוי, וויי זיי געהען איצטער, וואָלט ער זיך אפשר אריינגעוואָרפען מיט זיין גאַנצער ענערגיע אין דער נאַציאָנאַל־סאָציאַליסטישער אידישער באַוועגונג.

איך בין זיכער, אז גערשוני וואָלט ניט געווען אויפאַר־שטאַנדען מיט דער באַלשעוויסטישער טאקטיק. און ארבייטען ווי א בלינדע געציינג אונטער דער סאָוועטען רעגירונג, וואָלט ער אוודאי ניט געקאָנט. עס איז אָבער ביי מיר קיין ספק ניט, אז ער וואָלט באטראכט פאר א נארישען פארברעכען צו קעמפען אנקעגען דער סאָוועטען־רעגירונג צוזאמען מיט די רעאקציאָנערע עלעמענטען. ער וואָלט אויך אויינגעזעהן, אז אונטער די איצטיגע אומשטענדען וואָלט געווען ניט ראטזאם אָנצופאַנגען א זעלבסט־שטענדיגען אקטיוון קאמף פאר א דעמאקראטישען סאָ־

ציאַליזם. אזעלכע ענערגישע קאמף־נאטורען, ווי גערשוני׳ס, קאָנען אָבער ניט זיצען מיט צונויפגעלעגטע הענט און ווארטען ביז די אומשטענדען וועלען זיך ענדערען. עס לעגט זיך דאריבער אויפ׳ן שכל, אז אין דעם איצטיגען מאָמענט, וועו פון איין זייט האָבען די לײדען פון דעם אידישען פאָלק אָנגענומען אונערהערטע פראָפאָרציאָנען, און וועו פון דער אַנדער זייט עפענען זיך מעג־ליכקייטען פאר א גרויסער בויענדער ארבייט אין ארץ־ישראל, וואָלט גערשוני זיין גאָנצע ברויזענדע ענערגיע אַרײַנגעוואָרפען אין דער רעטונגס־ארבייט פון זיין פאָלק.

און וועו איך טראכט וועגען אָט א דער מעגליכקייט וועדט דער ווייטאָג פון דעם פארלוסט, וואָס זיין טויט האָט פאר־שאפען דאָפעלט שטארק.

נאָר לאָמיר איבערלאָזען ספעקולאַציעס וועגען זאכען, וואָס וואָלטען געקאָנט פאָרקומען און זיך אומקעהרען צו דעם, וואָס האָט ווירקליך פאסירט. איך וועל איצטער אָנגעהן מיט מיינע ערינערונגען, ווי וועיט מעגליך, אין כראָנאָלאָגישער אָרדנונג, אָנהויבענדיג מיט מיין קומען אין דעם שווייץ אין אָנפאָנג פון די 90ער יאָהרען.

די ערשטע סאָציאַליסטן־רעוואָליוציאָנערן

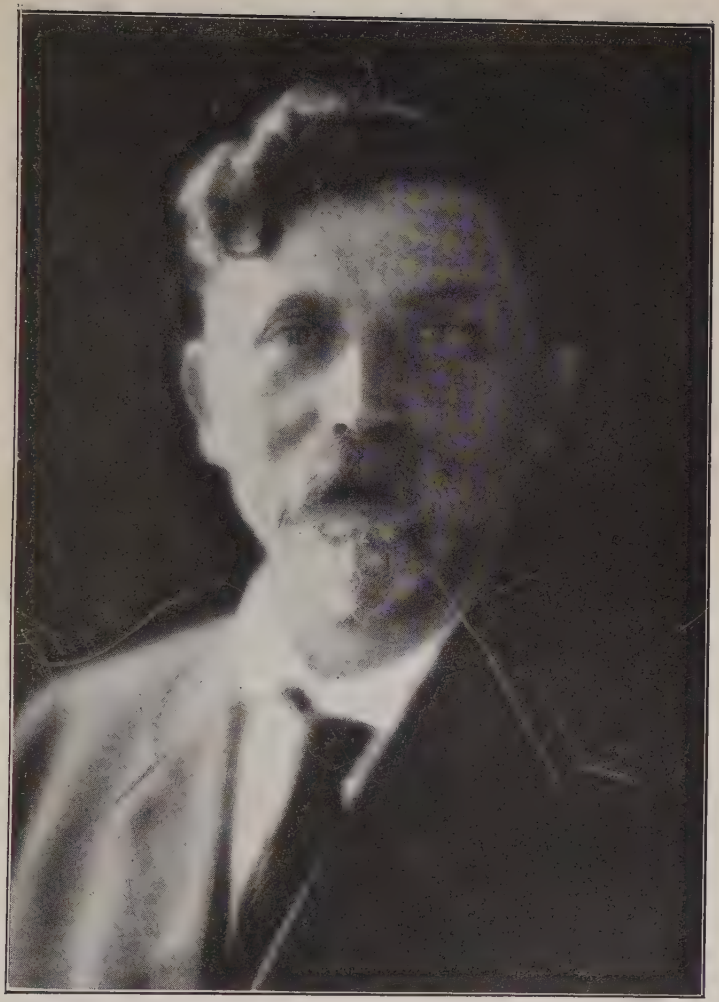

חיים זשיטלאָווסקי.

ערשטער קאַפּיטעל

ציוריך אין 1892. — מארקסיסטען און אנטי־מארקסיסטען. — פּאַוועל אקסעל־
ראָד. קאַלמאַנסאָן. קריטשעווסקי. ליובא אקסעלראָד. ח. זשיטלאָווסקי. חנן רא־
פּאַפּאָרט. — די לעצטע נאַראָדאָוואַלצעס. — דעמבאָ.

מיין רעוואָלוציאָנערע טהעטיגקייט האָט זיך אָנגעהויבען אין ווילנא אונגעפעהר אין 1887. די ארבייט איז באשטאַנען הויפּטזעכליך אין סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדא צווישען דער שטודירענדער יוגענד און די אידישע ארבייטער. אין אונזערע קרייזען האָט זיך דעמאָלט געגומען פּארשפּרייטען דער גע־שיכטס־פילאָזאָפּישער מארקסיזם. נאָר א קליינער מעוט, אויך איך בתוכם, האָט זיך קריטיש פּארהאַלטען צו דער נייער טען־דענץ.

אין 1892 האָב איך געמוזט פּארלאָזען רוסלאַנד און ווען איך בין אין דעמזעלבען יאָהר געקומען אין ציוריך, איז שוין דאָרטען דער קאַמף געגען אָרטאָדאָקסישען מארסיזם געווען אין פולען גאַנג. די מארקסיסטען סאָציאַל־דעמאָקראָטען, צו וועלכע די מאיאָריטעט פון דער רוסישער קאָלאָניע האָט דע־מאָלט געהערט, האָבען זיך גרופּירט ארום פּאַוועל אקסעלראָד, זיין שוואָגער קאַלמאַנסאָן, קריטשעווסקי און ליובא אקסעלראָד, וועלכע האָט שפּעטער אָנגעהויבען צו שרייבען אונטער דעם פּסעוודאָנים „ארטאָדאָקס.“

פּ. אקסעלראָד, דער עלטסטער פון זיי אלעמען, איז געווען א פּייערדיגער סאָציאַל־דעמאָקראָט. יעדעס וואָרט פון קאַרל מארקס און פּריעדריך ענגעלס איז פּאר איהם געווען הייליג, ווי פּאר א פּרומען אידען דער תנ"ך און די גמרא. יעדען איינעם, וואָס האָט געוואָגט צו קריטיקירען דעם מינדעסטען פּונקט פון מארקס'ס געשיכטס־פילאָזאָפּישע אנשויאונגען, האָט ער גהאַלטען פּאר א פּיינד פון סאָציאַליזם און ער פלעגט

אויף איהם אנפאלען ווי א טיף־גלויביגער איד — אויף אן אפיקורס, וואס לייקענט אין גאט און אין זיין תורה.

ער איז נישט געווען קיין גלענצענדער דעבאטאנט. אבער זיין אויפריכטיגקייט און שטארקער גלויבען פלעגען אפט הינרייסען זיינע צוהערערס. וועז ער האט נישט געקענט אבשלאגען די ארגומענטען פון זיין אנטי־מארקסיסטישען אפאנענט, פלעגט ער איהם אנשטאט וויסענשאפטליכע בעווייזע געבען מוסר פאר זיין חוצפה צו קריטיקירען דעם גרויסען דייטשען גלעהרטען און גאון אין פאלימישע עקאנאמיע, דעם גרינדער פון וויסענשאפטליכען סאציאליזם, און פאטער פון דער מעכטיגער דייטשער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי.

קאלמאנסאן איז געווען א כך א בעסערער רערנער. ער האט געהאט א וואוילען קאפ און א גרויסע ערודיציע. ער פלעגט אפט קומען אקסעלראד'ן צו הילף און מיט ביידענדען סארקאזם פלעגט ער, דורך קאלטע פאקטען און לאגישע בעווייזע, זיך בעמיהען צו צושטערען די ארגומענטען געגען דעם היסטאריש־מאטעריאליזם.

צו יענער צייט איז חיים זשיטלאווסקי, וועלכער איז געווען דער ערשטער וואס האט אנגעפאנגען אין דער שווייץ א סיסטעמאטישע פאלעמיק געגען דעם מארקסיזם, שוין געווען אווענטגעפאהרען פון ציוריך אין בערן. זיין פאלעמיק האט אויפגעדודערט אין ציוריך די גאנצע רוסישע קאלאניע און, ווי מען האט מיר דערצעהלט, איז אין ציוריך, אין פערלויף פון די פינף־זעקס מאנאטען אנגענאנגען א שטורמישע דעבאטע וואס האט זיך פערצויגען אויף צוויי־און־זיעבציג נעכט! איך זאג נעכט און נישט אבענדען, וויל די דיסקוסיע פלעגט זיך דאס רוב ציהען ביז דריי־פיער א זייגער אין דער פריה.

זשיטלאווסקי האט זיך בעמיהט צו בעווייזען, אז דער אזוי־גערופענער וויסענשאפטליכער מארקסיזם איז נישט קיין וויסענשאפטליכע סיסטעם, נאר א מעטאפיזישע סברה, אז דער סאציאליזם נייטיגט זיך גאר נישט אין דער טעאריע פון עקאנאמישען מאטעריאליזם און אז, דעריבער, קען מען זיין א גוטער סאציאליסט נישט זייענדיג קיין מארקסיסט.

אין זיינע איבערציונגען איז זשיטלאווסקי געווען נאהענט צו די נאראדאוואלצעס, נאר ער האט שוין דעמאלט אויך פערשטאנען די גרויסע וויכטיגקייט פון א סאציאליסטישער פראפאגאנדע צווישען דעם שטאדטישען פראלעטאריאט. און ווען ער איז געקומען פון בערלין אין ציוריך — דאכט זיך אין 1888 — האט ער פארגעשלאגען די נאראדאוואלצעס, אז זיי זאלען מיט אים צוזאמען ארויסגעבען א סעריע בראשיורען פאר ארבייטער.

אן דער שפיצע פון דער ציוריכער גרופע נאראדאוואלצעס איז דאמאלט געשטאנען דער בעוואוסטער טערארים דעמבא*). וועלכער האט געלעבט אין ציוריך אונטער נאמען בראנשטיין. דעמבא האט דאמאלט נעארבייט אויף א נייעם אויפרייס־מא־

*) איך האב נעקאנט דעמבא'ן אין ווילנא, אין 1886—1888. ער איז געווען אייגער פון יענע זעלטענע נאטורען, וואס גיבען זיך צוועק צו אידעע מיט לייב אן לעבען און נעהען גלייך צו זייער ציעל. ער האט נעגלויבט אין טעראר, און יעדע טעטיגקייט, וואס איז נישט געווען דירעקט פארבונדען מיט'ן טעראריסטישען קאמף, האט ער בעטראכט פאר שעדליך, וויייל זי נעהמט אוועק קראפט און ענערגיע פאר זייטיגע זאכען. וועז זשיטלאווסקי איז נעקומען אין ציוריך און נעלייענט זיין ערשטען רעפעראט וועגען דער טענדענץ פון דער יונגער רוסישער פאעזיע, האט דעמבא איהם מיט כעס נעפרעגט: קיין וויבטינערע טהעמא האט איהר שוין נישט נעקענט נעפינען? וועגען וואס וועט זיין אייער צווייטער רעפעראט?" זשיטלאווסקי'ן האט זיך נעווארפט א רייץ טהאן מיט איהם אביסל און ער האט איהם נעזאגט, אז ער וועט לייענען וועגען די פרויען פון האמער. דערהערענדיג וועגען אזא דורכאוים „אונסאציאליסטישער" טהעמע, האט דעמבא א קנייטש נעטהאן מיט די פלייצעס און איז אוועק. דעמבא, אלס א נייסטיגער טיפ, איז געווען עהנליך צו וולאדימיר בורצעוו'ן. איז פריוואטע לעבען איז דעמבא נעווען פול מיט צערטליכער פרייגדשאפט און איז נעווען אז איבערגעבענסטער חבר. וועז איך בין נעקומען אין ציוריך איז ער, ליידער, נעווען טויט.

בורצעוו איז אויך נעווען אפט נישט צופריעדען, וואס זשיטלאווסקי פארנעהמט זיך מיט זאכען, וואס האבען נישט קיין אונמיטעלבארע שייכות

טעריאל. ווי בעוואוסט, איז ער שפעטער צוריסען געווארען אויפ'ן ציוריך־באהנ פון זיין אייגענער באמבע, וועו ער האט אויסגעפרואווט זיין נייעם עקספלאזיוו. דעמבא, ווי דאס רוב פון זיינע חברים, האט נישט גענלויבט, אז מען קאן אונטער די דאמאלסדינע אומשטענדען אויפטהון אין רוסלאנד עפעס וויכטיגעס דורך סאציאליסטישער פראפאגאנדע. „כל זמן דער דעספאטיזם הערשט אין לאנד", האבען זיי געטענה'ט, „איז טעראר די אינצינג ניצליכע ארבייט."

די נאראדאוואלצעם האבען זשיטלאווסקי'ס פארשלאג נישט אנגענומען. די סאציאל־דעמאקראטען, וועלכע האבען דעמאלט ארגאניזירט א גרופע מיט דעם צוועק צו שאפען א סאציאליסטישע ארבייטער ליטעראטור, האבען פארגעשלאגען זשיטלאווסקי'ן צו ארבייטען מיט זיי צוזאמען, ספעציעל פאר דער אויפנאבע. זשיטלאווסקי האט איינגעווילינט, נאר מיט דעם בעדינג, אז אין די בראשיורען זאל געגעבען ווערען רייניע פראפאגאנדע פון סאציאליזם, אהן אטאקעס אויף די נאראדאוואלצעם. דאס ערשטע ביכעל האט געדארפט ענטהאלטען די בעריהמטע רעדע, וואס דער ארבייטער פיאטר אלעקסיעיעוו האט געהאלטען פאר'ן גערייכט. וועו דאס ביכעל איז געווען פארטיג צום דרוק און זשיטלאווסקי האט דורכגעלייענט פלייכאנוס פארעדע, אין וועלכער ער פאלט אן אין א דעמאגאגישען טאן אויף דער רוסישער רעדיקאלער אינטעלינענץ, איז ער ארויס מיט א פראטעסט אנטקעגען דער פארעדע און זיך ענטזאגט צו העלפען דער גרופע. איך האב שפעטער אריבערגעפיהרט אין רוסלאנד פיעלע עקזעמפלארען פון פיאטר אלעקסיעוו'ס רעדע, אבער פלייכאנוס פארעדע פלעגען מיר אימער ארויסרייסען.

צו באמבעס. איינמאל האט ער מיר בענעגענט אין פאריז אוו מיר גע־פרענט וועגען זשיטלאווסקי'ן. וועו איך האב איהם דערצעהלט, אז ביי זשיטלאווסקי'ן איז געבוירען געווארען א מיידעלע, האט ער האלב אין שפאס, האלב ערנסט, א זאג געטהאן: „ער בעשעפטיגט זיך נאר אלץ מיט אועלכע נארישקייטען?"

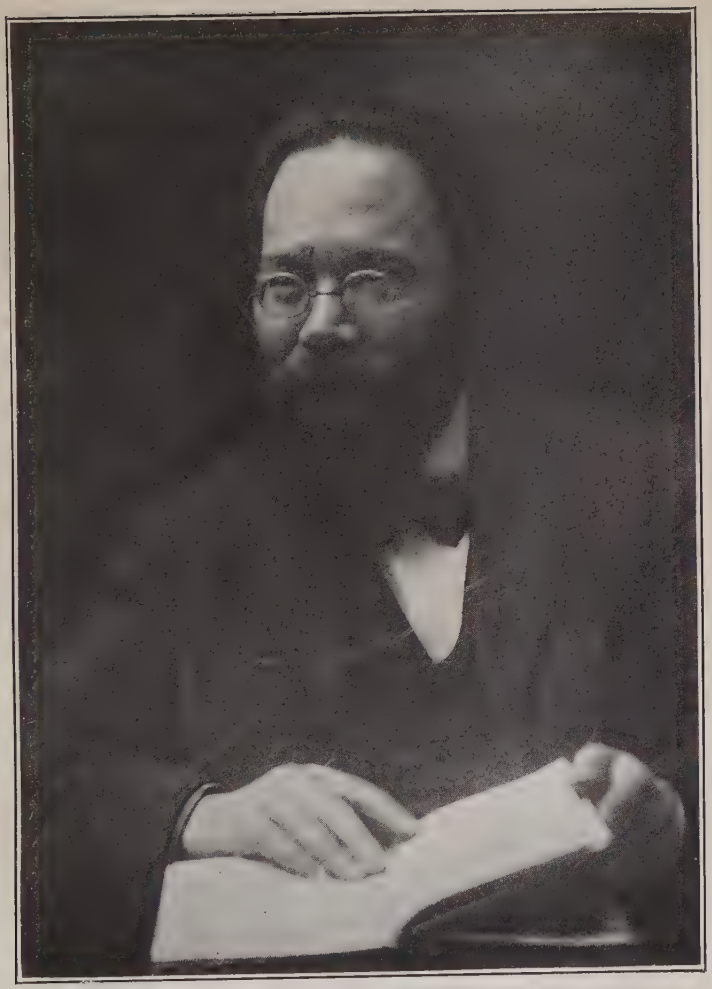

חנן ראפאפארט.

צווייטער קאַפּיטעל

חנן ראַפּאַפּאָרט אין ווילנא, אין פּאַריז, אין ציוריך. — דער הונגער אין רוס־לאַנד. — די שטעלונג פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן.

ווען איך בין געקומען אין ציוריך, האָב איך דאָרט געפונען מיין אַלטען רבי'ן, חבר און פריינד חנן ראַפּאַפּאָרט, וועלכער איז שפּעטער געווען איינער פון די גרינדערס און בעדייטענדע טהוערס פון דעם „פערבאַנד פון די רוסישע סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען".

איך וויל דאָ, אין עטליכע שורות, איבערגעבען זיין ביאָגראַפיע, וועלכע איז כאַראַקטעריסטיש פאַר פיעלע פון די אידישע סאָציאַליסטישע טהוערס.

ראַפּאַפּאָרט איז געווען דער אייניציגער זוהן פון א למדן א סוחר אין דעם קליינעם ליטווישען שטעדטל דוקשט. אלם אינגעל איז ער געווען א בעוואוסטער עילוי און זיין פאָטער האָט געהאָפט, אז פון איהם וועט אויסוואקסען א גדול בישראל. נאָר די העברעאישע השכלה־ליטעראַטור האָט חנן'ען „אראָב־געפיהרט פון דרך הישר" און צו פערצעהן יאָהר איז ער אַנטלאָפען פון דער הים אין ווילנא. לעבענדיג אין הונגער און אין דחקות האָט ער זיך אין איין יאָהר פאַרבעריט צום עקזאַמען און איז אַנגעקומען אין פינפטען קלאַס גימנאַזיע.

ווען איך האָב זיך מיט איהם בעקענט, איז ער געווען איינער פון די בעסטע שילערס פון זיעבעטען קלאַס. ער איז געווען שטאַרק בעלעזען אין דער רוסישער און דייטשער ליטעראַטור, געוואוסט א סך געשיכטע, פאָליטישע עקאָנאָמיע און פילאָזאָפיע, און געהאַט א גרויסען איינפלוס אויף זיינע חברים־גימנאַזיסטען. צוזאַמען מיט זיין פריינד, יאָקאָוו יודעליעווסקי, האָט ער געגרינדעט צוויישען די גימנאַזיסטען און רעאַליסטען

געהיימע קרוזשקי סאמאראזווי טיא (זעלבסט־ענטוויק־לונגס־פעראיינען), וואו מען האָט געלעזען און דיסקוטירט די וועדק פון די בעריהמטע רוסישע קריטיקער פיסארעוו, דאָבראָ־ליובאוו און ביעלינסקי, ווי אויך ביכער ווי די „היסטאָרישע בריף" פון מירטאָוו'ן (א פסעודאָנים פון פיאָטר לאווראָוו), לואי בלאַן'ס געשיכטע פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע — ביכער, וואָס, הגם זיי זיינען געווען געדרוקט אין רוסלאַנד, זיינען זיי דאָך געווען פערבאָטען פאר די שילערס פון די גימנאזיעס.

ראפאפאָרט האָט אויך געגרינדעט א גרופּע וואָס זיך געשטעלט די אויפגאבע צו שאפען לעהרערס פאר די פיעלע בחורים וואָס האָבען זיך געריסען פון דער פערשטיקטער קלויז־אטמאספערע צו ליכט און וויסענשאפט. די דאָזיגע גרופּע האָט אויך געשטיצט מיט געלד די בחורים וואָס האָבען אָנגעוואָורען זייערע „טעג", ווייל מען האָט זיי געכאפט מיט טריף־פסול'ס. ראפאפאָרט, וועלכער האָט אין ווילנא געהאט א שם פאר א זעלטען־גוטען לעהרער און האָט פון אורקען פערדיענט גרויסע געלטען (אמאל זעכציג־זיבעציג רובל א חודש!), האָט געלעבט זעהר ארים און מען האָט איהם שיער ניט ארויסגע־טריבען פון גימנאזיע פאר זיינע צוריסענע שיך און טראנטע־וואטען מונדיר. ער פלעגט אוועקגעבען זיינע פערדיענסטען צו די ארימע יונגע לייט וואָס האָבען געדורשט נאָך בילדונג.

ראפאפאָרט איז אינגיכען בעקאנט געוואָרען מיט דעמבאָ'ן און אנדערע נאראָדאָוואָלצעס אין ווילנא און איז געוואָרען א הייסער סאָציאָליסט.

חנן ראפאפאָרט האָט געהאט א גרויסע ווירקונג אויף מיין גייסטיגע ענטוויקלונג. ער האָט מיך בעקאָהרט צום סאָציאָליזם און מיך אריינגעפיהרט אין דער גרופּע פון די לעצטע נאראָדא־וואָלצעס אין ווילנא. וועו ער האָט געענדיגט גימנאזיע, איז ער אוועק אין פאריז. אונזערע פריינדליכע באציהונגען האָבען זיך אבער נישט איבערגעריסען און מיר פלעגען שרייבען איינער דעם צווייטען לאנגע און אפטע בריפ. די דאָזיגע קאָרעספאָנ־דענץ, וועלכע האָט אנגעהאלטען די גאנצע צייט, האָט פיעל

פערשטארקט אונזער פרייהדשאפט. אונזער בענעגעניש אין ציוריך איז פאר אונז ביידען געווען א גרויסע פרייד.

אין פאריז האט ראפאפארט שטודירט די מארקסיסטישע ליטעראטור און איז געווארען א סאציאל־דעמאקראט. אבער מיט זיין קריטישען און אריגינעלען קאפ האט ער פערשטאנען דעם מארקסיזם א סך־טיעפער ווי דאס רוב פון די רוסישע סאציאל־דעמאקראטן, און ער האט נישט געזוכט קיין סתירה אין דעם עקאנאמישען מאטעריאליזם צו דעם גלויבען אין דער גרויסער ראלע וואס די קריטיש־דענקענדע פערזענלעכקייט שפילט אין דער געשיכטע.

פאר די ציוריכער פרומע סאציאל־דעמאקראטען איז ער געווען נישט גענוג ארטאדאקסיש און פון אנהייב אן האט מען שוין אויף איהם געקוקט מיט א חשד, ווי אויף איינעם וואס איז א ביסעל „געכאפט אין דער מעשה". ער איז אנגעקומען אין רעכטען מיטען פון די בעריהמטע „ציוריכער נעכט", וועו די היציגע דיסקוסיעס צווישען די אנהענגערס און געגנערס פון מארקסיזם האבען נישט געלאזט שלאפען די רוסלענדישע סטודענטען און סטודענטקעס. ער האט זיך גלייך אריינגעוואלפען אין דער דעבאטע און מיט זיינע אריגינעלע און וויציגע רערעס צוגעצויגען די אויפמערקזאמקייט פון גאנצען עולם.

שטעהענדיג אין אלגעמיין אויף דער זייט פון די סאציאל־דעמאקראטען, האט ער דאך, אין אייניגע פונקטען, איינגע־שטימט מיט זשיטלאווסקי'ן. ראפאפארט און זשיטלאווסקי האבען זיך באלד נאהענט באקענט און זיינען געווארען שטארק בעפרייהדעט. די סאציאל־דעמאקראטען האבען ראפאפארט'ן אבגעשטויסען מיט זייער אינזויטיגקייט און אונטאלעראנץ צו יעדער זעלבסטשטענדיגער קריטיק. ביסלאכווייז איז ער איבער־געגאנגען צו די אנטי־מארקסיסטען.

צו יענער צייט האט אין רוסלאנד געהערשט א שרעקליכער הונגער, איינער פון יענע כראנישע הונגערען וועלכע זיינען ge־וען א דירעקטער רעזולטאט פון דער עקאנאמישער לאגע פון די פויערים און פון דעם פינסטערען פאליטישען רעזשים, וואס

האָט געשונדען די הויט פון דער דאָרפישער בעפעלקערונג און זיך געסטארעט זי צו האלטען אין אונווייסענהייט. די לאַנג אין רוסלאַנד איז געווען שרעקליך. דרייסיג מיליאָן פויערים זיינען פשוט אויסגענאַנגען פון הונגער. די אויסלענדישע סאָציאַליס־טען האָבען געגרינדעט א געזעלשאפט צו באקעמפען דעם הונ־גער. די סאָציאַל־דעמאָקראָטען זיינען אויך צוגעשטאַנען צו דער געזעלשאפט, אָבער מיט א האלבען האַרצען. זייער שטע־לונג צו דער שרעקליכער עראייגנים איז געווען א צוויי־זייטיגע: פון איין זייט האָבען זיי געפיהלט, אז א פּארטיי וואָס קעמפט פאר די עקספלואָטירטע און אונטערדריקטע קאָן נישט בלייבען שטעהן פון וויטען וועג די מאסען פון פאלק זיינען אין אזא אונגליק; פון דער צווייטער זייט אָבער האָבען זיי אימער בע־טראכט דאָס פויערטום פאר א רעאקציאָנערע מאסע פון קליין־בירגערס און צו יעדער געלעגענהייט איבערגע'חזר'ט די פראַזע פון פריעדריך ענגעלס, אז די אידעע פון סאָציאַליזם קאָן נישט דורכדרינגען דאָס דיקע שעדעל פון דעם פויער.

זיי האָבען ג'טענה'ט, אז כדי צו ווערען צוגענגליך פאר'ן סאָציאַליזם, מוז דאָס פויערטום צווערשט פראַלעטאַריזירט ווערען. דער גאנג פון דער אלהערשענדער עקאָנאָמישער ענטוויקלונג פיהרט דערצו, און וואָס גיכער דער דאָרפסמאן וועט אָבגעריסען ווערען פון זיין שטיקעל נחלה, אלץ בעסער פאר דעם אלגעמיי־נעם פראָגרעס. ווי שרעקליך דער הונגער זאָל נישט זיין, איז ער דאָך, אין תוך, אן ערשיינונג, וואָס העלפט דעם פראָגרעס, וויל ער וועט טרייבען דעם מוזשיק פון דאָרף אין די רייהען פון דעם שטאָדטישען פראָלעטאַריאָט, וועלכער איז דער אייני־גער טרעגער פון בעוואוסטזיניגען קלאַסען־קאמף און סאָציא־ליזם.

אין איינעם פון די רעפעראטען וואָס פליעכאַנאָוו האָט דע־מאלט געליינט אין ציוריך, האָט ער, רעדענדיג וועגען די אויפגאבען אין רוסלאַנד, געזאָגט: „פון דער דארפישער בע־פעלקערונג איז אָבגערעדט. דער חוט השדרה פון רוסישען פויערטום איז איצט איבערגעבראכען.“ און מאכענדיג, אויף אזא אופן, א סוף צו די אכציג מיליאָן קרעסטיאַנעס, איז ער

JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

גלייך איבערגענגען צו דער סאציאליסטישער טהעטיגקייט צווישען די שטאדטישע ארבייטער.

די דאזיגע שטעלונג פון די מארקסיסטען צום פויער בכלל און צום הונגער בפרט, האט ארויסגערופען א סך ביטערקייט אין די רייהען פון די אנטי־מארקסיסטען און האט אפגעשטויסען חנן ראפאפארט'ן פון די סאציאל־דעמאקראטען. ער האט אפט געזאגט אין שפאס, אז ער איז אליין א פויער, ווייל נאך זיין פאספארט נאך איז ער געווען איינער פון די ווינציגע רוסישע אידען וואס זיינען געווען צוגעשריבען צו דער קרעסט־יאנסקאיע סאסלאוויע. וועז איך בין געקומען צו פאהרען איז ער שוין געווען אן אויסגעשפראכענער אנטי־מארקסיסט, און פ. אקסעלראד פלעגט וועלען אן אנגעצונדענער ווי נאר חנן פלעגט עפענען דאס מויל.

דער קאמף צווישען די צווייי לאגערן איז געווארען אלץ מעהר און מעהר פערביטערט. וואו איך פלעג שטעהן און געהן פלעג איך אלץ הערען די זעלבע הייסע ויכוחים. אין די גאסען, אין אוניווערסיטעט, צווישען די לעקציעס, ביים מיטאג־עסען אין סטודענטישען קאָ־אָפּעראטיוון רעסטאראן און אויף די סטודענטישע וועטשערינקעס, האבען די וועלטער „עקאנאמישער פאקטאר", „סוביעקטיוויזם", „דיאלעקטישע מעטאדע", „מעטאפיזישע מעטאדע", „דער נאטירליכער גאנג פון דער געשיכטע", אנגעפילט די לופט. מיין קאפ איז געווארען ווי א קארב פון די טויזענד־מאל איבערגע'חזר'טע פראזען.

אין א שעהנעם זומער־אבענד פלעג איך מאכען א פערזוך זיך ארויסצוראטעווען פון דעם געווירבעל און אווענקלויפען אויפ'ן ציוריך־באהנ אדער צו די מאלערישע ברעגען פון ציוריך־זעע, דיזער וואונדער־שעהנער אזיערע. אבער אויך דארטען פלעג איך בעגעגענען גרופען רוסישע סטודענטען און פערליבטע פאארלעך אמפערענדיג זיך וועגען די זעלבע פראגען. נישט איין שידוך איז זיך אין יענער שטורם־און־דראנג פעריאדע פאנאנדערגעגאנגען צוליעב דעם וואס דער חתן האט זיך איינגעשפארט אז דער עקאנאמישער פאקטאר זאל זיין דער פונדאמענט און דער אינטעלעקטועלער, מאראלער און פאליטישער — נאר אן

איבערבוי, און די כלה האט געוואלט נישט אנדערש ווי א „וועק־סעלווירקונג".

איך בין ענדליך אזוי מיער געוואָרען פון די אלע וכוחים, אז איך האָב אינגאנצען אויפגעהערט צו גיהן אויף די דעבאטען. נאָר ראָפאפאָרט'ס רעפעראטען פלעג איך שטענדיג הערען מיט פערגעניגען. זיין רוסישע אויסשפראך איז נישט געווען קיין ריינע (ער פלעגט זאגען וועגען זיך, אז ער רעדט צעהן שפראכען און אלע אויף אידיש); זיינע פראזען זיינען געווען צו לאנג און צו שווער גענוים; יעדער הויפט־געדאנק פלעגט זיך ביי איהם ארויסריסען אן ארומגערינגעלטער מיט א מחנה קלע־נערע נעבען גערענקעלעך, וועלכע האָבען זיך מאנכעסמאל נע־פלאנטערט דעם הויפט־געדאנק צווישען די פים. עס האָט זיך דאריבער געפאָדערט אן אנשטרענגונג נאָכצופאלגען דעם גאנג פון זיינע לאנגע ארגומענטען. אבער ער האָט קיינמאל נישט געברויכט קיין אויסגעדראָשענע פראזען און זיינע בעווייזע האָ־בען אימער געשמעקט מיט דעם רייצענדען ריח פון אן אריגינע־לען, פרישען, נאָר־וואָס געבוירענעם גערענק. אחוץ דעם איז ער געווען איינער פון די וויציגסטע רעדנערס וואָס איך האָב וועלן־עס־איז געהערט, און זיינע גלייכווערטלעך פלעגען ארויסרופען געלעכטער אפילו צווישען זיינע נעגנערס.

איך געדענק וויי ער האָט איינמאל אנגעהויבען א רעפעראט מיט די ווערטער: „עס האָט געלעבט אמאל א גרויסער קארל, האָט ער אנגעפלאָדיעט א גאנצע מחנה קלייגע קארליק־לעך ...." דער גאנצער זאל האָט אויסגעשאָסען מיט געלעכטער. ער האָט קיינמאל נישט געשאנעוועט זיינע געגנער און ליעב גע־האט זיי אנצוטרעטען שטארק אויף די מאזאָליעס. דערפאר האָט ער איבעראל געהאט א סך שונאים.

צו יענער צייט האָב איך זיך אין ציוריך בעקענט און אין גיכען בעפריינדעט מיט פאני ראטנער, איינע פון די ליכ־טיגסטע פערזענליכקייטען פון דער רוסישער רעוואלוציאנערער בעוועגונג, וועלכע איז שפעטער אויך געוואָרען א מיטגליעד פון די רוסישע סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען.

פאני ראטנער־ראפאפארט.

דריטער קאפיטעל

פאני ראטנער. — איהר לעבען. — איהר פריהצייטיגער טויט.

פאני סאלאמאנאוונא ראטנער איז געווען די טאכטער פון א רייכען סוחר אין מאהילעוו. נאך אין אנהויב פון די אכציגער יאהרען, ווען זי איז נאך געווען כמעט א קינד, איז זי צוגעצויגען געוואָרען צו דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג. זי איז געווען אין רוסלאנד ארעסטירט און איז א קורצע צייט געזעסען אין געפענגנים. אזוי ווי קיין שטארקע בעווייזען זיינען קעגען איהר ניט געווען און איהר פאטער איז געווען א גאנצער מיוחס ביים איספראוניק, האט זיך איהם איינגעגעבען ארויסצוראטעווען זי פון די גוי'שע הענט. די אינצאלהייטען וועגען איהר טעטיגקייט אין רוסלאנד זיינען מיר ניט בעקאנט, ווייל פאני האט קיינמאל ניט געוואלט רעדען וועגען זיך.

די שטרענגע אויפזיכט פון דער פאליציי און די נאך שטרענגערע אויפזיכט פון איהר פאטער האט אונמעגליך געמאכט פאר פאני'ן אנצוגעהן מיט איהר געהיימער ארבייט אין רוסלאנד און זי האט בעשלאסען צו פאהרען אין דער שווייץ שטודירען. איהר פאטער האט דערפון ניט געוואלט הערען. ער איז געווען אייגער פון יענע אייזערנע אידען, וועמענס וואָרט איז געווען א הייליג געזעץ פאר אלע מיטגליעדער פון זיין צאהלרייכער הויזגעזינד. אבער די יונגע פאני האט, הפנים, גע'ירשנ'ט פון איהר טאטען זיין שטאלענעם כאראקטער און, אז זי האט עפעס בעשלאסען, האט זי עס דורכגעפיהרט. זי האט זיך כלומר'שט אונטערגעגעבען און ווען די פאמיליע איז אויף זומער ארויסגעפאהרען אין קארלסבאד, איז זי פון דאָרט אנטלאפען אין ציוריך און אנגעקומען אין אוניווערזיטעט.

דאס איז געווען דאס ערשטע מאל ווען שלום ראטנער'ס א קינד האט זיך דערוועגט צו געהן געגען זיין ווילען. ווי קארל

ראטנער, פאני׳ס ברודער, האָט מיר דערצעהלט, וועז ער איז איין מאָל געקומען אויף א בעזוך אין דער שווייץ, האָט איהר פאטער א לאנגע צייט ניט ערלויבט צו דערמאָנען פאני׳ס נאָמען אין זיין געגענווארט. ענדליך האָט זיך דער מוטער איהרער דאָך אייגנעגעבען צו פועלן ביים פאטער ער זאָל פאני׳ן שיקען אויף צום לעבען. וועז איך בין געקומען אין ציוריך, איז פאני געווען איינע פון די רייכסטע סטודענטקעס. זי פלעגט בעקומען 100 רובעל (250 פראנק) א חודש. צווישען די רוסישע סטודענטען, וועלכע האָבען ס׳רוב געלעבט אויף פופציג־זיבעציג פראנק א חודש, איז דאָס געווען א קאָלאָסאָלע סומע. און דאָך האָט פאני געלעבט קאָרגער אידער די אָרימסטע סטודענטען. ווי נאָר זי פלעגט דערהאלטען איהרע הונדערט רובעל, פלעגט עס גלייך נישט ווערען: א טייל פלעגט זי אוועקגעבען דער בעוועגונג און דאָס איבעריגע — צו חברים און חבר׳טעס וועלכע האָבען ניט גהאַט קיין שטענדיגען איינקונפט.

דאָס לעבען אין האלב־הונגער האָט אינגיכען אָבגעשוואכט דאָס געזונט פון דער גביר׳ישער טאָכטער, וועלכע איז געווען געוואוינט פון דערהיים צו אלע וואויל־טאָגען. דערצו פלעגט זיך פאני שטארק נעהמען צום הארצען די צרות פון איהרע צאהלרייכע פריינד, וואָס פלעגען קומען צו איהר מיט אלע זייערע גרויסע און קלייגע פעקלעך. די טראָגעדיע אויפ׳ן ציו־ריך־באַרג, וועז דעמבאָ, איינער פון איהרע נאָהענטסטע פריינד, איז צוריסען געוואָרען אויף טויט, האָט אויך שטארק אָנגענריפען פאני׳ס געזונט. דערנאָך האָבען זיך אָנגעפאָנגען הויז־זוכונגען ביי די פערדעכטיגע סטודענטען און סטודענטקעס, און די שוויי־צארישע פאָליציי, וועלכע האָט זיך שטארק דערשראָקען פאר רוסלאנד׳ס נאָטע, האָט אָנגעפאָנגען ארויסצושיקען פון לאנד די „געפערליכע ניהיליסטען". דאָס אלעס האָט שטארק גע־ווירקט אויף פאני׳ן. זי האָט אָבער, ווי אימער, ניט געוואלט שענקען די מינדסטע אויפמערקזאמקייט צו איהר געזונט.

וועז חנן ראָפאָפּאָרט איז געוואָרען מיט איהר נאָהענט בע־פריינדעט, איז ער בעשטאָנען דערויף, אז זי זאָל זיך מישב זיין מיט א דאָקטאָר. דער דאָקטאָר האָט געפונען, אז זי ליידט פון

אן אָרגאַנישער האַרץ־קראַנקהייט און האָט איהר געהייסען גלייך אַבפאָהרען אין דרום־איטאַליע. ראַפאָפּאָרט האָט אָנגעשריבען צו איהר פּאָטער, וועלכער האָט גלייך אַרויסגעשיקט אויף הוצאות, און זיי זיינען צוזאַמען אָבגעפאָהרען אין איטאַליע, וואו זיי האָבען פערבראַכט א דריי חדשים אין אָספּעדאַליעטי, אויפ'ן מיטעלענדישען ים. וועו זי איז געווָארען א ביסעל בעסער, איז זי מיט ראַפאָפּאָרט'ן אוועק אין רייטשלאַנד און זיי האָבען חתונה געהאַט אין קעניגסבערג, וואוהין פאַני'ס עלטערן זיינען צוליעב דעם געקומען.

זיי האָבען זיך בעזעצט אין בערלין, וואו ראַפאָפּאָרט איז אָנגעקומען אין אוניווערזיטעט. פאַני'ס געזונט איז געווָארען ערגער פון יאָהר צו יאָהר. האַרץ־קראַנקהייט איז אימער פערבונדען מיט גרויסע יסורים — די האַרץ־קלאַפונגען רופען אַרויס געוויסע נערוועזע טויט־שרעקעניש־ען וואָס אפילו די שטאַרקסטע קאָנען ניט בעהאַלטען. אָבער אויף פאַני'ן האָט מען גאָר נישט געקאָנט בעמערקען. א ריהרענדער שמייכעל האָט אימער געשוועבט אויף איהר שעהן, קינדערש פּנים, וועלכען איהרע לאַנגע, זייד־גלאַדענע האָר האָבען צוגעגעבען א בעזונדערען חן. נאָר זעלטען, וועו זי האָט געמיינט אז קיינער קוקט ניט אויף איהר, האָט מען געקענט זעהן א טרויער אין איהרע טיעפע, וואַרימע אויגען. וועו איך האָב זיך געזעהן מיט איהר אין פּאַריז א פּאָר חדשים פּאָר איהר טויט, האָב איך געקאָנט בעמערקען, אז זי ליידט גרויסע יסורים. זי האָט שוין דעמאָלט ניט געקאָנט מעהר אַראָב פון בעט, און דאָך האָט זי נאָך אלץ געשטיקט אין זיך איהרע שמערצען און קיינמאָל זיך ניט בעקלאָגט. זי האָט זיך נאָך אלץ אינטערעסירט מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג און מיט די פרזענליכע פרויידען און ליידען פון איהרע פרייגד.

איך האָב בעדאַרפט אָבפאָהרען אויף א נסיעה אין רוסלאַנד. וועו איך האָב זיך מיט איהר געמומען זעגענען, האָבען זיך מיר געשטעלט טרעהרען אין די אויגען. פאַני האָט זיך בעמיהט צו מאַכען א פרעהליכע מינע און געזאָגט צו מיר:

„דאגה ניט, מענדיל, פערבליב ניט אין רוסלאַנד לענגער ווי דו מוזט. וועסט קומען צוריק, פערפאָהר אין פּאַריז. אפשר

וועלען מיר זיך נאָך זעהן... און פערגעס ניט צו שיקען א טעלעגראמע גלייך אהער, וועז דו וועסט אריבער די גרענעץ צו־ריק נאָך אויסלאנד . . ."

מיין טעלעגראמע האָט נאָך געפונען פאני'ן ביים לעבען, אָבער מיר איז ניט בעשערט געווען מעהר צו זעהן זיך מיט איהר. אין לעמבערג האָב איך געפונען א דעפעשע מיט דער טרויעריגער בשורה, אז פאני האלט ביים שטארבען און איך בין גלייך אָבגעפאָהרען אין פאריז. נאָר עס איז געווען צו שפעט . . .

איבער פאני'ס שרעקליך־פערענדערט פנים האָט נאָך גע־שוועבט איהר גוטער שמייכעל, אָבער עס איז געווען פערגלי־ווערט און פול מיט א טיעף געהיימנים . . . דאָס איז אין קור־צען די באשרייבונג פון פאני ראטנער'ס לעבען.

נאָר דא בין איך פארלאָפען ווייט א פריהער. איך קעהר זיך אום צוריק צום יאָהר 1892.

ווערא זשיטלאָווסקי.

פערטער קאפיטעל

אין בערלין. — מען שיקט מיך ארוים פון פרייסען. — אין בערן. — זשיט־לאווסקי. — די גרינדונג פון „דעם פערבאנד פון די רוסישע סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען". — „רוסקי ראבאטשי". — אונזערע ערשטע פראקלאמאציעס.

אין ציוריך בין איך פערבליבען אין גאנצען א דריי חדשים און בין אוועק אין אמסטערדאם צו זהען זיך מיט מיין פאטער. פון דארט זענען מיר צוזאמען געפאהרען אין בערלין, וואו ער האט זיך געקליבען אנצופאנגען עפעס א געשעפט און איך האב זיך געגרייט אנצוקומען אין אוניווערזיטעט.

אין בערלין איז די פאליציי דעמאלט געווען שטרענג מיט רוסישע אונטערטאנען און אהן א גובערנאטארסקי'ן פאספארט האט מען נישט געלאזט וואוינען.

וועז איך בין געפאהרען פון רוסלאנד אין ציוריך בין איך אריבער דעם גרענין מיט דער הילף פון קאנטראבאנדיסטען און האב נישט געהאט קיין אויסלענדישען פארפארט. מיין אינלענדישער פאס איז געבליבען ביי דער פאליציי אין אמסטערדאם, וועלכע האט מיר ארויסגעגעבען א האלענדישען פאס — עפעס עהנליכעם צו די היגע „ערשטע פייפערס". מיין פאטער האט ערווארטעט צו בעקומען פאר אונז ביידען טערקישע פאספארטען דורך זיינעם א פרייגד אין פאלעסטינא. אין בערלין בין איך אוועק אין פאליציי־פרעזידיום און ערקלערט אז איך בין א איד, א טערקישער אונטערטאן, געבארען אין רוסלאנד און האב א האלענדישען פאס. אויף דעם סמך האב איך פערלאנגט אז מען זאל מיר ערלויבען צו וואוינען אין דייטשלאנד. פאר דעם אונקאמפאליטישען קאפ פון א דייטשען פאליציי־לייטענאנט איז די געשיכטע געווען אביסל צו פערדרעהט. וועז איך האב איהם ווי־עס־איז קלאר געמאכט די סיטואציע, האט ער א דרעה

געטהאן זיין לאנגען שנורבארט און געזאגט, אז ער דענקט דאס דריי פאטער־לענדער דארפען זיין געזונ אפילו פאר א אידען . . . ער האט מיך דעריבער געבעטען איבערלאזען דייטשלאנד פאר די גערמאנען. ענדליך האב איך דאך ביי איהם ג׳פועלט מען זאל מיר ערלויבען צו פערבלייבען אין בערלין, מיט דעם בעדינג, אז אין צייט פון זעקס וואכען זאל איך ברענגען מיין טערקישען פאספארט.

איך האב זיך בעזעצט אין שארלאטענבורג ביי דער בעריהמטער פרוי רודאלף. איך ווייל דא מזכיר לטוב זיין די גוטהארציגע פרוי, ביי וועלכער מען האט צו יעדער צייט, סיי בייטאג און סיי ביינאכט, געקענט קריגען אויף באָרג א מאל־צייט. זי האט קיינמאל קיינעם נישט אבגעזאגט, און נישט איין רוסישען סטודענט האט די גוטע פרוי געראטעוועט פון דער אונ־אנגענעהמער פערספעקטיוו צו לייגען זיך שלאפען אויף א ליי־דיגען מאגען. ביי פרוי רודאלף האבען דאמאלסט געוואוינט חנן און פאני ראפאפארט, דוד פינסקי, דר. סירקין און אנדערע אידישע אינטעליגענטען פון רוסלאנד.

איך האב גענומען בעזובען די לעקציעס פון די בעריהמטע בערלינער פראפעסאָרען און די סאציאל־דעמאקראטישע פער־זאמלונגען, אויף וועלכע איך האב געהערט די גלענצענדע רעדעס פון ווילהעלם ליבקנעכט, פאול זינגער און אוגוסט בעבעל. אמאל פלעגט זיך איינגעבען צו קריגען א ביליעט פאר דער גאליאַרקע אין קעניגליכען אָפערען־הויז, אמאל אין „דייטשעס" אדער „בערלינער" טהעאטער, וואו מען האט אזוי קינסטלעריש גע־שפיעלט האופטמאן׳ס און זודעמאנ׳ס פיעסען.

איך האב אנגעהויבען זיך צו פיהלען אין בערלין ווי אין דערהיים. אבער די זעקס וואכען זענען אריבער און די טער־קישע בעאמטע, וועלכע האבען מיט פערגעניגען צוגענומען מיין פאטער׳ס 200 מארק, האבען זיך נישט געאיילט ארויסצוגעבען דעם פאס. איך בין אוועק אין פאליציי פרעזידיום און ווי־עס־איז ג׳פועל׳ט ביי דעם לאנגוואנציגען לייטענאנט מען זאל מיר געבען נאך א מאנאט צייט. אבער וועז דער מאנאט איז אריבער און איך האב דעם טערקישען פאס נאך אלץ נישט געקענט

צושטעלען, איז א שוצמאן געקומען צו מיר און מיך גאנץ העפ־
לעך אוועקגעפיהרט אין פּאָליציי, וואו מען האָט מיר אָבגענעבען
צוריק מיין האָלענדישען פּאס און געהייסען פערלאָזען דייטש־
לאנד אין 24 שטונדען.

איך בין אוועק אין בערן.

איך בין געקומען אין בערן אין פּריהלינג 1893 און בין
גלייך אוועק צו זשיטלאָווסקי'ן. איך האָב וועגען איהם פּיעל
געהערט אין ציוריך און אין בערלין, און האָב זעהר געוואָלט מיט
איהם זיך בעקענען. די זשיטלאָווסקי'ס האָבען געהאט א פּרייען
צימער און איך האָב מיך ביי זיי בעזעצט. אין גיכען האָב איך
זיך נאָהענט בעפריינדעט מיט איהם און אויך מיט זיין פּרוי,
וויערא סעווריאַנאָווא, אייניע פון די רייכסטע און טיעפּסטע
נאטורען וואָס איך האָב וועו בעגעגענט צווישען רוסישע פּרויען.

איך וועל זיך דאָ נישט אונטערנעהמען צו געבען א כאַראַק־
טעריסטיק פון חיים זשיטלאָווסקי, דעם מענש און דעם דענקער.
ער איז געווג בעקאנט דעם אַמעריקאַנער אידישען עולם. אָבער
איך וויל דאָך זאָגען א פּאָר וועגען איהם, וויל מיר
דאכט, אז אין אייניגע הינזיכטען האָט מען איהם ביי אונז מיס־
פערשטאַנען מעהר, ווי וועלכען עס איז אַנדערען געזעלשאַפטליכען
טוער.

נישט נאָר זיינע נעגנער, נאָר אפילו אייניגע פון זיינע אָנ־
העגנער, האלטען זשיטלאָווסקי'ן פאר א קאָפּריזנעם דענקער, וואָס
בייט זיינע איבערצייגונגען יעדען מאָנטאָג און דאָנערשטאָג.
איך גיב צו אז ער איז א מענש פון שטימונג, און אז אין זיין
גייסטיגען שאפען איז ער מעהר פּאָעט, איידער קאלטער, אנא־
ליטישער דענקער. אין דעם אויסאַרביטען פון זיינע פילאָזא־
פישע איבערצייגונגען און פון זיין וועלט־אנשויאונג, האָט דאָס
שטרעבען צו אייניהיטליכקייט און שעהנקייט געשפּיעלט א גרע־
סערע ראָלע איידער די טרוקענע וויסענשאפטליכע אונטערזוכונג
און אנאטאָמישע צוגלידערונג פון פאקטען.

מיר שיינט, אז דאָס שטרעבען פון מענשליכען נעדאנק צו
סינטעטישער שעהנקייט און אָרגאַנישער גאנצקייט האָט אונז
געגעבען טיעפערע און בריטערע אמת'ן איידער די קאלטע בע־

אבאכטונג פון געגענשטאנדען און ערשיינונגען. די וועגוס פון מילא ענטהאלט אין זיך א טיעפערען און אייביגערען אמת איידער א וויסענשאפטליך בוך פון אנאטאמיע. אפילו אין אזעלכע וויסענשאפטען ווי פיזיק און כעמיע, האט דער שוואונג פון אונזער פאנטאזיע ארויסגעבראכט ניט וועניגער אמת'ן איידער בעאבאכטונג און עקספערימענט. דאם בענקען פון דער מענשליכער נשמה נאך וויסען־אחדות, דאם בענקען צו פערבינ־דען די אינערליכע פיעלפאכקייט פון דער פיזישער און גייסטי־גער וועלט אין איין גרויסען אחד איז מקדמונים געווען די אינערליכע, הגם אפט אונבעוואוסטע, טרייבקראפט ביי אלע גרויסע פארשער אין נאטור־וויסענשאפט אזוי גוט ווי אין פילא־זאפיע.

גראד דאס דאזיגע שטרעבונג צום מאניזם האט אבגעשטוי־סען דעם „עקלעקטיקער" זשיטלאווסקי פון דעם „מאניסטישען קוק אויף דער גשיכטע", ווייל ער האט איינגעזעהן, אז דער כלומר'שטריגער מאניזם נעהמט נישט ארום די פיעלזייטיגקייט פון געזעלשאפטליכען שאפען אין איין גרויסען גאנצען, נאר לאזט פיעלע פון די וויכטיגע פאקטארען שטעהן דרויסען, אדער הענגען אין דער לופטען. דער סאציאליסט זשיטלאווסקי פער־לאנגט ראציאנאלע גלייכהייט און ברידערליכקייט פאר געשיכט־ליכע פאקטארען און נישט א ווילקירליכע זעלבסטהערשונג פון איין־אייניגען פאקטאר, וואס גיט בלויז אן אויסערליכע אייניג־קייט.

אין די אכט־און־צוואנציג יאהר וואס איך קען זשיטלאוו־סקי'ן האבען זיך זייער פילאסאפישע אנשויאונגען, ווי זיין פראק־טישעס פראגראם, נישט נעביטען אין זייערע גרונדשטריכען. פון די ערשטע טעג אן, וואס איך האב איהם בעגענעט אין בערן, איז ער אימער געווען און געבליבען דער זעלביגער סא־ציאליסט־רעוואלוציאנער, דער זעלביגער הייסער נאציאנאליסט, דערזעלביגער עקסטרעמער (נאך מיין מיינונג צו עקסטרעמער) אידישיסט. ער איז געווען דער ערשטער, וואס האט געזעהן די וויכטיגקייט פון א סאציאליסטישער ליטעראטור אין אידיש, נישט נאר אלס א מיטעל און טרויערינע נויטוענדיג־

קיט, ווייל די אידישע מאסען פערשטעהען, ליידער, נישט קיין רוסיש, נאר הויפזעכליך אלס די נאטירליכע פארם, אין וועלכער עס דארף זיך אויסגיסען די נאציאנאלע ווידער־בעלעבונג פון אידישען פאלק אויף סאציאליסטישע יסודות. עס פארשטעהט זיך אבער, אז אזא יסוד אין זיין וועלטאנשויאונג האט ניט געקאנט הארמאנירען מיט דעם „וויסענשאפטליכען" סאציאליזם פון יענער צייט.

אין בערן האט זשיטלאווסקי ווייטער אנגעפיהרט דעם קאמף געגען ארטאראקסישען מארקסיזם און דער אויפזייטיגקייט פון די סאציאל־דעמאקראטען, וועלכען ער האט אנגעהויבען אין ציוריך. אזוי ווי די בערן'ער מארקסיסטען זיינען געווען צו שוואך צו אונטערדריקען דאס נייע אפיקורסות, וואס האט זיך געגומען פערברייטען אין דער רוסישער קאלאניע, פלעגט פליע־כאנאוו אפט ארבקומען פון זשענעווא אויף א גייסטיגען טורניר מיט זשיטלאווסקי'ן. עס איז געווען אן אמת'דיג פערגעניגען צו הערען די צוויי גלענצענדע פאלעמיסטען.

אין הערבסט 1893 זיינען חנן און פאני ראפאפארט געקו־מען פון בערלין אין בערן און מיר האבען באלד געגרינדעט דעם „פערבאנד פון די רוסישע סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען". אין דעם פערבאנד זיינען אריין, א חוץ די זשיטלאווסקי'ס, די ראפאפארטס און איך, אויך לעוונטים, וועלכער האט דעמאלט שטודירט כעמיע אין ציוריכער פאליטעכניקום, און יעלענא פא־לובאיארינאווא, א סטודענטקע פון מעריצין אין בערן'ער אוני־ווערזיטעט. דער פערבאנד האט זיך געשטעלט די אויפגאבע צו פערשפרייטען דורך מינדליכע און שריפטליכע פראפאגאנדא די אידעע פון סאציאליזם אויף בריטערע יסודות, צו מאכען קלאהר פאר דעם רוסישען ראדיקאלען עולם די נויטוועגדיגקייט פון אן אקטיוון רעוואלוציאנערען קאמף געגען דעם צארישען אבסא־לוטיזם (טצאר) און פון א בריטער פראפאגאנדא צווישען די דארפישע מאסען. מיר האבען אנגעפאנגען ארויסצוגעבען א מאנאטליכע צייטונג „דער רוסישער ארבייטער". ווי אין דער דאזיגער צייטונג איז ערקלעהרט געווארען, האבען מיר געבראכט דעם נאמען „ארבייטער" פאר אלע, וואס לעבען פון אייגענער

ארבייט, איינשליסענדיג אין דעם באגריף דעם פויער, דעם קליי־נעם בעל־מלאכה, דעם שטאדטישען און דארפישען פראלעטאר־יאט, ווי אויך די וואס ארבייטען אויף דעם גייסטיגען געביט. מיר האבען געהאט אייניגע אנהענגער צווישען דער שטודירענ־דער יוגענד אין בערן און אין אנדערע שטעדט פון מערב־איראפא, אבער מיט רוסלאנד האבען מיר נאך ניט געהאט קיין פערבינדונגען.

אין יאהר 1894 האט זיך פערשפרייט די נייעס, אז אלעק־סאנדער דער דריטער איז געפעהרליך קראנק, און אז זיין טויט איז בלויז א פראגע פון חדשים. מיר האבען בעשלאסען אב־צודרוקען פראקלאמאציעס צו אלע קלאסען פון דער רוסישער בעפעלקערונג און זיי צו פערשפרייטען אין טויזענדער עקזעמ־פליארען, וועלן ניקאלאי דער צווייטער וועט ארויף אויפ'ן טראן. מיר האבען אבגעדרוקט פיער פראקלאמאציעס: „צו דער אינ־טעליגענץ", „צו דער געזעלשאפט", „צו די ארבייטער" און „צום פאלק". אין אלע פיער אויפרופען האבען מיר געשילדערט די שרעקליכע פאליטישע און עקאנאמישע לאגע אין רוסלאנד און גערופען דעם עולם צו פאדערען א „זעמסקי סאבאר" און פרייי־הייט פון וואורט. די פראקלאמאציע „צום פאלק", וועלכע איך האב דעמאלט אנגעשריבען, איז געווען בעשטימט פאר די פויע־רים. איך האב איצט געפונען צווישען מיינע פאפירען אן עק־זעמפליאר פון דעם אויפרוף. עס איז אינטערעסאנט, אז מיר האבען נאך דעמאלט ניט דערוועגט זיך צו רעדען צום פויער וועגען אבשאפען אינגאנצען דעם צאריזם, נאר גראטען צו פא־דערען, אז דער צאר זאל רעגיערען איבער דאם לאנד מיט דער הילף פון א זעמסקי סאבאר.

וועז די פראקלאמאציעס זיינען ארויס פון דרוק, (קיין איי־נענע דרוקעריי האבען מיר נאך דעמאלט נעהאט, און מיר הא־בען געדרוקט אונזער ליטעראטור ביי בוכאנאווסקי'ן אין דער זשעניעווער נאראדאוואלטשעסקער דרוקעריי), איז געבליבען, אז איך זאל פאהרען אין רוסלאנד. איך האב געדארפט מיטנעהמען אונזער צייטונג „רוסקי ראבאטשי", די פראקלאמאציעס און אנדערע רעוואלוציאנערע ליטעראטור, און זעהן צו געפינען

דאָרט טוערס, וואָס זיינען אײַנפערשטאַנען מיט אונזערע אַנ־
זיכטען און וואָס זאָלען זיך אונטערנעהמען צו פערשפרייטען
אונזער לִיטעראַטור און צו גרינדען גרופּעס פון סאָציאַליסטען־
רעוואָלוציאָנערען. מיט גרויסע שוועריגקייטען האָבען מיר ווי־
עס־איז צוזאַמענגעקליבען א צווויי־הונדערט פראַנק און איך האָב
זיך געמומען גרייטען צו דער נסיעה.

מײַן ערשטע נסיעה קײן רוסלאַנד

ערשטער קאפיטעל

א נייע מעטאדע אריבערצושמוגלען ליטעראטור. — אויפ'ן גרענעץ אין שירווינט.

ווי פיהרט מען אריבער די ליטעראטור קיין רוסלאנד? דאס איז געווען די פראגע. אזיפ'ן גרענעץ האבען מיר קיין פערבינדונגען נישט געהאט. דאס פראבלעם פון קאנטראבאנדע איז מיר געווען אינגאנצען פרעמד. דאס איינציגע מאל וואס איך בין געקומען אין פערבינדונג מיט קאנטראבאנדיסטען איז געווען וועז איך האב ג'ענב'עט דעם גרענעץ נעבען סטאווישין, אין פוילען, אויף מיין ערשטער נסיעה פון רוסלאנד קיין ציוריך. אריבערשמוגלען די פערבאטענע ליטעראטור דורך די פראפעסיאנעלע קאנטראבאנדיסטען, ווי דאס פלענען טהון די סאציאל-דעמאקראטען, איז געווען זעהר שווער, ווייל זעהר וועניג פון זיי האבען זיך דערוועגט צו נעהמען אויף זיך אזא ריזיקע און, א חוץ דעם, האט מען קיינמאל נישט געקענט זיין זיכער אז זיי וועלען נישט פערראטען. דערצו איז דער „טאריף" אויף אלכע טריפה סחורה געווען זעהר א הויכער. ווי מיינע פריינד האבען מיר דערצעהלט, פלענען זיי צאהלען 70-80 רובל פאר יעדען פוד. דאס איז געווען נישט פאר אונזר קעשענע.

עס איז ביי מיר געבליבען, אז איך זאל אריבער דעם גרענעץ מיט דער הילף פון קאנטראבאנדיסטען און פיהרען די ליטעראטור מיט זיך, אבער אזוי, אז זיי זאלען נישט וויסען אז איך פיהר געפעהרליכע קאנטראבאנדע. איך האב געוואוסט, אז די קאנטראבאנדיסטען קוקען דורך דעם באגאזש פון זייערע פאסאזשירען און אז, אחוץ דעם, איז מעגליך, אז מען זאל כאפען אויפ'ן גרענעץ. דאריבער האט עס געדארפט זיין גוט בעהאלטען.

צוערשט האב איך גערעכענט צו בעהאלטען די ליטעראטור אין א דאפעלטען באדען פון א קופערט, אבער דאס איז שוין ge-

וועז א צו־גוט בעוואוסטע מעטאדע. איינמאל בין איך אריינ־ געגאנגען אין א פאבריק פון טשעמאדאנעם און האב דארט גע־ זעהן ווי מען מאכט זיי פון גראבען טאוועל איבערגעצויגען מיט לייוועגט. עס איז מיר גלייך איינגעפאלען, אז מען וואלט נעקענט מאכען דעם גאנצען טשעמאדאן פון ביכער און צייי־ טונגען, איינגעפרעסט צווישען צוויי שטיקער פון דינעם טאוועל. דער פלאן איז געווען א נייער און איז אלעמען גע־ פעלען געווארען. היבשע עטליכע פודען ליטעראטור זיינען אויף אזא אופן שפעטער אריבערגעשיקט געווארען נאך רוסלאנד. אזוי ווי מיר האבען די ענטדעקונג נישט פאטענטירט, האבען דער־ נאך די בונדיסטען אויך אפט געברויכט די דאזיגע מעטאדע. וועלכע ראפאפארט האט א נאמען געגעבען „ס פ א ס א ב מ ע נ־ ד ע ל י ע י ע ו ו א": פארבייטענדיג מיין כשר'ן אידישען נא־ מען מ ע נ ד ע ל אויף דעם נאמען פון גרויסען רוסישען כעמיקער.

איך האב געגומען זוכען א טשעמאדאנשטשיק וועמען מען זאל קענען פערטרויען דעם סוד און ענדליך, דורך אונזער חבר לעוועגטים, געפונען אין ציוריך א דייטשען גענאסע וואס האט געהאט א קליינע טשעמאדאנען־פאבריק. איך בין אוועק אין ציוריך, פיהרענדיג מיט זיך עטליכע פעקלעך פון אונזערע פרא־ קלאמאציעס, א פאאר הונדערט עקזעמפליארען פון „רוסקי ראבאטשי" און אויך א ביסעל פון די ביכער און בראשיורען וואס זיינען געווען ארויסגעגעבען פון די נאראדאוואלצעס און פון לאנדאנער „פאנד וואלנאי רוסקאי פרעסי": דער „וויעסט־ ניק" און דער „קאלענדאר" פון די נאראדאוואלצעס, האסין'ס (זשיטלאווסקי,ס) „א איד צו אידען", סטיעפניאק'ס „דאס אונ־ טערערדישע רוסלאנד" און אנדערע. פון די סאציאל־דעמאקרא־ טישע אויסגאבען האב איך מיטגענומען נאר מארקס'ס „דער קאמוניסטישער מאניפעסט" און „לוין־ארבייט און קאפיטאל" און פיאטר אלעקסיעיוו'ס רערע פון וועלכער מיר האבען, ווי איך האב שוין דערצעהלט, ארויסגעריסען פליעבאנאוו'ס פארערעע.

אין אבענד, וועז די ארבייטער זיינען זיך צוגאנגען, בין איך נעקומען מיט די פעקלעך ליטעראטור אין פאבריק פון אונ־ זער דייטשען גענאסע און מיר האבען זיך ביידע נענומען צו

דער ארבייט. אויסצולענען די צייטונגען און ביכער פון אלערליי פארמאטען און גרעב אזוי, אז זיי זאלען אויסמאכען איין קאמפאקטע מאסע אהן חללים און עס זאל זיין דורכאויס די זעלבע גרעב, איז געווען נישט קיין לייכטע אויפגאבע. פאראנדיג צוזאמען די דינערע ביכלעך און פאנאנדערעפענענדיג די נרעבערע, האט זיך מיר ענדליך איינגעגעבען צו קריגען דעם גוטן וויינשטען רעזולטאט. א זייגער איינס פארטאג האבען מיר געהאט איין טשעמאדאן פארטיג און דער גענאסע־פאבריקאנט האט מיר געזאגט, אז איהם אליין וואלט קיינמאל נישט אויסגעפאלען, אז דאס איז נישט קיין געוועהנליכער כשר'ער טשמאדאן. דער טשעמאדאן איז אפילו געווען א ביסעל שווערליך מיר האבען איז איהם אריינגעפאקט א 17־18 פונט ליטעראטור, אבער מיר האבען גערעכענט, אז וועו ער וועט זיין אננעפילט מיט זאכען וועט עס נישט זיין אזוי בעמערקבאר.

ביי דער געלענגהייט האט מיר דער אלטער דייטשער סאציאל־דעמאקראט דערצעהלט ווי אין זיין יוגענד פלעגען די דייטשע גענאסען אריבערשמוגלען אין דייטשלאנד סאציאליסטישע ליטעראטור אין גרויסע שווייצער־קעזטן און האבען צוליעב דעם צוועק געהאט א ספעציעלע קעז פאבריק אין באזעל. אין דער זעלבער צייט — דאס איז געווען אין די זעכציגער יאהרען, האבען די פראנצויזישע גענאסען געשיקט פון דער שווייץ זייער ליטעראטור אין מעטאלענע ביוסטען פון נאפאלעאן דעם דריטען.

מיר האבען געמאכט נאך דריי „סענדוויטש־טשעמאדאנעס" פון פערשיערענע גרויס און קאליר און איך בין מיט זיי געקומען אין בערן.

אבער מיט וואס פילט מען זיי אן? מיינע אייגענע זאכען האבען זיך געקענט גרינג בעהאלטען אין איינעם פון זיי. זשיטלאווסקי און ראפאפארט האבען מנדב געווען צו עטליכע פאר אלטע הויזען און א פאלטא. דאס איז נאך אבער נישט געווען גענוג. איך האב גענומען קלייבען אלטע קליידער פון בעקאנטע סטודענטען. איך האב זיי, פערשטעהט זיך, נישט געקענט דערצעהלען צו וואס איך דארף האבען די אלטע שמאטעס און זיי האבען מיך געפרענט צי איך קלייב זיך נישט צו האנדלען מיט אלטע זאכען . . .

ענדליך האָב איך ווי־עס־איז אָנגעפילט מיינע טשעמאָדאנעס. אין איינעם פון זיי האָב איך אריינגעלעגט א טייערען זיידענעם טלית וואָס ראפאפּארט האָט געקראָנען פון זיין שוועהר א מתנה צו זיין חתונה און מיינע צוויי פּאָר תפילין (רש"י און רבני תם), וועלכע מיין פּאָטער האָט אמאָל בעשטעלט ביי א ספּעציעל מהודר'דיגען באָריסאָווער סופר צו מיין בר־מצוה.

איך האָב אָבגעמאכט א שיפּר מיט מיינע חברים, צו־זענענט זיך מיט זיי און אוועק דורך באזעל, פראנקפורט־אם־מיין, בערלין אוּן קעניגסבערג צום רוסישען גרענעץ. איך האָב מיטגענומען מיין טערקישען פּאספּאָרט, וועלכען מיין פּאָטער האָט ענדליך דאָך בעקומען פון זיין פרייַנד אין פּאלעסטינא. דער דאָזיגער פּאס איז מיר, ווי די לעזער וועלען זעהן שפּעטער, זעהר צוניץ געקומען.

איך האָב זיך אָבגעשטעלט אין דעם קליינעם פּרייסישען גרע־נעץ־שטעדטעל שירווינט, נישט ווייט פון אייַדקונען, און פערפּאָהרען אין א אידישע אכסניה. דער בעל־אכסניה האָט מיר אָבגענעבען א ברייטען שלום־עליכם (מיינע טשעמאָדאנעס האָבען ארויסגערופען גרויס רעספּעקט) און האָט גלייך „פער־שטאנען" אז איך פּאָהר פון אמעריקע און דארף אריבער דעם גרענעץ. איך האָב איהם, פערשטעהט זיך, נישט געוואָלט ענט־טוישען און איהם צוגענעבען אז ער האָט ריכטיג געטראָפען. באלד האָט ער מיר געבראכט א קאָנטראָבאנדיסט, א הויכען געזונטען אידען מיט א צעשויבערטע שווארצע באָרד און גנב'־ישע אויגען, און מיר האָבען זיך נעמעמען דינגען זוענען מקח. ער האָט אפילו פערלאַנגט נישט קיין סך, איננאנצען 15 רובעל, אָבער, ערשטענס, האָב איך טאקע געהאט זעהר וועניג געלט און יעדער רובעל איז געווען טייער; צווייטענס, האָב איך מורא געהאט, אז אויב איך וועל מרוצה זיין צו געבען איהם א העכע־רען פּרייז איידער מען צאָהלט געוועהנליך פּאר אריבערפיהרען דעם גרענעץ, וועט דאָס איהם אויסקומען קשה און ער קען נאָך אָנהייבען חושד צו זיין, אז דאָ איז עפּעס „נישט גלאט". מיר זיינען ענדליך משוה געוואָרען אויף 11 רובעל.

— האָט איהר עפּעס באגאוש? — האָט ער מיך א פרעג געטהון.

וועז איך האָב איהם אָנגעצייגט אויף מיינע טשעמאָדאַנעס, האָט ער אויסגערופען:

— ווער וועט עס אייך שלעפען פיער גרויסע טשעמאָדאַנעס איבער'ן גרענעץ? וואָס מיינט איהר, ס'איז א קינדער־שפּיעל? איך וועל דאַרפען האָבען צוויי מענשען אויף צו טראָגען זיי. וואָס האָט איהר אַזוינס אין אייערע טשעמאָדאַנעס? איהר האָט מסתמא אויסגעקויפט אַלע ניו־יאָרקער קראָמען . . . פאַר אריבערפיהרען נייע זאַכען וועט איהר מוזען צאָהלען בעזונדער. איך האָב איהם געזאָגט, אז איך פיהר נישט קיין נייע זאַכען. ער האָט מיר נישט געגלויבט אויפ'ן וואָרט און איך האָב איהם געמוזט עפענען מיינע טשעמאָדאַנעס.

וועז ער האָט דערזעהן מיינע בעבעכעס, האָט ער מיך אָנגעקוקט פערוואונדערט.

— וואָס א איד פערגינט זיך עס צו שלעפען פון אמעריקא!

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, — האָב איך איהם דערצעהלט בסוד. — איך פאָהר זעהן א כלה און איך דאַרף קומען עפעס מעשה־מענש.

צוליעב דעם טלית האָב איך געמוזט צוגעבען, אז איך בין, נישט פאַר איהם געדאַכט, אן אלמן.

דער איינפאל אָנצושטאָפען פיער טשעמאָדאַנעס מיט אלטע שמאַטעס און מאַכען דעם אָנשטעל פון א רייכען חתן וואָס האָט געמאַכט גאָלד אין אמעריקע איז, הפנים, דעם קאָנטראַ־באַנדיסט זעהר געפעלען געוואָרען. ער האָט אויף מיר א קוק געטהון מיט א שלמיש שמייכעל און, ווי מיר דאַכט זיך, האָט ער מיך חושד געווען, אז איך בין שוין גאָרניט קיין אלמן, נאָר האָב ערגעץ אין אמעריקע א ווייב מיט קינדער.

— איך וועל אייך זאָגען וואָס, האָט ער מיר פאָרגעשלאָגען, קיינער וועט אייך נישט שלעפען איבער'ן גרענעץ פיער טשעמאָ־דאַנעס פאַר אלף רובליאקעס. די זאַכען אייערע וועלען מיר איינפאקען אין א זאק און די טשעמאָדאַנעס לאָזט דאָ איבער. אין רוסלאַנד קענט איהר זיך קויפען אנדערע. אויב איהר וועט לאָזען ביליג, וועל איך זיי ביי אייך אָבקויפען, — האָט ער גע־זאָגט.

דער פּלאַן איז געווען נישט קיין שלעכטער, נאָר מיר האָבען נישט געקענט מושה ווערען וועגען דעם פּרייז. איך האָב איהם לייבערשט מוסיף געווען דריי רובל און ער איז מרוצה געווארען מיך צו פיהרען „צו דער כלה" מיט מיינע אייגענע טשעמאָדאַנעס.

צווייטער קאַפּיטעל

אריבער דעם גרעניץ. — וועג אַרעסטירט.

דער שוואַרצבערדיגער קאַנטראַבאַנדיסט האָט צוגעזאָגט, אז מיינע אונטערפיהרערס וועלען קומען נאָך מיר אין אָבענד, און איך האָב מיט אונגעדולד געווארט עס זאָל ווערען פינסטער. דער אָוונד איז געקומען. דער אַלטער, סקריפּעדיגער וואַנד־זייגער האָט שוין געשלאָגען נייַן, און קיינער האָט זיך נאָך ניט בעווי־זען. איך בין געוואָרען אונרוהיג. אפשר האָט דער קאַנטרא־באַנדיסט חרטה געהאַט? מיר האָט גענומען פערדריסען, וואָס איך האָב זיך מיט איהם אזוי פיעל געדונגען און וואָס איך האָב איהם בעסער נישט געגעבען מיט א פּאָר רובעל מעהר. צעהן א זיינער איז ענדליך געקומען דער קאַנטראַבאַנדיסט און ער־קלעהרט, אז היינט קען מען נישט געהן, ווייל אויפ'ן גרענעץ שטעהען שלעכטע סאַלדאַטען, נקי כפּים'ניקעם, וואָס ווילען נישט נעהמען, „כאַטש גיב זיי א קרענק".

אויף מאָרגען איז גראַד געווען ערב שבועות און פּאָר א פרומען אידען וואָס פּאָהרט מיט א טלית און צוויי פּאָר תפילין האָט עפּעס נישט געפּאַסט צו מחלל יום־טוב זיין. איך האָב געמוזט פערבליבען אין ש י ר ו י נ ט נאָך דריי טעג. עס האָט זיך שוין זעהר געוואָלט אַריבערקומען דעם חיבוט־הקבר, און די בלינצעם מיט די פּוטער־קיכלעך זיינען מיר נישט איינגעגאַנגען. איך האָב זיך געטרייסט מיט דעם געדאַנק, אז אין די פּאָר טעג קען איך אביסעל בעסער בעקאַנט ווערען מיט'ן גרענעץ און מיט די בעדינונגען פון דער קאַנטראַבאַנדע־„אינדוסטרי", וועלכע דערנעהרט אזוי פיעל אידישע, פוילישע און דייטשע פאַמיליעס אויף די רוסיש־דייטשע און רוסיש־עסטרייכישע גרע־נעצען.

איך בין נענאנגען אין שוהל, פערפיהרט לאנגע שמועסען מיט די תושבים פון שירווינט און האָב פון זיי טאקע דערגאנגען א היבש ביסעל. אין שוהל האָב איך געהאט אביסעל ענמת־נפש, וועו מען האָט מיך מכבד געווען מיט אַן עליה און איך האָב מיט אמאל פערגעסען די ברכות.

קוים זיך דערוואַרט אויף מוצאי יום־טוב. א זייגער ניין איז צו מיין אכסניה צוגעפאָהרען א פוהרעל, פון ועלכען עס איז ארויסגעשפרונגען א לאטיש, א הויכער יונגער בחור פון א יאָהר 20, מיט א בלייך, נערוועז געזיכט, גרויסע שארע אויגען און לאנגע בלאָנדע האָר, וואָס ער פלעגט אלע ווייל, מיט א שנעלען קאפ־שאקעל, א וואַרף טהאָן פון שטערען אויף א הינטער. ער האָט ארייננגעוואַרפען מיין באגאַזש אין וואָגען און מיר נעהויסען זיך מאכען פארטיג פאר דער יאזדע. איך האָב זיך אבגערעכענט מיט דעם בעל־אכסניה, איינגעלייגט ביי איהם די 14 רובעל פאר'ן קאָנטראבאַנדיסט, און מיר האָבען זיך מיט מזל געלאָזט אין וועג אריין.

אבגעפאָהרען א פאָר וויאָרסט, האָבען מיר זיך אבגעשטעלט ביי א קליינער כאטקע. אן אלטער גוי איז ארוים פון שטוב, געהויסען מיר ארויסקריכען פון וואָגען, ארויסגענומען מיינע משעמאדאנעס, און אוועקגעפיהרט דאָס פערד אין שטאל. מיין כוואטסקער בחור'ע האָט א פייף געטהאָן און כהרף־עין איז פאר מיינע אויגען פון ערנעץ אויסגעוואקסען א שייגעציל און, הינטער איהם, א איד מיט א קליין פעקעל אויף די פלייצעס — א „האָז", וועלכען מען האָט אויך געפיהרט איבער'ן גרענעץ. ווי איך האָב שפעטער אויסגעפונען, איז ער טאקע אויף אמת געפאָהרען פון אמעריקא.

מיינע טשעמאדאנעס האָט דער לאטיש צונויפגעבונדען פאר־רעניייז, מיט היימיש־געשפונענע פויערשע גארטלעך, די צוויי גרעסערע האָט ער ארויפגעוואָרפען צו זיך אויף דער פלייצע, די צוויי קלענערע האָט געמען דאָס שייגעציל, און מיר האָבען זיך געלאָזט געהן צופוס. עס איז געווען א קיהלע נאכט. א שארפער ווינט האָט געבלאָזען. איבער דעם אויסגעשטערענטען הימעל האָבען זיך געטראָגען קליינע, צוריסענע וואָלקענ־

לעך. מיר זיינען שנעל געגאנגען איבער פעלדער און לאנקעס, איבערקלעטערענדיג דאָ און דאָרט איבער פּאַרקאַנעס, און אי־ בערשפּרינגענדיג איבער שמאָלינקע ריטשקעלעך, וואָס זיינען נע־ לאָפּען צווישען די טיפע גרינע גראָזען. מיינע פיהרערס האָבען שוועך געפרייכט, בייגענדיג זיך אונטער זייערע שווערע משאות. איך האָב זיך געוואונדערט ווי אזוי דאָס קליין שייגעצ'ל האלט אויס אויף זיך די טשעמאדאנעס. איך האָב זיי געזומען אויף א ווילע צו זיך אויף דער פלייצע, אבער איך האָב קוים נע־ שטעלט א פופציג טריט און האָב זיי איהם געמוזט אוועקגעבען צוריק.

מיר זיינען געקומען צו א געריכטען סאָסנאָווען וואלד און זיך געלאזט גהען איבער א שמאָלען שטעגעל. עס איז געווען פינסטער און שטיל. דער וואלד איז געווען פול מיט סודות. וועז מיר זיינען אבגענאנגען א פּאָר מינוט, איז מיט אמאל ליכ־ טיגער געוואָרען. פון צווישען די בוימער האָט זיך בעוויזען א רויטע האלבע לבנה, וואָס איז געשוואומען ארויף־צו פון ברעג הימעל. די וואונדערשעהנע בעלייכטונג פון דער נאכטליכער לאנדשאפט איז אבער געווען נישט נאָך דעם געשמאק פון אונ־ זער בלאָנזען לאטיש און ער האָט מיט א פּאָר שארפע רוסישע ווערטער אויסגעזידעלט דער לבנה'ס מאמען . . . ער האָט זיך אויף א ווילע אבגעשטעלט, ארומגעקוקט זיך אויף אלע זייטען, א טראכט געטהאָן, און געזאָגט:

— ס'איז נישט צו מאכען. מען מוז גהען ווייטער.

באלד האָב איך דערהערט א גערויש פון א טייכעל. מיר האָבען אבגעקערט פון דעם שטעגעל און זיך געלאָזט גהען דורכ'ן וואלד אהן א וועג. אין א פּאָר מינוט זיינען מיר געווען ביים טייכעל. דאָס וואסער האָט געשיינט מיט א פערל־גראָה־ ליכען שיין פון צעשמאלצענעם זילבער. אונזער פיהרער האָט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן ברעג, זיך געזומען אויסטהאָן, און אונז גהייסען טהאָן דאָס זעלבע. איך האָב אפילו אלע מאל זעהר ליעב גהאבט צו באָדען זיך, נאָר גראָד דאָס מאל האָט זיך מיר גארנישט געוואלט קריכען א פערשוויצטער אין קאלטען וואסער אריין. אבער אונטער די אומשטענדען איז דער לאטיש געווען

דער עמוד האש און איך — די בלינדע, נאכגעהענדע מאסע. איך האב נישט געטראכט. איך האב נישט געהאט קיין אייגענעם ווילען. אויב ער וואלט מיך געהייסען קריכען אין א לייבען־גרוב אדער אין א ברענענדיגען קאלך־אויוון, וואלט איך איהם, דאכט מיר, אויך געפאלגט.

מיר האבען שוין געוואלט אריינגעהן אין וואסער, ווען מיר האבען דערהערט אין דער שטילקייט פון דער נאכט דאס בילען פון א הונד. דער לאטיש איז אריינגעשפרונגען אין די קוסטעם און מיר — נאך איהם. פון דער אנדער זייט טייכעל האט זיך דערטראגען צו אונז דאס הירשען פון א פערד און עס איז ווידער שטיל געוואָרען. אונזער פיהרער האט זיך צוגעלייגט מיט אן אויער צו דער ערד און האט זיך איינגעהערט. ער האט א קוק געטהאן אויפ'ן הימעל. א גרויסער גרויער וואלקען האט פערדעקט די לבנה.

— קומט! גיך!. — איז ער אויפגעשפרונגען.

מיר האבען געגומען אונזערע זאכען און אריין אין טייכעל. דאס קאלטע וואסער, וואס האט דערגרייכט ביז דער ברוסט, האט געשניטען דאס לייב. בראדיענדיג אזוי א פאר מינוט, זיינען מיר ארוים אויפ'ן אנדערען ברעג. מיר זיינען געווען אין רוסלאנד.

לויט דעם אבמאך מיט'ן קאנטראבאנדיסט האב איך געדארפט אריבער דעם גרענעץ מיט'ן וויסען פון די סאלדאטען, אבער אונזער פיהרער האט, הפנים, געוואלט ארבלאזען צו זיך אין קעשענע די פאאר רובעל וואס ער וואלט געדארפט געבען די סאלדאטען און האט מיך געפיהרט איבער דעם טיעפסטען ארט פון גרענעץ־טייכעל, וואס איז נישט געווען בעוואכט.

מיר האבען ווי־עס־איז אנגעצויגען די זאכען אויפ'ן נאסען לייב און זיך געלאזט געהן. מיר זיינען באלד ארוים אויף א בריטען וועג, וואו אויף אונז האט שוין געווארט א פוהר מיט א פאאר גוטע פערד.

אבגעפאהרען א שטיק וועגס, האבען מיר מיטאמאל דערהערט נישט ווייט הינטער אונז א געשריי „סטאי!" א סאלדאט האט אונז נאכגעיאגט. דער פורמאן האט געגעבען א שמיץ

די פערד און זיי האָבען זיך אוועקגעלאָזט אין א שנעלען גאלאָפּ. דער סאָלדאט איז באלד געבליבען וויט הינטער אונז.

מיר האָבען זיך אָבגעשטעלט ביי א קליין, אָרים שטיבעלע, דער לאטיש האָט אָנגעקלאָפּט אין פענסטער. באלד איז אַרויס, מיט א לאמטערנע אין האַנט, א יונג ווייבעל מיט צעפודעלטע האָר און פערשלאָפענע אויגען. איך מיט מיינע טשעמאָדאנעס און דער איד פון אמעריקע מיט זיין פעקיל, זיינען אריין אין הויז. דאָס פערשלאָפען ווייבעל האָט פאַרריגעלט די טהיר, אונז אָנגעווויזען אויף צוויי הארטע בענק, אויף וועלכע אויסגעלאָשענע דאָס ליכט, און אַוועק צו זיך אין צימער.

איך בין געווען זעהר מיעד. כ'האָב זיך אויסגעצויגען אויף דער הארטער בענק און בין באלד איינגעשלאָפען מיט א שווערען אונרוהיגען שלאָף.

שטאַרקע קלעפ אין טהיר האָבען מיך פלוצלינג אויפגעוועקט. אונזער באלעבאָסטע האָט אויף גיך אריינגעשלעפט מיינע זאכען צו זיך אין קאמעריל און האָט אויפגעריגעלט די טהיר. אין הויז איז אריין א סאָלדאט מיט א ביקס און א לאנגער פיקע. דער אידעל איז דערשראָקען אויפגעשפרונגען פון בענק. איך האָב זיך געמאכט אז איך שלאָף. דער סאָלדאט איז צוגענאנגען צו מיר און מיך געטומען וועקען.

וואָס איז דער מעהר? האָב איך געפרעגט עפענעניג די אויגען.

— קום אין קאָרדאָן!

איך בין געוואָרען אין כעס:

— וואָס קומסטו צו וועקען אינמיטען נאכט רוהיגע רייזענדע? וואָס האָב איך צו טהאָן אין אייער קאָרדאָן?

— איהר זענט אריבער בגנבה דעם גרענעץ, — האָט מיר שוין דער סאָלדאט גענומען איהרצען.

— וואָס פאר א נאַרישקייט רעדסטו? וויי אזוי בין איך אריבער דעם גרענעץ אז איך בין נאָך אויף דער רוסישער זייט. איך פאָהר פון קאָוונע אין פרייסען און ערשט מאָרגען פון וויערזשבאָלאָוע אין קעניגסבערג.

— אוואו איז אייער פאספאָרט?

איך האָב איהם דערלאַנגט מיין טערקישען פּאַס.

דער פּאַס איז געווען געשריבען האַלב אין טערקיש און האַלב אין פראַנצויזיש. איך וויים ניט צו האָט דער סאַלדאַט געקענט לייענען רוסיש, אָבער טערקיש און פראַנצויזיש האָט ער געווויס נישט געקענט. ער האָט געהאַלטען דעם פּאַס מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און געקוקט אין איהם ווי א האָן אין בני אָדם. וועז איך האָב איהם דאַרויף אויפמערקזאַם געמאַכט, האָט ער זיך אַביסעל פערשעמט, מיר אַוועקגענעבען צוריק דעם פּאַס, און געזאָגט:

— ווער וויים אייך?

ער האָט זיך געווענדעט צו דעם אַמעריקאַנער און געפרעגט, צו האָט ער א פּאַס. דער איר האָט נישט געהאַט וואָס צו וועזען.

— קום מיט מיר! — האָט דער סאַלדאַט איהם געהייסען.

איך האָב געמיינט אז איך בין שוין פון איהם פּטור געוואָרען, אָבער ביי דער טהיר האָט ער זיך אָבגעשטעלט, א טראַכט געטהאָן, און געזאָגט צו מיר:

— איהר מוזט אויך מיטגעהן! אויפ'ן קאָרדאָן וועלען זיי שוין פּאַנאַנדערפּלאָנטערען.

איך האָב זיך אַביסעל געאַמפּערט. איך האָב זיך אָבער מישב געווען אז עס איז אפשר בעסער מיטצוגעהן נאָך איידער ער געפינט די טשעמאַדאַנעס.

מיר זיינען אַרויס אין הויף. עס האָט שוין אָנגעהויבען באַגינען. דער הימעל האָט זיך איינגאַנצען אויסגעלייטערט. די לופט איז געווען קלאָר און קיהל. דער סאַלדאַט האָט אויפגעהויבען די ביקס און אויסגעשאַסען אין דער הויך. דער קנאַל פון דעם שאָס האָט זיך צעשאָטען איבער די גרינע פעלדער און הילכיג אָבגעקלונגען אין דרעמלענדען וואַלד. עס האָט זיך באַלד דערהערט א טאָפּעריי פון פערדישע קאָפּיטעס און דריי רייטערס זיינען אריין אין הויף.

— פּאַאימקא, וואַשע בלאַגאָראָדיע! — האָט דער סאַלדאַט געמאַכט „פּאָר קאָזיראָק" צום וואַכמייסטער.

— מאָלאָדיץ! — האָט געענטפערט דער בראָווער אונטער־אָפיציער.

מיט די דריי רייטערס פון פּאָרענט און א סאָלדאט פון הינטען, זיינען מענדיל דער טערק און ניסן דער אמעריקאנער אוועק צום קאָרדאָן.

דריטער קאפיטעל

אויפ'ן קארראו. — אין וועלדיסלאוואוער „קאזע".

מיער האָב איך געשפרייזט אויפ'ן שטויבינגען וועג צווישען דעם סאָלדאט און די רייטערס, וועלכע האָבען געלאָזט גהען זייערע פערד פֿאוואָליע. ניסן דער אמעריקאנער איז נעגאנגען נעבען מיר, אביסעל אומעטיגלעך, אָבער נישט שטאַרק פער־דאגה'ט. ער האָט מיר דערצעהלט, אז ער איז א נכתב אין א קליין שטעדטעל נישט וויט פון קאָוונע, און אז ער וועט דא־ריבער דאַרפען גהען מיט'ן עטאַפּ בסך הכל א צוויי טעג. קו־מען פון אמעריקא אהיים מיט'ן עטאַפּ איז אפילו, פערשטעהט זיך, נישט זעהר אנגענעהם, דערפאַר וועט ער אָבער פערשפּאָרען די פּאָאר רובעל, און, אזוי ווי ער איז אין אמעריקע נעבאַך געווען אויף צרות, וועט איהם דאָס געלד זעהר גוט צוניץ קומען. ער האָט נאָר געזאָרגט וועגען די צעהן רובעל וואָס ער האָט בעצאָהלט דעם קאָנטראַבאַנדיסט.

מיר איז געווען זעהר קאָלעמוטנע אויפ'ן הארצען. וועט מיך דער טערקישער פּאַספּאָרט ראַטעווען, צי נישט? און אויב מען וועט מיך פערהאָלטען, וואָס וועט זיין מיט די טשעמאָדא־נעס? און וואוהין וועט מען מיך שיקען? איך האָב גע־זאָגט אז איך קום פון קאָוונע, וויל אין ווילנא, וואו איך האָב געוואוינט איידער איך בין אַוועק אין אויסלאַנד, בין איך שוין מיט דער פּאָליציי געווען נישט שוה בשוה, און, אחוץ דעם, וואָלט מען דאַרט גלייך אויסגעפונען, אז איך בין א בירגער דק"ק פּליעש־טשעניץ און האָב קאָנסטאַנטינאָפּאָל קיינמאָל אין די אויגען ניט אָנגעזעהען. אין קאָוונע וועט אָבער אויך זיין ביטער. אין פּאָליציי בין איך דאַרט, זעלבסטפערשטענדליך, קיינמאָל ניט געווען געמאָלדען. וועט דאָך זיין א קשיה: ווי אזוי האָט מענדיל דער טערק נעוואוינט אין קאָוונע אָהן א „יאווקע"? און

וואר איז איבערהויפט דער דאזיגער מענדל מיט דעם עכט־טערקישען נאמען ראזענבאום? און וואר זיינען זיינע עלטערען, וואו וואונען זיי? איך האב געוואוסט, אז אויב די פאליציי וועט ביי מיר אנהויבען צו פרעגען הארבע קשיות, וועל איך זיך פון זיי גרינג ניט אפטשעפען. מען וועט מיך נעהמען שיקען פון שטאדט צו שטאדט מיט'ן עטאפ און וויעדער פרעגען „מאין באת ולאן אתה הולך", און אז מיט דעם אלגע־מיינעם פעסימיסטישען ענטפער פון פרק וועל איך פון זיי ניט פטור ווערען. וועט מען מיך דא ניט ארויסלאזען, וועט זיין ביטער.

פערטיעפט אין די דאזיגע טרויעריגע מחשבות, בין איך אפגעגאנגען עטליכע וויאָרסט. די רייטערס האבען זיך אפגע־שטעלט נעבען א גאל־געפארבטער הילצערנער געבוידע. דאס איז געווען דער קארדאן. אן אפיציער פון דער גרענעץ־וואך האט אונז בעגעגענט. דער סאלדאט, וואס האט אונז ארעסטירט, האט געמאכט זיין ראפארט. ער האט דערצעהלט, אז ער האט אונז געזעהן פאהרענדיג פון גרענעץ ביינאכט, און וועז ער האט אונז געהייסען אפשטעלען זיך, זיינען מיר פון איהם ענטלאפען. איך האב ג'טענה'ט, אז איך בין געפאהרען ניט פון גרענעץ, נאר צום גרענעץ; אז איך בין אונטערגעפאהרען מיט א בעל־עגלה, און אזוי ווי עס איז געווארען שפעט און איך האב זיך געפיהלט מיעד, האב איך זיך אפגעשטעלט ביי דעם קליינעם הייזעל און געבעטען, אז מען זאל מיך לאזען איבערנעכטיגען. וועגען דער פוהר, וואס איז ענטלאפען פון סאלדאט, הויב איך ניט אן צו ווייסען. דער איד מיט'ן פעקיל האט מודה געווען, אז ער איז אריבער דעם גרענעץ, אבער וועגען מיר האט ער געזאגט, ווי איך האב איהם פריהער געבעטען, אז ער האט מיך געפונגען שלאפענדיג אין דער כאטקע. איך האב בעוויזען מיין טערקישען פאספארט. דער אפיציער האט אויסגעזעהען צו זיין א גוטער אינטעליגענטער מענש. ער האט געזאגט, אז פיער וויאָרסט פון גרענעץ האט מען ניט קיין רעכט מיך צו ארעס־טירען, נאר אזוי ווי מען האט מיך שוין פערהאלטען צוזאמען מיט א מאן, וואס האט ג'נגב'עט דעם גרענעץ, קען ער מיך

ניט בעפרייען. ער מוז מיך אפשיקען אין טאמאשנע. דארט וועט מען מיך געווים ארויסלאזען.

דא ערשט האט דער וואכמייסטער א פרעג געטאן דעם סאלדאט, צי ער האט נאכגעקוקט אין כאטקע, פילייכט איז דארט געווען קאנטראבאנד. דער סאלדאט האט געענטפערט, אז ער האט ניט געזוכט.

— דוראק! — האט אויף איהם א געשריי געטאן דער זעלבער וואכמייסטער, וואס האט איהם אין דער פריה מכבד געווען מיט דעם טיטעל „מאלאדיעץ" — געה גלייך צוריק און מאך אן אביסק"

דער סאלדאט איז אוועק. אין א פאאר שטונדען ארום איז ער געקומען מיט מיינע טשעמאדאנעס אויף א פוהר.

— דאס איז שוין איינמאל א „פאאימקע"! — האט דער וואכמייסטער צופרידען געזאגט. ווי איך האב זיך שפעטער דערוואוסט, נעהערט א בעדייטענדערע טייל פון דעם גרויסען שטראף, וואס מען בעצאהלט פאר קאנטראבאנד, צו די סאלדאטען וואס האבען עס געפונען, און דעם גרעסטן חלק נעהמט, פערשטעהט זיך, דער וואכמייסטער. זיי האבען ערווארטעט, אז די פיער נייע טשעמאדאנעס זיינען אנגעפאקט מיט טייערע זיידענס, און האבען זיך גאריכט אפצולעקען א ביינדעל. זיי זיינען דאריבער געווארען שטארק ענטוישט, ווען זיי האבען, עפענענדיג די טשעמאדאנעס, דערזעהן, אנשטאט קאסטבארע סחורות, אלטע זאכען. דער וואכמייסטער האט אויף מיר געווארפען א כעס'דיגען בליק, אזוי ווי איך וואלט איהם דא בעראבעוועט. ער האט מיר געהיסען אריין אין וואגען און האט מיט פעראכטונג ארויסגעשליידערט אהין מיינע זאכען. דער איד מיט'ן פעקעל האט זיך אויך ארויסגעזעצט און מיר זיינען אווק אין וולאדיסלאוואו אויף דער טאמאשנע.

פון דארט האט מען דעם „בעזפאספארטנעם אמעריקאנער", ביי וועלכען מען האט אין פעקיל געפונען נאר א טלית און תפילין און א ביסעל צידה־לדרך, גלייך אפגעשיקט אין פאליציי. מיר האט מען געהייסען ווארטען. א נאנצע שטונדע האב איך געווארט ביז די צאל־בעאמטע האבען זיך צונויפגעקליבען. מען

האָט געהייסען דעם וואכמייסטער שרייבען א ראפּאָרט. ער האָט לאַנג געשוויצט איבער דער שרייבאכץ. ענדליך איז דאָס מייסטערווערק פֿאַרטיג געוואָרען. ווען דער נאטשאַלניק פון דער טאמאָזשנע האָט דאָס דורכגעלייענט, האָט ער א קנייטש געטאָן מיט די פּליצעס און האָט אויסגעשריען:

— ס'ארא בעזגראמאטנע גאליפאטיא!

איך האָב זיך בעקלאָגט, וואָס מען האָט מיך אָהן א שום אורזאך ארעסטירט און געפּאָדערט, אז מען זאָל מיך גלייך בע־פּרייען.

— מיר קענען אייך ניט אָפּלאָזען — האָט דער נאטשאַלניק געענטפערט, — דער סאָלדאט זאָגט, אז איהר זייט בשתיקה אריבער דעם גרענעץ פון דייטשלאנד.

— דער אָפּיצער האָט דאָך אליין צוגענעבען, אז דער סאָל־דאט האָט ניט געהאט קיין רעכט מיך צו ארעסטירען, און האָט מיך פערזיכערט, אז דאָ וועט מען מיך פריילאָזען! — האָב איך ג'טענה'ט.

— אויב דער אָפּיצער האָט געפונען, אז דער ארעסט איז געווען אונגעזעצליך, האָט ער אייך געזאָלט אליין בעפרייען. האָט ער אייך אָבער געשיקט צו אונז, מוזען מיר איבערגעבען די ד י ע ל ע אין „טאמאָזשנעני אָקרוג" אין קאָוונא. קוקט דורך די זאכען! — האָט ער זיך געוועגדט צו די טשינאָווניקעס.

זיי האָבען א נעהם געטאָן מיינע טשעמאָדאנעס און האָבען אויסגעטרייסלט אלע מיינע זאכען אויף דער פּאָדלאָגע. אין דער קופּע האָט דער זיידענער טלית געשיינט ווי א פּערל אין א הויפען מיסט און מיינע מהודר'דיגע תפילין האָבען זיך טרויעריג צוגעטוליעט צום טלית און געקוקט אויף מיר מיט א פּאַרוואורף. נאָר מיין אויפמערקזאמקייט איז געווען אין גאנצען אויף די טשעמאָדאנס. איך האָב מורא געהאט, אז די בעאמטע וועלען בעמערקען די אונגעוועהנליכע שווערקייט פון זיי, זיי וועלען זיי פאַלמעסען און ארויסשלעפען די פּראָקלאָמאציעס, אויף וועלכע מען האָט געוואָרט אין רוסלאנד מיט ניקאָלאי'ס קאָראנאציע, און די אלע ביכער און בראָשיורען, וואָס איך האָב מיט אזוי פיעל מיה איינגעפּאקט אין ציורין; און אזוי וועט די מעכטיגע

סאציאל־רעוואלוציאנערע פארטיי, פון וועלכער איך האב געטרוימט, שטארבען נאך איידער זי איז געבאָרען געוואָרען.

צום גליק האבען די ערלים געהאט געזונטע מוסקולען און האבען געהייבען די טשעמאדאנעס גרינג ווי א פערער. מען האט געמאכט א ענויע רשימה פון אלע מיינע זאכען, אפגעשאצט די ווערט פון מיין גארדעראב, און מיר געמאלדען, אז די שטראף פאר אריבערשמוגלען די זאכען מאכט אויס 613 רובעל מיט קאפיקעס (דאס האט געמוזט זיין גאט'ס א שטראף פאר ניט אפהיטען די תרי"ג מצוות). דערביי האט מען מיר ערקלערט, אז הגם די זאכען זיינען אלטע און קיין אפצאהל אויף אלטע זאכען איז ניטא, נאר אזוי ווי איך האב זיי ארי־בערגעפיהרט בשתיקה איבער'ן גרענעץ, מוז איך צאהלען זיבען מאל אזוי פיעל ווי זייער ווערט. א חוץ דעם ווערען די זאכען קאנפיסקירט און וועלען שפעטער פערקויפט ווערען אויף ליצי־טאציע; די דיעלע וועט אפגעשיקט ווערען אין „טאמאזשענני אקרוג", און ביז דער אנטגילטיגער אורטייל וועט ארויס, וועל איך, במחילה, דארפען זיצען, סיידען איך וואר מרוצה איינצו־צאהלען די זעקס הונדערט מיט דרייצעהן רובעל.

די תפילין האט מען מיר אוועקגענעבען און די איבריגע מטלטלין האט מען צוריק אריינגעלעגט אין די טשעמאדאנעס, פער'חתמ'עט זיי מיט דער קאזיאנער חתימה און אראפגעטראָ־גען אין קעלער. מיין טערקישען פאס האט מען אפגעשיקט אין פאליציי און מיך, ד. ה. דעם טערק אליין — אין „קאזע".

דער וועכטער האט מיר אויפגענומען גאנץ גאסט־פריינדליך, מיר געבראכט עפעס עסען, אריינגעטראגען פאר מיר פון הויף א ניט גאר שמוציגען שטרוי־זאק און פערשלאסען די טיר.

איך בין געווען מיעד און הונגעריג; איך האב עפעס איבער־געביסען, אויסגעצויגען זיך אויפ'ן שטרוי־זאק און באלד אייג־געשלאפען.

פערטער קאַפּיטעל

ר' אברהם און זיין פרוי. — דער לאַטיש שלאַגט פאַר אַנטלויפען. — איך זאָג זיך אָפּ. — לאָז וויסען אין דער שווייץ. — עטינגער קומט צו מיר פון בערלין. — א בעזוך פון פראָקוראָר. — א גינסטיגער אורטייל פון קאַוונע. — באַקום צוריק מיינע זאַכען.

ווען איך האָב געעפענט די אויגען, איז שוין געווען שטאָק פינסטער. אַוואו בין איך? איך האָב זיך גלייך דערמאָנט, אז איך בין ארעסטירט, און א שווערער טעמפּער וועהטאָג האָט מיר פערקוועטשט דאָס האַרץ. איך האָב געפונען א ביסעל טרייסט אין דעם געדאַנק, אז מיינע טשעמאָדאַנעס זיינען בשלום דורכגעגאַנגען דורך די הענט פון די גרענעץ־טשינאָווניקעס און לייגען זיך רוהיג, פער'חתמ'עטע מיט דעם קאזיאָנעס שטעמפּעל אין קעלער. „מענדעלעיעוו'ס מעטאָד" האָט גלענצענד אויסגעהאלטען דעם עקזאמען.

עס איז געווען א קאָמישע סיטואַציע: די טרייע דיענערס פון דער רוסישער רעגיערונג האָבען מיך ארעסטירט מיט געפעהר־ליכע ליטעראַטור, מיט פראָקלאַמאַציעס, וואָס דאַרפען אויפהויבען מיליאָנען פון רוסישען פאָלק געגען דעם מעכטיגען טראָן פון דעם אלהערשענדען אימפּעראַטאָר, און זיי, די דיענער זיינע, האָבען אויף מיר ארויפגעלענט א שטראָף פון 613 רובעל מיט קאָפיקעס פאר אימפּארטירען פון דייטשלאַנד אלטע הויזען.

צו דערזעלביגער צייט האָב איך זיך געפיהלט עפעס ווי בע־ליידיגט: מיך, דעם געניאַלען ענטדעקער פון דעם „ספּאַמב מענדעלעיעווא", דעם גרויסען מחבר פון צעהן טויזענד עקזעמ־פליארען פון א פראָקלאַמאַציע צו אכציג מיליאָן רוסישע פוערים, האלט מען פערשפּארט אין א געמיינער קאָזע ווי אן אונבעדייטענ־דען קעשענע־ננב אדער שיכור'ען גוי. נישט פון אזא ארעסט האָב איך געטרויעט אין מיינע יונגע יאָהרען וועו איך האָב זיך

צו זיבעצען יאָהר אָנגעלייענט מיט די ביאָגראָפיעס פון די גרויסע העלדען פון דער נאַראָדנאיא וואָליא און מיט זייערע פייערדיגע רעדעס פאַר'ן געריכט. דעמאָלט האָב איך זיך געוואָהן אַ נעשמידטען אין קייטען אין אַ קאָזעמאַט פון פעטראָפּאַוולאָווסקער קרעפּאָסט, ארומגערינגעלט פון זשאַנדאַרען מיט בלאַנקע שוואַרדען אין זייערע הענט. מאַנכעמאָל וואָלט איך בין געוואָלן גאָר אָפּטימיסטיש נשטימט, האָב איך זאָגאָר געהאָפּט זוכה צו זיין זיצען צוזאַמען מיט לאָפּאַטינ'ען און וויערא פיגנער אין דעם קרשי קרשים פון אלע געפענגניסען, אין דער מיט לעגענדען ארומגעוואַלטער שליסעלבורגער פעסטונג. אה, איהר זיסע יוגענדחלומות, ווי אָפט וואָרט איהר צושטערט פון דער גראָהער ווירקליכקייט פון אלטגליכען לעבען!

איך האָב אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָב ארויסגעקוקט דורך דאָם אָפענע, מיט אייזערנע גראַטעס בעשלאָגענע פענסטער, אין דער שוואַרצער פינסטערקייט פון דער פריהלינגס־נאַכט. דער טונקעל־בלויער הימעל איז געוואָגן בעשאָטען מיט שטערען. אָבער די דינע שטראהלען פון די שטערען זיינען געוואָגן צו שוואַך דורכצודרינגען די געדיכטע דונקעלהייט פון דער לופט. די גאַס איז געוואָגן אויסגעוויקעלט אין אַ שטילען חושך. וואָן מיינע אויגען זיינען אַ ביסעל צוגעוואוינט געוואָרען צו דער פינסטערקייט, האָב איך דערזעהן אויף דער אַנדער זייט קוים־בעמערקבאַרע סילועטען פון הויכע, ווייט־פערצווייגטע בוימער, וועלכע האָבען אויסגעזעהן אזוי ווי זיי וואָלטען געוואָגן בעשאָטען מיט וויים־גרויליכען אש... א שטיל ווינטעל האָט אויף מיר א בלאָז געטהון און האָט מיר געבראַכט דעם צארטען ריח פון עפּעלבליטהען.

קיין ארעסטאַנטען איז אין קאָזע דעמאָלט אחוץ מיר נישט געוואָגן און איך האָב געהאט דאָס נאַנצע צימער פאַר מיר אליין. איך בין אראָב פון דער נאַרע, געפונען ווי־עס־איז די טהיר, און אָנגעקלאַפּט. דער וועכטער איז אריין מיט א קליין לעמפּעל.

— נו, סוחר, האָט איהר זיך עפּעס גוט אויסגערוהט ביי אונז — האָט דער וועכטער געפרעגט מיט א גוטמוטיגען שמייכעל.

צוליעב מיין אנשטענדיגען אנצוג און דעם האלבען רובעל, וואס איך האב איהם געשענקט, וועלן ער האט מיר געבראכט מיין פריהשטיק, האט ער מיך געאיהרצט און גערופען נישט אנדערש ווי „קופיצע".

איך האב איהם געזאגט, אז איך בין הונגעריג.

— ווארט, אקאדשט, א ווייל; מען וועט אייך באלד ברענגען א פיינע וועטשערע. איך האב שוין געלאזט וויסען ר' אברהם'ען וועגען אייך, — האט דער וועכטער געזאגט, צרייכ־בראקענדיג א פאר וועלטער אין אידיש.

אינגיכען איז צו מיין פענסטער צוגעקומען א שהנער איד מיט א לאנגער גראהער באָרד און א זיידענער יארמעלקע אויפ'ן קאפ, און מיר אבגעגעבען שלום עליכם. באלד נאך איהם איז געקומען זיין פרוי, טראגענדיג א ליימען טעפעלע אינגעוויקעלט אין א וויים טישטוכעל, א טעלער מיט ברויט און גאפעל־מעסער, און מיך געבעטען עסען. עס איז טאקע געווען א פיינע וועטשע־רע. די גאנצע צייט בין איך בין פאַרטיג געוואָרען מיט מיין סעודה, זיינען זיי געשטאנען ביים פענסטער און געשמועסט מיט מיר. איך האב בעמערקט, אז די פרוי האט געקליבען נחת פון מיין עסען, אזוי ווי איך וואלט געווען איהרס א זוהן, וואס איז געקומען אהיים צו גאסט. שפעטער האט זי מיר דערצעהלט, אז זי האט געהאט אינגאנצען איין זוהן, וועלכער איז געשטאָרבען צו אכצעהן יאהר. זי האט מיר פערזיכערט, אז ער האט געהאט גרויס אָנבליק צו מיר. די גאנצע צייט, וואס איך בין געזעסען אין וולאדימלאווא, האט די גוטע פרוי מיר געטראגען עסען און בשום אופן נישט געוואלט נעהמען קיין געצאהלט דערפאר. זי האט אפילו ג'פועל'ט ביים וועכטער, אז פרייטאג־צו־נאכט זאל ער מיך ברענגען אויף וועטשערע צו זיי אין הויז, וואס איז געווען איבער'ן גאס פון ארעסט־שטיבעל.

איך האב געבעטען מיר ברענגען טינט־און־פעדער און האב גליך אָנגעשריבען אין בערן וואס מיט מיר האט פאסירט.

אויף מאָרגען גאנץ פריה האט מיך אויפגעוועקט א שטיל־ער קלאפ אין פענסטער. איך האב געעפענט דאס פענסטער און גליך דערקענט מיין כוואטסקען לאטיש, וואס האט מיך געפיהרט

איבער'ן גרענעץ. ער האָט מיר שטילערהייד געזאָגט, אז אויב איך ווילֿ מאכען פּליטה קען ער דאָס פּאר מיר אראנזשירען פּאר בלויז צוהן רובלֿ. איך האָב זיך דערמאָנט דעם אנעקראָט וועגען דעם אידען, וואָס איז אמאָלֿ אנטלאָפען פון אן אָבלאווע אין מאסקווע און, בעגעגענענדיג נאָך א אידען, וועמען עס האָט זיך אויך איינגעגעבען צו מאכען א ויברח, געזאָגט צו איהם: „אוי, איז דאָס געווען א חכם דער ערשטער, וואָס האָט אויסגעטראכט אנטלויפען!" אָבער אונטער די אומשטענדען איז מיר די חכמה נישט געפּאלֿען. איך האָב געהאט א האָפּנונג, אז דער אורטייֿ פון טאמאָשענני אָקרוג וועט זיין א גינסטיגער און אז איך וועלֿ בעקומען צוריק מיינע זאכען. אויב איך וועלֿ אָבער אנטלויפען און איבערלאָזען אלעס אין טאמאָשנניע, וועלען מיינע טשעמאָדאנעס פערקויפט ווערען אויף ליציטאציע, גאָט ווייסט צו וועמען, און די פּראָקלאמאציעס און בראָשורען וועלען נעבעך יאָהרענלאנג ארומוואנדלען בעהאלטענערהייד איבער רוסלאנד, ביז די טשעמאָדאנעס וועלען זיך צורייסען. און וען זיי וועלען ארויס אויף דער ליכטיגער וועלט, וועט שוין רוסלאנד אפשר זיין א פּרייע רעפובליק, און דער אומשולדיגער אייגענטימער פון די טשעמאָדאנעס וועט פּליייכט ארעסטירט ווערען פּאר פערשפּרייטען רָאָלֿיסטישע פלוג־בלעטער, וואָס פּאדערען, אז דאָס לאנד זאָלֿ רעגיערט ווערען פון דעם צאר מיט דער הילף פון א זעמסקי סאָבאָר. די פּערספּעקטיווע צו קומען צוריק אין בערן מיט לוידיגע העגט, האָבענדיג גאָרנישט אויפגעטהון, האָט מיר זעהר נישט געשמעקט. איך האָב דעם פּאָרשלאָג צו אנטלויפען נישט אָנגענומען.

עס זיינען אוועק אכט טעג. דאָס לעבען אונטער ארעסט איז א דאנק ר' אברהם'ען און זיין פרוי, וועלכע האָבען מיר פערזאָרגט נישט בלויז מיט עסען נאָר אויך מיט ספּרים, געווען נאָר נישט שלעכט. דאָך האָב איך מיט אונגעדולד געווארט אויף א גינסטיגען ענטפער פון טאמאָשענני אָקרוג. אום אווענטואלע נעהמען יערען פערדאכט, אז איך האָב עפּעס צו טהון מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, האָב איך זיך אויפגעפיהרט מעשה פּרומער איד: געלייגט תפילין, געוואשען זיך צום עסען און געדאווענט דריי מאָל א טאָג.

פאר א רובעל האָט דער וועכטער איינגעוויליגט צוצוגעהן מיט מיר צום אָפיצער פון דער גרענעץ־וואך. איך האָב זיך איהם בעקלאגט וואָס מען האלט מיך אומזיסט אונטער ארעסט. ער האָט אויסגעדריקט זיין בעדויערען און האָט מיר צוגעזאגט אוועקצישיקען וועגען מיר א בעזונדערען רעפאָרט אין קאָוונע. פון זיינע רייד האָב איך פערשטאנען, אז ער איז געווען צוקריינט מיט די טשינאָווניקעס פון טאמאָזשניע. ער האָט מיר געראטען, אז איך זאל אליין אויך אָנשרייבען א זשאלאָבע און איך האָב דאָס דעמזעלבען טאָג געטהון.

אויף מאָרגען איז צו מיר געקומען צו פאָהרען עטינגער איינער פון אונזערע פרייַנד, וועלכער האָט פריהער שטודירט מיט מיר צוזאמען אין בערן און איז דערנאָך אריבער אין בערלינער אוניווערזיטעט. ער האָט מיר איבערגעגעבען א טעלעגראמע פון פאני ראפאפאָרט, אז איך זאל גלייך איינצאהלען די 613 רובעל שטראָף און קומען צוריק אין בערן. דאָס געלד, וואָס עטינגער האָט טעלעגראפיש געקראָגען צוגעשיקט פון בערן, האָט ער געבראכט מיט זיך. איך האָב אבער נישט געוואָלט פאָלגען די עצה פון מיינע חברים און האָב בעשלאָסען צו וואַרטען אויף דעם אורטייל פון טאמאָזשענני אקרוג. דאָס געלד האָט עטינגער גענומען מיט זיך צוריק אין בערלין או מיר האָבען אבגערעדט, אז אויב דער אורטייל וועט זיין נישט קיין גינסטיגער, וועל איך איהם טעלעגראפירען און ער וועט מיר צושיקען דאָס געלד אויף אייַנצאהלען די שטראָף. איך האָב בעשלאָסען, אז אין דעם פאל וועל איך בעטען ר' אברהם'ען, אז ער זאל אבקויפען פאר מיר מיינע זאכען אויף דער ליציטאציע.

עס זיינען אוועק נאָך עטליכע טעג. אין א שעהנעם פריה־מאָרגען איז דער וועכטער מיט זיין פרוי אריין אין קאמער און זיך גענומען אלעם רייניגען און שייערען, אזוי ווי זיי וואל־טען ערוואַרט עפעס א גרויסען נאסט. דער וועכטער האָט מיר דערצעהלט אז דער פראָקוראָר דארף דאָ דורכפאהרען און אז ער וועט מסתמא אונז אבשטאטען א וויזיט. דער פראָקוראָר איז ווירקליך באלד געקומען און האָט מיך געפונען ביים דאוונען. וועו ער האָט געענדיגט רעדען מיט די דריי אנדערע ארעסטאנ־

טען, וואס זיינען דעמאלט געוועסען מיט מיר אין קאזע, האט ער געפרעגט דעם וועכטער ווער איך בין.

— דאס איז דער טערקישער אונטערטאן, וואשע פרעווא־סכאריטעלסטווא, — האט געענטפערט דער וועכטער.

דער פראקוראר איז צוגענאנגען צו מיר. איך האב איהם רעצעהלט, אז מען האט מיך ארעסטירט אהן א שום אורזאך פיער ווי׳ארסט פון גרענץ און זיך בעקלאגט וואס מען האלט מיך אזוי לאנג אומזיסט. ער האט געמאכט א נאטיץ אין זיין טאשענביכעל און מיר צוגעזאגט צו אונטערזוכען די אנגעלעגענ־היים.

אין א וואך ארום איז דער וועכטער אריין צו מיר און אנ־געזאגט, אז מען רופט מיך אין טאמאזשניע. „אלעס איז גוט", האט דער וועכטער א וואונק געטהון צו מיר מיט אן אויג.

מיט א פרעהליך־קלאפענדיג הארץ בין איך אוועק מיט׳ן וועכטער אין טאמאזשניע. דארט האט מען מיר געוויזען א פאפיער פון קאוונע, אין וועלכען עס איז ערקלעהרט געווארען, אז, היות ווי מען האט מיך פערהאלטען ווייט פון גרענץ, און עס איז ניט בעוויזען געווארען, אז איך בין אריבער בגנבה, ווערט די שטראף פון מיר אראבגענומען און מען דארף מיר דאריבער אבגעבען צוריק מיינע זאכען. מען האט ארויפגעבראכט פון קעלער מיינע פיער טשעמאדאנעס און מיר געהייסען אונטער־שרייבען, אז איך האב זיי צוריקגעקראגען. דער טשינאווניק האט מיך געפרעגט, צי איך ווייל דורכקוקען די זאכען און זעהן אויב אלעס איז גאנץ. איך האב זיך וועניג געקימערט צי איך האב מיט א פאר הויזען מעהר אדער וועניגער און האב זיך אונטערגעשריבען, נישט עפענענדיג מיינע טשעמאדאנעס. די צוויי קלענערע האב איך גענומען, די צוויי גרעסערע האט גענומען דער וועכטער, און מיט טריאומף האבען מיר זיי אוועק־געטראגען דורך די גאסען פון וולאדיסלאוואו צו ר׳ אברהם׳ען.

איך האב אבער געדארפט געהן צוריק אין קאזע, ביז מען וועט מיר אבגעבען פון דער פאליציי מיין טערקישען פאספארט.

פינפטער קאפיטעל

מיין טערקישער פּאס נאָך אין דער פּאָליציי. — מען מוז „שמירען". — קריג מיין פּאס. — פּאָהר אין ווילנא.

מיט א פּרעהליכען האַרצען בין איך אַריין אין ארעסט־שטיבעל. די נאַרע און דער שטרויזאק און די אייזערנע גראטעס, מיט וועלכע איך האָב זיך געדאַרפט באַלד זענענען, זיינען מיר עפּעס געוואָרען ליעב און טייער. דער נאטשאַלניק פון טאַמאָזשניע האָט מיר געזאָגט, אז ער וועט גלייך לאָזען וויסען אין פּאָליציי, אז ער האָט צו מיר קיין טענות נישט און אז מען מעג מיר צוריקגעבען מיין פּאס. איך בין געווען זיכער, אז אויף מאָרגען וועל איך קריגען מיין פּאס און וועל קענען פריי אָפּ־פּאָהרען אין ווילנא און פון דאָרט — אין דרום־רוסלאַנד, וואוהין איך האָב געדארפט ברענגען די ליטעראטור. אין טאמאָזשניע האָב איך זיך בעקלאָגט, אז צולויעב דעם, וואָס זיי האָבען מיך כמעט דריי וואָכען געהאלטען אומזיסט און אומנישט אונטער ארעסט, איז שוין געווארען צו־שפּעט פּאר מיין געשעפּט, וועגען וועלכען איך האָב געדארפט פּאָהרען אין קעניגסבערג, און אז איך וועל דאריבער דאַרפען פּאָהרען צוריק אהיים, אין קאָוונע.

דער וועכטער איז געוואָרען צו מיר נאָך העפּליכער ווי פריהער און מיך שוין געראָפען נישט פּראָסט „קופּיער", נאר „גאָספּאַדין קופּיער". ער האָט מיר אפילו ערלויבט צו גיין אָהן א שומר צו ר' אברהם'ען אויף וועטשערע. ר' אברהם און זיין פּרוי האָבען זיך זעהר געפּרעהט, וואָס איך האָב געראטעוועט די 613 רובעל און מיר האָבען אנגענעהם פערבראכט א פּאָאר שטונדען. דאָס גאסט־פריינדליך פּאָר־פּאָלק האָבען מיך אפילו נישט פּאנאנדערגעפּרענגט וועגען מיינע אנגע־לעגענהייטען, נאָך איך האָב געזעהן, אז זיי פערשטעהען, אז איך

בין געפאהרען נישט פון קאוונע נאר פון אויסלאנד און בין טאקע יא אריבער דעם גרענעץ.

דער וועכטער איז געקומען און מיך געבעטען איך זאל געהן צוריק אין קאזע. ער האט זיך ענטשולדיגט, וואס ער קען מיך נישט לאזען אויסרעכטיגען ביי ר' אברהם'ען.

„וואס קען איך טהאן?" האט ער געזאגט. „כלי־זמן איך האב נישט קיין פאפיער פון פאליציי, מוז איך אייך האלטען אונטער ארעסט. שוין אזא פערפלוכטע סלוזשבע"...

איך בין געקומען אין קאזע שפעטליך. די אנדערע ארעס־טאנטען זיינען שוין אוועק און איך בין וויעדער געווען אליין. שלאפען האט זיך נישט געוואלט. צי די אורזאך איז געווען דאס ווישניאק, וואס איך האב געטרונקען „לחיים" צו ר' אברהם'ען, צי די ערוואַרטונג פון פרייהייט, אבער די שטימונג איז געווען א געהויבענע. איך האב ביז שפעט אין דער נאכט אריין געשפרייזט איבער דער קאמער און געטרוימט וועגען א גרויסער בעפריאונגס־בעוועגונג אין רוסלאנד. אונזערע פראקלאמאציעס וועלען זיך פערשפרייטען אין טויזענדע עקזעמפליארען; אלע שיכטען פון פאלק וועלען אנהויבען צו פאדערען די צוזאמענרופונג פון א ז ע מ ס ק י ס א ב א ר; ניקאלאי וועט מוזען נאכגעבען, און רוסלאנד וועט נעהמען שפרייזען מיט גיגאנטישע טריט אויפ'ן וועג צו דעמאקראטיע און סאציאליזם.

עס האט שוין גענומען טאגען, וועו איך בין ענדליך אנשלאפען. איך האב זיך אויפגעכאפט שפעט און די ערשטע זאך געפרעגט דעם וועכטער, צי מיין פאספארט איז שוין דא.

„ניין, הערר סוחר", האט ער געענטפערט, „ איהר וועט מוזען א ביסעל אונטערשמירען. אהן דעם געהט עס נישט ביי אונז אין דער פאליציי. אויב איהר ווילט פאלגען מיין עצה, גיט עפעס ממתקים — לאמיר זאגען א פופצעהן רובעל — וועל איך אריבערגעהן אין פאליציי און אייך ברייננען דעם פאספארט".

איך האב נישט איינגעזעהן וואַרום איך זאל נאכאמאל צאה־לען דער רוסישער פאליציי פאר א פאס, פאר וועלכען מיין טאטע האט שוין בעצאהלט מזומנים דער טערקישער פאליציי. איך בין אווק אין קאנצעלאריע, געווהנליך אונטער דעם וועכטער'ס

בעגלייטונג, און געבעטען מיין פאספאָרט. דער סעקרעטער האָט מיך גוט בעטראכט, אזוי ווי ער וואָלט געשאצט וויפיעל מען קען אויסקוועטשען פון דעם העכט, און מיר ערקלערט, אז ער האָט נאָך וועגען מיר נישט בעקומען קיין פאפיער פון טא־מאָזשניע. איך בין אווען צוריק אין טאמאָזשניע און געפרעגט, פאר וואָס האָבען זיי נישט געלאָזט וויסען אין פאָליציי אז די שטראָף איז פון מיר אראָבגענומען און אז מען קען מיך בעפרייען.

„מיר האָבען נאָך נעכטען אָבגעשיקט דעם פאפיער וועגען אייך", האָט מען מיר געענטפערט, און מיר האָבען שוין אפילו אן ענטפער, „אז זיי האָבען איהם ערהאלטען."

איך האָב בעשלאָסען צו פאָלגען די עצה פון מיין וועכטער און צו בענוצען זיך מיט דעם אייניציגען בירגער־רעכט וואָס דער רוסישער אונטערטאן האָט דעמאָלט געהאט — דאָס רעכט צו געבען כאבאר. איך האָב אריינגעלייגט אין וועסט־קעשענע א פינפערל, בין אווק צום סעקרעטער פון פאָליציי און האָב איהם דערצעהלט וואָס מען האָט מיר געזאָגט אין טאמאָזשניע.

„יאָ,", האָט ער געענטפערט, „מיר האָבען דערהאלטען דעם פאפיער פון טאמאָזשניע; דאָס איז אָבער נישט דער ריכטיגער פאפיער. דער ריכטיגער פאפיער איז נאָך ביי אונז נישטאָ". דערביי האָט ער געריבען דעם גראָבען פינ־גער אויפ'ן צייג־פינגער, ווי א קאסיער וואָס צעהלט געלד . . .

איך האָב געזעהן, אז ער איז א געניטער נ ע ה מ ע ר , איך בין אָבער געווען זעהר נישט קיין ערפאהרענער ג ע ב ע ר . פיהלענדיג אז איך וועט רויט איבער די אויערען, האָב איך ארויס־גענומען דאָס פינפערל פון דער וועסט־קעשענע. דער סעקרעטער האָט א קוק געטהון פון א זייט אויפ'ן בלויען פאפיערל, געמאכט א פארעכטליכע מינע, וואָס האָט געמיינט, אז ער שטעהט העכער אייזער אזעלכע קלייניע פאפיערלעך, און געזאָגט צו מיר אין א טאָן פון בעליידיגטער אונשולד.

„וואָס בעאונרוהיגט איהר מיך אומזיסט," איך זאָג דאָך אייך, אז דער ר י כ ט י ג ע ר פ א פ י ע ר איז נאָך נישטאָ.

קומט מארגען און זעהט אז מיר זאלען בעקומען דעם ר י כ ־ ט י ג ע ן פאפיער".

וועז איך האב, אויפ'ן וועג צוריק אין קאזע, איבערגעגעבען דעם וועכטער וואס צוויישען מיר און דעם סעקרעטער איז פאר־ געקומען, האט ער אויסגערופען:

„אך, הערר סוחר, ווי האט איהר זיך עס גאר דערוועגט אנצובאטען דעם סעקרעטער פון פאליציי א פינפערל! דאס וואלט דאך געווען א בעליידיגונג אפילו פאר אן א ק א ל א ־ ד א ט ש נ ע ם. מיר איז א וואונדער, וואס ער האט אייך נישט ארויסגעטריבען. ווייניגער ווי א „רויטינקע" האט נאך דער סעקרעטאר קיינמאל אין זיין לעבען נישט געזומען. פאלגט מיך, גיט מיר א צעהנערל און איך וועל זיך מארגען אליין זעהן מיט'ן סעקרעטאר. מיר זיינען מיט איהם שוין אלטע בעקאנטע; איהר קענט זיין זיכער, אז איך וועל שוין ביי איהם קרינגען אייער פאספארט".

איך האב געטהאן ווי דער וועכטער האט מיר געראטען. ער איז אויף מארגען צוועק אין פאליציי מיט דער „רויטינקער" און געקומען צוריק מיט מיין וווייסען טערקישען פאספארט. איך בין געווען פריי.

איך האב זיך פריינדליך צוזעגענט מיט מיין וועכטער, געגעבען איהם א רובל אן „אטיעזדנע", פאר וועלכען ער האט מיך געבענשט, אז גאט זאל מיר מצליח זיין אין אלע מיינע געשעפטען, און איך בין צווישען צו ר' אברהם'ען.

עס איז געווען פרייטאג פארנאכט און ר' אברהם האט מיך געבעטען, איך זאל בלייבען ביי זיי אויף שבת. איך האב אנגע־ נומען די אינלאדונג. שבת בייטאג האב איך זיך פריי ארומ־ שפאצירט איבער'ן שטעדטל און האב, אלס פרייער בירגער פון דער אטאמאנישער אימפעריע, געמאכט א וויזיט צו דער וולאדיסלאווא טאמאזשניע. די טשינאווניקעס האבען מיך פריינדליך אויפגענומען און אויסגעדריקט זייער בעדויערן, וואס צוליעב א מ י ס פ ע ר ש ט ע נ ד נ י ס האט מען מיך אבגעהאלטען דריי וואכען אונטער ארעסט און וואס איך האב פערשפעטיגט צוליעב דעם מיין געשעפט אין קעניגסבערג. זיי־

האבען אבער אראבגעוואָרפען די שולד פון זיך אויף דער גרענעץ־וואך, וועלכע האט קיין רעכט נישט געהאט מיך צו פערהאלטען.

איך בין אוועק אביסעל שפּאצירען הינטער'ן שטעדטעל. ארומצושפּאצירען נישט וויט פון גרענעץ, פאר איינעם וואָס איז דאָרטען נישט קיין תושב, איז א פּריווילעגיע, וואָס עס קען זיך פּאַרגינגען נאָר דער, וואָס האָט א כשר'ען אויסלענדישען פּאַס־פּאָרט, אָדער דער וואָס האָט שוין געהאט די עהרע ארעסטירט צו ווערען און זיך אויסצוקויפען ביי די שטרענגע היטער פון גענעץ. איך האָב זיך געוואָלט בענוצען מיט דער גלעגענהייט, כדי אביסעל בעסער בעקאַנט צו ווערען מיט די גרענעץ־סאָלדא־טען. זיי האבען זיך אלע בעקלאָגט אויף זייער שווערער סלוזשבע, וואָס צווינגט זיי אָבצושטעהן גאנצע נעכט אויפ'ן גרענעץ, אין קעלטען און אין רעגענס.

„באלד וועט זיין די קאָראַנאציע", האָב איך געזאָגט צו איינעם פון זיי. „פילייכט וועט ארויס א מאניפעסט און מען וועט פערגרינגערען אייער סלוזשבע".

„פאר אונז, מוזשיקעס, וועט גאָר נישט זיין", האָט א סאָל־דאט פעמימיסטיש נעענטפערט, „גאָט איז הויך און דער צאר איז וויט. די גענעראלען און אָפיצערען וועלען אפשר קריגען נאגראדעס. אונז אָבער וועט מען געבען צו גלעזלעך בראנפען און דאָס וועט זיין דער גאנצער מאניפעסט. עך, פּריץ, שווער זעהר שוואר, לעבט זיך ביי אונז דעם פויער". און ער האָט מיר נענומען שילדערען די אָרימקייט, וואָס הערשט ביי זיי אין דאָרף אין קורסקער גובערניע און זיך בעקלאָגען אויף דעם מאנ־געל אין ערד און אויף די גרויסע פּאָדאטקעס, אזוי ווי ער וואָלט נאָר־וואָס דורכגעלייענט מיין פּראָקלאָמאציע. איך האָב איהם דערצעהלט, אז איך האָב אמאל געוואוינט אין דער שווייץ און איהם בעשריבען די דאָרטיגע פּאָריאדקעס.

ער האָט זיך צוגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט און א זאָג געטהאָן:

„יא, עס זיינען ביי אונז אויך דא אזעלכע, וואָס ווילען איינפיהרען די זעלבע פּאָריאדקעס, אָבער זיי וועלען נאָרנישט אויספיהרען. איך וועל ענדיגען די סלוזשבע, וועל איך אווועק־

פאהרען אין אמעריקא. ווי מען האט מיר דערצעהלט, איז אין אמעריקא אויך אזא אַרדנונג ווי אין דער שווייץ. דאַרטען וועל איך זיין א מענש מיט מענשען גלייך...

וועז איך בין אבגענאנגען א פאר וויאַרסט, האב איך בעגענט מיין בעקאנטען אפיציער פון דער גרענעץ־וואך. ער האט מיך אבגעשטעלט אוז גראטולירט מיט מיין בעפרייאונג.

„וועז איך בין אויף אייער ארט", האט ער מיר געזאגט, ארומקוקענדיג זיך צי קיינער הערט נישט, „וואלט איך פערקלאגט די טאמאזשניע פאר האלטען מיך אונגעזעצליך אונטער ארעסט אוז וואלט אויפגעמאהנט ביי זיי אלע היזקות".

איך האב אבער נערעכענט אז צו פערפיהרען א פראצעס מיט דער טאמאזשניע איז פאר מיר קיין פלאז נישט; זאל בעסער מיינם איבערגעהן.

זונטאג פריה האב איך זיך וואַרים צוזעגענט מיט ר' אברהם'ען אוז זיין פרוי, האב קוים גע'פועל'ט ביי איהר זי זאל ביי מיר וווינגסטענס נעהמען א פאר רובעל אויף צדקה פאר אַרימעלייט פון שטעדטעל, וועלכע זי האט אימער אויסגעהאלפען, אוז בין אבגעפאהרען אין קאוונע. פון קאוונע בין איך גלייך אוועק אין מיין גייסטיגע געבורט־שטאדט, ווילנע, וואו איך האב אמאל דורכגעלעבט מיינע ערשטע יוגענד־יאהרען פון ענטוזיאסטישען אידעאליזם.

זעקסטער קאפיטעל

עראינערונגען פון מיינע ערשטע יאהרען אין ווילנא. — די פראפאנאנדע צווישען די אידישע ארבייטער. — די פארלויפער פון „בונד".

וואם נעהנטער איך בין נעקומען צו ווילנא, אלץ שטארקער האט נעקלאפט מיין הארץ. אין נאנצען צוויי יאהר זיינען אוועק זינט איך האב פערלאזען ווילנא און בין אבגעפאהרען אין אויסלאנד. אבער מיר האט זיך נעדאכט, אז דאס איז נעווען לאנג, לאנג צוריק. די צוויי יאהר, וואס איך האב פערבראכט אין ציוריך, אמסטערדאם, בערלין און בערן, האבען זיך אויסגעצויגען אין א לאנגען שטח פון א נאנצען וואנדער־לעבען, און אבגעשטופט די פריהערדיגע יאהרען וויט צוריק אין עבר. וועז דער צוג איז אבער ארויס פון ל א נ ג ד ו א ר א ו ע און איך האב דערזעהן דעם גוט־בעקאנטען וועג, וואו איך פלעג אפט ארומשפאצירען מיט מיינע חברים אין די שטילע זומער־אוועגדען, האבען זיך די זכרונות פון מיין לעבען אין ווילנא געזומען צורוקען אלץ נעהנטער און נעהנטער. די צייט, וואס האט מיך אבגעטיילט פון זיי, איז געוואקסען קלאר און דורכזיכטיג, ווי די אלפען־לופט נאך א רעגען, און די עראינערונגען — בולט און נאהענט, ווי וויטע שנעע־בערג אין א קלארען הערבסט־פריה־מארגען.

אט זעה איך זיך, א נאאיוו, פערצעהניעהריג אינגעל, וואס איז אקאראט, אומגעפעהר אין 1884, געקומען פון פלעשטשעניץ אין גרויסען כרך ווילנא צו זוכען השכלה. צוזאמען מיט חאציע חנה חאשקע'ס דעם דאלהינעווער, מיט וועמען איך האב פריהער געלערנט ביי אונזער רב משכיל־לאיתן און בשתיקה געליינט אין בית המדרש ביז שפעט אין דער נאכט מפו'ס ראמאנען, זיץ איך אין א קליין צימערעל איבער א רוסישער גראמאטיקע אדער געאנרפיע און שטודיר בהתמדה פון פינף א זייגער אין דער פריה

ביז צוועלף ביינאכט. אין מאגען איז פוסטלעך, ווייל אין דער היים האט מען זיך דערוואוסט, אז אנשטאט ש"ס און פוסקים לערנען מיר נאר טריף־פסל'ען און מען האט אונז אויפגעהערט צו שיקען געלד. מיר קארגען די עטליכע רובל וואס זיינען נאך ביי אונז געבליבען און דערהאלטען די נשמה מיט שווארצען סאל־דאטסקען ברויט און סהיי. אבער פאר אונזערע אויגען שוועבט דער אידעאל, וועלכער ניט אונז קרעפטען און מוט — דער אי־דעאל צו דערגרייכען די העכסטע שטופע פון בילדונג: צו ווערען א ראקטאר.

באלד אבער ווערט ביי אונז אין קאסע נאר ליידיג און מיר דארפען זיך אפזאגען פון דעם לעהרער ווען מיר האבען גע־צאהלט פיער רובל א חודש. איך בעשלים אריבערצוגעהן צו קלמן שולמאנ'ען און פרענען ביי איהם אן עצה וואס מיר זאלען טהאן, איך שטעל זיך פאר, אז אזא גרויסער שרייבער מוז וואוינען ער־געץ אין א פרעכטיגען פאלאץ, און האב מורא, אז זיינע לאקייען וועלען מיך צו איהם נישט צולאזען. ווי פערוואונדערט ווער איך וען מען ווייזט מיר אן זיין וואוינונג, פערוקט אין א הויף אויפ'ן דריטען שטאק און אנשטאט לאקייען, בעגעגענט מיך אן אלטער איד אין א וואטאווען קאפטען מיט גרויע אונטערגעגרייזעלטע פיאות און זאגט מיר, אז דאס איז ער טאקי, קלמן שולמאן אליין. נאך מעהר פערוואונדערט ווער איך, ווען, אויסהערענדיג דעם ציעל פון מיין בעזוך, ראט ער מיר צו פאהרן צוריק אהיים און צו נעמען זיך וויעדער צו דער גמרא און פוסקים און ווערען א רב, אזוי ווי דער טאטע מיינער ווייל.

איך גיב זיך אבער נישט אונטער. איך געפין א פאאר או־ראקען, פאר וועלכע איך קריג דריי דובל א חודש, און געה וויטער אן מיט מיינע לימודים.

אט זיינען שוין א פיער יאהר אוועק געלאפען און איך בע־נעגען זיך מיט חנן ראפאפארט'ען און בים'לעכווייז עפענט זיך פאר מיר א נייע וועלט. מיינע האריזאנטען ווערען ברייטער, עם וואקסט אוים פאר מיר א נייער, א העכערער אידעאל — דער אי־דעאל פון „ארויינטראגען אמת און גערעכטיגקייט אין די געזעל־שאפטליכע פארמען". איך הויב אן אנטייל צו נעהמען אין דער

פּראָפּאַגאַנדע צווישען די שילער פון די ווילנער גימנאַזיעס, פון רעאַל־שולע און פון אידישען לעהרער־אינסטיטוט. צו דער זעל־ביגער צייט זוכען מיר אויס די פעהיגסטע פון די קלויזניקעס און העלפען זיי צו שטיגען זייער דורשט נאָך בילדונג*.

אָט זיץ איך ארומגערינגעלט פון פינף־זעקס אידישע ארבייטער אין א „קאָנספיראַטוער קוואַרטיר" און לייען פאר זיי... ז א ב א ו ס „שמועסען וועגען דער נאַטור", און ערקלער זיי, ווי אזוי די ערד דרעהט זיך ארום דער זון און די לבנה — ארום דער ערד. מיינע תלמידים זיינען מיעד און שלעפעריג נאָך זייער שווערען טאָג ארבייט, דאָך הערען זיי זיך צו צו יעדען וואָרט אזוי ווי איך וואָלט דאָ פאר זיי ענטפּלעקט א נייע וועלט...

אויף דער דאָזיגער ערשטער פּעריאָדע פון סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדע צווישען אידישע ארבייטער אין ווילנא, ווייל איך זיך דאָ אבשטעלען אביסעל מעהר באריכות. דאָס זיינען געווען די ערשטע טריט צו דער גרויסער סאָציאַליסטישער ארבייטער־בע־ווענונג צווישען די אידען אין רוסלאַנד. פון אָט־אָ־די קלייַנע גרו־פּעס האָט זיך שפּעטער ענטוויקעלט דער „בונד".

מיר זיינען אימער געוואוינט צו אונטערשעצען די וויכטיג־קייט פון די ערשטע טריט פון א געזעלשאפטליכער בעווע־גונג. פיעלע פון די טוערס פון „בונד" קוקען אויף דער פּראָ־פּאַגאַנדע, וואָס איז אָנגענאַנגען צווישען די ווילנער ארבייטער אין סוף פון די אכציגער און אין אָנהויב פון די נייַנציגער יאָהרען, ווי אויף א קינדער־שפּיעל, פערגעסענדיג, אז אָהן דער דאָזיגער קלייַנער ארבייט וואָלט די בריייטע בעווענונג נעווען אונמעגליך,

---

* צווישען די דאָזיגע תלמידים זיינען נעווען: דער איצטיגער דר. איסר גינזבורג און א. וואָלט (ליעסין), וועלכע האָבען ארויסגעוויזען זעלטענע פעהיגקייטען. דער לעצטער האָט שוין דעמאָלט ארויסגעוויזען די ערשטע פונקען פון זיין פּאָעטישען טאַלאַנט. איינער פון זיינע ערשטע שירים, וואָס ער האָט נעשריבען אין ווילנא, איז נעווען: „קאַרל מאַרקס און א פּאָק שוועבעלאַך", א סאַטירע אויף א ווילנער ראַדיקאַלקע, וועלכע זידעלט פּאָ אז אַלטען אידען, א טרענער, וואָס האָט נעבראַכט צו איהר אין קראָם א נרויסען פּאָק מיט שוועבעלאַך.

אז די ערשטע טריט, וואָס א קינד שטעלט, אָנהאלטענדיג זיך אָן געה־וועגלע שטעלען פאָר א זעהר וויכטיגען מאָמענט אין דער ענטוויקלונג פון דעם מענשען.

וועז חנן ראפאפּארט, דעמבּא, און יאקאוו יודעליעווסקי האָבען פערלאָזען ווילנא, איז שוין דאָרט, ווי ווייט איך ווייס, קיינער נישט געבליבען פון די אָנהענגערס פון דער נ א ר א ד ־ נ א י א ו ו א ל י א , א חוץ מיר און איסאי אייזענשטאט, וועלכע האָבען פריער געמומען א קליינעם אנטייל אין די נ א ־ ר א ד א ו א ל ט ש ע ס ק ע גרופּעס. קיין האָפענונג אויף דער ווידערלעבונג פון דער טערארסטישער ארבייט אין דער נאָהענטער צוקונפט איז נישט געווען. די ראדיקאלע יוגענד האָט נאָך געלעבט מיט די טראדיציעס פון דער פּארטיי וואָס האָט געשפּיעלט אזא וויכטיגע ראָלע אין די זיעבעציגער און אין אָנהויב אכצינער יאָהרען: זשעליאבאָוו און סאָפּיא פּעראָווסקאיא זיינען נאָך געב־ליבען אונזערע העלדען, און דעם ערשטען מערץ האָבען מיר דע־ מאָלט נאָך געפייערט דעם יאָהרציים פון אלעקסאנדער דעם צווויי־ טענ׳ס טויט.

נאָר א נייער ווינט האָט שוין געמומען בלאָזען. אין די זעלבסטענטוויקלונגס פעראיינען האָט מען נאָך געלייענט „די היסטאָרישע בריעף" פון מירטאָוו׳ן און דעם „וויעסטניק" און „קא־ לענדאר" פון דער נ א ר א ד נ א י א ו א ל י א , אבער מען האָט שוין אויך אָנגעהויבען צו לייענען און היים דיסקוטירען פּליע־ כאנאָוו׳ס „אונזערע מיינונגס־פערשיעדענהייטען" („נאשי ראזנא־ לאסיא"), מאַרקס „קאפּיטאל" און קאוצקי׳ס פאָפולאריזאציע פון מארקס עקאָנאָמישע און געשיכטס־פילאָזאָפישע אנשויאונגען. פיעלע פון דעם איינערען דור האָבען שוין געמומען בעטראכטען אלס אוטאָפּיסטען די אָנהענגערס פון עטישען סאָציאליזם און זידלען מיט׳ן נאָמען „ליבעראל" יעדען איינעם וואָס האָט לויט זייער מיינונג, גלייגט צופיעל געוויכט אויף דער נויטוועגדיג־ קייט פון קאמף פאר די ערבערונג פון פּאָליטישער פרייהייט. זיי האָבען שוין אָנגעהויבען צו בעטראכטען די אינטעליגענציא אלס אן אונבעדייטענדען פאקטאָר, בעהויפּטענדיג, או די אינטע־ לעקטועלע עלעמענטען שטעהען צו צום סאָציאליזם נאָר צופעליג

און אז דעריבער קאָן מען זיך אויף זיי ניט פערלאָזן. עס האָט זיך געוויזן פאַרבריטען דער געדאַנק, אז נאָר דער פּראָלעטאַריאַט איז דער אמת'ער טרעגער פון סאָציאַליזם, ווייל זיין עקאָנאָמישע לאָגע צווינגט איהם צו קעמפען פאַר דער אָבשאַפונג פון פּריוואַט אייגענטום. דעריבער, האָבען זיי געזאָגט, מוז מען אָנוועַנדען די קרעפטען הויפּטזעכליך אויף דער פּראָפּאַגאַנדע צווישען די אַרבייטער. אויף דער אַרבייט צווישען דער שטודירענדער יוגענד האָט מען געזומען קוקען נאָר ווי אויף א מיטל צום שאפען „לעהרער" פאַר די אַרבייטער, ביז וואַנען עס וועלען אויסוואַקסען „אייגענע" פּראָפּאַגאַנדיסטען און אַגיטאַטאָרען פון פּראָלעטאַריאַט גופא.

הגם איך בין נעבליבען ביי מיינע פּריהערדיגע איבערצייגונגען, האָב איך דאָך אייניגעזעהן די וויכטיגקייט פון א סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדע צווישען די אַרבייטער און בין צוגעשטאַנען צו רער נרופּע, וואָס האָט זיך געגרינדעט פאַר דעם צוועק.

איסאי אייזענשטאַט, וועלכער איז דעמאָלט נעווען אין לעצטען קלאַס גימנאַזיע, האָט צוערשט זיך אָפּגעזאָגט צוצושטעהען צו אונז, וויל ער האָט געהאַלטען, אז אידער מען הויבט אָן צו פערשפּרייטען דעם סאָציאַליזם צווישען די מאַסען מוז מען צוערשט, מיט די מיטלען פון דער נ א ר א ד נ א י א ו ו א ל י א , ערציִען פּאָליטישע פרייהייט. נאָר אזוי ווי פאַר אן אקטיוון קאמף נעגען דעם אבסאָליוטיזם זיינען שוין קיין קרעפטען נישט געווען און צו בליבען שטעהן פון ווייטען און וואַרטען האָט זיין טהעטיגע נאטור נישט דערלאָזן, האָבען זיך זיינע אנזיכטען ביסלעכווייז נענומען בייטען און ער איז ענדליך געוואָרען איינער פון די שטאַרקסטע אָנהענגערם פון מארקסיזם און איז צוגעשטאַנען צו דער פּראָפּאַגאַנדע צווישען די אַרבייטער מיט לייב און לעבען. כידוע, איז ער שפעטער געוואָרען איינער פון די טיכטיגסטע טוערס און טעאָרעטיקערס פן „בונד".

קיין סאָציאַליסטישע ליטעראַטור אין אידיש איז נאָך דאָמאָלט אויף א רפואה נישט געווען. די רוסישע שפּראַך איז דעם ווילנער אידישען אַרבייטער געווען אינגאַנצען פרעמד. די אידעע צו שאפען אזא ליטעראַטור אין אידיש, איז נאָך קיינעם נישט ג-

וועז אייננעפאלען.*) עס איז נאך קיינעם נישט ארויף אויפ'ן זינען, אז עס איז גרינגער ארבעטאווארפען צו די פערד דאס היי פון בוידעם איידער צו שלעפען די פערד ארויף צו די היי. אונזער „אונלעגאלע" ארבייט איז דעריבער אין אנפאנג בעשטאנען אין אויסקלייבען עטליכע סימפאטישע ארבייטער און אגיטירען צווישען זיי... דעם רוסישען אלף־בית. אונטער דעם אלטען רעזשים אין רוסלאנד האט אפילו די דאזיגע „רוסיפיקאציע" פון דעם אידישען ארבייטער געמוזט געטהאן ווערען אין געהיים.

נאנצע טעג פלעגען מאנכעסמאל אורעק ביז מיר פלעגען גענען א פאסענדע קוואַרטיר פאר אונזערען א „חדר". דאס רוב פלעגען מיר פאר דעם צוועק רינגען אן אבגעזונדערט צימער, ערגעץ אין א פערוואַרפען געסיל. מיר פלעגען אויסקלייבען א הויף, וואו דער דוואַרניק האט זיך אנגעזעהן צו זיין א גוטמוטיגער, נישט פארשפּיצטער גוי, וועלכער האט געשיינט נישט צו שטעהן אין צו ענגע בעציהונגען מיט דער פאליציי. אונזערע תלמידים פלעגען מיר אויך אויסקלייבען זעהר פארזיכטיג, און אויב עס פלעגט זיך שפעטער ארויסצייגען, אז איינער פון זיי איז נישט „צופערלעסיג", אז ער קען נישט האלטען סוד, פלעגען מיר, כדי פטור צו ווערען פון איהם, כלומרשט פאנאנדערלאזען דעם „חדר" און דערנאך געפינען א נייע „קאנספיראַטיוע קוואַרטיר" פאר די איבעריגע תלמידים. אונזער ארבייט איז, זעלבסטפארשטענדליך, אננענאנגען זעהר לאנגזאם און עס האט אונז געקומען נאהענט פון צוויי יאהר ביז מיר האבען בעשאפען אן עלעמענט פון אידישע בעלי־מלאכות, צווישען וועלכע מיר האבען נעקאנט אנפאנגען א סאציאליסטישע פראפאגאנדע.

---

*) נראד אין יענער צייט האט זשיטלאווסקי אנגעהויבען אגיטירען אין דער שווייץ פאר דער באשאפונג פון א אידיש סאציאליסטישער ליטעראטור, אבער אין רוסלאנד האט מען נאך וועגען דעם נארנישט ניט געוואוסט.

זיבעטער קאַפּיטעל

קאַפּעלזאָן. — קרעמער. — יאָגיכעס. — פּעסקין. — קרעטשמער. — פּין. — גאָרדאָן. — פּיימערין. — יאָסעל דער שלאָסער. — סווערדלאָוו. — די ערשטע „מאָסענפערזאַמלונג".

צווישען די מעהר אָדער וועניגער בעריטענדע סאָציאַליסטישע טהוערס אין ווילנא אין סוף פון די אַכציגער און אין אָנהויב פון די נייַנציגער יאָהרען זיינען, אָהוץ אייזענשטאַט'ן, וועמען איך האָב שוין דערמאָנט, געווען: צמח קאַפּעלזאָן (בעוואוסט אונטער'ן נאָמען „טימאָפּעי"); אַרקאַדי קרעמער (אַלעקסאַנדער); ליעוו יאַניכעס, וועלכער איז שפּעטער אין דער שווייץ געווען בעוואוסט אונטער'ן נאָמען „גראָזאָווסקי"; ישראל פּעסקין, א ברודער פון דעם ניו יאָרקער דר. ש. פּעסקין, (דער לעצטער האָט זיך שפּעטער אויך בעטייליגט אין דער פּראָפּאַגאַנדע צווישען די ווילנער אַרבייטער); ציליע קרעטשמער, איצט די פרוי פון דר. ש. פּעסקין; אַננא גאָרדאָן; סאָניא פּיימערין, א טאָכטער פון סלוצקער רב ר' מאיר; אַנטאָקאַלסקי; אברהם פין, דעמאָלט א שילער פון דעם לעהרער־אינסטיטוט; פּאַטי סרערניצקאַיא, וועלכע איז שפּעטער געוואָרען קרעמער'ס פרוי, און פיעלע אַנדערע. אייניגע פון די דאָזיגע טהוערס האָבען שפּעטער געשפּיעלט א וויכטיגע ראָלע אין דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג. קרעמער, אייזענשטאַט און קאַפּעלזאָן זיינען געוואָרען פון די ערשטע פיהרערס פון „בונד". י. פּעסקין איז געווען שטאַרק טהעטיג אין דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. פון אונזערע תלמידים, די ארבייטער, זיינען אויך אויסגעוואַקסען עטליכע בעריטענדע טהוערס אין דער אידישער סאָציאַליסטישער בעוועגונג. ליידער קאָן איך דאָ אויבערגעבען יענע פּעריאָדע נאָר אין קורצע שטריכען און קאָן זיך ניט אָבשטעלען אויף דער כאַראַק־

טעריסטיק פון די פערזאנען, ווי אינטערעסאנט זיי זאלען ניט זיין.

ווי איך האב שוין געזאגט, איז די ארבייט אין אנהויב געגאנגען זעהר לאנגזאם. איך געדענק וואס פאר א יום־טוב עס איז געווען פאר מיר, ווען נאך צוויי יאהר „קולטור־ארבייט", וואס איז בעשטאנען אין לערנען מיינע תלמידים די רוסישע שפראך און אין בעקענען זיי מיט די גרונד־פרינציפען פון נאטור־וויסענשאפט, בין איך ענדליך איבערגעגאנגען צו דער פראפאגאנדא פון סאציאליזם. איך האב אויסגעקליבען פינף פון מיינע בעסטע תלמידים און האב מיט זיי אנגעהויבען צו לייענען דיקשטיינ'ס בראשורע „פון וואס איינער לעבט" („קטא טשעם זשיוויאט"). די דאזיגע ארבייטער זיינען געווען: אלתר דער בערשטעלמאכער, וועלכער האט שפעטער צוגעציגען צו דער בעוועגונג פיעלע ארבייטער פון זיין פאך און האט, דאכט זיך מיר, אויך געגרינדעט די זעהר בעדייטענדע גרופע צווישען די בערשטעלמאכערס אין וואלקאוויסק; סאלאמאן דער מנקר (ס'הייסט א טרייבעטשער, וואס זיין מלאכה בעשטעהט פון ארויסנעהמען דעם גיד הנשה און מאכען בשר דעם הינטער־חלק פון דער בהמה); יאסעל דער שלאסער און אנדערע צוויי שלאסארעס, וועמעס נעמען איך האב פארגעסען.

ווי איך האב שפעטער אויסגעפונען, איז איינער פון די לעצטע צוויי שוין געווען א געגנער פון פריוואט אייגענטום איידער איך האב נאך אנגעהויבען צו פרעדיגען איהם דעם סאציאליזם, און האט פראקטיצירט גנבה אלס א „סייד ליין" צו שלאסעריי. פון דיקשטיין'ס פאפולערער בראשורע זיינען מיר איבערגעגאנגען צי קארל מארקס „לוין ארבייט און קאפיטאל", דערנאך האבען מיר געלייענט און דיסקוטירט לאסאל'ס שריפטען און קארל קאוצקי'ס „קארל מארקס'עס עקאנאמישע לעהרען". דאס לעצטע ווערק איז נאך דעמאלט נישט געווען גערוקט אין רוסיש און מיר האבען עס געלייענט אין א געשריבענער איבערזעצונג, וואס אננא גארדאן און איך האבען געמאכט פון דייטשען אריגינאל.

דער אינטערעס צו די פראגען פון סאציאליזם איז נעווען אזוי גרויס, אז מיינע תלמידים האבען זעהר זעלטען פערפעהלט צו קומען אין „חדר" אריין אין די בעשטימטע אוועגדען. איך געריינק אז איין אוועגד איז יאסעל דער שלאסער, וועלכער איז געווען מיין

פלייסיגסטער תלמיד, נישט געקומען. וועז איך האָב דאָס איהם שטאַרק אויסגעערדט, האָט ער זיך דערפיהלט זעהר שולדיג און נע־זאָגט, אז עס איז געווען פאר איהם אבסאָלוט אונמעגליך צו קומען.

איך בין געווען א שטרענגער רבי און האָב געפאָדערט, אז ער זאָל ערקלערען די אורזאך. יאָסעל איז רויט געוואָרען ביז אי־בער די אויערען און נעזאָגט, פערשעהמט:

„ביי מיר איז נעכטען געווען חתונה . . .“

אנשטאָט איהם צו גראטולירען, האָבען אלע אויף איהם גע־קוקט מיט א פאַרוואורף. אין יענע נאאיווע צייטען האָט מען בע־טראכט חתונה־האָבען כמעט ווי א פערראט צום סאָציאליזם — נישט ווייל מיר זיינען חלילה געווען פרינציפיעלע נעגנערם פון חופה וקדושין, נאָר ווייל מען האָט געגלויבט, אז וועז איינער נעהמט אויף זיך דעם יאָך פון ערנעהרען א פאמיליע, וועט ער שוין פריהער אָדער שפעטער אבשטעהן פון דער בעוועגונג.

איך ווייל זיך דאָ אבשטעלען בקיצור אויף אונזער דעמאָלדיגער שטעלונג צו דער אידענפראגע בכלל און צום ציוניזם בפרט. הגם די ערשטע פון די ווילנער סאָציאליסטען האָבען אין זייער קינד־הייט געקראָגען א ריין אידישע ערציהונג, האָבען דאָך די ברענענדע פראגען, וואָס זיינען פערבונדען מיט דער אייגענארטיגער לאגע פון אידישען פאָלק, אזוי ווי נישט עקזיסטירט פאר זיי. דער סא־ציאליזם וועט בריינגען פרייהייט, גלייכהייט, בריידערליכקייט און גליק פאר אלע מענשען און פאר אידען ב ת ו כ ם , האָבען מיר דעמאָלט געטענה'ט. יעדע אנדערע בעוועגונג האָבען מיר בע־טראכט אלס רעאקציאָנער און שעדליך. דאָס איז פאר אונז געווען אזוי איינפאך און קלאָהר, אז מיר האָבען זיך נאָר נישט געקענט פארשטעלען, אז איינער וואָס האָט א ידיעה אין די לעהרען פון סאָציאליזם קאָן זיין אן איבערצייגטער ציוניסט. די פערזאמלונגען פון די ציוניסטען פלעגען מיר בעזוכען נאָר מיט דעם צוועק צו דיסקוטירען געגען זיי און כדי צו מאכען פראפאגאנדע פאר דעם סאָציאליזם. מיר פלעגען זיי פאַרווארפען: „איהר ווילט זיין געזעל־שאפטליכע טהוערם און האָט ניט דעם מוטה צו צושטעהן צו א

בעוועגונג וואס איז פערבונדען מיט געפאהרען. איהר וועלט ציוניס־טען, וויל איהר האט מורא פאר געפענגנים און סיביר". אויב דאס איז געווען אמת בנוגע אייניגע פון די ציוניסטען, זיי־נען אבער, פערקעהרט, אייניגע פון אונז צוגעשטאנען צום סאציא־ליזם דוקא דערפאר, וויל דאס איז געווען פערבונדען מיט א גרויסער ריזיקע און איז געווען ארומגערינגעלט מיט'ן א ר ע א ל פון ק ד ו ש ה ש ם . די יוגענד האט ליעב געפאהר.

נאך די ערשטע פאאר יאהר פון אונזער פראפאגאנדע האט די צאהל ארבייטער, וואס האבען זיך געווואלט לערנען, געגומען שנעל וואקסען. מיר האבען קוים געקענט קריגען ענוג לעהרערס פאר זיי. פיעלע פון אונז פראפאגאנדיסטען האבען געהאט צו דרייי־פיער גרופעס אין איין אוועגנ און מיר האבען געקענלט ביז האל־בע נאכט. די ארבייט צווישען דער שטודירענדער יוגענד איז פערגאכלעסיגט געווארען. דאס איז געווען די עפאכע פון דער אי־דישער „נ א ר א ד נ י ט ש ע ס ט ו וא" די ארבייטער זיינען צווישען אונז געווען ד ע ר פ ר י ו ו י ל י ג י ר ט ע ר ק ל א ס. יעדער איינער פון אונז האט געוואלט האבען וואס מעהר בעל־מלאכות פאר תלמידים און האט זעהר אונגערן אבגעגעבען זיין צייט אויף פראפאגאנדע צווישען דער אינטעליגענץ.

די ארבייט איז דעמאלט געפיהרט געווארען מעהר אין דער טיף איידער אין דער ברייט. מיר האבען געשאפען א קלייגע צאהל אינטעליגענטע סאציאליסטען צווישען די ארבייטער, אבער קיין בריייטערע אגיטאציע האבען מיר נאך נישט אנגעפיהרט. קיין ג־ווערקשאפטליכע בעוועגונג איז נאך דעמאלט אויך נישט געווען. די נאנצע ארבייט איז געפיהרט געווארען שטרענג קאנספיראטיוו און די ארבייטער פון איין גרופע זיינען נישט געווען בעקאנט מיט די ארבייטער פון א צווייטער גרופע. מיר האבען געקליבען „א פוג־פערל צו א פינפערל" (אונזערע גרופעס זיינען ס'רוב בעשטאנען פון פינף ארבייטער) אזוי ווי א קמצן קלייבט א גראשען צו א גרא־שען, און האבען מורא געהאט צו ריזיקירען אונזער מיט שווערער מיה אנגעזאמלטען „קאפיטאל" אין א גרעסערער אונטערנעהמונג.

די אינטעליגענטע ארבייטער האבען זיך געפיהלט זעהר איינ־זאם. מיר האבען זיי אווועקגעריסען פון זייער היימישער סביבה און

קיין נייע ניט געגעבען. מיר, די אינטעליגענטען, זיינען געווען בעקאנט צווישען זיך, האָבען געהאט אן אייגענע סביבה און אן אייגען געזעלשאפטליך לעבען. זיי אָבער, וועלכע זיינען, צוליעב קאָנספיראטיוויט צווקען, געהאלטען געווארען אבגעזונדערט אייגע פון די אנדערע, האָבען דאָס נישט געהאט. זיי זיינען געווארען אונ־צופריעדען מיט דער ענגער ארבייט און האָבען גענומען פאָדערען מיר זאָלען אָנהייבען א בריטערע אניטאציע. מיר האָבען ענדליך געמוזט איינוויליגען דערויף.

איך געדענק ווי היינט אונזער ערשטע „מאסענפערזאמלונג". די פערזאמלונג איז אבגעהאלטען געווארען צום אָנדענקען פון סווערדלאָוו'ן, איינעם פון אונזערע אינטעליגענטעסטע און איבערגעבענסטע ארבייטער. סווערדלאָוו, א שריפטזעצער, איז גע־קומען אין ווילנא אן איבערצייגטער סאָציאליסט. ער איז געקומען פון מינסק, ווו אין אָנהויב פון די אכציגער יאָהרען איז אָנגע־נאנגן א סאָציאליסטישע ארבייטער בעוועגונג, וועלכע איז אבער שפעטער אינגאנצען אָפּגעשטאָרבען. דעם לעצטען יאָהר פון זיין לעבען האָט סווערדלאָוו געוואוינט מיט מיר אין איין צימער און איך האָב געהאט די געלעגענהייט זיך צו באקענען מיט זיין אויסערגע־וועהנליך אידעאלען כאראקטער. ער האָט געליטען פון שווינדזוכט און דאָס בליי־שטויב פון דעם שריפט איז פאר אים געווען זעהר שעדליך. ער האָט אָבער ניט געוואלט פאלען צו לאסט אויף זיינע חברים און האָט נישט אויפגעגעבען די ארבייט ביז מיט א פאָר מאָנאטען פאר זיין טויט, וועו ער האָט שוין קוים געקענט שטעהן אויף די פיס. וועו סווערדלאָוו איז געשטאָרבען, דאכט זיך אין 1890, האָבען מיר בעשלאָסען צו מאכען אין זיין אנדענקען די ערשטע ארבייטער־פערזאמלונג.

דער זאל וואו דער „מאסמיטינג" איז פאָרגעקומען האָט גע־מוזט זיין א קלענערער אוידער „מעדיסאָן סקווער גארדען", ווייל איך געדענק, אז וועו די פופציג אויסגעקליבענע ארבייטער און אר־בייטאָרינס האָבען זיך צונויפגענקליבען, האָבען מיר קוים געקענט כאפען דעם אָטעם, אזוי היים און פארשטיקט איז דארט געווארען (אויס קאָנספיראטיוויט גרינדען האָבען מיר אפילו די פענסטער נישט געעפענט). אָבער די שטימונג איז געווען זעהר א געהויבענע

אן מיר האבען זיך געפיהלט אזוי ווי מיר וואלטען געעפענט די חוסישע קאנסטיטואירענדע פערזאמלונג. עס איז געווען א נחת צו קוקען אויף די בעגייסטערטע פנימ'ער פון די ארבייטער און צו זעהן מיט וואס פאר אן אויפמערקזאמקייט זיי האבען זיך צוגעהערט צו די רעדעס, וועלכע קרעמער, קאפעלזאן, אייזענשטאט, ציליע קרעטשמער (איצטיגע פרוי פעסקין), און איך האבען פאר זיי געהאלטען. ווי קליין און שיינבאר אונבעדייטענד די פערזאמלונג איז געווען, איז זי דאך, דאכט מיר, געווען א היסטארישע פאסירונג. פון איהר האט זיך אנגעהויבען די בריטערע אידיש־סאציאליסטישע ארבייטער־בעוועגונג, וועלבע האט זיך גענומען פערשפריטען פון ווילנא אין אנדערע שטעדט און שטעדלעך פון ליטע און פוילען.

ווי עס ווייזט אוים, איז די פראפאגאנדע וואס איז געפיהרט געווארען אין מינסק אין אנהויב פון די אכציגער יאהרען נישט געווען קיין פערלארענע ארבייט, ווייל ווען די בעוועגונג האט דארט, מיט צעהן יאהר שפעטער, וויעדער אויפגעלעבט, האט זי זיך פאנאנדערגעווואקסען זעהר שנעל. אייניגע פון די מינסקער טהורע האבען זאגאר בעהויפטעט, אז זיי האבען מעהר קלאסענבעווואוסטע ארבייטער אידער ווילנא. איך געדענק, אז פאר מיין אווועקפאהרען אין אויסלאנד האט זיך מיינער א פרייגד שיער נישט צוקריגט מיט א מינסקער חבר איבער דער פראגע, וואו איז די בעווענונג שטארקער: אין ווילנא אדער אין מינסק?

די דאזיגע זכרונות זיינען ארויסגעשוואומען אין מיין זכרון ווען איך בין צוגעפאהרען צו ווילנא.

אכטער קאַפּיטעל

ביי פּאַטי'ן. — יאַקאָוו און עווא ווייטקינד. — אויפֿן שלאַסבאַרג. — „דער פּערצעהנטער נומער". — איך פּאַרלאָז ווילנא.

א שארפער פּייף פון לאָקאָמאָטיוו האָט איבערגעריסען מיינע געדאנקען וועגען דער פערגאַנגענהייט און מיך אומגעקערט צו דער געגענווארט. דער צוג איז צוגעפאָרען צום ווילנער וואקזאל. מיינע טשעמאָדאנעס האָב איך איבערגעלאָזט אין באגאזש און בין אוועק אין שטאָדט. די זון האָט געשיינט אזוי וואַרים און אנגענעהם און אלץ פֿרום האָט אויסגעזעהן אזוי היימיש און יום־טוב'דיג. עס האָט זיך געוואָלט געהן און נעהן איבער די נאסען און געפֿלאָך און זעהן אלע בעקאנטע ערטער, מיט וועלכע עס זיינען געווען פער־בונדען אזוי פיעל זכרונות, איך האָב אָבער אין ווילנא געהאט צו־פיעל בעקאנטע און האָב מורא געהאט צו בענעגענען מענשען אויף וועמעס „קאַנספּיראַציע" איך האָב זיך נישט געקאָנט פערלאָזען. איך האָב דעריבער בעשלאָסען צו גיין גלייך צו פּאַטי'ן (סרעדניצקאיא); זי איז געווען א רעגטיסטקע און דעריבער איז געווען זיכערער צו נעהן צו איהר איידער צו די אַנדערע חברים, וויַיל אין פאַל איך געפין ביי איהר „אומגעבעטענע געסט", האָב איך א תירוץ, אז איך בין א פּאציענט.

דורכגעהענדיג סאַראָוע גאַס, האָב איך בעגענענט עווא ווייטקינד, א שוועסטער פון מיין גוטען פרייַנד יאַקאָוו ווייט־קינד, וועלכער איז מיט א פּאָאר יאָהר פריהער צוזאמען מיט מיר געווען טהעטיג אין דער פּראָפּאַגאנדע צווישען דער שטודירענדער יוגענד פון ווילנא.*) אזוי ווי איך פלעג זיין ביי די ווייטקינדס

*) צווישען די ערשטע בעדייטענדע פּראָפּאַגאַנדיסטען אין ווילנא זיינען, א חוץ ווייטקינד'ען און די, וואס איך האָב דערמאָהנט פריהער, געווען נאָך דריי שילער פון אידישען לעהרער־אינסטיטוט: גאזשאנסקי, פּאַרטנאי און רעזניק,

כמעט יערען טאָג אין וואָך, האָט מיך עווא גוט געקענט. זי האָט אָבער נישט בעלאַנגט צו אונזער רעוואָלוציאָנערען קרייז, און איך האָב נעוואָלט, אז זי זאָל בעסער נישט וויסען וועגען מיין סימען אין ווילנא. מיין געזיכט האָט זיך וועניג וואָס אומגעביטען פאַר די צוויי יאָהר, נאָר אזוי ווי איך האָב אין קאָוונע אראבגענומען מיין באָרד, האָט מיך עווא נישט דערקענט. עס איז מיר געווען נישט גרינג פאַרביצוגעהן עווא'ן און נישט אָבשטעלען זיך. מיין פליכט פון קאָנספּיראַציע האָט אָבער גובר געווען מיין שטאַרקען פערלאַנג צו רעדען מיט איהר און צו פאַנאנדערפרעגען זי וועגען יאָקאָוו'ן און וועגען אנדערע אלטע פריינד.

איך בין געווען צופריעדען וואָס די אָבגענאָלטע באָרד האָט אויף אזוי פיעל פערענדערט מיין אויסזעהען, אז אפילו אזא גוטע בעקאַנטע וי עווא וויטקינד האָט מיך נישט דערקענט. דעמאָלט ערשט האָב איך פערשטאַנען דעם מ י י ן פון דער ברכה „שלא עשני אשה" און די גרויסע קאָנספּיראַטיוות בעריטונג פון א באָרד.

און אויך יאָקאָוו ליאכאווסקי, וועלכער איז איצט א דאָקטאָר מעדיצין אין ניו יארק.

איך וויל דא אויך דערמאָנען וועגען א בעוועגונג וואָס האָט זיך אנגעהויבען אין ווילנא צווישען די זאָקען שטריקערינס נאָר אין מיטען פון די אכציגער יאָהרען. די דאָזיגע בעוועגונג, וואָס האָט ארייננגעצויגען הונדערטע ארבייטאָרינס, האָט אבער נישט געטראָגען קיין סאָציאָליסטישען כאראקטער. דאָס איז געווען מעהר א פארזוך צו פעראייניגען די זאָקען־שטריקערינס אין א געווערקשאפטליכען פערבאַנד נאָר דעם מוסטער פון שוהצע־דעליטש'עס פערייניגען. צווישען די זאָקען־שטריקערינס זיינען געווען בעזאָנדערס טהעטיג בייליע פוניאנסקי, וועלכע איז איצט אין ניו יארק, און א געוויסע חיה שרה (איהר צווייטען נאָמען האָב איך פערגעסען) און אויך א מאהלער, נאָוואָפליאנסקי. די דאָזיגע עלעמענטען זיינען אבער — איך וויים אייגנטליך נישט פאר וואָס — ביי אונז נישט אויסגענוצט געווארען, וועו מיר האבען אנגעהויבען אונזער רייזסאָציאָליסטישע פראפאגאנדע. עס קאָן זיין, אז די אורזאך איז געווען, וואָס מיר האבען זיי נישט געהאלטען פאר נענוג „קאנספּיראַטיוו".

וועֿן איך בין אריין צו פּאטי'ן, האָט זי גראָד געהאט ביי זיך א פּאציענטקע און האָט פּלוֹיסיג געארבייט מיט איהר באָהר־מאשין. די טהיר פון וואַרט־צימער אין קאבינעט איז נעוועֿן אָפּען. פּאטי האָט אויפֿ מיר א קוק געטהאָן האָט מיך אָבער פון ערשטען אויגענבליק נישט דערקענט און איז אָננגענאנגען מיט איהר ארבייט. נאָר באלד האָט זי וויעדער א קוק געגעבען אויפֿ מיר, געלאָזט זיצען די פּאציענטקע, און איז ארויס־געקומען אין וואַרט־צימער.

דאָס איז ווירקליך אן אונערוואַרטעטער גאסט!" האָט זי אויסגערופען. „ווי קומט איהר אהער?"

זי האָט באלד אָפּגעלאָזען די פּאציענטקע און האָט מיר גענומען דערצעהלען וועגען אונזערע פּריינד. די בעוועגונג, האָט זי דערצעהלט, איז געוואָרען א סך בריטער פּאר די צוויי יאָהר זינט איך בין אווועק, אָבער פון איהרע רייד האָב איך פערשטאנען, אז דער סאָציאליזם, וואָס האָט זיך גענומען פערשפּרייטען צווישען די בריטערע מאסען, האָט אָננגענומען א צו־ענג עקאָנאָמישע פּאָרם. איך האָב דערפיהלט, אז עס פעהלט די אמאָליגע וואַרימקייט, דער אמאָליגער יוגענטליכער אידעאליזם. דעם זעלביגען איינדרוק האָב איך ארויסגעטראָגען פון די שמועסען מיט די אנדערע עטליכע חברים, וועלכע פּאטי האָט גלאָזט וויסען, אז איך בין געקומען. זיי זיינען באלד געקומען זיך זעהן מיט מיר און עס האָבען זיך אָננגעהויבען די אלטע וויכוחים וועגען פּראָגראָם פּראָגעס. אָבער אין אונערע וויכוחים האָט געפעלט די אמאָליגע פּריינדליכע גוטמוטיגקייט. עס האָט זיך שוין דעמאָלט געגנומען פיהלען די אונטאָלעראַנץ, וועלכע איז שפּעטער, ביי די בונדיסטען און ביי די רוסישע סאָציאל־דעמאָקראָטען, געוואָרען אזוי שטאַרק, אז זיי האָבען אָננגעהויבען צו בעטראכטען די סאָציאליסטען פון אלע אנדערע ריכטונגען פּאר שעדליך און געקוקט אויפֿ זיי ווי אויפֿ פיינד. עס האָט מיר אלע מאל וועה געטהאָן זוען איך האָב ביי די אָנהענגערס פון א גרויסער ראציאָנאליסטישער אידעע געפונען דעם זעלביגען פאנאטיזם ווי ביי רעליגיעזע סעקטען, דעם פאנאטיזם, וואָס מאכט זיי צו פערגעסען די געמיינזאמקייט פון די גרונד־פּרינציפּען צוליעב מיינונגס־פערשיעדענהייטען וועל־

כע זיינען, אין תוך, גאר נישט אזוי וויכטיג. עס איז פאר מיר געווען דאפעלט־פיינליך צו פיהלען דעם דאזיגען גייסט פון אונטאלעראנץ צווישען מיינע פריינד און חברים, מיט וועלכע איך האב יאהרענלאנג געארבייט צוזאמען אין דער בעוועגונג. דאס האט אריינגעבראכט א קאלטקייט אפילו אין אונזערע פערזענליכע בציהונגען.

אין אוועג האב איך אויפגעזוכט עטליכע פון מיינע אמאליגע תלמידים פון די ארבייטער, וועלכע האבען זיך דערפרעהט מיט מיין בעזוך. איניגע פון זיי האבען זיך פאר מיר בעקלאגט, אז עס פעלט זיי די וואריימקייט, וואס האט פריהער געהערשט צווישען די חברים, און אז די בעוועגונג איז געווארען „צו טרוקען". מיט עטליכע יאהר שפעטער איז פון דער דאזיגער אונצופריידנהייט אויסגעוואקסען די זאגענאנטע „אפאזיציע" וואס האט שיער נישט געפיהרט צו א שפאלטונג אין „בונד".

פון די חברים האב איך זיך דערוואוסט, אז י א ק א ו ו ו ו י ט ק י נ ד איז געקומען אהיים פון מאסקווע, וואו מען האט איהם ארויסגעטריבען פון אוניווערזיטעט צוזאמען מיט פיעלע אנדערע סטודענטען, וואס האבען אראנזשירט א דעמאנסטראטיווע „פ א נ י ח י ד א" (גאטעס־דינסט) נאך דעם טויט פון דעם ראדיקאלען שריבער ש ע ל ג ו נ א ו. איך האב זיך זעהר געוואלט זעהן מיט מיין יוגענד־פריינד און בין שפעט אין אוועג אוועק צו די וויטקינדס. ביי יאקאוו'ן אין צימער האב איך געטראפען זיין שוועסטער עווא'ן. וועג איך בין אריין, האט זי איהם געהאלטען אין דערצעהלען, אז זי האט בייטאג בעגענט אין נאס א יונגען מאן וואס איז געווען זעהר עהנליך צו מיר. איך האב געמוזט מודה זיין, אז איך האב זי טאקע גזעהען און האב זיך ענטשולדיגט פאר מאכען זיך כלא ידע. יאקאוו האט מיר דערצעהלט, אז ער און א פאאר אנדערע פריינד פון דער ראדיקאלער יוגענד שטעהען פון וויטען פון דער וויללנער סאציאליסטישער פראפאגאנדע, וויל די נייע אטמאספערע אין דער בעוועגונג איז זיי נישט צום הארצען.

די וויטקינדס האבען מיך איינגלאדען איבערצונעכטיגען ביי זיי אוו איך האב גערן אנגענומען די איינלאדונג. מיר האט

זיך נישט געוואלט געהן אין א האטעל, וואו איך וואלט דארפען מעלדען מיין פאס, ווייל איך האב מורא געהאט, אז די פאליציי קען אמאל האבען א גוטען זכרון אן איהר קאן נאך חלילה איינפאלען אז מענדעל דערטערק אן מענדעל ראזענבאום פון פליעשצענץ איז איין אן דערזעלביגער פארשוין.

אויף מארגען האב איך בעזוכט מיינע בעליעבטע פלעצער אין דער אומגעבונג פון ווילנא, ארומגעוואנדערט אויף די ברעגען פון דער ווילייע, אן ארויפגעקלעטערט אויפ'ן שלאסבארג, פון וועלכען עס עפענט זיך א שענע אויסזיכט אויף דער גאנצער שטאדט. נאך די מאלערישע בריטע אויסזיכטען, וואס איך האב אפט בעוואונדערט פון די שפיצען פון די אלפען־בערג אין בערנער אבערלאנד, האט די פאנאראמע פון ווילנער שלאסבארג אויסגעזוהען קליין אן ארים. אבער אלץ ארום איז געווען אזוי היימיש אן איינגעבאקען אין הארצען, אז עס האט זיך נישט געוואלט אוועקגעהן פון דארטען.

געהענריג צוריק פון בארג בין איך פערבייגענאנגען דעם „פערצעהנטען נומער" — אזוי האט מען גערופען — פאר וואס וויים איך נישט — די ווילנער טיורמע פאר פאליטישע ארעסטאנטען. אויפ'ן אויבערשטען עטאזש פון געפענגנים האב איך דערזעהען א יונגען מאן, וועלכער האט צוגעדריקט זיין בלייך פנים הארט צו די גראטעס פון פענסטער. דרויסען, אונטער'ן פענסטער, איז געשטאנען א יונג מיידעל און ארויפגערעדט צו איהם. דער סאלדאט אויף דער וואך איז ארומגענאנגען מיט זיין ביקס אויפ'ן אקסל און האט זיי נישט געשטערט. עס האט זיך געוואלט רעדען צו דעם ארעסטירטען, אבער איך בין געווען פארזיכטיג און האב זיך באנוגענט מיט א פריינדליכען שמייכעל. איך האב דערביי א טראכט געטהן, אז אויב איך וועל פערבלייבען לענגער אין ווילנא, וואו אזוי פיעל מענשען האבען מיך געקענט, קאן איך גאנץ גרינג ווערען א שכן פון דעם בלייכען יונגען מאן. איך האב בעשלאסען אבצופאהרען וואס ניכער.

איך בין אוועק אויפ'ן וואקזאל, ארויסגענומען פון באגאזש איינעם פון מיינע טשעמאדאנעס, און איהם געבראכט צו פאטי'ן, ביי איהר אין קאבינעט האב איך אויסגעשניטען דעם אינווייניגם־

טען טאוועל, און די ביכער און צייטונגען, וואס האבען זיך מיט מיר צוזאמען גע'גנב'עט איבער'ען גרענעץ און וואס האבען דערנאך אבגעשמאכט דריי וואכען אין דעם פינסטערען קעלער פון וולאדיסלאוואוער טאמאזשניע, זיינען ארויס צוריק אויף דער ליכטיגער וועלט. מיט ליעבע און פרייד האב איך געקוקט אויף די ביכער, אזוי ווי זיי וואלטען געווען לעבעדיגע פריינד וואס האבען דורכגעמאכט צוזאמען מיט מיר א לאנגע, געפעהרליכע נסיעה. מיט צערטליכקייט האב איך אויסגענלעט זייערע צוקנייטשטע בלעטער און צולייגט זיי אין גלייכע בעקוועמע קופפערלעך.

איך האב זיך אבגעזעגענט מיט פ א ט י ' ן און בין אוועק מיט די איבערינע דריי טשעמאדאנעס אין ר א ס ט א ו ו אויפ'ן ד א ן .

נייענטער קאַפּיטעל.

אין ראַסטאָוו. — קאָזין. — די אידעאַליזירונג פון רוסישען פּויער און ארבייטער. — אונטערשעצונג פון דעם אידעאַל.

ווי איך האָב שוין פריהער דערמאָנט האָבען מיר, סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען, נאָך צו יענער צייט נישט געהאַט קיין פערבינדונגען מיט רוסלאַנד. מיינע אַמאָליגע חברים אין ווילנא זענען אַלע געווען אויסגעשפּראָכענע מארקסיסטען און איך האָב דאָרט נישט געפונען קיינעם, וואָס זאָל סימפּאַטיזירען מיט אונזערע אנשויאונגען. מיינע ווילנער פרייַנד האָבען אַיינגעווילִיגט צו נעהמען א קלייַנעם טייל פון די ליטעראַטור, וואָס איך האָב געברַאַכט, און האָבען זיך נישט אָבגעזאָגט צו פערשפּרייטען אונזער צייטונג „רוסקי ראַבאָטשי", אין וועלכער מיר האָבען געגעבען פּאָפּולערע ארטיקלען וועגען די אַלגעמיינע פּרינציפּען פון סאָציאַליזם און וועגען דער נויטוועניגקייט פון פּאָליטישער פרייהייט פּאַר רוסלאַנד, נישט אָבשטעלנדיג זיך אויף די איינצעלהייטען פון אונזער פּראָגראַם און נישט בעריהרענדיג דעם חילוק צווישען אונז און די סאָציאַל־דעמאָקראַטען. פון אונזערע פּראָקלאַמאַציעס האָב איך אין ווילנא איבערגעלאָזט בלויז א קלייַנע צאָהל עקזעמפּלארען, וויַיל מיינע פרייַנד האָבען געפּיהרט זייער אַגיטאַציע אויסשליסליך צווישען די אידישע בעלי־מלאָכות און האָבען נישט געהאַט קיינע פערבינדונגען מיט דעם רוסישען פּויער און דעם רוסישען פאבריק־ארבייטער. איך האָב געהאַלטען פּאַר וויכטיגער, אז אונזער ליטעראַטור זאָל זיך פערשפּרייטען אין די רוסישע פאבריק־צענטערען, האָפענדיג, אז פון דאָרט וועלען אונזערע אידעען אריינגעבראַכט ווערען אין די ארומיגע דערפער. פון וואַנען פיעלע פון די פּוערים קומען יעדען ווינטער ארבייטען אויף די זאוואָדען און פאבריקען און פאַהרען צוריק א היים אין פריהלינג, ווען עס הויבט זיך אָן די ארבייט ביי זיי אויף די פעלדער.

ווי בעוואוסט, איז ראָסטאָוו־אויפ'ן־דאָן אייגער פון די וויכ־טיגסטע אינדוסטריעלע צענטערען אין מיטען פון דעם דרום־רו־סישען קויהלען־ראיאָן. די פאַבריקען און אייזען־גיסערייען פון ראָסטאָוו בעשעפטיגען פיעלע טויזענדער ארבייטער. איך האָב גע־האט א רעקאָמענדאַציע צו איינעם פון די ראָסטאָווער סאָציאַליס־טען, וועלכער איז, ווי מען האָט מיר געזאָגט, געווען טהעטיג צווישען דער שטודירענדער יוגענד און אויך געהאט פערבינדונ־גען מיט אייניגע פון די פאַבריק־ארבייטער. איוואן קאָזין — דאָס איז געווען זיין נאָמען — האָט דעמאָלט געהאט עפעס א שטעלע אין ראָסטאָווער שטאָדט־דומע.

איך בין געקומען אין ראָסטאָוו ארום מיטאָג־צייט און בין גלייך אוועק צו קאָזינ'ען. איך האָב איהם אָבער נישט געטראָפען אין דער היים. זיינער א איינגערער ברודער, א שילער פון רעאל־שולע האָט מיך געבעטען, איך זאל אויפוואַרטען. איך האָב זיך פערנאַנדערגערעדט מיט דעם רעאַליסט און פון עטליכע פון זיינע בעמערקונגען האָב איך גלייך געזעהן, אז ער האָט אויך געהערט צו די רעוואָלוציאָנערע קרייזען. ער האָט געוואוסט, אז זיין ברודער וואַרט אויף א גאסט פון דער שווייץ. וועו איך האָב איהם געזאָגט, אז איך קום טאקע פון דאָרטען, האָט ער מיט מיר געמומען אָפען ריידען וועגען דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אין ראָסטאָוו. ער האָט מיר דערצעהלט, אז דערווייל האָבען זיי נאָך ווייניג אָנהענ־גערס — אינגאַנצען א דריי־פיער גרופעס — צווישען דער שטר־דירענדער יוגענד און בלויז אייניצעלנע פערזאָנען צווישען די אר־בייטער.

אנדרעי קאָזין האָט זיך אויסגעווייזען צו זיין א גאַנץ פעהיגער און ענערגישער יונג. ער האָט אָבער געמאַכט אויף מיר דעם איינ־דרוק פון א לייכטזינניגען יונגענמאַן, פון יענעם סאָרט בחורים, וואָס געהען צופעליג אַריין אין דער בעוועגונג און וועמעס בע־גייסטערונג עס פערשווינדעט געווענליך וועו די ערשטע יוגענד־יאָהרען געהען פערבי און זיי וועלען „פראקטישער" און פאר־זיכטיגער.

אין א פאָר שטונדען ארום איז געקומען איוואן קאָזין, אין דער בעגלייטונג פון א יונג, שעהן מיידעל מיט א לאַנגען בלאָנדען

צאָפּ און גראָהע אויגען — א טיפישע טאָכטער פון א רוסישען קויפמאַן. ער האָט זי פאַר מיר פאָרגעשטעלט אלס זיין כלה. וועז איך האָב איהם דערצעהלט וועגען וואָס איך בין געקומען, האָב איך בעמערקט, אז מיין בעזוך איז איהם נישט זעהר אנגענעהם. ער האָט זיך בעקלאָגט, אז עס איז אין ראָסטאָוו נישטאָ מיט וועמען צו ארבייטען, אז די עלטערע ראַדיקאַלען זענען טרוסען, אז די ארבייטער שכור'ען און אזוי ווייטער. איך האָב פערבראכט מיט קאָזינ'ען א פאָר שטונדען און האָב ארויסגעטראָגען דעם אייגדרוק, אז ער שטעהט אפּ פון דער בעוועגונג.

קאָזין האָט פונדעסטוועגען אריבערגעשיקט זיין ברודער אויפ'ן וואָקזאַל נאָך מיינע זאכען און געזומען ביי מיר א טייל פון די ביכער, צייטונגען און פראָקלאַמאציעס, וועלכע ער האָט גלייך אבגעשיקט צו זיינעם א פרייגר. קאָזין האָט בעהויפטעט, אז די פאָליציי האָט אויף איהם א חשד און אז דעריבער קאָן ער ביי זיך די ליטעראטור נישט האַלטען. צוליעב דער זעלביגער אורזאך האָט ער אויך נישט געוואָלט, אז איך זאָל ביי איהם נעכטיגען און ער האָט מיר פאָרגעשלאָגען צו שטעהן איבער נאכט ביי זיינעם א בעקענטען פאברויק־ארבייטער. איך האָב מיט פערגניגען אָנגענומען דעם פאָרשלאָג. פריהער האָב איך נאָך קיין מאָל נישט געהאט די זכיה צו זעהען פנים אל פנים אן עכט־רוסישען ארבייטער. דעם רוסישען פאברויק־ארבייטער, אזוי גוט ווי דעם גרוים־רוסישען פויער, האָב איך געקענט נאָר פון דער ליטעראטור, און האָב איהם, זעלבסטפערשטענדליך, שטארק אידעאַליזירט. איך בין דעריבער גע־ווען זעהר צופרידען מיט דער געלעגענהייט צו בעגעגענען זיך מיט א לעבעריגען עקזעמפליאר פון די אמת'ע קינדער פון רוסישען פאלק, וועלכע זענען מיט אזוי פיעל סימפאטיע און ליעבע׳ גשיכדערט געווארען אין די ווערק פון די רוסישע נארא דניטשעסקע שרייבערס.

וועז איך אנאליזיר איצט מיינע דעמאַלדיגע סימפאטיען און געפיהלען מוז איך צוגעבען, אז דער רוסישער ארבייטער, מיט וועלכען איך האָב זיך נאָך קיין מאָל פריהער נישט געהאט בענע־נענט אין דער ווירקליכקייט, איז מיר געווען אין א געוויסען זין, נעהנטער און טייערער אייגער דער אידישער ארבייטער, מיט

וועלכען איך בין אזוי אָפט געקומען אין בעריהרונג אין דער ער־
שטער פּעריאָדע פון דער סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדע אין ווילֿ־
נא. אין אונזער ערשטער יוגענד, וועו אונזער פּאַנטאַזיע אַרבייט
אזוי שטאַרק און דאָס ווירקליכע לעבען איז נאָך פּאַר אונז אייֿנ־
געוויקעלט אין א גראָהען נעבעל, שפּיעלט די ליטעראַטור א גרע־
סערע ראָלֿיע אין דער ענטוויקלונג פון אונזערע געדאַנקען און
געפּיהלען, איידער די געשעהענישען פון דעם ווירקליכען לעבען.
דער העלד פון א ראָמאַן אָדער ערצעהלונג מאַכט אויף אונז א טי־
פּערען אייֿנדרוק און האָט אָפּט פּאַר אונז א מעהר קאַנקרעטע און
א מעהר רעאַלע עקזיסטענץ, איידער א פּערזאָן, וואָס מיר בע־
געגענען אין דער ווירקליכקייט. עס איז דעריבער נאָר קיין וואונֿ־
דער נישט, וואָס די דעמאָלֿדיגע אידישע יוגענד, וועלכע איז ער־
צויגען געוואָרען אויף דער רוסישער ליטעראַטור, האָט זיך גע־
פּיהלט — אָדער ווייניגסטען געמיינט, אז זי האָט זיך געפּיהלט —
נעהנטער צום רוסישען פּאָלק, איידער אפּילו צו איהרע אייגענע
ברידער.

ערשט שפּעטער, וועו מיר וועלען עלטער וועו אונזערע געדאַנ־
קען און געפּיהלען נעמען אָן קאַנקרעטע און מעהר בעשטימטע
פּאָרמען, וועו מיר געהען איבער פון די מעהר אָדער ווייניגער אונ־
קלאָרע אַלגעמיינהייטען צו דעפּיניטיוועו רעאַליטעטען, ערשט דע־
מאָלט שוויימען ארויס אין אונזער נשמה אונזערע טיפּערע איינ־
דיוווידועלע אייגענשאפטען, עס הויבען אָן צו וויבריהרען אין אונז
יענע פּערבאָרגענע סטרונעס פון אונזער גייסטיגען א י ך, וועלֿ־
כע גיבען ארויס, צוזאַמען מיט אונער ספּעציפּיש־אייגענעם טאָן,
אויך יענע אינטימע קלאַנגען, וואָס כאַראַקטיזירען דעם אייגענֿ־
טימליכען גייסט פון א פּאָלק. און וואָס טיעפּער און שטאַרקער די
פּערזענליכקייט, אלץ טיעפּער און שטאַרקער הויבט זי אָן צו פיהלען
די גייסטיגע קרובה'שאפט מיט דער נשמה פון איהר פּאָלק.

אין מיטען פון די נייניציגער יאָהרען בין איך אין מיינע אי־
בערציגונגען נאָך געווען, ווי כמעט אלע אידען סאָציאַליסטען פון
יענער צייט, אן אויסגעשפּראָכענער קאָסמאָפּאָליט,אָבער אין מיינע
געפּיהלען און סימפּאַטיען בין איך געווען א רוסישער פּאַטריאָט־
נאַראָדניק. דאָס רוסישע פּאָלק איז געווען פּאַר מיר ווי עפּעס א

נאָהענטער קרוב, וועגען וועלכען איך האָב געהערט אַזוי פיעל גוטס אָבער מיט וועלכען איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געהאט די געלעגנהייט פערזענלעך בעקאַנט צו ווערען. איך האָב דעריבער מיט אונגעדולד ערוואַרט די בעגעגעניש מיט אן עכט רוסישען פאַבריק־אַרבייטער וואָס איז נאָך דערצו, ווי קאַזין האָט מיר גע־זאָגט, געווען אן איבערצייגטער סאָציאַליסט.

איך האָב זיך דאָ אָבגעשטעלט באריכות אויף מיינע דעמאָל־דיגע געפיהלען, ווייל זיי כאַראַקטעריזירען די פסיכאָלאָגיע פון דאָס רוב אידישע סאָציאַליסטישע טוערס פון יענער פעריאָדע. מיר האָבען שוין דעמאָלט געהאט „ענטרעקט" די עקזיסטענץ פון א אידישען ארבייטער־קלאַס און האָבען שוין מעהר ניט בעט־ראכט דאָס אידישע פאָלק פאר א פאָלק פון לויטער העגדלערס און עקספלואַטאַטאָרס, ווי דאָס רוב ראַדיקאַלען און סאָציאַליסטען פון די פריהערדיגע עפאָכעס האָבען עס געטהאָן.

ווי בעוואוסט, איז די פאַלשע מיינונג וועגען דעם בורזשו־אזען כאַראַקטער פון גאַנצען אידענטום געווען שטארק פער־שפרייט צווישען די נאַראָדניקעס און רעוואָלוציאָנערען אין די זי־בעציגער און אכציגער יאָהרען. עס איז מערקווירדיג, אז די אידי־שע מיטגלידער פון דער נ א ר א ד נ א י א ו ו א ל י א הא־בען ניט נאָר ניט געקעמפט געגען דער דאָזיגער מיינונג, נאָר האָבען אַליין געגלויבט אין איהר ריכטיגקייט. עס איז געקומען אזוי ווייט, אז אין אָנהויב פון די אכציגער יאָהרען האָבען אייניגע פון די אידען־נאראָוואָלצעס בעטראכט פאָגראָמען פאר רעוואָ־לוציאָנערע געשעהענישען, גלויבענדיג, אז די פאָגראָמען אויף אידען וועלען זיך פאַנאַנדערוואקסען אין אַלגעמיינעם אופ־שטאַנד אנטקעגען אַלע אונטערדריקערס און עקספלואַטאַטאָרס. די דאָזיגע טרויעריגע, כמעט אונגלויבליכע, ערשיינונג איז בע־וויזען דורך דאָקומענטען פון יענער פעריאָדע.

די דאָזיגע בעציהונג צו פאָגראָמען ווי צו א רעוואָלוציאָנערער ערשיינונג, איז געווען א פועל יוצא ניט בלויז פון דעם פאַלשען קוק אויף אידען ווי אויף א פאָלק פון פאַראַזיטען, נאָר אויך פון דעם אַלגעמיינעם קוק אויף ב ו נ ט ע ן ווי אויף א ס ט י כ י־ש ע ן אויסברוך פון דעם רעוואָלוציאָנערען פאָלקס־גייסט. די

מיינונג אז דאָס רוסישע פאָלק איז אונבעוואוסטזיניג רעוואָלוציאָנער און אז די גרויסע סאָציאָלע רעוואָלוציע וועט זיך אָנהויבען דורך א רייהע סטיכישע בונטען פון פויערטום און פון שטאָדטישען פראָלעטאריאט, האָבען די סאָציאָליסטען פון אָנהויב פון די אכציגער יאָהרען איבערגענומען בירושה פון די באָקוניסטען.

דער דאָזיגער ב ו נ ט א ר ס ק ע ר שטאַנדפונקט איז אינגאנצען פערשוואונדען אין די נייַנציגער יאָהרען. אין דער זעלביגער צייט האָט זיך אויך געביטען די שטעלונג פון די סאָציאָליסטישע טוערס צום אידישען פאָלק. אָבער ביי זיי איז נאָך פערבליבען א טייל פון די אנזיכטען פון די רוסישע נ א ר א ד נ י ק ע ס און א געווישע אידעאָליזירונג בנוגע צו דעם רוסישען פ ר א ס ט ע ן נ א ר א ד . אין דעם דאָזיגען המון האָבען זיי נאָך געזוהן דעם שלאָפענדען רעוואָלוציאָנערען „ב א ג א ט י ר " וועלכער וועט איינפיהרען אמת און גערעכטיגקייט אין לאנד ווי נאָר ער וועט ערוואכען פון זיין שלאָף.

מיט א געפיהל פון עהרפוכט בין איך צוויק אין דער בעגייטונג פון אנדרעי קאָזין צו בעגעגענען איינעם פון די ערוואכטע רוסישע „ריעזען".

צעהנטער קאפיטעל

ביי פאוועל'ען. — זיין שוועגערין נאסטיא. — זיין מוטער און שוועסטער. — „פאביאלא". — ביי לייבאוויטש'ען. — זיין מוטער.

א לאנגע צייט בין איך געגאנגען מיט אנדרעי קאזינ'ען איבער די גאסען פון ראסטאוו ביז מיר זיינען געקומען צום עק שטאדט און זיינען אריין אין א שמאל געסל. עס איז געווען א וואלקענדיגע נאכט און אין געסל איז געווען זעהר פינסטער. מיר האבען זיך ענדליך אבגעשטעלט ביי א קליין שטיבעל. אנדרעי האט אנגעקלאפט אין טהיר, און מיר זיינען אריין אין הויז. ביים טיש, אויף וועלבען ס'האט געברענט א לאמפ מיט א גרינעם אבאזשור, איז איבער א דיקען ספר געזעסען א קליין בחור'על מיט בלאנדע געגרייזעלטע האר. ער האט זיך אויפגעהויבען און מיר געגעבען א וואריעמען שלום עליכם ווי אן אלטען פריינד. אנדרעי האט מיך פארגעשטעלט אלס „א חבר פון דער שווייץ."

„מיין נאמען אין פאוועל", — האט דאס בחור'על צו מיר געזאגט. ער האט געקוקט א ביסעל שעמעווריג, מיט א פאר בלאהע קינדערשע אויגען. איך בין געווען ענטטוישט. איך האב ערווארט צו זעהן א הויכען כוואטסקען יונג, פול מיט פיזישער ענערגיע, א טיפישען וועליקאראס. אנשטאט דעם האב איך געפונען א בלייכען, דארען בחור, מעהר עהנליך צו א אינגעל אן עילוי איידער צו א רוסאק א פאבריק ארבייטער.

קאזין האט זיך באלד אבגעזעגענט. מיר זיינען געבליבען אליין.

„גוט וואס איהר זענט געקומען", — האט פאוועל זיך גע־ווענדעט צו מיר. — „איך לייגן איצט קארל מארקס" „קא־פיטאל" און האב זיך גראד איצט געבראכען דעם קאפ אויף א

קאָפּיטעל, וואָס איך קאָן בשום אופן נישט בייקומען. איך וועל אייך בעטען מיר צו ערקלערען דעם ארבען ענין. נאָר פריהער וועלען מיר עסען וועטשערע.

באלד איז אריין פון קיך פּאוועל'ס מוטער, א הויכע שלאנקע פרוי, זעהר ריין געקליידעט, מיט א קלוגען, נאָך גאנץ יונגען פּנים.

„א גאסט פון אויסלאנד!" — האָט פּאוועל מיך פּאָרגעשטעלט, „איינער פון אונזערע". איך האָב גלייך געזעהן, אז ער האָט נישט קיין סודות פון זיין מוטער און אז זי סימפּאטיזירט מיט איהר זוהנ'ס אידעען.

אויפ'ן טיש, נעדעקט מיט א קלאָרען טישטוך פון גראָבען לייוונגט, האָט זיך באלד באוויזען א פּלעשעלע שנאפּס, ברויט מיט פּוטער און א פּאָאר הערינג. דער סאמאָוואר האָט געזונגען דאָס וואָרימע מאָנאָטאָנע ליעדעל פון רוסישער גאסטפרייהיקייט.

„נאסטיא, קום עסען וועטשערע!" — האָט די באלעבאָסטע א רוף געטהון.

פון א זייטיגען צימער איז אריין א יונג וויבעל. איהר געזיכט איז געווען זעהר בלייך און איהרע גראָהע אויגען האָבען געקוקט מיט א טיעפען אומעט. זי האָט זיך שטאַרק צוהוסט, מיט א טרוקענעם שווינדזיכטיגען הוסט.

„דאָס איז מיין שוועגערין," — האָט פּאוועל זי פּאָרגעשטעלט, — „איהר מאן איז מיינער אן עלטערער ברודער. ער דיענט אין סאלדאטען אין וואָרשע."

נאסטיא האָט געמאכט א שווערען אייגדרוק. מען האָט גלייך געקענט זעהן, אז זי וועט שוין לאנג נישט ציהען. עס האָט זיך געפיהלט, ווי דער שווארצער פליגעל פון טויט וואלט זיך אויסגעשפרייט איבער'ן צימער. זי האָט זיך געזעצט צום טיש. דער אָפּענונגסלאָזער טרויער פון איהרע אויגען האָט פערנומען ביים ארצען.

פּאוועל האָט מיך געמוטמען פּאנאנדערפרעגען וועגען דער שווייץ און צווישען אונז האָט זיך אנגעהויבען א לעבהאפטער געשפּרעך. איך האָב איהם דערצעהלט וועגען דעם „פערבאנד

פון די סאציאליסטען רעוואלוציאנערען" און איהם ערקלעהרט אונזער פראגראם. ער האט ארויסגעזייגט א שארפען קריטישען פערשטאנד און א בעקאנטשאפט מיט פראגען פון רעוואלוציאנערער טאקטיק. די ווייבער האבען זיך נישט געמישט אין אונזער שמועס, אבער פון דער אויפמערקזאמקייט מיט וועלכער זיי האבען זיך צוגעהערט צו אונזער געשפרעך האט מען געקאנט זעהן, אז דער ענין איז זיי נישט געווען גאנץ פרעמד. פאווליס מוטער האט אויסגעוויזען צו זיין זעהר שטאלץ מיט איהר „געלערנטען" זוהן.

אונזער געשפרעך איז אויף א ווייל איבערגעריסען געווארען פון א יונג מיידעל וואס איז האסטיג אריין אין הויז. דאס מיידעל, קאקעטיש געקליידעט, מיט פודער און פארב אויף די באקען, איז געווען פאווליס אינגסטע שוועסטער. זי האט געזאגט אז זי האט שוין געגעסען וועטשערע און אז זי געהט אין טעאטער. זי האט אויך געארבייט אין א פאבריק, אבער פון דער בעווענונג איז זי געווען זעהר ווייט. זי האט זיך א דרעה געטהאן פאר'ן שפיגעל, פארריכט עפעס אין איהר טואלעט און איז גלייך ארוים פון הויז. די מוטער האט שווער א זיפץ געטהאן און געזאגט צו מיר:

„זי איז פונקט דער היפוך פון איהר ברודער: ער זיצט איבער ביכער ביז שפעט אין דער נאכט און איך קאן זיך ביי איהם נישט איינבעטען ער זאל שאנעווען זיין געזונט און געהן פריהער שלאפען; זי וואלט נאר ארומגעלאפען און ווי אפילו נישט אריינקוקען אין א ביכעל."

„זיצט נישט צו שפעט", — האט די מוטער זיך געוועגדעט צו פאוול'ן, — „פארגעס נישט, דו דארפסט געהן פריה צו דער ארבייט".

זי האט מיר אויסגעבעט א בעקוועם גלעזעגער אויף דער סאפע און איז מיט נאסטיא'ן אוועק צו זיך אין חדר.

איך האב דורגלייענט מיט פאוול'ן די הארבע סוגיה אין מארקס' „קאפיטאל" און דערנאך האבען מיר פערבראכט ביז שפעט אין דער נאכט.

אויף מארגען איז פאוול גאנץ פריה אוועק צו דער ארבייט.

נאסטיא האָט זיך פאר מיר בעקלאָגט, א איהר איז זעהר אומעטיג. „ארבייטען האָב איך קיין כח נישט", — האָט זי געזאָגט, — „פאוועל איז אימער פערטיעפט אין זיינע ביכער און רעדט אפילו נישט קיינמאל מיט מיר. אָט אזוי זיץ איך גאנצענע טעג און טראכט וועגען מיין פינסטערער מערכה. עס איז ביטער צו זיין קראנק און אליינזאם".

איך בין ארויס און געקויפט פאר איהר עטליכע ביכלעך פון „פאָסרעדניק'ס" פאָלקס־אויסגאבען. זי איז געווען זעהר צופריעדען מיט מיין מתנה. איך האָב איהר דורכגעלייענט אליינס פון די ביכלעך. דאָס איז געווען „פאביאָלא", א מעשה וועגען די פערפאָלגונגען פון די ערשטע קריסטען אין רוים. נאסטיא האָט געווייניט ווי א קינד הערענדיג די ריהרענדע געשיכטע. מיר האָבען זיך צוזאַמענט ווי אלטע פרייַנד. וועז איך בין, א יאָהר שפעטער, ווידער געקומען אין ראָסטאָוו, איז נאסטיא שוין געווען טויט. מען האָט מיר דערצאהלט, אז זי פלעגט מיך אפט דערמאָנען מיט דאנקבארקייט פאר די ביכלעך וואָס איך האָב איהר געגעבען און פאר דער ביסעל סימפאטיע וואָס איך האָב ארויסגעוויזען. עטליכע־און־צוואנציג יאָהר זיינען אוועק זינט יענער צייט. דער שנעלער שטראָם פון לעבען האָט פיעלעם אָבגעוואשען פון מיין זכרון. אָבער דער טיפער טרויער פון נאסטיא'ס אויגען פילט נאָך אימער אָן מיין האַרץ מיט פרייַנדליכען רחמנות, וועז איך דערמאָן זיך וועגען איהר.

מיט די רעזולטאטען פון מיין בעזוך אין ראָסטאָוו בין איך נישט געווען צופרידען. פון קאָזין'ען האָב איך נישט געקענט ערווארטען קיין וויכטיגע הילף פאר אונזער פערבאנד. אויף פאוועל'ן האָב איך אויך נישט געלעגט קיין גרויסע האָפנונגען. ער האָט נישט געמאכט דעם אייַנדרוק פון א פעהיגען אגיטאטאר: עם האָט איהם מעהר געצויגען צו ביכער אויידער צו לעבעדיגע מענשען און צו דער געזעלשאפטליכער ארבייט.

איך האָב זיך דערמאָנט, אז אייַנער פון מיינע בעקאַנטע, ל י י ב א ו י ט ש, וועלכער האָט סימפאטיזירט מיט די סאָציאליסטען רעוואָלוציאָנערען וועז ער האָט שטודירט אויף אינזשעניער אין אויסלאנד, איז א ראָסטאָווער, און איך האָב בע־

שלאָסען איהם אויפזוכען. איך האָב אויסגעפונען זיין אַדרעס אין „אַדרעסני סטאָל" און בין צו אים אַוועק. ער האָט געוואוינט צוזאַמען מיט זיינע עלטערען און געהאַט א שטעלע אלס אינזשענער אין אַייזען־פאַבריק. מיט לייבאָוויטש'ן בין איך געווען בעקאַנט בלויז פון ווייטען. איך האָב זיך מיט איהם געהאַט בעגעגנט עטליכע מאָל אין דער שווייץ, ער האָט געמאַכט דעם אייגדרוק פון א „זיידענעם יונגען מאַן", פון אַן איידעלען באַלעבאַטישען בחור מיט א גוט הארץ און א ווייכען כאַראַקטער, אָבער אָהן רעוואָלוציאָנערען טעמפּעראַמענט און איניציאַטיוו. דאָך האָב איך געריעכענט, אז ער מוז זיין בעקאַנט מיט די ראַסטאָווער סאָציאַליסטישע טהוערס און אז ער קען מיר זיין ניצליך.

איך בין געקומען צו לייבאָוויטש'ן מיטאָג־צייט און זיין מוטער א קרענקליכע פרוי מיט א פעראומערט פּנים, האָט מיר געזאָגט, אז ער דאַרף באַלד קומען פון זאוואָד אויף מיטאָג. זי האָט געקוקט אויף מיר מיט עפעס א פערדאַכט און מיך געפרעגט וועגען וואָס איך בין געקומען. איך האָב איהר געזאָגט, אז איך קען איהר זוהן פון אויסלאַנד און אז איך האָב איהם געבראַכט א גערוס פון זיינע פריינד. לייבאָוויטש איז אינגיכען געקומען און מיך איינגעלאַדען צו זיך אין צימער. וועו איך האָב איהם דערצעהלט, אז איך בין געקומען מיט רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור און אז איך זוך מענשען וואָס זאָלען קענען אוכז העלפען אין רוסלאַנד אין אונזער ארבייט, האָב איך בעמערקט, אז ער פיהלט זיך אין א פערלעגענהייט.

„איך וועל אייך זאָגען דעם אמת", — האָט ער מיר געזאָגט פערשעהמט, — „איך שטעה ווייט פון דער בעוועגונג. ערשטענס בין איך שטאַרק פערנומען, צווייטענס האָב איך פּשוט מורא צו נעהמען אויף זיך די ריזיקע, וויל איך בין כמעט דער אייניציגער פערדיענער אין אונזער פאַמיליע און אז מען זאָל מיך ארעסטירען וועלען מיינע עלטערען בלייבען אָהן חיונה. פאַר זיך אליין וואָלט מיך נישט געאַרט, אָבער צוליעב די עלטערען מוז איך זיין פאַרזיכטיג".

לייבאָוויטש האָט זיך געפיהלט אזוי ווי ער וואָלט עפעס גע־

וועז שולדיג געגען מיר, אוז מיר איז געווען אויף איהם א גרויסער רחמנות. מען האָט געקאָנט זעהן, אז ער געברויכט נישט די לאָגע פון זיינע עלטערען בלויז אלס א תירוץ אוז אז ער פיהלט זיך באמת שלעכט דערפון וואָס ער נעהמט נישט קיין אַנטייל אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. איך האָב זיך בעמיהט צו ערקלעהרען איהם, אז איך פערשטעה זיין לאָגע אוז אז איך מאָך איהם נישט קיין פאָרווירפע. איך האָב זיך געוואָלט מיט איהם אָבזוגעגעז, נאָר ער האָט מיך געבעטען אויפוואָרטען ביז אָוועג, פיעלייכט וועט ער דאָך געפינען וועמען פון די ראָסטאָווער סאָציאליסטען וואָס קאָגען זיין ניצליך פאר אונזער פערבאנד.

נאָך מיטאָג איז לייבאָוויטש אוועק צוריק אויפ'ן זאוואָד אוז איך בין געבליבען וואָרטען ביי איהם אין צימער.

באלד איז אריין צו מיר לייבאָוויטש'עס מוטער, זי איז געווען זעהר אויפגערעגט אוז מיט טרעהרען אין די אויגען געזאָגט צו מיר:

„וואָס ווילט איהר האָבען פון מיין זוהן? איך בעט אייך, לאָזט איהם צורוה. איהר מיינט, איך פערשטעה נישט נאָך וואָס איהר זייט געקומען? א מוטער'ס הארץ פיהלט אלעס. טהוט מיר א טובה, שלעפט נישט אריין מיין זוהן אין א געפאָהר".

איך וויים נישט, צי זי האָט אונטערגעהערט הינטער דער טהיר אוגזער געשפּרעך, צי זי האָט טאָקע דערפיהלט מיט איהר מוטער־הארץ, אז איך בין געקומען נישט נאָר אָבצוגעבען איהר זוהן א גערוס. יעדענפאלס איז די סצענע געווען זעהר פיינליך אוז מיר האָט זיך געוואָלט אוועקגעהען, נישט וואָרטענדיג אויף לייבאָוויטש'ן. עס האָט אבער נישט געפאסט. איך האָב זיך בעמיהט צו בערוהיגען די צושראָקענע פרוי אוז האָב זי פערזיכערט, אז איך האָב נישט בדעה צו שלעפען איהר זוהן אין קיין שום געפאָהר.

איך האָב זיך קוים דערוואָרט ביז לייבאָוויטש איז געקומען. קיין גוטע נייעס האָט ער נישט געבראכט. ער האָט נישט געפונען קיין איין פאסענדע פערזאָן וואָס זאל וועלען העלפען אונזער ארבייט.

דעמזעלביגען אָוועג בין איך אָבגעפאָהרען פון ראָסטאָוו אין פאלטאָווע. דאָרט האָב איך געהאט מעהר ערפאלג.

עלפטער קאפיטעל

אין פאלטאווע. — דר. וואלקאמיטש. — מעבעל. — די טוערס פון זעמסטווא. — דר. וואלקענשטיין. — זיין אמאלינע פרוי ליודמילא. — אין מינסק. — פאווע1 בערמאן.

אין פאלטאווע האָט דעמאָלט געוואוינט דר. וואָלקאָמיטש, א פריינדין פון וויערא זשיטלאָווסקי. איך האָב זיך מיט איהר עטליכע מאל בעגעגנט וועו זי האָט שטודירט מעדיצין אין בערנער אוניווערזיטעט. זי האָט סימפאטיזירט מיט אונזער ריכטונג, נאָר זי האָט זיך וויניג געמישט אין רעוואָלוציאָנערע אנגעלעגענהייטען און האָט זיך געקליבען צו טהאָן אין רוסלאנד לענאלע קולטור־ארבייט. וועו זי האָט בעקומען איהר דאָקטאָר־דיפלאָם פון בערנער־אוניווערזיטעט, איז זי גלייך אָבגעפאָהרען אין רוסלאנד, דאָרט אָבגענעבען עקזאמען, און באזעצט זיך אין איהר געבורטסשטאָדט, פאלטאווע. דר. וואָלקאָמיטש איז געווען איינע פון יענע שטילע טיכטיגע פרויען וואָס טהוען מעהר איידער זיי רעידען. איך האָב גערעכענט, אז אויב אפילו זי אליין שטעהט ווייט פון דער רעוואָלוציאָנערער ארבייט, וועט זי מיך יעדענפאלס קאָנען צונויפפיהרען מיט די פאלטאווער סאָציאליסטישע טהוערס.

דאָס מאהל האָבען מיך מיינע האָפנונגען נישט אָבגענארט. זי האָט מיך זעהר פרייגדליך אויפגענומען און מיר בעקאנט געמאכט מיט איהרען א פריינד, א געווייסען מ ע ב ע ל , און מיט נאָך עטליכע פאלטאווער ראדיקאלען. מעבעל האָט דאמאלט נאָר וואָס געהאט געענדיגט דעם פאָליטעכניקום אין ז'ערפט (יוריעוו), און אנגענומען א שטעלע אין פאלטאווע. ער איז זעלבסטשטענדיג געקומען צו דיזעלבע איבערצייגונגען, אויף וועלכע מיר, סאָציאליסטען רעוואָלוציאָנערען, האָבען געבויט אונזער פראָגראם. ער איז געווען זעהר צופרידען צו הערען וועגען אונ־

זער „פערבאנד" און האט צוגעזאגט אונז צו העלפען מיט וואס נאר ער וועט קאנען. ער האט אויף מיר געמאכט א זעהר גוטען איינדרוק און ער האט זיך ווירקליך ארויסגעצייגט צו זיין א גע־זעצטער, צופערלעסיגער מענש. די אנדערע ראדיקאלען, מיט וועל־כע איך האב זיך בעקענט אין פאלטאווע, זיינען געווען טהעטיג אין דער ז ע מ ס ק ע ר א ו פ ר א ו ע ן אין דער שטאדטישער ד ו מ ע . זיי זיינען געווען איבערצייגטע סאציא־ליסטען און האבען אין זייער יוגענד סימפאטיזירט מיט דער פארטיי נ א ר א ד נ א י א ו א ל י א .

וען איך האב זיך מיט זיי בעגעגענט, האבען זיי נישט גע־פיהרט קיין פלאנמעסיגע סאציאליסטישע פראפאגאנדע, נאר הא־בען, צוזאמען מיט די ליבעראלע עלעמענטען פון דער זעמסטוואָ, אנגעוענדעט אלע זייערע כחות אויף צו פערשפרייטען בילדונג צווישען פויערים און ארבייטער און אויף צו פערבעסערען, ווי וויים מעגליך, זייער לאגע. זיי זיינען געווען, וואס מען האט דא־מאלט אין רוסלאנד גערופען, „קולטור טרעגער". זיי האבען זיך געזומען פאר לעגאלע ארבייט נישט וויל זיי האבען אויפגעהערט צו גלויבען אין סאציאליזם און אין דער מעגליכקייט פון א רעוא־לוציאנערע טהעטיגקייט אין רוסלאנד, נאר בלויז וויל די פארטיי פון דער נארדנאיא וואליא איז געווען צודריקט, און מיט דעם פראגראם פון די סאציאל־דעמאקראטען זיינען זיי געווען נישט אייגפערשטאנדען. וען איך האב זיי ערקלערט די אנזיכטען פון די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען און בעקאנט געמאכט זיי מיט אונזערע פלענער צו פיהרען א רעוואלוציאנערע פראפאגאנדא אין אלע שיכטען פון פאלק, ווי אויך מיט אונזער האפנונג , אז דער טעראריסטישער קאמף געגען דעם אבסאלוטיזם וועט אינגיכען ווידער אויפלעבען, האבען זיי גלייך אויסגעדריקט דעם וואונש אונז צו העלפען.

די דאזיגע טהועריס פון זעמסטוואָ, וועלכע זיינען געשטאנען אין אפטער בעריהרונג מיט דער דארפישער בעפעלקערונג, זיינען געקומען צו דער איבערצייגונג, אז די „פויערשע קעפ" זיינען גאר־נישט אזוי „גראב" ווי פרידריך ענגעלס האט זיך וועגען זיי אויס־געדריקט, און אז זיי זיינען פעהיג צו פערשטעהן די אידעע פון

סאציאליזם אזוי גוט ווי דער שטאדטישער ארבייטער. די בעצי־
הונג פון דעם פויערטום צום „צאר־באטיושקא" האט זיך, לויט
זייער מיינונג, אויך שטארק פערענדערט זינט די זיבעציגער יאה־
רן, וועו די פראפאגאנדיסטען וואס זיינען „געגאנגען אין פאלק"
האבען נאך אפט בעגעגענט ביי דער בעפעלקערונג דעם גלויבען, אז
דער צאר בעמיהט זיך מיט אלע כחות צו פערבעסערען די לאגע
פון די „קרעסטיאנעס" און צו געבען זיי מעהר קרקע, נאר די
טשינאוניקעס און גוטס־בעזיצערס דערלאזען דאס נישט. פון דעם
דאזיגען גלויבען אין די גוטע אבזיכטען פון „צאר־באטיושקא"
האבען זיי שוין ביי דעם רוסישען פויער מעהר קיין שפור נישט
געפונען אין די ניינציגער יאהרען. אין אלגעמיין האבען די פאל־
טאווער ראדיקאלען געלייגט גרויסע האפנונגען אויף דעם רוסישען
פויער און האבען פיעל ערווארט פון זיין געזונדטען פערשטאנד,
זיין גלויבען שכל און זיין שטארקען געפיהל פון יושר און גערעכ־
טיגקייט. וועו איך בין שפעטער זעלבסט געקומען אין בעריהרונג
מיט אייניגע פון די רוסישע „קרעסטיאנעס", האבען זיי אויף מיר
אויך געמאכט דעם זעלביגען גוטען אייגדרוק.

די פאלטאווער חברים האבען צוגענומען כמעט די גאנצע
ליטעראטור וואס איז ביי מיר געבליבען. א טייל פון די ביכער
האבען זיי געגומען פאר א סאציאליסטיש־רעוואלוציאנערער ביב־
ליאטעק אין פאלטאווע און די איבעריגע ביכער, ווי אויך די
פראקלאמאציעס, האבען זיי צוגעזאגט צו פערשפרייטען אין די
ארומיגע דערפער און שטעדט.

אין פאלטאווע האב איך זיך דעמאלט אויך בעגעגענט מיט
דר. וואלקענשטיין, דעם געווען מאן פון לודמילא וואלקען־
שטיין, וועלכע האט אבגעשמאכט דרייצעהן יאהר אין שליסעל־
בורגער פעסטונג און האט שפעטער בעשריעבען איהר לעבען אין
דער בעריהמטער טיורמע אין א בראשורע וואס דער לאנדאנער
„פאנד וואלנאי רוסקאי פרעסי" האט ארויסגעגעבען. וועו איך
האב זיך בעגעגענט מיט דר. וואלקענשטיין איז זיין געווען
פרוי נאך געווען אין שליסעלבורג און קיינער האט נישט ge־
האפט, אז מען זאל זי פון דארט ארויסלאזען. דר. וואלקענשטיין
האט געמאכט א זעלטען גוטען אייגדרוק. ער איז געווען א מאן

פון אויסערגעווענליכער פיזישער קראפט, פול מיט ענערגיע און לעבן. ער איז געווען נאָאיוו ווי א קינד און אָן עכט רוסישע גוטמוטיגקייט האָט געשטראָלט פון זיין פרעהליכען רונדען פנים. בלויז אויגמאל ווען ער האָט אין לויף פון געשפּרעך דערמאָנט זיינע אמאליגע פרייַנד פון דער נאראָדנאיא וואליא, וועלכע האָבען געשמאכט אין שליסעלבורגער פעסטונג, האָט א וואלקען פון טרויער בעדעקט זיין געזיכט. לויט זיינע איבערצייגונגען איז ער געווען א טאלסטאָוויץ. און הגם ער איז אין טעאָריע געווען געגען דעם געברויך פון געוואלד אין פּאָליטישען און עקאָנאָמישען קאמף, האָט ער אָבער אין הארצען דאָך שטארק סימפּאטיזירט מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג און האָט געוועדט מיט בעגייסטערונג וועגען דעם מוטה פון די סאָציאָליסטישע קעמפערס און פון זיין געוועזענער פרוי בפרט. עטליכע יאָהר נאָך איהר אַרעסט, נישט האָבענדיג מעהר קיין האָפענונג אויף איהר בעפרייאונג, האָט ער געהייראָט מיט א צווייטער פרוי. ווי מען האָט מיר שפּעטער דערצעהלט אין פּאָלטאָוע, איז ער געפאָהרען דורך אמעריקא קיין סאכאָלין זיך זעהן מיט זיין ערשטער פרוי לודמילא, וועלכע איז בעפרייט פון שליסעלבורג און פעערשיקט אויפ'ן וויטען אינזעל. ווי בעוואוסט, האָט לודמילא וואָלקענשטיין געענדיגט איהר לעבען אויף א טראגישען אופן אין וולאדיוואָסטאָק, וואו זי איז דערשאָסען געווארען אין דער צייט פון אן אויפשטאנד, דאכט זיך אין 1905.

דר. וואָלקענשטיין האָט מיך געבעטען, איך זאָל איהם ברענגען טאָלסטאָי'ס אלע פערבאָטענע ווערק, וואָס זיינען ערשיענען אין אויסלאנד, ווי אויך לאוראָס "אפיט אימפּעריאי מיסלי" און אנדערע גרעסערע סאָציאָליסטישע ווערק. וועגן איך בין געקומען אין פּאָלטאָווע צום צווייטען מאָל, האָב איך איהם געבראכט די ביכער. ער האָט זיי צושטעלט אויבען־אויף אין זיין ביכער־שראַנק, בעמערקענדיג דערבייַ, אז קיינער, נישט אפילו די רוסישע פּאָליציי, קאָן איהם פערוועהרען צו לעזען בי־כער וואָס ער געפינט פאר ניצליך. ער איז געבליבען דער סאָנ־סעקווענטער טאָלסטאָווץ און אלץ, וואָס ער האָט געהאלטען פאר רעכט, האָט ער נישט געוואָלט טהאָן בשתיקה.

איך האָב פערבראכט א זעהר אנגענעהמען אָוונט מיט די נייע חברים אונזערע אין פאָלטאָווע. מיר זיינען אַלע געווען פול מיט דער האָפנונג, אז אונזער בעוועגונג וועט זיך שנעל פערשפרייטען איבער רוסלאנד און אז סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען וועלען אינגיכען אויפבויען די מעכטיגע פּאַרטיי וואָס וועט פערנעהמען דעם פּלאַץ פון דער נ א ר א ד נ א י א ו א ל י א.

איך בין אוועק פון פאָלטאָווע מיט א פרעהליך הארץ. ענרליך האָב איך געפיהלט, אז די ערשטע זריעה פון אונזער געדאנק איז פערזייהט אויף רוסישען באָדען. וואָס מיך האָט אם מעהרסטען געפרעהט איז געווען דער פאקט, וואָס אונזערע ערשטע אָנהענגערס זיינען געווען אייגנעוואָרצעלט אין דעם פּאָליטישען לעבען פון רוסלאנד, מענשען וואָס האָבען געהאט א שטאַרקען אייגפלום אויף דער געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט און זיינען נעשטאַנען, אלס טהוערס אין דער זעמסטוואָ, אין נאָהענטער בעריהרונג מיט דער דאָרפישער בעפעלקערונג.

דעם קליינעם טייל ליטעראטור וואָס מיר איז געבליבען האָב איך אוועקגעפיהרט אין מ י נ ס ק און עס איבערגענעבען אין די הענט פון פ א ו ע ל ב ע ר מ א ן, א יונגער וויל־נער סאָציאַליסט, וועלכער האָט דאמאָלס אָנגעפיהרט אן ענערגישע פראָפּאַגאנדע צווישען די מינסקער אידישע ארבייטער.

צוועלפטער קאפיטעל

וויידער אויפ'ן גרענץ. — צו גאסט ביים לאטיש. — א נאכט אויפ'ן הויי.

די רעוואלוציאנערע ליטעראטור איז צוטיילט געוואָרען אין ווילנע, ראָסטאָוו, פּאָלטאווע און מינסק. די ערשטע פערבינדונגען מיט רוסלאנד זיינען געווען געמאכט. איך האָב אויסגעוצט ווי וויט איך האָב געקאָנט, אלע מיינע בעקאנטשאפטען. מעהר האָב איך אין רוסלאנד דערווייל נישט געקאָנט אויפטאָן. איך האָב זיך גענומען גרייטען צו מיין נסיעה צוריק אין אויסלאנד.

מיינע טשעמאדאנעס, פון וועלכע איך האָב ארויסגענומען די אינעווייניגסטע טאוולען און די ליטעראטור, האָב איך אויסגעקלעפט מיט טאפּעטען־פּאפּיער כדי דער הויליער טאווע זאל נישט דערוועקען קיין חשד אויף דער טאמאזשנע, אז אין זיי איז געווען בעהאלטען קאָנטראבאנד. איך האָב אין זיי אריינגעלעגט אלע מיינע בעבעכעס און זיי אָבגעשיקט אין בערלין. אזוי ווי איך האָב זיך געקליבען צו גנב'ענען די גרענעץ צוריק נאָך אויסלאנד, האָב איך נישט געוואָלט שלעפען מיינע זאכען מיט זיך. איבערלאָזען זיי אין רוסלאנד, האָב איך אויך נישט געוואָלט, ווייל איך האָב געהאָפט ווידער צו געברויכען זיי אין ניכען פאר דעם זעלבען צוועק. מיין גאנצע גארדעראָבע איז נישט ווערט געווען דאָס געלד, וואָס עס האָט געקאָסט צו שיקען זיי אין בערלין, אָבער אויב איך וואָלט צו יעדער נסיעה מיינער נאָך רוסלאנד געדארפט קלייבען ניי אלטע זאכען, וואָלטען אלע רוסישע סטודענטען אין בערן געוואָרען סאנקיולאָטען (בעז־פּליודערניקעס, בלע"ז).

עס איז געווען א זעלטענער פערגענינגען צו זעגענען זיך מיט די פיער טשעמאדאנעס וועלכע האָבען מיר אָפט אָבגע־

ריסען די הענט אין מיין לאנגער נסיעה דורך דער שווייץ, דייטשלאנד און רוסלאנד. איבערהויפט האָב איך זיך אָנגעלי־טען פון זיי אין דייטשלאנד, וואו איך האָב געריזט פערטע קלאס, וויל די אייזענבאהן־טרעגערס האבען נישט געטאָרט העלפען די פאסאזשירען אריינצונעהמען זייער באגאזש אין א וואגאָן פון פערטען קלאס, כדי דער עולם זאָל נישט פיהרען מיט זיך צופיעל. דעמאָלט האָב איך ערשט פערשטאנען וויי קלוג עס זיינען געווען אונזערע חכמים, וועלכע האבען געזאגט: „מרבה נכסים מרבה דאגה".

ווי נאָר איך בין פטור געוואָרען פון מיינע פיער טשעמא־דאנעס, האָב איך דערפיהלט אזוי ווי צעהן פוד משא וואָלט אראָבגעפאלען פון מיינע פלייצעס. איך האָב זיך געפיהלט ווי א פרייער פויגעל. נאָר הגם איך האָב זיך געפיהלט „פויגעל־דיג", האָב איך דאָך נישט געקענט אריבערפליהען דעם גרענעץ צוריק נאָך דייטשלאנד און האָב געמוזט ווידער אָנקומען צו דער הילף פון א קאָנטראבאנדיסט. אנשטאט צו וועגדען זיך צו א קאָנטראבאנדיסט־„קאפיטאליסט", וועלכער טהוט אליין גאָרנישט און לאָזט זיך אראָב אין קעשענע דעם גרעסטען טייל פון פראָפיט, האָב איך דאָס מאָל בעשלאָסען צו געהן דירעקט צום „ארבייטער", וועלכער איז אין דעם פאל דער אייגענט־ליכער „פיהרער".

דער לעזער פון מיינע עראינערונגען געדענקט, האָפענטליך, דעם כוואטסקען לאטיש, וואָס האָט מיך געפיהרט איבער'ן גרענעץ פון שירדווינט נאָך רוסלאנד. וועו ער איז געקומען צו מיר אין וולאדיסלאוואו'ער „קאָזע" מיט דעם פראָרשלאג מיר צו העלפען מאכען א ויברח, האָט ער מיר פאנאנדערגעזאגט וואו איך קאָן איהם געפינען, אויב איך וועל איהם דארפען. אָט דעם דאָזיגען לאטיש האָב איך בעשלאָסען אויפצוזוכען און דינגען איהם פאר א פ י ה ר ע ר (פראָוואָדניק) איבער'ן גרענעץ.

הגם איך בין פון וולאדיסלאוואו אָבגעפאָהרען אלס א כשר'ער ארץ ישראל־איד מיט א כשר'ען טערקישען פאספאָרט, האָב איך דאָך נישט געהאלטען פאר ראטזאם צו קומען אהין צוריק. איך האָב אפילו געוואוסט, אז ביי ר' אברהם'ען וואָלט

איך געווען אן אנגעלעגטער נאסט, אבער וואלאדיסלאווא איז א שטארטעל וואס ליגט הארט ביים גרענעץ און יערער מעשען קנעפעל איז דאָרט אימער מוכן ומזומן צו פאדערען דאס „ריכטיגע פאפירעל" פון א דורכרייזענדען. .. ..

איך בין דאריבער אראָב מיט א סטאנציע פריהער, אין וואלקאווישק, און פון דאָרטען גערונגען א בעל עגלה, וועלכער האָט מיך צוגעפיהרט צו דעם קליינעם דערפעל, וואו מיין לאטיש האָט געוואוינט.

דער לאטיש האָט מיך גלייך דערקענט און מיר אבגענעבען א וואָרימען שלום עליכם. איך האָב איהם געזאָגט, אז איך וויל פאָהרען צוריק נאָך אויסלאנד.

„דאָס לעבען אין רוסלאנד איז אייך הפנים נישט געפעלען געווארען," — האָט ער געזאָגט. —„איך האָב טאקע גערעכענט, אז איהר וועט דאָרט לאנג נישט פערבלייבען. ווער עס האָט איינמאל פערזוכט אמעריקא, ציהט איהם שוין אימער אהין צוריק. וואו זיינען אייערע זאכען?" .

איך האָב איהם געזאָגט, אז מיינע זאכען האָב איך שוין אבגעשיקט און אז איך בין „יאָק סטאי". עס ווייזט אויס, אז דער לאטיש האָט אויך גוט געדיינקט די משא פון מיינע טשעמאדאנעס און איז געווען זעהר צופריידען וואס ער וועט זיי נישט דארפען ווידער שלעפען אויף די פלייצעס.

„גוט", — האָט ער געזאָגט, — אָהן זאכען וועלען מיר אריבערשפאצירען אין דייטשלאנד ווי די פריצים. איך וועל אייך פיהרען אין מיטען העלען טאג און איהר וועט אפילו נישט וויסען, אז איהר געהט אריבער דעם גרענעץ. איך קען דעם גרענעץ ווי מיינע פינף פינגער, און איך וועל אייך נישט בערייסען. עס וועט אייך קאסטען אינגאנצען א פינפערל. נאָר היינט איז שוין צו־שפעט. די זון געהט שוין אונטער. וואו איך וועל אייך פיהרען איז זיכערער צו געהן בייטאג איידער ביינאכט. בלייבט דאָ נעכטיגען און שלאָפט רוהיג. איהר קענט זיין זיכער, אז מארגען וועט איהר בשלום קומען אין דייטשלאנד. א גלעזעגער וועט איהר ביי מיר האָבען א פיינעם, אויף פרישען, שמעקעריגען, ערשט־אנגעקאָשעטען־הייי."

איך האָב איינעגווילִיגט. דער לאָטיש איז, ווי עס האָט אויסגעווייזען, געווען זעהר צופרידען צו מאכען גאנצע פינף רובל. ווי ער האָט מיר שפּעטער דערצעהלט, פלעגט ער פון זיין באלעבאָס קריגען אינגאנצען אָנדערהאלבען רובל פאר אריבערפיהרען א „ה א ז" איבער דעם גרענעץ. ער האָט באלד אָנגעשטעלט א קליינעם בלעבענעם סאמָווער, אַרויסגענומען א פלעשל שנאפּס, וועלכע ער האָט מיר רעקאָמענדירט אלס די בעסטע „נאליווקע", וואס ער האָט אליין אימפּאָרטירט פון רייטשלאנד, און מיך איינגלאדען צוצוביסען. נאָך וועטשערע האָט ער מיך אַרייַנגעפיהרט אין שייער און מיר אָנגעצייגט מיין געלעגער.

איך האָב זיך אַרויפגעקראבקעט אויפ'ן היי, וועלכעם האָט טאקע אַרויסגעגעבען פון זיך א ריח־ניחוח פון גוטע גראָזען און פון ווילדע בלומען און האָב זיך איינגעמאָשטשעט צום שלאָפען. איך האָב אָבער א לאנגע צייט נישט געקאָנט אנט־שלאָפען ווערען. עס איז געווען א ווארימע, זומערדיגע נאכט, איינגעוויקעלט אין א שטילער פינסטערקייט. עפעס ווי א צויבער האָט זיך געוועבט אין דער ווארימער שטילקייט פון דער נאכט. ביי מיר אין קאָפּ האָבען זיך געשפּונען מאָדנע פערפלאָנטערטע גערַאנקען און אונבעשטימטע עראינערונגען פון מיינע ערשטע קינדער־יאָהרען. עראינערונגען פון מעשיות וועגען מתים, מכשפות און גזלנים, וועלכע מיינע חברים פלעגען מיר דערצעהלען אין שול שבת בין השמשות, און עראינערונגען פון ווירקליכע געשעהענישען, וואס זיינען געווען אזוי בלייך און אונקלאָר אין מיין זכרון, אז זיי האָבען אויסגעזעהען ווי שאָטענס פון פערגעסענע חלומות. דער ווארימער ריח פון דעם פרישען היי האָט אַרויסגערופען די פאָרשטעלונג פון הייסע זון־שטראהלען און געוועקט אונקלאָרע פערלאָנגען און בענקענישען נאָך עפעס אונבעשטימטעם און אונבעגרייפליכעם, וואס די נשמה האָט ערגעץ־וואו אמאל עמפּפונדען אָבער שפּעטער כמעט אינ־גאנצען פערגעסען . . . און מיר האָט זיך גערַאכט, אז אלץ וואס איך האָב דעמאלט געטראכט און געפיהלט האָב איך שוין איינמאל פריהער געטראכט און געפיהלט אונטער עהנליכע אומ־שטענדען.

אומזיסט זיינען געווען מיינע בעמיהונגען צו בעפרייען זיך פון דער אונרוהיגער שטימונג און צו קאנצענטרירען מיינע געדאנקען אויף עפעס רעאלעס. איך האב געפרובט מאכען א סך הכל פון אלעס וואס איך האב אויפגעטהון מיט מיין נסיעה, צו מאכען פלענער פאר דער צוקונפטיגער ארבייט. אבער מיינע געדאנקען האבען זיך גלייך איבערגעריסען, די פערפלאנטערטע מחשבות האבען געהוזשעט ביי מיר אין קאפ ווי א מחנה פליגען און האבען פערטריבען דעם שלאף פון מיינע ברעמען. א הילכיגער קרעה פון א האהן האט דורכגעריסען די שטילקייט וואס האט געהערשט ארום. עס איז געווען האלבע נאכט. דער דאך פון שייער האט געדריקט, אזוי ווי ער וואלט מיר געלענגען אויפ'ן קאפ. עס האט זיך געוואלט ארויסגעהן אונטער'ן הויבען, אויסגעשטערענטען הימעל, טיף אריינאטהעמען די פריש פרישע לופט, אבער איך האב מורא געהאט, אז א סאלדאט פון דער גרענעץ־וואך זאל זיך נישט אנדרעהען, און איך האב נישט געוואגט ארויסצוגעהן דרויסען. ערשט וועז די שטראהלען פון דער אויפגעהענדער זון זיינען אריינגעדרונגען צו מיר אין שייער דורך די בריטע שפאלטען צווישען די ברעטער, בין איך ענדליך אנדרעמעלט געוואָרען.

וועז דער לאטיש האט מיך אויפגעוועקט און איך בין ארויס דרויסען, איז שוין די זון געשטאנען הויך אין קלארען בלאהען הימעל און האט בענאסען די ערד מיט איהרע הייסע שטראהלען. עס האט געבלאזען א ווייך, אנגענעהם ווינטעל און געוויגט דאס בריטע קארן־פעלד וואס האט זיך ווייט אויסגעשפרייט פאר מיינע אויגען, און וואס האט אויסגעזעהן ווי א ים פון פליסיגען גאלד, אויף וועלכען עס האבען זיך ווייך און ריטמיש געשאקעלט, אין א רוהיגען דרימעל, די אינדען. הינטער דעם קארן־פעלד איז געלענגען א טונקעל וועלדעל. אין דעם דאזיגען וועלדעל, אין נאנצען א צווי וויארסט פון מיר, איז, ווי דער לאטיש האט מיר געזאגט, געווען דער רוסיש־דייטשער גרענעץ.

די נאנצע צייט וואס איך בין פערבליבען אין רוסלאנד האב איך כמעט ווי פערגעסען, אז איך בין „נישט־לעגאל" און איך האב זיך געפיהלט אזוי ווי איך וואלט געווען א כשר'ער

אונטערטהאן. נאָר יעצט, וועו איך בין געווען אזוי נאָהענט פון גרענעץ, האָב איך דערפיהלט א שטארקען פערלאַנג ארויסצוכאָפען זיך וואָס גיכער פון דעם לאַנד, וואו יעדער קליינער טשינאָווניק קאָן ארויפלעגען אויף מיר זיין שווערע לאָפע און מיך אריינווארפען אין טיורמע. עס האָט זיך געוואָלט וואָס גיכער אריבערכאָפען זיך אויף דער אַנדער זייט גרענעץ, אין דאָס „פרייע" דייטשלאַנד. אין פערגלייך מיט דעמאָלדיגען רוסלאַנד איז אפילו פרייסען, פון וואַנען מען האָט מיך ארויסגעשיקט מיט א יאָהר אַנדערהאלבען פריהער, געווען פאַר מיר א פרייע מדינה. איך האָב געבעטען דעם לאָטיש, אז מיר זאָלען זיך גלייך לאָזען אין וועג.

„מיר האָבען נאָך צייט", — האָט ער געענטפערט מיט א בריטען געזיכט. — „אריבערגעהן דעם גרענעץ איז ביי מיר א שפיי. איך בין שוין ביינאכט געווען אויף יענער זייט און אריבערגעבראכט צוויי פּעקלעך סחורה. קומט, לאָמיר טרינקען טהעע."

מיר האָבען אָבגעטרונקען טהעע. דער לאָטיש האָט אריינגעהרט עטליכע קעלישקעס פון דער דייטשער „נאַליווקע", אריינגערוקט א האַק הינטער זיין גארטעל, אזוי ווי ער וואָלט געגאנגען אין וואַלד האַלץ האַקען, און מיר האָבען זיך געלאָזט אין וועג.

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
מאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TO

דרייצענטער קאפיטעל

א שפאציר פון רוסלאנד אין דייטשלאנד. — צוריק אין בערלין. — ביי עטינגער'ן.

מיט לייכטע שנעלע טריט זיינען מיר געגאנגען אויף א שמאלער סטעזשקע ביים ברעג פון קאַרן־פעלד. די שווערע צייטיגע זאנגען האָבען זיך געוויגט אונטער'ן ווארימען, אנגענעהמען ווינטעל. דאָ און דאָרט האָבען פון צווישען די־גאלדענע זאנגען חנ'עוודיג ארויסגעקוקט בלאָהע קעפלעך פון גראציעזע קאַרן־בלימלעך. אויף א ווייע האָב איך אינגאנצען פערגעסען, אז איך גיע באלד „גנב'ענען דעם גרענעץ". איך האָב מיט פערגעניגען איינגעאָטעמט די פרישע, ווארימע לופט, געקוקט אויפ'ן קלאָרען בלאָהען הימעל און אויף די פעלדער מיט זייערע צייטיגע תבואות, און מיר האָט זיך געדאכט, אז איך גיע אזוי שפאצירען צווישען די פעלדער פון דעם פלעשטשעניצער גראף טישקעוויטש, אין א זומערדיגען שבת נאָכמיטאָג. אויפ'ן הארצען איז געווען גרינג און פרעהליך, פונקט ווי אין די גוטע אלטע קינדער־יאָהרען . . .

מיר זיינען דערגאנגען ביז צום סוף פון קאַרן־פעלד, נאָהענט פון דעם טונקעל־גרינעם וועלדעל. דער לאטיש איז מיטאמאל געבליבען שטעהן און צוגעהערט זיך. ער האָט אויסגעזעהן ווי א געיעג־הונט וואָס דערשמעקט, אז די וויילדע חיה איז נאָהענט. מיר האָט זיך געדאכט, אז זיינע אויערען האָבען זיך פערשפיצט. איך האָב זיך אויך איינגעהערט, און מיינע אויגען האָבען זיך בעמיהט דורכצודרינגען דורך די גרינע בוימער טיעף אין וואלד. ארום איז געווען שטיל און רוהיג. בלויז א לייכטען גערויש פון בלעטער אין וואלד האָט דאָס פרישע לינדע ווינטעל געבראכט צו מיינע אויערען. עס האָט זיך געדאכט, אז די בלע־

טער שושקען זיך אין דער שטיל, ווי קליינע קינדער וואס האבען מורא זיי זאלען נישט אויפוועקען דעם טאטען.

אבער באלד האב איך דערהערט דעם קלאנג פון טריט און דאס קנאקען פון טרוקענע צווייגלעך ערגעץ וויט אין וואלד. דער לאטיש האט מיר געהייסען בעהאלטען זיך אין קארן און וואַרטען אויף איהם. ער איז אוועק אין וואלד אריין. איך בין אריין צווישען דעם קארן און האב זיך אוועקגעזעצט אויף דער ערד. די הויכע זאנגען האבע מיך אינגאנצען פערשטעלט. איך האב געהערט ווי די טריט פון דעם לאטיש דערווייטערען זיך. ער איז געגאנגען לאנגזאם און געפיפט א פרעהליך לידעל. עס זיינען פערביי עטליכע מינוט. פלוצלינג האב איך דערהערט א געשפרעך פון צוויי מענער־שטימען. די וואַרטער האב איך נישט געקאנט הערען, נאר איך האב פערשטאנען, אז דאס האט מיין לאטיש גערעדט מיט איינעם פון די גרענעץ־סאלדאטען. באלד איז ווידער געווארען שטיל. אונגעפעהר א האלבע שעה בין איך אזוי אבגעזעסען אין דעם קארן, וואַרטענדיג מיט אונגערולד אויף מיין פיהרער. ענדליך איז ער געקומען און מיר געהייסען גיהן נאך איהם.

מיר זיינען אריין אין וואלד און אוועקגעלאזט זיך איבער א שמאלער סטעזשקע, וואס האט זיך געצויגען צווישען גריכטע קוסטעם. מיין פיהרער האט זיך גלעלאזט לויפען און איך נאך איהם. דאס הארץ האט געקלאפט פון לויפען און אויפרעגונג, דער שוויים איז גערונען איבער מיין געזיכט. איך האב אבער נישט געטראכט וועגען דער געפאהר און האב זיך געפיהלט ווי א אינגעל א שטיעפער. מיר זיינען דערלאפען צו א שמאלען גראבען. א שפרונג — און איך בין געווען אין רייטשלאנד.

דאס אויסזעהן פון דעם וואלד האט זיך מיט אמאל אומגעביטען. אויף דער רוסישער זייט איז ער געווען פערוואקסען מיט קוסטעם און די בוימער זיינען געווען קליין און קרום. אויף דער דייטשער זייט זענען די קוסטעם געווען אויסגעהאקט און די בוימער — הויך און שלאנק. מיר זיינען אבגעגאנגען נאך עטליכע טריט און האבען זיך געזעצט אברוהען

אויפ'ן ווייכען מאָך, אונטער א בוים. אבגערוהט א ווייל'ע, האָבען מיר זיך ווידער אוועקגעלאָזט אין וועג אריין. מיר זיינען באלד ארויס פון וואלד און ארויף אויף א בריייטען האר־טען שאָסעע. אינגיכען זיינען מיר צוגעקומען צו א קרעטשמע, וואו מיין פיהרער איז הפנים געווען אן אָפטער גאסט. דער באלעבאָס, א פעטער דייטש מיט א פּאָרצעלאַיענער ליולקע אין מויל, האָט אונז גלייך אָנגענאָסען צווויי גלעזער ביער און אונז געלאָזט וויסען, אז מיטאָג איז פאַרטיג. מיר זיינען ביידע געווען גוט אויסגעהונגערט פון דעם לאַנגען שפּאַציר און מיר האָבען זיך נישט געלאָזט בעטען. איך האָב בעצאָהלט דעם לאַטיש די פינף רובעל, אויסגעביטען א טייל פון מיין רוסיש געלד אויף מאַרקען, און בין אַוועק צום וואָקזאל, וואָס איז גע־וען נישט ווייט פון דער קרעטשמע. באלד איז אָנגע־פאָהרען דער צוג וואָס האָט מיך אַוועקגעפיהרט אין בערלין. אינגיכען בין איך שוין געווען אין שארלאָטענבורג, ביי עטינ־גער'ן, וועלכער — ווי דער לעזער פון מיינע עראינערונגען געדענקט מסתמא — איז מיט א צוויי מאָנאָטען פריהער ג־וען ביי מיר אין וולאדיסלאַוואָו'ער ארעסט־שטיבעל און האָט מיך צוגערעדט, אז איך זאָל אָבצאָהלען די תרי"ג רובעל שטראָף אין דער טאָמאָשנע און איבערלאָזען דאָרט מיינע זאכען. מען קען זיך גרינג פאָרשטעלען, ווי צופרידען איך בין געווען וואָס איך האָב נישט געפאלגט זיין עצה.

איך האָב גלייך געשיקט א דעפעש צו מיינע פריינד אין בערן, אז איך בין בשלום געקומען צוריק אין אויסלאַנד, און האָב אויף מאָרגען בעקומען פון זיי אן ענטפער מיט א וואַרי־מען ברוך־הבא.

אין בערלין און די צוויטע נסיעה

ערשטער קאַפּיטעל

ביי איסאי אייזענשטאדט'ען. — בעגעגען זיך מיט לענין'ען. — זיין אויס־זעהן. — זיין קוק אויף רוסלאנד.

פון עטינגער'ן האָב איך זיך דערוואוסט, אז איסאי אייזענ־שטאדט איז אין בערלין, און בין אַוועק זעהן זיך מיט איהם.

ווי איך האָב שוין פריהער דערצעהלט, איז אייזענשטאדט צום סוף פון די ניינציגער יאָהרען געווארען א הייסער מארק־סיסט, ער איז אָבער נישט געווען אַזוי אייזזייטיג ווי די אַנדערע חברים זיינע. ער האָט בעזעסען געגנ טאָלעראַנץ אום צו רעספעקטירען די אַנשויאונגען פון די נעגנערס פון עקאָנא־מישען מאטעריאַליזם, און ער האָט נישט געהאַלטען די סאָציא־ליסטישע טהעטיגקייט פון די אַנטי־מארקסיסטען פאַר שערלִיך. אייזענשטאדט, וועלכער איז אויך געווען א פריינד פון חנן ראַפאַפּאָרט, האָט מיט אינטערעס זיך צוגעהערט צו מיינע דערקלערונגען וועגען דעם פראָגראַם פון די סאָציאַליסטען רע־וואָלוציאָנערען. ער איז מיט אונז נישט געווען אייגפערשטא־נען, אָבער ער האָט צוגעגעבען, אז אונזער ארבייט וועט סוף־כל־סוף ברענגען איהרע נוצען און איז געווען צופריעדען וואָס מיר האָט זיך איינגענעבען אריינצופיהרען אין רוסלאַנד אונזער ליטעראטור.

א גאַנץ אַנדער סאָרט טיפּ איז געווען ניקאָלאַי לענין, מיט וועמען איך האָב זיך צום ערשטען מאָל בעגעגענט טאקע ביי אייזענשטאדט'ען, אין בערלין.

לענין איז שוין דעמאָלט געווען בעוואוסט אין דער סאָציאַל־דעמאָקראטישער פּארטיי און האָט געהערט צו די עקסטרעמסטע מארקסיסטען. זיין אויסערליך אויסזעהן האָט נישט געמאכט דעם אייגדרוק פון א בעזונדערס שטארקער פערזענליכקייט, זיין

געזיכט האָט אויסגעדריקט מעהר עקשנות אידער רוהיגע קראפט. ער האָט געמאכט דעם אייגדרוק פון א מענשען וואָס איז פול מיט גאל. זיין מיט זומער־שפרינקלעך בעדעקטער פנים איז געווען בלייך און גלבלייך. זיינע אויגען האָבען נישט געהאט דעם גלאנץ פון שפראָצענדער ענערגיע און אויך נישט דעם שטראהל פון רוסישער גוטמוטינקייט. זיי זיינען דאָס רוב געווען וואסערדיג, מוטנע און מיעד. נאָר דאן וען ער פלענט זיך צוהיצען אין א טעאָרעטישער דיסקוסיע — און דאָס פלענט טרעפען זעהר אפט — פלענט זיך אין זיי אָנצינדען א האלב־כעם'דיג, האלב־סאַרקאסטיש פייערל. ער האָט שוין דעמאָלט געהאט זעהר וועניג האָאָר אויפ'ן קאָפ און זיין בריטער, הויכער שטערן האָט דאריבער אויסגעזעהען נאָך העכער, און צוגעגעבען דעם פנים זיינעם א שטארק אינטעליגענטען אויסדרוק. ווען מיר וועלען צוגעבען צו די דאָזיגע שטריכען א בריטע, עכט־רוסישע נאָז, א ביסעל בולט'ע טאָטעריש באקען־ביינער און א קאָפריזנעם איינגעשפאָרטען מויל, וועלען מיר האָבען א בעגריף פון לענין'ס געזיכט.

א פאָאר מינוט נאָך דעם ווי אייזענשטאדט האָט מיר פאָר־געשטעלט לענין'ען, האָט זיך אָנגעהויבען צווישען אונז א הייסע דעבאטע וועגען די אויפגאבען פון די רוסישע רעוואָלוציאָנערען. לענין האָט זיך גלייך צוהיצט. ער האָט געשטעמפעלט אלס רעאקציאָנער אָדער אוטאָפיסטיש יעדע בעהויפטונג מיינע וואָס האָט, לויט זיין מיינונג, נישט געשטימט מיט מארקס' גע־שיכטס־פילאָזאָפישע לעהרען. אפילו אייזענשטאדט, וועלכער איז, אלס מארקסיסט, געשטאָנען אין אלגעמיין אויף לענין'ס זייט, האָט אפט געמוזט צוגעבען אז לענין איז צו קאָנסעקווענט און דערפיהרט דעם מארקסיזם צו אן אבסורד. ..

לויט לענין'ס מיינונג, איז אין רוסלאנד געווען בלויז איין אויפגאבע: צו פערשפרייטען די אידעען פון מארקסיסטישען סאָציאליזם צווישען דעם שטאָדטישען פראָלעטאריאט און צו דערוועקען אין איהם דאָס קלאסען־בעוואוסטזיין. טעראָר האָט ער געהאלטען פאר שעדליך, ווייל דער טעראָריסטישער קאמף וועט אראָבפיהרען דעם ארבייטער פון ריכטיגען וועג פון קלאסען־

קאמף און וועט איהם צונויפמישען מיט די בורושואזע עלע־
מענטען. די ארבייט צווישען דער אינטעליגענץ האָט לענין גע־
האלטען פאר נישט וויכטיג.

וועו איך האָב געפרעגט: „און וואָס איז וועגען דאָס
רוסישע פויערטום?", האָט ער מיט כעס אויסגערופען: „וועל־
כעס פויערטום? נישטאָ שוין מעהר אין רוסלאנד קיין פויער־
טום אלס א קלאס. איהר ליעגט נאָך, הפנים, אין די ווינ־
דעלעך פון די אמאליגע נארָדניקעס. דאָס רוסישע קרעס־
טיאנסטוום האָט זיך שוין כמעט איננאנצען דיפערענצירט. איין
טייל פון איהם ארבייט דאָס רוב אין שטאָדט און געהערט
דעריבער צום שטאָדטישען פראָלעטאריאט; א צווייטער טייל
ארבייט פאר די פאָמיעשטשיקעס און פאר די רייכע פויערים און
געהערט דאריבער צום דאָרפישען פראָלעטאריאט; דער דריטער
טייל בעשטעהט פון רייכערע פויערים, וועלכע האָבען מעהר
ערד אויסדער זיי קענען בעארבייטען מיט זייערע אייגענע הענט.
זיי דינגען צו ארבייטער, דאריבער מוזען זיי צוגערעכענט וע־
רען צו דעם קלאס פון קליין־בירגער. קיין אייגענטליכע אוב־
אבהענגיגע קרעסטיאנעס, ס'חייסט אזעלכע וואָס דינגען נישט
קיין ארבייטער און וואָס פארדינגען זיך נישט צו אנדערע, איז
שוין מעהר אין רוסלאנד נישטאָ. קארל מארקס האָט שוין
לאנג בעוויזען, אז די ממוצע־קלאסען מוזען פערשווינדען. אזוי
ווי דער זעלבסטשטענדיגער פויער איז א ממוצע צווישען דעם
קאפיטאליסט און דעם פראָלעטאריער, מוז ער, לויט דעם
געזעץ פון עקאָנאָמישער ענטוויקלונג, אונטערגעהן און פער־
שווינדען."

לענין האָט זיך בעמיהט צו בעווייזען מיט ציפערען, אז
זיין בעהויפטונג איז ריכטיג, אָבער זיינע ציפערען האָבען בלויז
בעווייזען, אז א קלייגער טייל פון די פויערים זיינען געוואָרען
פראָלעטאריזירט און אז נאָך א קלענערער טייל זיינען אריין
אין די רייהען פון די קאפיטאליסטען. צו בעהויפטען, אז
דאָס רוסישע פויערטום איז איננאנצען פערשוואונדען, איז,
זעלבסטפערשטענדליך, געווען לעבערליך. אָבער לענין האָט גע־
הערט צו יענעם טיפ פאנאטיקער, פאר וועלכע זייער טעאָריע

איז וויכטיגער אידער די פאקטען פון דער וועלט־ווירקליכקייט. זיי וועלען אריינשפארען דאס לעבען אין דעם סדום־בעטעל פון זייערע פרינציפען און אויב דאס דאזיגע בעטעל איז צו־קורץ און צו־שמאל, איז ביי זיי רעכט אבצוהאקען פון דעם לעבען די הענט און פיס. ער איז געווען פון יענעם סארט „גלייבע" קעפ, וואס קענען זיך נישט קיין בייג טהון אויף א זייט און מוזען אייביג דענקען און ווירקען בלויז אין גלייבע ליניעס. דערינען בעשטעהט זייער קראפט, אבער אויך זייער גרויסע געפאהר פאר דער בעוועגונג. דאס לעבען איז צו־קאמפליצירט און פיעלזייטיג, אז מען זאל עס קענען שטופען פארווערטס אויף א מאטעמאטיש־גלייבער ליניע. דאס לעבען איז נישט קיין געאמעטריע, און אין דער גאנג פון דער געשיכטע איז דער גלייבער וועג נישט אימער דער קירצעסטער . . .

JEWISH PUBLIC LIBRARY TORONTO

צווייטער קאפיטעל

וואס איז פאנאטיזם? — לענין׳ס נייסטינגער טיפ און זיינע אנשויאונגען. — די איצטיגע לאגע אין רוסלאנד.

אין פערלויף פון די צוויי וואכען וואס איך בין פערבליבען אין בערלין האָב איך זיך בעגעגענט מיט לענין׳ען כמעט יעדען טאג. אמאל פלעגען מיר זיך טרעפען ביי די אייזענשטאדט׳ס, וואו ער איז געווען אן אָפטער גאסט, אמאל ביי איהם אין דער היים. יעדע בעגעגעניש אונזערע פלעגט זיך ענדיגען מיט א הייסען ויכוח וועגען די גרונד־פרינציפען פון מארקסיזם און וועגען די אויפגאבען פון די סאציאליסטען אין רוסלאנד.

איך געדענק שוין נישט איצט די איינצעלהייטען פון אונזערע דעבאטען, אָבער דער תוך פון זיי איז פערבליבען אין מיין זכרון. לענין׳ס פערזענליכקייט, זיין גאנצער מהות, שטעהט קלאָר פאר מיינע אויגען. ער געהעדט צו יענע ענגע, אָבער גאנצע, נאטורען וועלכע וויסען נישט פון קיין שום ספקות און וויידערשפרוכען. אלץ איז פאר זיי קלאָר און דייטליך. אין זייער ברוסט ראנגלען זיך קיינמאל נישט קיין צוויי נשמות. די קאמפליצירטקייט און פערפלאָנטערטקייט פון דעם געזעלשאפטליכען לעבען און פון געשיכטליכע פאסירונגען איז פאר זיי צוגלידערט און צוטיילט אין אייגפאכע עלעמענטען. אין זייערע קעפ איז אלעס קלאסיפיצירט און פאנאנדערגעלייגט אין בעזונדערע קעסטעלעך, מיט צעטעלעך צוגעקלעפט צו יעדען, ווי רפואות אין אן אפטייק. צו דיסקוטירען מיט אזא סאָרט מענשען איז אן ארויסגעווארפענע ארבייט. זיי זיינען אזוי זיכער אז זיי האָבען דעם גאנצען אמת, אז אלע ארגומענטען שפרינגען פון זיי אָב ווי אן ארבעס פון וואנט.

יעדער דענקענדער מענש האָט געוויסע איבערצייגונגען. ער ארבייט אויס מיט זיין קריטישען פערשטאנד א בעשטימטע וועלט־אנשויאונג, וועלכע וועדט פאר איהם געווישערמאסען א

רעלִיגיע. אָבער מענשען מיט בריִיטערע קעפּ האָבען צו דער זעלבער צייט דאָס בעוואוסטזיין, אז זיי זיינען נישט מעהר ווי מענשען און אז זיי קאָנען מאַכען א טעות פונקט ווי יעדער אַנדערער. דאריבער האָבען זיי א געוויסע מאָס רעספעקט פאר די מיינונגען און איבערציִגונגען פון די אַנהענגערס פון אַן אַנדער וועלט־אַנשוויאונג. זיי פערשטעהען, אז געוועלשאפטליכע פראָגען זיינען צו קאָמפּליצירט און פערפלאָנטערט, אז מען זאָל קאָנען אויף זיי ענטפערען מיט דער זעלבער זיכערקייט ווי אויף א פראָגע פון אריפמעטיק. דעריבער הערען זיי זיך צו צו אן ארגומענט פון זייערען א געגנער און זיי זיינען אימער בעריִט ווידער און ווידער צו אנאַליזירען זייערע אייגענע אר־גומענטען כדי צו זעהן אויב אין זיי האָט זיך נישט אריינגע־גנב'עט א טעות. אמת, עס טרעפט זעהר זעלטען אז אונטער דעם אינפלוס פון א נייעם ארגומענט זאָלען מיר איבערארבי־טען אונזערע א מיינונג. דאָס רוב געפינען מיר א תירוץ אויף דעם געגנער'ס קשיה און מיר בלייבען ביי אונזער גלויבען. אונזער אַלגעמיינע וועלטאנשויאונג איז איבערהויפט נישט א רע־זולטאט אויסשליסליך פון אונזער קריטישען פערשטאנד. אונ־בעוואוסט ווירקען דאָ זעהר שטארק אונזערע געפיהלען, אונזערע סימפאטיען און אנטיפאטיען, וועלכע קיינע ארגומענטען קענען נישט איבערמאכען, אין דעם ליגט די ערקלעהרונג פון דעם פאקט וואָס מיר האָבען אזוי פיעל פערשידענע ריכטונגען אין דער סאציאַלאָגיע און אין דער געשיכטס־פילאָזאָפיע. דענקער, וואָס פערשטעהען דאָס, בעציהען זיך מיט מעהר אַדער וועניגער טאָלעראנץ צו זייערע געגנער.

גאנץ אנדערש איז די בעציהונג צו א געגנער ביי א מענשען פון לעבען'ס שניט. זיי זעהען נישט און ווילען נישט זעהען די פיעלזייטיגקייט פון דער פראָגע. זיי דענקען אין גלייכע ליניען. א פילאָזאָפיש פראָבלעם איז פאר זיי נישט א לעבע־דיגער בוים פון וועלכען עס געהען זיך פאנאנדער בויגינע צוויי־גען און צווייגלעך אין פערשיעדענע ריכטונגען, נאָר א גלייכער טעלעגראף־סלופ. פאר זיי איז דעריבער אלעס אייגפאך און קלאָר ווי צוויי מאל צוויי איז פיער. פון אזעלכע דענקער

קאן מען, זעלבסטפערשטענדליך, נישט ערווארטען קיין טאלע־ראנץ און רעספעקט פאר א מיינונג וואס איז פערשיערען פון זייערער.

אין לענין׳ס גייסטיגען טיפ און אין זיינע אנשויאונגען ליגט די ערקלערונג פון זיינע איצטיגע האנדלונגען אין רוסלאנד. פיעלע קאנען נישט פערשטעהען, ווי אזוי האט ער געוואגט אין אזא וויכטיגען מאמענט ארויסצורופען א ברודער־קריעג אין די רייהען פון די רוסישע סאציאליסטען. אין פלוג איז עס כמעט אונבעגרייפליך ווי אזוי א מענש קאן נעהמען אויף זיך אזא מורא׳דיגע אחריות. מיר האבען מיטאמאל ערפארט אין רוסלאנד א דעמאקראטישע רעפובליק. אן דער שפיצע פון דער פראוויזארישער רעגיערונג האבען זיך געשטעלט סאציאליסטען, וואס האבען נאר געווארט, אז אין לאנד זאל ארויסגעבראכט ווערען א ביסעל ארדנונג, כדי אנצופאנגען א רייהע פון סאציאלע רעפארמען וועלכע האבען געקאנט, אהן בלוט־פערגיסונג, פיהרען דירעקט צום סאציאליזם. אין אזא צייט קומט לענין מיט זיינע חברים און הייבט אויף א קאמף געגען דער רעגיערונג, א קאמף וואס קאן פיהרען צו א זיג פון די מעסיגע עלעמענטען אין רוסלאנד און צו דער זעלבער צייט, פערשטארקען די מאכט פון די האהענצאלערנס אין דייטשלאנד און דעם דרוק פון דייטשען מיליטאריזם אויף דער נאנצער וועלט. פיעלע האבען נאר נישט געקענט גלויבען, אז אן אויפריכטיגער רעוואלוציאנער זאל קענען מאכען אזא געוואגטען, ריזיקאלישען שריט, אפילו וען ער זאל האבען א האפנונג גלייך אייננצופיהרען א סאציאליסטישע ארדנונג אין רוסלאנד. זיי זיינען דעריבער געווען געניייגט צו גלויבען, אז לענין איז א דייטשער אגענט. איך בין זיכער, אז דער דאזיגער חשד האט קיין שום בעגרינ־דונג. די ערקלעהרונג פון לענין׳ס פאליטיק ליעגט אין איהם גופא, אין דעם טיפ פון זיין פערזענליכקייט, אין זיין אונ־געהייערען פאנאטיזם, אין זיין ענגען מארקסיזם.

לענין האט קודם כל נישט געקענט אבשעצען דעם פולען ווערט פון די עראבערונגען וואס די רוסישע רעוואלוציע האט געמאכט. איך געדענק, אז וען איך האב זיך בעמיהט צו

בעווייזען לענין'ען די נויטוועניגקייט פון א טעראריסטישען קאמף כדי צו עראבערען פאליטישע פרייהייט, האט ער דאריף געענטפערט, אז די עראבערונג פון פאליטישער פרייהייט איז איבערהויפט נישט אונזער אויפגאבע.

„די געשיכטע פון אלע איראפעאישע לענדער האט אונז בעוויזען, אז וועו די בורזשואזיע ענטוויקעלט זיך אין א מעכטיגען קאפ, הייבט זי אן א קאמף אנטקעגען דעם מאנארכיסטישען אבסאלוטיזם", — האט לענין ארגומענטירט. — „וועו די ענטוויקלונג פון די עקאנאמישע קרעפטען וואקסען אריבער די פאליטישע רעגיערונג־פארמען פון א לאנד, און דער אבסאלוטיזם ווערט א סתירה פאר די וויטערע ענטוויקלונג פון די פראדוקציאן־קרעפטען, פאנגען די קאפיטאליסטען אן א קאמף פאר פאליטישער מאכט, וועלכער ענדיגט זיך מיט דעם צוזאמענברוך פון דעם מאנארכיזם. אזוי האט פאסירט אין ענגלאנד, אזוי האט פאסירט אין דער צייט פון דער גרויסער רעוואלוציע אין פראנקרייך, און דאס זעלבע וועט אויך פאסירען אין רוסלאנד. דאס פאלק האט אימער געהאלפען דער בורזשואזיע אין קאמף געגען דעם מאנארכיזם, דענקענדיג, אז עס קעמפט פאר זיינע אייגענע אינטערעסען. אבער אין דער אמת'ן, האט עס נאר פערשטארקט די מאכט פון די קאפיטאליסטען. אונזער אויפגאבע איז, דאריבער, נאר צו פארבעריטען דעם פראלעטאריאט, צו ענטוויקלען זיין קלאסען־בעווואוסטזיין און, וועו די בורזשואזע רעוואלוציע וועט קומען, דארפען מיר זהען צו פערכאפען פאר דעם ארבייטער־קלאס אזוי פיעל מאכט וויי עס איז נאר מעגליך." די דאזיגע אנשויאונגען דערקלערען זהר פיעל אין זיין שפעטערדיגער פאליטיק צו פארכאפען פאר דעם פראלעטאריאט אזוי פיעל פאליטישע און עקאנאמישע מאכט, ווי פיעל עס איז נאר מעגליך.

על פי מארקסיסטישען דין איז די רוסישע פאליטישע רעוואלוציע נעווען א בורזשואזע רעוואלוציע. די וואס האבען זיך געשטעלט אויף דער שפיצע פון דער פראוויזארישער רעגיערונג זיינען, דאריבער, בעוואוסט אדער אונבעוואוסט, פערטרעטערס פון די קאפיטאליסטען. סאציאליסטען ווי קערענסקי זיינען

נאָך געפעהרליכער אויידער די נישט־סאָציאַליסטישע מיטגליד־דער פון דער רעגיערונג, ווייל, בעוואוסט אָדער אונבעוואוסט, נארען זיי אָב און פערראטען דעם פּראָלעטאריאט. דער פּראָ־לעטאריאט מוז דאריבער אָרגאַניזירט ווערען און אַרויסגעפיהרט ווערען אין קאמף געגען דער רעגיערונג. אויב דאָס וועט נישט געטאָן ווערען, וועט זיך אין רוסלאַנד ווידערהאָלען די געשיכטע פון פראנקרייך אין דער ענד פון 18־טען יאָהרהונדערט און די בורזשואזיע וועט פערכאפען די גאנצע מאכט.

לענין, דער עקסטרעמסטער צווישען די אָנהענגערס פון היסטאָרישען מאטעריאַליזם, האָט נישט געקאָנט אנדערש דענ־קען. וועז מיר נעהמען נאָך אין אָנבעטראכט זיין אונגעהייערען פאנאטיזם, זיין עקשנות, און דעם דראנג נאָך מאכט וואָס איז געווען־ליך, אין אזעלכע כאראקטערען, די אונבעוואוסטזיניגע טרייבקראפט — וועז מיר נעהמען דאָס אלץ אין אָנבעטראכט, ווערט פאר אונז קלאָר ווי אזוי ער האָט זיך דערוועגט צו נעהמען אויף זיך די גרויסע פעראנטוואָרטליכקייט.

עס איז שווער צו שרייבען עראינערונגען פון אמאָליגע יאָהרען אין יעצטיגען קריטישען מאָמענט פון דער רוסישער רעוואָלוציע. עס איז כמעט א פסיכאָלאָגישע אונמעגליכקייט צו פערשרייבען מיט דער רוהיגקייט פון אן אנאַלען־שרייבער געשעהענישען, וואָס האָבען פאַסירט מיט עטליכע און צוואנציג יאָהר צורויק, אין א צייט, וועז רוסלאנד שטעהט אין די פלאָמען פון א בירגער־קריעג, און די ברענענדע פראגען וועגען דער צוקונפט פון לאנד עגבערען אין מוח און לאָזען ניט רוהען. לענין אין בערלין, מיט אזוי פיעל יאָהרען צוריק, שיינט אזוי אונבעדייטענד אין פערגלייך מיט לענין'ען אין פּעטראָגראד אויף דער שפיץ פון דער רעגירונג, אז אלע מיינע אָנשטרענגונגען צו קאָנצענטרירען מיין גערַאנק אויף דער פערנאַנגענהייט, בליי־בען מאכטלאָז, און איך קען זיך ניט אָפּרייסען פון דער נעגענ־וואַרט.

שרעקליך טראגיש איז יעצט די לאגע אין רוסלאנד. דער אָנפאנג פון דער רעוואָלוציע איז געווען אזוי שעהן! אזא גרויסער זיעג מיט אזוי וועניג קרבנות! עס האָט זיך נעוואָלט

האָפען, אז אין רוסלאנד וועלען זיך ניט איבער'חזר'ן די שרעק־ליכע געשעהענישען פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציע; אז די פערשיידענע פּארטייען — וועניגסטענס די סאָציאָליסטישע, וועלען געפינען א וועג אויסצוגלייכען זייערע סכסוכים און וועל־ען ארבייטען צוזאמען אויף דער אויפבויאונג פון א נייע רוס־לאנד. ווי עס זעהט אויס, איז די אידעע פון סאָציאָליזם אזוי שטארק פערשפרייט אין דער בעפעלקערונג אז די רעאקציאָנערע עלעמענטען וואָלטען ניט געוואגט אויפצוהויבען די קעפּ, ווען אלע סאָציאָליסטישע פּארטייען וואָלטען געארבייט הארמאָניש צוזאמען.

עס האָט זיך געוואָלט גלויבען, אז מיר האָבען וואָס עס איז געלערנט פון דער געשיכטע, אז דער געזונדער רוסישער פער־שטאנד און די רוסישע גוטמוטיגקייט וועט ניט דערלאָזען, אז איין גרופּע רעוואָלוציאָנערען זאָל פערכאָפען די מאכט און האָקען די קעפּ פון די אָנהענגער פון אנדערע גרופּעס; עס האָט זיך געגלויבט, אז מיר וועלען אין גיכען אריין אין גן־ערן פון סאָציאָליזם ניט דורכגעהענדיג דורך דעם גיהנום פון רויטען טעראָר.

מיט אמאָל אָבער איז דער זיסער חלום פערשוואונדען. לענין און זיינע חברים זיינען געקומען און האָבען אָנגעפאָנגען א פראָפאגאנדע געגען דער פראָוויזאָרישער רעגירונג; א פראָ־פאגאנדע, וואָס האָט געמוזט אפּעלירען צו די ראדיקאלסטע, אָבער קורצזיכטיגע, עלעמענטען פון דעם שטאָדטישען פראָלע־טאריאט. צו איהם זיינען, נאטירליך אויך צוגעשטאנען דער לומפּען־פראָלעטאריאט און אלע פראָסטע לומפּען, וואָס זיינען צו יעדער צייט גרייט צו מאכען „סמוטעס", כדי צו „כאפּען פיש אין מוטנעם וואסער". די רעוואָלוציאָנערע רעגירונג האָט ניט געקאָנט און ניט געוואָלט אָנווענדען געגען די דעמאָגאָגישע אגי־טאטאָרס די מיטלען פון דעם אלטען, נאר־וואָס צעפאלענעם רעזשים. די אגיטאציע האָט זיך שנעל פערשפרייט. די באל־שעוויקעס האָבען פערכאפט די מאכט און טהוען וואָס זיי ווילען, ניט רעכענענדיג זיך מיט די מיינונגען פון די אנדערע פּארטייען. אונטער די אומשטענדען איז אונמעגליך צו האָפען, אז די אוים־

בויאונג פון א נייער רוסלאנד וועט אנגעהן אויף א רוהיגען, פרידליכען אופן.

אויף ווי ווייט איך קען לענין'ען איז אונמעגליך פון איהם צו ערווארטען, אז ער זאל זוכען א פעראייניגונג מיט די אנדערע סאציאליסטישע פארטייען. א מענש פון לענין'ס שניט מוז זיין אדער א דיקטאטאר, אדער שטעהן אין אפאזיציע, ווייל מענשען פון דעם סארט קאנען ניט נעהמען אין אנבעטראכט קיינעמ'ס מיינונג. דעריבער קאנען זיי ארבייטען צוזאמען נאר מיט די, וואס זיינען מיט זיי אינגאנצען איינפארשטאנען אדער וואס פאלגען זיי בלינד אין אלע אייגנצעלהייטען.

דער גייסט פון אונטאלעראנץ האט פון שטענדיג אן שטארק געהערשט צווישען די מארקסיסטען און די סאציאל־דעמאקראטען, און אם שטארקסטען צווישען די רוסישע סאציאל־דעמאקראטען. אבער צווישען אלע רוסישע סאציאל־דעמאקראטען, וואס איך האב וועז בעגעגנט, איז לענין געווען דער אייניגע'עקשן'סטער.

איך געדענק, אז אויפמאל נאך א הייסער דעבאטע מיט פלעכאנאוו'ן, וועלכער האט אין דער דיסקוסיע געגאסען פעך און שוועבעל אויף די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען, האט חנן ראפאפארט געזאגט צו מיר:

— אויב עס וועט קומען א צייט, וועז די סאציאל־דעמאקראטען וועלען פערכאפען די מאכט אין רוסלאנד, וועט פלעכאנאוו נאך ארויסגעבען א בעפעהל, אז מען זאל העגגען די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען.

— איך ווייס ניט וועגען פלעכאנאוו'ן, אבער אויב לענין זאל שטעהן אויף דער שפיץ פון א רעוואלוציאנערער רעגירונג, וואלט אונזער לעבען ווירקליך געווען אין געפאהר — האב איך דעמאלט געענטפערט.

צו יענער צייט, אין דער שווייץ, וועז קיינער פון אונז האט נאךניט געהאפט צו דערלעבען אן אמת'ע זיעגרייכע רעוואלוציע אין רוסלאנד, איז דאם אלץ געזאגט געווארען מעהר אין שפאס איידער אין ערנסט. ווי איך זעה אבער איצטער, איז מיין בעמערקונג וועגען לענין'ען געווען גארניט ווייט פון אמת.

דריטער קאפיטעל

בערלין. — דער „טהיערגארטען". — די דייטשע סאציאל־דעמאקראטיע. — דער פרייסישער מיליטארישם. — גרויס זיך צו א צווייטער נסיעה קיין רוסלאנד.

אין בערלין האָב איך אויגענטליך ניט געהאט קיין בעזונדערע אויפגאבען. איך האָב זיך דאָרט אבגעשטעלט אויף עטליכע טעג, בלויז וויל איך האָב ליעב געהאט די דייטשע הויפטשטאָדט מיט איהרע בריידע, ריינע גאסען, מיט איהר פּאַרק „טהיערגארטען", וואָס ציהט זיך אויף מיילען פון דעם בולוואר „אונטער־דען־לינדען" ביז שארלאָטענבורג, בערעקענדיג א גרויסען שטח מיט זיינע בריידע אלעען און שאָטענדיגע וועגלעך, מיט זיינע טייכלעך, אזיערעם און בריקלעך. עס האָט זיך מיר אויך געוואלט בעזוכען די „קעניגליכע אָפּערא" און דעם „דייטשען טעאטער", וואו זאָרמא האָט דעמאָלט אזוי וואונדערבאר גע־שפּיעלט די ראָלע פון ראוטענדעליין, אין הויפטמאן'ס „פער־זונקענע גלאָקע". בערלין האָט מיך אויך צוגעצויגען מיט די גרויסע פערזאמלונגען, וואו מען האָט אָפּט געקאָנט הערען די אלטע וועטעראנען פון דער דייטשער סאָציאל־דעמאָקראטיע. הגם די אינזויטיגקייט פון די פיהרער, זייער פערבינדענער האָם צו די אונאָבהענגיגע סאָציאליסטען און זייער שטרעבען צו אונטערדריקען יערע פרייע קריטיק האָבען מיך אימער אָבגעשטויסען, האָב איך דאָך אלע מאָל מיט גרויס פערגעניגען נעהערט די פייערדיגע דעדעם פון אויגוסט בעבעל, די קלוגע, זאכליכע, מיט אידישען וויץ אָפּט דורכגעוועבטע פאָרטרעגע פון פּאול זינגער, און די רעפּראָטען פון ווילהעלם ליעבקנעכט, וואָס זיינען אימער געווען דורכגעדרונגען מיט רוהיגער, וויסענשאפטליכער, טיף־עהרליכער איבערציגונג.

עס זיינען דעמאָלט געווען אנדערע צייטען אין בערלין. די סאָציאליסטישע פיהרער זיינען נאָך ניט אראָבגעזונקען צו זייער

איצטיגען שאָוויניזם. זייערע רעדעס זיינען געווען פול מיט בייסענדען סארקאזם און מיט האס צום דייטשען מיליטאריזם, און זיי האָבען פאָראויסגעזאָגט, אז ער מוז סוף־כל־סוף פיהרען צו א שרעקליכען וועלט־קריעג.

איך געדענק מיט וואָס פאר א האס איינער פון די אינטעליגענטע בערלינער סאָציאל־דעמאָקראטען, מיט וועמען איך האָב זיך בעגעגענט ביי אייזענשטאדט'ן, האָט געערדט וועגען דער אייזערנער דיסציפלין אין דער פרייסישער ארמיע. דער דאָזיגער גענאָסע, וועלכער האָט נאָר וואָס געהאט געענדיגט שטודירען מעדיצין, איז געווען א וויי־סענטימענטאל, פאָעטיש נאטור. די אידעע פון סאָציאליזם איז געווען טיף אייננגעוואָרצעלט אין זיין נשמה, און ער האָט זיך געגרייט אוועקצוגעבען אלע זיינע קרעפטען דעם קאמף פאר זיינע אידעאלען. אום וואָס גיכער ארָאבצו'פטר'ן דעם מיליטער־דיענסט, איז ער גלייך פון אוניווערזיטעט ארויינגעטראָטען אין דער ארמיע, אלס פרייוויליגער אָפיציר. ער האָט מיר דערצעהלט, אז פאר א זייטיגען מענשען איז אונמעגליך צו האָבען א פולען בעגריף פון דער אונגעהייערער קראָפט, וואָס די מיליטעריש דיסציפלין האָט, ניט נאָר איבער דעם פּראָסטען המון, נאָר אפילו איבער די געבילדעטע אָפיצירען און סאָלדאטען.

„איין מאָנאט צייט איז גענוג, אום צו פערוואַנדלען א מענשען אין א בלינדע געצייג" — האָט ער געזאָגט. — „די דיסציפלין כאפט איהם גלייך אריין אין איהרע שטאָלענע לאָפעס, און קוועטשט ארויס פון איהם יעדע זעלבסטשטענדיגקייט. ער ווערט איינפאך היפנאָטיזירט און פערלירט אינגאנצען זיין ווילען, וועניגסטענס אויף אזוי לאנג ווי ער בלייבט אין דיענסט. פון אָנהויב האָב איך געמאכט א פערזוך צו קעמפען אינערליך געגען דער דאָזיגער מאכט, און זיך געמיהט ניט צו פערליערן מיין אינערליכען „איך". אבער באלד האָב איך אייננעזעהן אז דאָס איז אונמעגליך, אז כל זמן איך בין אין דיענסט און מוז מיט דער פינקטליכקייט פון א מאשין שנעל ערפילען די בעפעהלען פון מיינע העכערע. בעאמטע, ווערט מיין אייגענער ווילען בלייבען פאָלשטענדיג פאראליזירט. איך בין זיכער, אז אויב

אונזער פאלק זאל ארויסגעשיקט ווערן אנטקעגן סטרייקענדע ארבייטער, און איך זאל דערהערן דעם בעפעהל: „שיס!“, וועלען אלע מיינע איבערצייגונגען ניט העלפען און איך וועל שיסען אויף מענער, אויף פרויען און קינדער, גלייך מיט אלע אנדערע סאלדאטען. מיין בעהויפטונג מוז אייך שיינען ווילד און אונגלויבליך. עס איז אבער דער טרויעריגער, ביטערער אמת.“

אויב די דיסציפלין אין דער דייטשער ארמעע איז געווען אונגעהייער שטארק, האט אבער, אויף דער אנדער זייט, אויך אין דער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי געהערשט א מעכטיגע דיסציפלין. איך דענק דעריבער, אז אויב אלע סאציאליסטישע פיהרער וואלטען אין אנהויב פון דער מלחמה געבליבען טריי צו זייערע פרינציפען און וואלטען בעשלאסען, אז זייערע אנגעגריפענדען קריעג, וואלט זיך זיי איינגעגעבען ארויסצורופען אן אלגעמיינעם אפביטער סטרייק, וועלכער וואלט גלייך פארלויזירט די טהעטיגקייט פון דער רעגיערונג. א בעדייטענדער טייל, וועניגסטענס פון די סאלדאטען סאציאל־דעמאקראטען, וואלט דאן וואהרשיינליך געווען אוועקגעלעגט דאס געווער, דער בישוף פון מיליטערישען היפנאז וואלט צורונען געווארפן, און א גרויסער טייל פון דער גאנצער ארמעע וואלט צוגעשטאנען צו זיין. די סאציאליסטען פון די איבעריגע לענדער וואלטען געווים נאכגעטהאן דעם ביישפיעל פון די דייטשע חברים, און די מלחמה וואלט געווען טויט איידער זי איז געבאלען געווארען. אזא געוואגטער קאנספעקווענטער שריט וואלט נאטירליך געפיהרט צו א רעוואלוציאן אין דייטשלאנד, וועלכע וואלט זיך וואהרשיינליך געענדיגט מיט דעם נידערשטורץ פון די האהענצאלערן און מיט דער גרינדונג פון א רעפובליק.

די דייטשע סאציאל־דעמאקראטישע פיהרער, וועלכע האבען אימער געפרעדיגט פארזיכטיגקייט און האבען זיך בעמיהט צוריקצוהאלטען דאס פאלק פון רעוואלוציאנערע אויסברוכען, האבען אבער ניט געקאנט האבען דעם נויטיגען מוט צו אזא ראדיקאלע האנדלונג, און זיי האבען גערעכטפערטיגט זייער

פרינציפענלאזיגקייט מיט דער געפאהר פון אן אינוואזיאן פון דעם רוסישען קאזאק. זיי האבען אונטערשטיצט די רעגירונג און דערמיט געצוואונגען די סאציאליסטען פון פראנקרייך און פון דיבערינע איראפעאישע לענדער צו טהאן דאס זעלבע. די רייטשע סאציאל־דעמאקראטיע איז דעריבער, נאך מיין מיינונג, ביז א געוויסען גראד, פעראנטוואָרטלעך פאר דער לעצטער מלחמה.

איך האב פערבראכט ביי א וואך צייט אין בערלין און האב שוין נעוואלט פאהרען צוריק אין בערן. וועז איך בין געקומען זעגענען זיך מיט אייזענשטאדט'ען האט ער ביי מיר געפרעגט, אויב איך וואלט קאנען אבלעגען מיין פאהרען אין דער שווייץ און אריבערפיהרען פאר איהם א ביסעל סאציאל־דעמאקראטישע לימעראטור, וואס זיינע חברים אין רוסלאנד דארפען זעהר האבען. ער האט מיר בעוויזען די רשימה פון די ביכער וואס זיי האבען פערלאנגט, און האט מיר דערצאהלט, אז ער האט געמאכט א פערזוך אריבערצושמוגלען די ביכער מיט דער הילף פון רייטשע גענאסען, וועלכע וואוינען אויף דער רוסישער גרענץ, אבער עס איז איהם ניט געלונגען.

אין דער רשימה זיינען געווען אויסגעצייכנט אייניגע פאפולערע בראשורען וועגען סאציאליזם, ווי דיקשטיין'ס „פון וואס אייגער לעבט" און אנדערע. עס האט אבער אויך ענטהאלטען א צעטעל פון ביכער, וואס זיינען געווען פול מיט שארפער פאלעמיק געגען די ניט־סאציאל־דעמאקראטישע רעוואלוציאנערע ריכטונגען, ווי פלעכאנאוו'ס „נאשי ראזנאגלאסיא" צום ביישפיעל. איך האב זיך אבגעזאגט צו פיהרען די ביכער מיט דעם פאלעמישען כאראקטער, האב אבער איינגעוויליגט אבצוגעבען אין רוסלאנד די ארבייטער לימעראטור.

איך מוז זיך דא מתודה זיין, אז אייגער פון די מאטיוון, וואס האבען מיך בעוועגט צו העלפען די סאציאלדעמאקראטען אין טראנספארט אנגעלעגענהייטען, איז געווען א ריין מאטעריאליסטישער. אייזענשטארט איז געווען צופרידען ניט נאר צו דערקענען די הוצאות פון מיין צווייטער נסיעה אין רוסלאנד, נאר אויך א טייל פון די קאסטען פון מיין ערשטער נסיעה. פון

אונזערע רוסישע חברים האָב איך געקראָגען וועניג מאטעריעלע שטיצע פאר אונזער „סאיוז", און עס איז נעווען זעהר וויכטיג, אז איך זאל ברענגען אין דער שווייץ וואס מעהר געלד, כדי מיר זאלען קאָנען אָנגעהן מיט אונזער צייטונג „רוסקי ראבאטשי", און מיט דעם טראנספאָרט פון רעוואלוציאָנערער ליטעראטור.

ווי דער לעזער געדענקט מסתמא, זיינען מיינע טשעמאָדאנעם גוט דורכגעקוקט געוואָרען אויף דער טאמאָזשנע, וועו מען האָט מיך אויף מיין ערשטער נסיעה ארעסטירט נעבען גרעניץ, און די בעאמטע האָבען ניט ענדעקט די לִיטעראטור וואס איז געווען בעהאלטען צווישען די דאָפּעלטע וועגטלעך. איך האָב דעריבער בעשלאָסען דעם צווייטען מאל צו פיהרען די ברשורען מיט „מענדעלעיעוו'ס ספאָסאָב" גלייך איבער דער טאמאָזשנע, אָהן דער הילף פון א קאָנטראָנבאדיסט.

איך האָב געדארפט געפינען אין בערלין א פערטרויענסווערטהען טשעמאָדאנשטשיק און אויך קריגען א פאספאָרט פאר אריבערפאָהרען דעם גרענץ. איך האָב גערעכענט, אז אין דעם וועט מיר אם בעסטען קאָנען העלפען חבר בוכהאלץ, וועמען איך האָב נעקענט, וועו ער האָט שטודירט אין בערנ'ער אוניווערזיטעט. בוכהאלץ איז מיט עטליכע חדשים פריהער אוועקגעפאָהרען פון בערן און ער האָט זיך בעזעצט אין בערלין, וואו ער האָט גענומען אן אנטייל אין דער ארבייט פון דער דייטשער סאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי. איך בין אוועק צו בוכהאלצ'ען.

פערטער קאַפּיטעל

ווילהעלם בוכהאָלץ. — זיינע מרה־שחורה־דיגע שטימונגען. — זיין פרוי ריוואַטשקא.

ווילהעלם בוכהאָלץ, וועלכער האָט שפּעטער געשפּילט א גאַנץ בעדייטענדע ראָלע אין דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּארטיי, האָט געשטאַמט פון דייטשע עלטערן. ער איז אָבער געבאָרען געוואָרען אין רוסלאַנד, דוכט זיך אין צפֿרי־צין, און ער האָט בעקומען אַן עכט רוסישע ערציהונג. אין סוף פון די אַכציגער אָדער אין אָנהויב פון די נייַנציגער יאָהרען איז ער אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דעם פּעטערבורגער אוניווערסיטעט פּאַר בעטייליגען זיך אין א סטודענטען־דעמאָנסטראַציע, און איז געקומען אין דער שווייץ, וואו זיין שוועסטער, די איצטיגע פרוי דר. קאָניקאָווא, פון באָסטאָן, האָט דעמאָלט געוואוינט אין ציוריך א שטאַרקען אָנטייל אין דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּראָפּאַגאַנדא צווישען די רוסלענדער סטודענטען און אויך צווישען די דייטשע ארבייטער.

וואַן איך בין געקומען אין בערן, אין 1893, איז בוכהאָלץ געווען א סטודענט פון פילאָזאָפישען פאַקולטעט. זיין אויסזעהען האָט צוגעציגען מיין אויפמערקזאַמקייט פון מיין ערשטער בעגעגעניש מיט איהם. זיינע לאַנגע, געקרייזעלטע האָאר, זיינע בלאָהע, דאָס רוב אומעדיגע, אויגען, האָבען צוגעגעבען זיין פּנים אַן אויסדרוק פון א פּריהצייטיג ענטוויקעלט קינד. עס זיינען געווען צייטען, וואַן זיין פּנים איז געווען בעלויכטען מיט א פרעהליכען, נאַאיוו־קינדערשען שמייכעל. דאָס רוב אָבער איז אויף זיין געזיכט געלעגען א טיעפּע בענקעניש און אונבעפריידיגטקייט. עס איז געווען עפּעס טראַגישעס און פּאַטעטישעס אין דעם אויסדרוק פון אייביגער זוכעניש, וואָס איז געלעגען אין זיינע קינדערשע אויגען.

ספרית עסמית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY TORONTO

בוכהאלץ איז געווען גוט בעלעזען אין דער רוסישער און אין דער דייטשער ליטעראטור, האט גערן געלעזען פאעזיע און וואהרשיינליך בשתיקה אליין געשריבען קורצע שורות. ער האט בעזעסען פיעל וויסען אין געשיכטע, פאליטישער עקאנאמיע און פילאזאפיע. ער האט געהאט אן ארבאטארישען טאלאנט און פלעגט אפט ארויסטרעטען אויף די סטודענטישע פערזאמלונגען פון דער רוסישער קאלאניע. אלס אן איבערצייגטער מארקסיסט האט ער געהערט צו דער ארגאניזאציע פון די רוסישע סאציאל־דעמאקראטען. אויף די פערזאמלונגען פלעגט ער מיט גרויס התלהבות פערטיידיגען די פרינציפען פון עקאנאמישען מאטע־ריאליזם געגען דער קריטיק פון די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען. מען האט אבער אימער געפיהלט, אז דער פאטאם, וואס ער פלעגט ארייגלעגען אין זיינע ארגומענטען, איז געווען מעהר א מיטעל צו אונטערדריקען די ספקות, וואס פלעגען, געגען זיין ווילען, ארויפשווימען אין זיין בעוואוסטזיין, צו פערשטארקען זיין אייגענע איבערצייגונג, אוידער צו איבערצייגען זיינע צוהערער. איך האב אימער געפיהלט, אז אין הארצען נאגען איהם צווייפ־לונגען אין דער ריכטיגקייט פון זיינע איבערצייגונגען, וועלכע ער האט געפרעדיגט מיט אזא היץ, כמעט מיט כעס.

וועז איך האב זיך מיט איהם בעפריינדעט, האב איך אויס־געפונען, אז דער איינדרוק, וואס זיינע אויפגערעגטע רעדעס האבען אויף מיר געמאכט, איז געווען א ריכטיגער. ער האט ניט געהערט צו דעם געוועהנליכען טיפ פון דעם רוסישען מארקסיסט, וועלכער דענקט סכעמאטיש, פאר וועמען אלץ איז איינפאך און קלאר, און וואס געהט ארום מיט דער זעלבסטצופריידענהייט פון א מענשען, וואס טראגט ביי זיך אין קעשענע דעם ריינעם, אונ־צווייפעלהאפטען אמת. בוכהאלץ האט ניט געהערט צו דער פע־דאנטען טיפ פון געטהע'ס וואגנער, וועלכער זאגט צו פאוסט'ען: „צוואר וויים איך פיעל, דאך מעכט איך אלעס וויסען"; ער האט שטענדיג געזוכט און געצווייפעלט, און אין הארצען זיך שטענדיג גערענגעלט מיט זיינע ספקות, ווי עס רענגעלט זיך א פרומער, רעליגיעזער מענש מיט א קריטישען פערשטאנד, וועמען עס פאלען אפט אריין אין קאפ מחשבות זרות און ספקות אין זיין אמונה.

און ניט נאָר אין זיינע איבערצייגונגען האָט בוכהאָלץ געצוויפעלט. אויף איהם פלעגט אָפט אויך אָנפאָלען אן אונצופרידענהייט מיט זיך זעלבסט, א צווייפעל אין זיינע מאָראָלישע און אינטעלעקטועלע כחות. וועז דאָס פלעגט געשעהען, פלעגט ער ווערען זעהר מרה־שחורה'דיג, ניט וועלען רעדען מיט קיינעם, און אָפּלינגען גאנצענע טעג אויף דער סאָפא און טראכטען. וועז עס פלעגט אויף איהם אנפאלען די מרה־שחורה, פלעגט ער זיך ענטוואגען צו עסען, און מאנכעסמאל הונגערען טעג, ביז זיינע פרייגד פלעגט זיך ווי עס איז איינגעבען איינצורעדען איהם צו נעהמען עפעס אין מויל. עס קאָן זיין, אז עס איז געווען א בילד פאָזע אין דיזע קאפריזנע שטימונגען זיינע; מען האָט אן אנדערסמאל געקענט בעמערקען, אז בוכהאָלץ'ן איז געווען א בילד אנגענעהם, וועז זיינע פרייגד און פרייגדינעס פלעגען ארום איהם ארומגעהן, בעמיהען זיך צו טרייסטען און איינרעדען איהם, אז ער זאָל עסען. עס איז אָבער קיין צווייפעל ניט, אז צום גרעסטען טייל זיינען די דאָזיגע שטימונגען געווען ערנסט און אויפריכטיג; עס איז אין זיי געווען אן אמת'ער טיעפער טרויער, א בענקעניש נאָך דאָם פאָלקאָמענע, און א ביטערע אונצופרידענהייט מיט דער בעשרענקטקייט פון דאָם מענשליכע וויסען און פיהלען.

בעת איך בין אָנגעקומען אין בערנער אוניווערזיטעט, האָט בוכהאָלץ שוין דאָן געהאָלטען ביים ענדיגען, און ער האָט זעהר פליסיג געארבייט אויף זיין דאָקטאָר־דיסערטאציע. ער האָט געלעזען און געשריבען גאנצענע נעכט. אין עטליכע חדשים האָט ער שוין געהאָט כמעט פארטיג די גאנצע דיסערטאציע, און ווי זיינער א פרייגד, פאר וועמען ער האָט עס געלעזען, האָט מיר דערצעהלט, איז די ארבייט געווען אויסגעצייכענט. אָבער אין א שטימונג פון פערצווייפלונג האָט בוכהאָלץ דורכגעקוקט, וואָס ער האָט אָנגעשריבען, און איז געבליבען אזוי אונצופרידען מיט דער ארבייט, אז ער האָט עס אריינגעווארפען אין פייער. וועז ער איז געקומען צו זיין נארמאלען צושטאנד, האָט ער אָנגעהויבען צו שרייבען פון דאָם ניי. א פרייגד זיינער האָט איהם שוין דאָן געהיט און פלעגט ביי איהם צונעהמען אלץ, וואָס ער פלעגט אָנ־

שרייבען. ענדליך האָט בוכהאַלץ געהאַט די דיסערטאַציע פֿאַרטיג. ער האָט אויסגעהאַלטען דעם דאָקטאָר־עקזאַמען, און זיך בעזעצט אין בערלין.

שפּעטער האָט בוכהאַלץ געהיראַט א רוסיש־אידיש מיידל (ער אַליין איז געווען א לוטעראַן), זהר א שהנע ברונעטקע, מיט א רוהיגען וועזן כאַראַקטער און א זעלטען־זיסער שטימע. ריוואָטשקא, ווי בוכהאַלץ און אַלע זיינע פרײַנד פֿלעגען זי רופֿן, האָט געהאַט אויף אירע א גוטע בערוהיגענדע ווירקונג. זי פֿלעגט זינגען מיסטערהאַפּט רוסישע לידער, און ווען בוכהאַלץ פֿלעגט ווערען מרה־שחורה'דיג, פֿלעגט זי פֿאַר אירע זינגען שטונדען לאַנג. ער פֿלעגט וויינען ווי א קינד, הערענדיג אירע געזאַנג. דער אומעט פֿלעגט בײַ־זאַכווייז פֿערשווינדען פֿון זײַן געזיכט און ער פֿלעגט באַלד ווערען צוריק פֿרעהליך און ענערגיש. אין מיינע שפּעטערע וויזיטען נאָך בערלין האָב איך אָפֿט בעזוכט בוכהאַלץ'ן און פֿלעג אימער זײַן טיף געריהרט פֿון די אידיליש־נאַיוועע פֿערהעלטניסען צווישען אירע און ריוואָטשקא'ן. זיי האָבען ביידע געמאַכט דעם איינדרוק פֿון ערוואַקסענע קינדער.

אין דער צייט, וועגען וועלכער איך שרייב איצט, איז נאָך בוכהאַלץ ניט געווען פֿערהיראַט. ער האָט געוואוינט אין א מעבלירטען צימער ביי אן אייגנפֿאַכער ארבייטער־פֿאַמיליע, ער־געץ אין מאַאַביט, א פּאָרשטאָדט פֿון בערלין. וועג איך בין צו אירע געקומען, איז ער געווען אין איינער פֿון זיינע שווערמוטיגע שטימונגען. איך האָב אירע געפֿונען ליגענדיג אויף דער סאָפֿא מיט פֿערבראַכענע הענט און פֿערווויינטע אויגען. ער האָט מיך צוערשט נישט בעמערקט. מיט א קול אין וועלכען עס האָט נע־קלונגען א טיפֿער וועהטאָג, האָט ער פֿערצווייפֿעלט געשריען:

— פֿרוי מילער, איך האָב קיינע וועלט־אַנשויאונג! פֿרוי מילער, איך האָב קיינע איבערצייגונגען!

איך האָב גראָד געקענט די דאָזיגע פֿרוי מילער, און האָב אמאָל א קורצע צייט געוואוינט ביי איהר. זי איז געווען א גאַנץ כיטרע, ניט מיאוס'ע וועלבל, אין די מיטעלע יאָהרען. איהר מאַן, א מוליער, איז געווען פיעל עלטער פון איהר. ער איז נעווען ניט גאָר גלייכגילטיג צו אלקאָהאָלישע געטראַנקען, איבערהויפּט

צו וויס־ביער. דעריבער פלעגט זי יעדען שבת, נאָך דער ארבייט, געהן איהם בעגעגענען און צונעהמען ביי איהם יעדען פעניג. זי איז געווען זעהר וויט פון אירגענד וועלכער וועלט־אנשויאונג, און איהר אייגציגע איבערצייגונג איז געווען, אז מען דארף ארוים־קריגען פון מאן און פון קווארטיראנט וואָס מעהר מארקען און פעניגע. די סצענע איז מיר דעריבער פאָרגעקומען א ביסעל קאָמיש.

פרוי מילער איז שוועק פון פענסטער, וואָס זי האָט געהאלטען אין וואשען, און איז צוגעגאנגען צו בוכהאלץ'ען.

— זייען זי דאָך ניכט קיין קינד, הערר בוכהאלץ! — האָט זי צו איהם געזאָגט — וואצו ברויכען זי איינע וועלט־אנשויאונג? הייער איזט איהר פרייגד, הערר ראָזענבאום!

ערשט דאן האָט מיך בוכהאלץ בעמערקט, און האָט זיך א ביסעל פערשעהמט. איך האָב איהם ערקלערט, אז איך וויל, ער זאָל מיר העלפען געפינען צווישען די גענאָסען א צופערלעסיגען טשעמאדאנשטשיק און צו קריגען א פאספאָרט, אום צריבערצופאָהרען דעם גרעניץ.

צוערשט האָט ער זיך ענטזאָגט מיר צו העלפען.

— וואר וויס, צו וועט די נאָנצע רעוואלוציאָנערע ארבייט אין רוסלאנד בריינגען וועלכע עס איז נוצען? — האָט ער געזאָגט — אפשר איז גאָר רוסלאנד נאָך ניט צייטיג פאר סאָציאלישטישע פראָפאגאנדע? איך וויס ניט צי איך האָב א מאָראלען רעכט צו זיין אייך בעהילפיג אין אייער אונטערנעהמונג, וואָס קען זיך ענדיגען מיט אייער ארעסט.

איך האָב איהם געענטפערט, אז איך האָב ניט קיין צייט אויסצוהערען די אלע נארישקייטען, און געגעבען איהם אביסעל מוסר, פארוואָס ער לאָזט זיך בעהערשען פון יעדער שטימונג. ער איז באלד געווארען ערנסט, האָט זיך אָנגעטאָן, און איז שוועק מיט מיר אין דער רעדאקציע פון דעם בערלינער „פאָרווערטס".

פינפטער קאפיטעל

מיט בוכהאלצען אין „בערלינער פארווערטס". — געפינען א טשעמאדאנעו מאכער. — ווילינ איין אריבערצופיהרען לענין׳ס דייטשע סאציאליסטישע ליטעראטור.

וועו בוכהאלץ איז ארוים מיט מיר אין גאס, איז געווען מיטאג־צייט. עס איז געווען א שעהנער זומער־טאג. די טראטוא־רען זיינען געווען פול מיט שפאציערגעדע מענער און פרויען. בוכהאלץ איז געגאנגען אומעטיג און פערטראכט, אזוי ווי ער וואלט קיינעם ניט בעמערקט. איך האב זיך בעמיהט איהם אויפ־צומינטערען און אריינציהען איהם אין א געשפרעך. איך האב געגומען דערצעהלען איהם וועגען זיינע פריינד אין בערן און וועו־גען דער סאציאליסטישער בעווועגונג אין דער דאָרטיגער רוסישער קאלאניע. ער האט אבער גארניט געענטפערט. ער איז געגאנגען מיט אן איינגעבויגענעם קאפ, מיט אונזיכערע שריט, אזוי ווי ער וואלט געווען שכור׳לאך. מיר האט אויסגעוויזען, אז ער האט זיך גארניט צוגעהערט צו מיינע רייד. וועו איך האב איהם אבער אנ־געהויבען צו דערצעהלען וועגען מיין נסיעה קיין רוסלאנד, ווי אזוי מען האט מיך ארעסטירט נעבען גרענין, מיט די טשעמא־דאנעם, און דערנאך בעפרייט, — איז ער געוואָרען אויפמערק־זאם. ער איז באלד געוואָרען לעבעדיגער, זיין גאנג איז געווא־רען פעסטער און זיכערער און ער האט זיך א פאָאר מאל אפילו פאנאנדערגעלאכט. מיר זיינען פערבייגעגאנגען א רעסטאָראן. בוכהאלץ האט זיך אפגעשטעלט און געגומען טראכטען, אזוי ווי ער וואלט זיך עפעם וועלען דערמאהנען.

— איהר וויסט, איך בין שרעקליך הונגעריג — האט ער צו מיר געזאגט, ווי איינער, וואס האט פלוצלונג אויסגעפונען וואס איהם פעהלט — איך האב שוין כמעט צוויי טעג ניט געגעסען.

ווי איך האָב שוין דערצעהלט, פלעגט בוכהאַלץ אויפהערען צו עסען, וועו די מעלאַנכאָלישע שטימונג פלעגט אויף איהם אַנפאַלען. מיר זיינען אריין אין רעסטאָראַן און זיך געזעצט עסען מיטאָג. בוכהאַלץ האָט געגעסען מיט אַן אונגעהיירען אַפעטיט און איך האָב איהם געדאַרפט דערמאָהנען, אַז ער זאָל עסען לאַנגזאַמער. באַלד האָט זיך בעוויזען פּאַרב אויף זיין בלייכען פּנים, זיינע בלאָהע אויגען האָבען גענומען לייכטען און ער איז געוואָרען לעבעדיג און פרעהליך.

מיר זיינען אוועק אין דער רעדאַקציע פון „בערלינער פאָר־ווערטס", וואו בוכהאַלץ איז געווען גוט בעקאַנט. מען האָט אונז דאָרט זעהר פרייַנדליך אויפגענומען, און וועו מיר האָבען ערקלעהרט דעם ציעל פון אונזער בעזוך, האָט אונז איינער פון די מיטאַרבייטער געגעבען עטליכע אַדרעסען פון געוואָסען־טשעמאַנשטשיקעם און עמפּפעהלונגס־בריעף צו א סאָציאַל־ליסט אין קעניגסבערג. דער מיטאַרבייטער פון דעם סאָציאַל־דעמאָקראַטישען פּאַרטיי־אָרגאַן האָט מיר פערזיכערט, אַז דער קעניגסבערגער חבר וועט פּאַר מיר קריגען א פּאַספּאָרט אום אריבערצופאָהרען דעם גרענץ.

פון דער רעדאַקציע פון דעם „בערלינער פאָרווערטס" זיינען מיר גלייך אַוועק צו די טשעמאַדאַנשטשיקעם, וואָס מען האָט אונז רעקאָמענדירט. מיר האָבען בעשלאָסען פאָרזיכטיג אוים־צו קלייבען דעם מאַן, וועמען מיר זאָלען פערטרויען דעם סוד. מיר האָבען גענוואוסט, אַז אין בערלין זיינען דאָ גענוג רוסישע שפּיאָנען, און אַז זינט דער סאָציאַליסטען־גענעץ איז אָפּגע־שאפט גענוואָרען, האָבען די דייטשע גענאָסען פערגעסען די וויכטיגקייט פון קאָנספּיראַציע.

דער ערשטער גענאָסע, צו וועלכען מיר זיינען אַריין, האָט געהאט א גרויסע טשעמאַדאַנען־פאַבריק, אין וועלכער עס האָבען געארבייט פיעלע ארבייטער. איך האָב איהם ניט געזאָגט וועגען דעם פּלאַן פון די טשעמאַדאַנעס, נאָר האָב געזעדט מיט איהם וועגען א קופערט מיט א דאָקפעלטען באָרען. ער האָט זיך אונ־טערגענומען צו לאָזען עס מאכען פאר מיר. אָבער ער האָט אויף מיר געמאכט ניט קיין גוטען איינדרוק. א חוץ דעם האָב איך

געזעהן, אז דער בעל הבית אליין ארבייט ניט און אז ער וועט עס איבערגעבען צו די ארבייטער. פערלאָזען זיך אויף זיי, אז זיי יועלען עס האלטען בסוד, האָב איך, זעלבסטפערשטענדליך, ניט געקאָנט.

מיר זיינען אוועק צו א צווייטען, וועלכער האָט געהאט א קליין געשעפט, און האָט געטאָן די גאנצע ארבייט מיט דער הילף פון איין־אייניגען ארבייטער. סיי דער בעל־הבית, סיי דער ארבייטער, האָבען זיך ארויסגעצייגט צו זיין ערנסטע, אי־בערגענעבענע סאָציאל־דעמאָקראָטען. דער אייגענטימער פון געשעפט איז געווען שוין אן עלטערער מענש, וועלכער האָט געארבייט אין דער פאַרטיי נאָך אונטער דעם סאָציאליסטען־געזעץ. ער האָט געהאט א זעהר סימפאטיש און ענערגיש געזיכט, און האָט אויסגעזעהן א ביסעל עהנליך צו בעבעל'ן. איך האָב איהם ערקלערט, וואָס איך פערלאַנג פון איהם, האָב זיך בעמיהט צו מאכען פאר איהם קלאָר, ווי וויכטיג עס איז, אז דער „ספאָסאָב מענדעליעוו" זאָל בלייבען א סוד. ער האָט מיר פערזיכערט, אז ער פערשטעהט זעהר גוט, וואָס קאָנספיראַציע מיינט, און אז סיינער, א חוץ איהם און זיין ארבייטער, וועט וועגען דעם ניט וויסען. מיר האָבען אָפגערעדט, אז דעם זעלבען אָבענד זאָל איך בריינגען צו איהם מיינע טשעמאָדאַנעס און די ביכער.

איך בין אוועק אין שארלאָטענבורג צו פרוי רודאָלף, מיט וועלכער דער לעזער איז שוין בעקאַנט פון פריהער. ווי געוועהנליך אין מיינע בעזוכען אין בערלין, בין איך אויך דאָס מאָל פערפאָהרען צו איהר, וועו איך בין געקומען צוריק פון רוסלאַנד. ביי פרוי רודאָלף האָב איך, ערשטענס, געקענט קריגען א צימער און עסען פאר זעהר ביליג, און צווייטענס, האָט זי ניט געפאָדערט, אז איך זאָל מעלדען מיין פאַס אין דער פאָליציי. הגם איך האָב שוין דאן געהאט מיין טערקישען פאַס־פאָרט, אויף וועלכען די בערלינער פאָליציי האָט זיך ניט גע־קאָנט דערוואַרטען מיט צוויי יאָהר פריהער, האָב איך דאָך ניט געטאָרט אריינפאָהרען צוריק קיין פריסען אָהן א ספעציעלער ערלויבניש, וויל מען האָט מיך פון דאָרט אמאָל געהאט ארויס־געשיקט.

בוכהאלץ איז מיטגעאנגען מיט מיר, כדי צו העלפען מיר בריינגען די טשעמאדאנעס צו אייזענשטאדט'ען, ביי וועמען איך האב געדארפט נעהמען די ביכער. וועז מיר זיינען גע־קומען צו די אייזענשטאדט'ס, האבען מיר דאָרט געטראָפען לענין'ען. ער האט ביי מיר געפרעגט, וועז איך וועל זיין פער־טיג צו פאהרען אין רוסלאנד מיט דער ליטעראטור. איך האב פערשטאנען, אז אייזענשטאדט האט איהם דערצעהלט וועגען מיין אונטערנעהמונג און וועגען מיין מעטאָדע אריבערצופיהרען די ביכער. איך בין געווען זעהר אונצופרידען, וואָס אייזע־שטאדט האט איהם פערטרויט מיין סוד. איך האב לענין'ען ניט חושד געווען, אז ער וועט מיר פער'מסר'ען פאר דער רוסי־שער אָדער פאר דער דייטשער דעגירונג, — מיט דער רוסי־שער רעגירונג, וועלכע איז נאך דאמאלס ניט געווען אין די הענט פון די באלשעוויקעס, איז לענין אליין געווען ניט גאר שוה־בשוה. אבער ווי צופערלעסיג לענין זאל ניט זיין, האט אייזענשטאדט ניט געהאט קיין רעכט צו ברעכען דעם דין פון דער רעוואלוציאנערער קאנספיראציע, וועלכער זאגט, אז דער זיבערסטער חבר מעג וויסען וועגען די געהיימניסע פון דער רעוואלוציאנערער ארבייט נאר אויף ווי ווייט דאס איז נויטיג פאר דער ארבייט. וועז איך האב אויסגעדריקט אייזענשטאדט'ען מיין אונצופרידענהייט, האט ער זיך ענטשולדיגט און ערקלעהרט, אז לענין דארף אויך אריבערשיקען אין רוסלאנד א ביסל סאציאליסטישע ליטעראטור, און אז ער האט איהם דעריבער דערצעהלט וועגען מיין פלאן, דעמקענדיג, אז איך וועל גאר ניט האבען דאגעגען.

לענין האט מיר ערקלעהרט, אז ער קלייבט זיך אין גיכען צו פאהרען אין רוסלאנד, און אז ער וויל אריבערשיקען אהין זיינע דייטשע סאציאל־דעמאקראטישע ביכער, וועלכע די רוסי־שע צענזור לאזט ניט דורך. די דאזיגע ביכער זיינען בעשטא־נען פון קארל מארקס', קאוטסקי'ס, ליבקנעכט'ס און בעבעל'ס ווערק, און פון פערשיידענע סאציאליסטישע פעריאדישע אויס־גאבען, הויפטזעכליך פון עטליכע יאהרגענג פון דעם זשורנאל „די נייע צייט". די בעציהונג פון דער רוסישער פאליציי צו

סאציאליסטישע ביכער אין פרעמדע שפראכען איז געווען ניט אזוי שטרענג, ווי צו סאציאליסטישע ליטעראטור אין רוסיש. „די נייע צייט", צום בישפיעל, איז יאהרען־לאנג דורכגענאנגען דורך דער רוסישער צענזור, און אן אנדערסמאל פלעגט זי נאר פערגיסען מיט טיפאגראפסקע פארב אן ארטיקעל זועגען רוס־לאנד. אין די יאהרען, וועו איך בין געווען אין ווילנא, פלעגען מיר רעגעלמעסיג ערהאלטען „די נייע צייט", און מיר האבען אפילו געפונען א מיטעל צו מאכען לעזבאר די ארטיקלען, וואס די צענזור פלעגט פערמעקען. מיר פלעגען אייגרייבען די פער־מעקטע זייטען מיט א דינעם, ווייסען פוידער, און די בוכ־שטאבען פלעגען ווערען קענטיג, און אנשטאט צו האבען די ארטיקלען שוואַרץ אויף ווייס, פלעגען מיר זיי האבען ווייס אויף שוואַרץ. עס איז אפילו ניט געווען גרינג צו לעזען דיזע געפוידערטע ארטיקלען, אבער ווער האט דעמאלט געטראכט וועג־גען שאנעווען די אויגען, ווען עס האט זיך געהאנדעלט וועגען איבערצוכטרעווען די רוסישע צענזור. אין אנהויב פון די נייניציגער יאהרען איז די צענזור געוואַרען שטרענגער און „די נייע צייט" האט מען שוין מעהר אין רוסלאנד ניט אריינגעלאזט.

איך האב איינגעוויגט אריבערצושמוגלען פאר לענין'ן זיין סאציאל־דעמאקראטישע ביבליאטעק.

לענין, וועלכער האט דאמאלס געוואוינט ניט ווייט פון די אייזנשטאדט'ס, האב באלד געבראכט זיינע ביכער. איך האב זיי אריינגעלעגט אין איינעם פון מיינע טשעמאדאנעס. די בראשורען, וועלכע איך האב געדארפט אריבערפיהרען פאר אי־זענשטאדט'ן, האב איך אריינגעלעגט אין די איבעריגע צוויי, און האב זיי, מיט בוכהאלץ'ס הילף, צוועקגעטראגען צום טשע־מאדאנען־מאכער.

זעקסטער קאפיטעל

מאך פארטיג די טשעסאראנעס. — א שמועס מיט'ן דייטשען ג'נאסע. — קריג אין קעניגסבערג א דייטשען פאס. — פאהר אפען דורך דער טאמאזשניע.

וועז איך בין געקומען שפעט אין אבענד צום טשעמא־דאנען־מאכער, האט ער שוין געוואלט אויף מיר. ער האט פער־שלאסען די טהיר, ארויפגעלאזט די פארהאנגען איבער די פענס־טער און מיר האבען גענומען אויספאקען די בראשיורען און ביבער. דער אלטער סאציאל־דעמאקראט האט בעקוקט די ליטע־ראטור מיט גרויס אינטערעס. רוסיש האט ער, זעלבסטפער־שטענדליך, ניט געקאנט לייענען און ער האט מיך פאנאנדער־געפרעגט וועגען דעם אינהאלט פון די רוסישע בראשיורען. וועז ער האט דערזעהן לענין'ס דייטשע ביבער, האט ער זיך דער־פרעהט, אזוי ווי ער וואלט זיך אונטערווארטעט בעגעגענט מיט גוטע, אלטע פרייגד. ער האט מיר גענומען דערצעהלען וועגען די אמאליגע יאהרען, וועז אין דייטשלאנד האט נאך גהערשט דער סאציאליסטען־גזעזע און די דייטשע סאציאל־דעמאקראטען האבען געמוזט דורקען זייער ליטעראטור אין דער שוויץ און זי אריבערשמוגלען אין דייטשלאנד. פאר זיי איז די אויפגאבע געווען פיעל לייכטער ווי פאר אונז. ערשטענס, האבען זיי גע־האט א סך גענאסען אויף ביידע זייטען פון דעם דייטש־שווייז־צארישען גרענץ, און צווייטענס, איז אפילו אין יענע צייטען דער סאציאליזם ניט פערפאלגט געווארען אין דייטשלאנד אזוי שטרענג ווי אין רוסלאנד. זאגאר אין פרייסען, וואו דער גזעזע געגען די סאציאליסטען איז געווען שטרענגער, איידער אין אנ־דערע טיילען פון דייטשען קעניגרייך, האט מען געקענט האל־טען אפען אין ביבער־שראנק סאציאליסטישע ליטעראטור, אהן דער געפאהר ארעסטירט צו ווערען פאר דעם דאזיגען חטא און

צו שמאכטען יאהרען אין געפענגנים. אין פערגלייך מיט רוס־לאנד איז אפילו דאמאלט פריסען נעווען א פרייע מדינה.

דער גענאסע האט גערעדט מיט ליעבע וועגען „די גוטע אלטע צייטען", וועו די בעוועגונג איז געווען יונג און פול מיט ענטוזיאזם. זיינע רייד האבען געמאכט דעם אנדרוק, אז איהם האט כמעט ווי פערדראסען, וואס דער סאציאליסטען־נעזעץ איז אבגעשאפט געווארען. ער האט זיך בעקלאגט, אז זינט די בע־ווענונג האט זיך אויסגעשפרייט מעהר אין דער בריים, איז זי געווארען פלאכער, ווי א שטראם, וועלכער רייסט זיך ארוים פון אן ענגער בערגיגער שלוכט אין פרייען אפענעם טהאל אריין.

„ניטא דער אמאליגער ברען, די אמאליגע איבערגעבענקייט", האט ער געזאגט מיט א זיפץ, — „אויך די אמאליגע וואריי־קייט און פרייגדשאפט, וואס עס האט זיך געפיהלט צווישען חברים, איז פערשוואונדען. מען קומט זיך צוזאמען אין א גרויסען, שהנעם זאל צו סאציאליסטישע פערזאמלונגען, מען זעצט זיך אווק בעקוועם מיט א קופעל ביער, מען הערט אויס די פארטרעגע פון די רעדנער, און דערנאך גההט מען זיך פא־נאנדער ווי פרעמדע, און יעדער איינער קהרט זיך אום צוריק צו זיין אלטגליכער וואכעדיגקייט. איך פערשטעה, אז אייער רעוואלוציאנערע בעווענונג איז פיעל לעבעדיגער, אינטערעסאנ־טער און ווארימער. דערצהלט מיר וועגען אייער רוסישער בע־ווענונג."

פון אונזער ווייטערדיגען געשפרעך האב איך געזההן, אז דער דייטשער חבר איז געווען בעקאנט מיט דער טעטיגקייט פון דער „נארודנאיא וואליא." ער האט מיט עהרפורכט דערמאנט די נעמען פון סאפיא פראוואסקאיא, זשעליאבאוו און אנדערע העלדען פון טעראריסטישען קאמף. וועו איך האב איהם דער־צהלט וועגען די גרונד־פרינציפען פון אונזער „סאיוז", איז ער נארניט אויפגערעגט געווארען פון אונזערע אנטי־מארקסיסטישע טענדענצען, און ער האט אויסגעדריקט די האפנונג, אז אונז וועט זיך איינגעבען ווידער אויפצוואועקען דעם אקטיוועז קאמף געגען דעם צאריזם. דער דייטשער חבר האט בעסער פערשטא־נען די נויטוועגדיגקייט פון טעראר אונטער די דעמאלדיגע אום־

שטענדען אין רוסלאנד, איידער אונזערע אייגענע סאציאל־דעמאקראטען.

ניט אונטערבראכענדיג אונזער געשפּרעך וועגען דער סאציאליסטישער בעוועגונג אין דייטשלאנד און אין רוסלאנד, זיינען מיר אנגענאנגען מיט אונזער ארבייט. איך האב פאנאנדערגעלעגט די ביכער און זיי אויסגעשפּרייט אין די טשעמאדאנעס. דער גענאסע האט פארבעראייט פון טאוועל די קעסטלעך וואס האבען גענוי אריינגעפּאסט אין מיינע טשעמאדאנעס און האבען צוגעפּראסט און בעדעקט די פערבאטענע ביכער. כדי דער אינווענטאר טאוועל זאל זיך ניט אויסבויגען און ארויסרופען דערמיט פערדאכט אויף דער טאמאזשניע, האט מען געמוזט דורכנעהמען מיט מעשענע זואליזען־נעגעל ביידע טאוועלען, דעם אויסוועניגסטען און דעם אינוועניגסטען און צונויפציהען זיי פעסט צוזאמען. פיעלע ביכער זיינען דורכגעלעבערט געוואָרען פון די נעגעל, און שפּעטער האט זיך דעריבער צווישען די רוסישע חברים, וועלכע האבען ניט געוואוסט וועגען „מענדעלעיעוו'ס מעטאדע", פערשפּרייט דער גלויבען, אז מיר שיקען אריבער אונזער לימעראטור אין א וואגען היי, און אז די גרעניץ־סאלדאטען לעבערען דורך די ביכער, וועלן זיי שטעכען אריין זייערע פּיקעס אין די היי צו זעהן, אויב דאָרט איז ניט בעהאלטען קיין קאנטראבאנדע.

אזוי־גער 1 פאַרטאָג האבען מיר געהאט אלע ביכער „אריינגעפּאנדוויטשט" אין די טשעמאדאנעס. מען האט זיי נאָר גערפט אויסקלעפּען אינווענטיג כדי זיי זאלען זיין איננאנצען פאַרטיג פאר דער אינספּעקציאן פון די רוסישע צאל־בעאמטע. דער טשעמאדאנען־מאכער האט מיר צוגעזאגט דאס צו טהאן אין דער פריה און האט מיר געהייסען קומען מיטאג־צייט.

וועו איך בין נעקומען אויף מארגען, האב איך געפונען די טשעמאדאנעס אויסגעקלעפּט און אויסגעטריקענט. דער גענאסע האט זיך ענטזאגט צו נעהמען געצאהלט פאר זיין אריבייט און האט מיר נערעבענט נאָר פאר דעם מאטעריאל וואס ער האט פערברויכט. איך בין איהם חושד, אז ער האט מיך נאָך אבגענארט און גערעבענט העויגער איידער דער מאטעריאל

האט איהם אליין געקאסט. מיר האבען זיך ווארים צוזעגענט. ביינאכט בין איך אבגעפאהרען אין קעניגסבערג.

אין קעניגסבערג בין איך גלייך צו דעם גענאסע, צו וועמען איך האב געהאט די רעקאמענדאציע פון בערלינער „פארוועדטס". דעמזעלביגען טאג האט ער פאר מיר געקראגען א פאספארט פון א דייטשען אנדעלס־רייזענדען. כדי אויס־צוזעהן ווי דער אמת'ער אייגענטימער פון פאס האב איך גע־קויפט א גרויסען בונטען קראוואט, וועלכער האט געלויכטען מיט אלע זיבען קאליערען פון דעם רעגענבויגען; בין אווען צו א פאריקמאכער, וועלכער האט מיר פערדרעהט אן פער־שפיצט די וואנצעס אזוי, אז ווי־העלם אליין וואלט מיר מקנא געווען. ער האט מיר פערקעמט די האאר מיט א שייטעל אין מיטען און האט זיי פעט אנגעפאמאדעווען. איך האב געקויפט א פלעשעל ביליגע פערפיום, האב זיך בעשפריצט, אז עס האט געהאקט פון מיר אויף א מיל, און האב זיך אווען־געלאזען צום גרעניץ.

די גאנצע צייט בין איך געווען רוהיג און ביי מיר איז ניט געווען קיין צווייפעל אז אלץ וועט אראבגעהן גלאט. אבער וען דער צוג איז צוגעפאהרען צום גרעניץ, האט מיר דאס הארץ אנ־געהויבען שטארק צו קלאפען. פערשידענע אונרוהיגע געדאנקען האבען זיך שנעל געטראגען אין קאפ. אמת, איך בין געווען זיכער, אז מיינע פערדרעהטע וואנצעס, די פאמאדע און פערפיום וועלען אווענקנעהמען יעדען פערדאכט, אז איך בין א רעוואלו־ציאנער, אבער די טשינאוניקעס זוכען דאך ניט נאר טריפה ביכער. קען עס דען ניט זיין, אז זיי וועט ארריינפאלען א חשד, אז איך האב בעהאלטען אין מיינע טשעמאדאנעס זיידענס אדער דימענטען. וואס וועלען מיר דאן העלפען מיינע פערשפיצטע וואנצעס און מיין רעגענבויגענדיגער קראוואט?

עס האט זיך מיר דעמאלט בעזונדערס ניט געוואלט ארעס־טירט ווערען. איך האב געוואוסט, אז איך האב אייגענטליך קיין רעכט ניט געהאט אונטערצונעהמען א צווייטע נסיעה אין רוסלאנד, ניט בעראטענדיג זיך מיט מיינע חברים. עס איז ביי מיר קיין ספק ניט געווען אז וען איך וואלט זיי אנגעפרענט

וועגען דעם, וואָלטען זיי געווען ענטשידען דאָגעגען. א חוץ מיר האָבען מיר נאָך דעמאָלט אין אונזער אָרגאַניזאַציע ניט גע־האט קיינעם, וואָס זאָל זיין פּאַסענד פּאר קאָנספּיראַטיוועע נסיעות אין רוסלאַנד, און מיט מיין ארעסט וואָלט זיך אויף א צייט אָבגעריסען די מעגליכקייט צו מאַכען פערבינדונגען מיט רוסלאַנד, און צוזושטעלען אהין אונזערע אויסגאַבען. דעריבער וואָלטען מיינע חברים פון „סאָיוז" בשום אופן ניט איינגעווי־ליגט, אז איך זאָל שטעלען אין ריזיקע די וויייטערדיגע אַרבייט פון אונזער אָרגאַניזאַציע, כדי אריבערצופיהרען ליטעראַטור פּאר די סאָציאַל־דעמאָקראַטען. עס איז מיר מיט אמאָל געוואָרען זעהר שווער און קאָמוטנע אויפ'ן הארצען.

א "נאָסילשטשיק" (באהן־טרעגער) איז אריין אין וואגאָן און צוגעגאַנגען צו מיר. איך האָב אָבגעטרייסעלט פון זיך די אומעטיגע גערַאנקען, גע'אָזט זיך וויסען, אז אמת איז א רע־לאטיווער בעגריף און, אז אין די אומשטענדען בין איך אן אמת'ער דייטש און האנדלס־רייזענדער, און מיינע טשעמאָדאַנעם זיינען געווען הנליכע כשר'ע טשעמאָדאַנעם אהן אירגענד וועלכע „געפיהלעכצעען". איך האָב געהייסען דעם טרעגער נעהמען מיינע זאכען און מיר זיינען אריין אין „טאמאָזשנע". ביי דער טהיר האָט א זשאַנדאַר ביי מיר געגומען דעם פּאס. די צאָל־בעאמטע זיינען ארומגעגאַנגען מיערע און פערשלאָפענע. מען האָט גלייך געזוהן, אז זיי פוילען זיך צו ארבייטען. וואהרשיינליך האָבען זיי געמאכט א קערטיל די פּאַריגע נאכט, און אפשר אריינגע־גאַסען א ביסעל מעהר ווי געווענליך. איך האָב ארויסגענומען א בינטעל שלישלען פון קעשענע און אויפגעעפענט מיינע טשע־מאַדאַנעם. איינער פון די בעאמטע איז צוגעגאַנגען צו מיר. איך האָב גערעדט מיט איהם אין דייטש, אריינבראַקענדיג א פּאר ווערטער אין געבראָכענעם רוסיש. ער האָט א הויב גע־טאָן מיינע זאכען אין איין טשעמאָדאַן, אין צווייטען, אין דרי־טען, האָט א בריייטען גענויע געטהאָן און אָנגעקלעפּט אויף זיי צעטלעך מיט דעם רוסישען אדלער, וואָס דאָס האָט בעדייט, אז ער האָט ערפילט זיין פליכט, און אז מיינע זאכען זיינען כשר.

דער זשאנדאר האָט מיר דערלאַנגט דעם פּאַספּאָרט און איך בין שוועק אין בופעט, בעגלייט פון מיין „נאַסילשטשיק", וואָס האָט געטראַגען מיינע זאכען. איך האָב אויסגעטרונקען א גלעזל דייטשען קימעל, אלס אן אמת'ער פּאטריאָט פון מיין פּאָטער־לאַנד, און, אום ניט צו פערשעהמען אונזער, דעמאָלט נאָך פרייגר־ליכען, נאכבאר, האָב איך פערבייסען מיט א רוסישען פּיראָזשאָק. איך האָב א קוק געטהאָן אויף דעם רוסישען אדלער, וואָס איז געוועז אָנגעקלעפּט אויף מיינע טשעמאָדאַנעס, און מיר האָט זיך אויסגעדאכט, אז דאָס איז דער שעהנסטער פויגל, וואָס איך האָב אין מיין לעבען געזעהן.

„ווטאָראי זוואָנאָק!" האָט אויסגערופען א טעמפּע, באַסאָווע שטימע. איך בין אריין אין וואָנאָן. דער נאַסילשטשיק, וועלכער האָט געקראָגען פון מיר מיט פינף קאָפּיקעס מעהר, אויידער איהם האָט געקומט, האָט מיר געמאכט „פּאָד־קאָזירקאָק" און מיר געוואונשען א גליקליכע רייזע.

„טרעטי זוואָנאָק!" און איך פאָהר מיט מיינע דריי בעאָר־לערטע טשעמאָדאַנעס ווידער אַמאָל אין ווילנא.

זיבעטער קאַפּיטעל

אין ווילנא און צוריק דורך בערלין קיין בערן.

שנעל האָט זיך געטראָגען דער צוג צווישען גרינע פעלדער און לאַנקעס, צווישען סאָסנאָווע און בעריאָזאָווע וועלדלאַך. איך בין געזעסען ביים אָפענעם פענסטער פון וואַגאָן און האָב געקוקט אויף די ליעבע, בעקאַנטע לאַנדשאַפטען, וועלכע האָבען זיך גע־באָדען אין די ווערימע שטראָהלען פון דער זומערדיגער זון. מיט פערגעניגען האָב איך אייגנאָטהעמט די ווערימע שמעקעריגע לופט. אַן אַנגענעהמער געפיהל פון נצחון האָט אַנגעפיהלט דאָס הארץ. מיט ליעבע האָב איך געקוקט אויף מיינע טשעמאָדאַנעס, וואָס האָבען זיך אזוי רוהיג און קלוג אויפגעפיהרט אויפ'ן גרע־ניץ און האָבען ניט ארויסגעגעבען אונזער סוד צו די בעאַמטע פון דער טאַמאָזשנע. דער רוסישער אָדלער האָט מיט זיינע פליגלען בעשיצט די סאָציאַליסטישע ליטעראַטור פון אלע ווייטערע גע־פאהרען. עס פלעגט אָפט טרעפען, אז די רוסישע בעאַמטע פלעגען אָפשטעלען פאַסאַזשירען אין קאָוונע, און אפילו אין ווילנא, און דורכקוקען זייער באַגאַזש, כדי צו זעהן, אויב זיי פיהרען דייטשע סחורה וואָס איז אריבערגעשמוגעלט געוואָרען איבער'ן גרעניץ. אָבער די אָדלערס, וואָס זיינען געווען אַנגעקלעפט אויף מיינע טשעמאָדאַנעס, האָבען עדות געזאָגט, אז מיינע זאַכען זיינען דורכגעקוקט געוואָרען און דעריבער בין איך געווען פערזיכערט פון אלע ווייטערע אונאַנגענעהמליכקייטען.

דער צוג האָט זיך אָפגעשטעלט אויף א סטאַנציע נעבען א קליין דערפל. עטליכע פויערטעס זיינען צוגעגאַנגען צו די אָפענע פענסטער פון וואַגאָן און האָבען אַנגעבאָטען די פאַסאַזשירען מילך, קוילעטשען, עפּעל און בלומען. איך האָב געקויפט א גרויסען בוקעט לאַנדישען („לילים אוו דהי וואַלי"), וועלכע וואַסען ווילד אין די דאַרטיגע וועלדער, און וועלען דעריבער פערקויפט שפּאָט־

בילוג. די לאנדישען האבען אנגעפילט דעם וואגאן מיט זייער צארטען ריח און האבען א ביסעל פערטריבען דעם אונאנגענעהמען גערוך פון מיין בילינען פערפיום.

א רוסישער יונגערמאן, וואהרשיינליך א קופער, וועלכער איז געזעסען נעבען מיר, האט געמאכט א פערזוך צו פערפיהרען מיט מיר א געשפרעך, און געזומען מיך פערנאנדערפרעגען, מיט וואס איך האנדעל. איך האב איהם געענטפערט קורץ, און ער האט זיך באלד פון מיר אפגעטשעפעט. איינגעוויעגט פון דעם שאקעל פון וואגאן בין איך אין גיכען איינגעשלאפען זיצענדיג. וועז איך האב זיך אויפגעכאפט איז שוין געווען פארנאכט. די זון האט זיך אראפגעלאזט נידריג אויף'ן הימעל, האט זיך בעהאלטען הינטער א וועלדעל און איז באלד אונטערגענאנגען. פון ערגעץ האט זיך אנגעטראגען א טומאן און איינגעוויקעלט די געגענד אין א גראז־העז נעבעל. מיין פרעהליכע שטימונג איז מיט אמאל פערשוואונדען; א געפיהל פון איינזאמקייט און בענקשאפט האט אנגעפילט דאס הארץ: עס האט זיך געוואלט וואס גיכער קומען צוריק אין בערג און זעהען זיך מיט מיינע פרייגד.

אין ווילנא בין איך געקומען שפעט אין אוועגד. איך האב ניט געוואלט געהן אזוי שפעט צו מיינע חברים און איך בין פערפאהרען אין א האטעל. איך האב געהאט א כשר'ען דייטשען פאספארט, און האב ניט געהאט וואס מורא צו האבען צו מעלדען איהם אין דער פאליציי.

אין דער פריה האב איך געבראכט מיינע טשעמאדאנעם צו פאטי סרעדניצקאיא'ן, וואו איך האב אויסגעפאקט די רוסישע בראשורען, וואס איזענשטאדט האט געשיקט. לענין'ס דייטשע ביכער האב איך ניט ארויסגענומען פון זייער בעהעלטעניש, וויל ער האט מיך געבעטען, אז איך זאל זיי לאזען איינגעפאקט אין טשעמאדאן, כדי ער זאל זיי קענען פיהרען וויטער אהן געפאהר.

דעם זעלביגען טאג בין איך אפגעפאהרען צוריק קיין אויסלאנד. אהן שוועריגקייטען בין איך אריבער צוריק דעם גרענץ און בין אין אוועגד געקומען אין קעניגסבערג. דער דייטשער גענאסע, וועלכער האט געקראגען פאר מיר דעם פאספארט, האט

זיך זעהר דערפרעהט, וועז איך בין צו איהם געקומען. ער האָט געקוקט אויף מיר, אזוי ווי איך וואָלט ארויס א לעבעדיגער פון א לייבעז־גרוב. ער האָט בעטראכט די שטעמפּלען פון דער רוסישער טאמאָזשנע אויף פּאס אוז די יאווק פון דער ווילנער פּאָליציי, ווי עפּעס זעלטענע קוריאָזיטעז. ער האָט מיך אייגעלאדען איבער־צונעבטיגען ביי איהם. איך האָב זיך אָבער געאויגט צו פאָהרען צוריק קיין בערן. איך בין אווק צום וואָקזאל אוז באלד האָב איך געדרעמעלט אויף דער הארטער באנק אין וואגאָן פערטער קלאס אויף'ן וועג קיין בערלין.

דער צוג איז אָנגעקומען אין בערלין א זייגער זעקס אין דער פריה. עס איז געווען א גראָהער רעגענדיגער פריהמאָרגען. די גא־סען זיינען געווען פול מיט ארבייטער, וואָס האָבען זיך געאויגט אין די פאבריקען. איך בין גלייך אווק צו די אייזענשטאדטס, וועלכע האָבען זיך זעהר דערפרעהט צו זעהן מיך אזוי גיך צוריק. אין א פאָאר שטונדען ארום איז געקומען לענין. וועז איך האָב איהם איבערגעגעבען, אז זיינע ביכער זיינען אין א זיכערען פלאץ אין ווילנא, האָט זיך א צופרידענער שמייכעל צוגאָסען איבער זיין געזיכט, אוז איך גלויב, אז אין דעם מאָמענט האָט ער אויף א וויילע פערגעסען, אז איך בין א נעגנער אוז אן אפיקורס, וואָס לייקענט אין דער הייליגער תורה פון קאָרל מארקס. אָבער וועז ער האָט מיר נענומען בעצאָהלען פאר'ן אריבערפיהרען זיינע ביכער, האָט זיך זיין געזיכט בעדעקט מיט א וואָלקען פון אונצופרידענ־הייט. איך האָב געוואוסט אז לענין נויטיגט זיך ניט אין קיין געלד אוז איך האָב ניט פערשטאנען די אורזאכע פון זיין געפיהל. ער האָט מיר אָבער באלד אליין ערקלערט דעם סוד.

— איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, — האָט ער געזאָגט צו מיר — אז איך גיב אייך דאָס געלד מיט א שווערען הארצען. איך וויים, אז דאָס געלד וועט געהן אויף דער פראָפּאגאנדע פון אייע־רע אידעען, אוז איך בעטראכט די אָנזיכטען פון די סאָציאָלים־טען־רעוואָלוציאָנערען פאר שערלייך; אייער פראָפּאגאנדע וועט אריינברייגען א „סומבור" אין די קעפּ פון די ארביטער אוז וועט אראָפּפיהרען פילייכט איניגע פון זיי פון דעם וועג פון רייגעם פראָלעטאריישען סאָציאָליזם; איך פיהל דעריבער, אז איך האנדל

נעגען מיינע פרינציפען, העלפענדיג אייך אינדירעקט צו פער־שפרייטען אייערע קליין־בירגערליכע אידעען.

די סומע, וואס לענין האט מיר בעצאהלט, איז געווען ניט גרויס; דאכט זיך, אין נאנצען פינף און זיבעציג מארק; אבער פאר אונזער דעמאלדיגען ביודזשעט איז דאס געווען א בעריטענ־דע סכום. איך גלויב אז לענין'ס געוויסען פלאגט אים נאך יעצט, וען ער דערמאהנט זיך וועגען דער מאטעריעלער שטיצע, וואס ער האט אונז געגעבען מיט עטליכע און צוואנציג יאהר צורים. פילייכט טראכט ער, אז ער איז אליין שולדיג אין דעם, וואס די סאציאליסטען־דעוואלוציאנערען האבען ערווארטלט א סך מעהר דעלעגאטען צו דער קאנסטיטואירענדער פערזאמלונג, אוידער די באלשעוויקעם. דער מאטעריעלער פאקטאר שפיעלט דאך אזא וויכטיגע ראלע אין דער געשיכטע!

אין אוועג האב איך פערלאזען בערלין. ענדליך בין איך נע־פאהרען צוריק אין דער שטילער דוהיגער שוויץ. פאר די צוויי יאהר וואס איך האב דארט גלעבט, האב איך זיך צוגעבונדען צו דער שעהנער קליינער מדינה, און איך האב זיך געפיהלט אזוי ווי איך וואלט געפאהרען צוריק אהיים. איך בין געקומען אין באזל און אריין מיט מיינע זאכען אין דער שוויצארישער טאמאשנע. אהן שרעק און הארצקלאפענישׂ האב איך אויפגעפענט מיינע טשעמאדאנעם. די אטמאספערע פון דער פרייער רעפובליק איז געווען זעהר אנגענעהם. נאך דעם רוסישען גרענץ האט זיך מיר געראכט אז דער שווייצארישער גרענץ איז גאר קיין גרענץ ניט, נאר א געאגראפישע אבסטראקציע.

מיט עטליכע שטונדען שפעטער בין איך געזעסען ביי די זשיטלאוסקי'ס צווישען מיינע חברים און זיי דערצעהלט די אויס־צעלהייטען פון מיין נסיעה. מיר זיינען אלע געווען אין א יום־טוב'דיגער שטימונג. אלע מיינע פרייַנד זיינען שוין א לאנגע צייט ניט געווען אין רוסלאנד, און זיי האבען מיך פונאנדערגעפרעגט וועגען אלע קליניגקייטען אין אונזער אלטער היים. איך האב זיך געפיהלט, אזוי ווי איך וואלט געקומען צוריק פון א לאנגער נסיעה צום נאהד־פאל. די זיסע וואריומקייט פון פריינדשאפט, וואס האט מיך ארומגערינגעלט, איז געווען אזוי ליעב און אנגענעהם נאך די אלע וואנדערונגען.

וועז איך האָב דערצעהלט מיינע חברים וועגען מיין צווייטער נסיעה אין רוסלאַנד מיט לענינ'ס און אייזענשטאַדט'ס ביכער, האָבען זיי מיר שטאַרק אויסגערעדט דערפאַר. אלע זיינען געווען מיט דער מיינונג, אז איך בין בעגאַנגען א פערברעכען געגען דער דיסציפלין פון אונזער אַרגאַניזאַציע, און אז איך האָב ניט געטאַרט אונטערנעהמען די ריזיקע אָהן דער איינוויליגונג פון די איבעריגע מיטגלידער פון אונזער „סאָיוז". חנן ראַפאַפּאָרט האָט זיך באַמיהט צו מאַכען א שטרענגע געזיכט און האָט בעמערקט, אז אייגענטלעך האָט מען מיך געראַרפט אויסשלעסען פון דער אַרגאַניזאַציע פאַר אזא „נאַרושענעע דיסציפלינ". איך האָב זיך ערקלערט שולדיג, און מיינע פרויינד האָבען מיר מוחל געווען דעם חטא, נעהמענדיג אין אָנבעטראַכט מיינע „זאַכלוגעם" פאַר אונזער אַרגאַניזאַציע. מיר האָבען געפיהלט, אז הגם די פערבינדונגען, וואָס איך האָב געמאַכט אין רוסלאַנד, זיינען געווען נאָך זעהר אונבעדייטענד, האָט דאָך דער „סאָיוז רוסקיך סאָציאַליסטאָוו רעוואָלוציאָנערָאוו" בעקומען א פעסטען באָדען אונטער די פיס, און מיר זיינען געווען זעהר אָפּטימיסטיש וועגען דער צוקונפט. ביז שפעט אין דער נאַכט האָבען מיר פערבראַכט צוזאַמען און געמאַכט פלענער ווי צו פערברייטערען אונזער ארבייט.

מיט א געמיש פון פרייד און אומעט דערמאָן איך זיך איצטער וועגען די גוטע אלטע יונגע צייטען, וועז דער נוקלעאוס פון דער פּארטיי סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען איז בעשאַפען געוואָרען. וועלכע וואונדערבארע קרעפטען זיינען שפעטער צוגעצווייגען געוואָרען צו אונזער פּארטיי, וועלכע גלענצענדע העלדען־טהאַטען זיינען געטהאָן געוואָרען! און וויפיעל פון די העלדען זיינען געפאַלען אין דעם קאַמף און ניט דערלעבט צו זהען דעם גרויסען זיעג און די נייע רוסלאַנד? ווער וויים? ווער וויים?...

פערן און די דריטע נסיעה

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

ערשטער קאַפּיטעל

בערנער אוניווערזיטעט. — די רוסישע סטודענטען־קאָלאָניע. — דעבאַטען. — זשיטלאָווסקי און פּלעכאַנאָוו. — אין טעריטע. — אויפֿן „דאָן־דע־זשאַמאָן" און „ראַשע־די־נע".

דאָס לעבן אין בערן איז די ערשטע צייט, נאָך מיין קומען צוריק געווען זעהר אָנגענעהם. בעת איך בין געווען אין רוסלאַנד, פלעג איך דאָס רוב פערגעסען, אז איך בין אין געפאַהר. ערשט דאָן, ווען די געפאַהר איז אריבער, האָב איך געמוסן פיהלען, אז מיינע נערוון זיינען געווען שטאַרק אָנגעשטרענגט די גאַנצע צייט, וואָס איך האָב דאָרטען פערבראַכט. יעדען פריהמאָרגען פלעג איך זיך אויפכאַפען אין בערן מיט א בעזונדער אָנגענעהמען געפיהל פון פרייהייט און זיכערקייט. דער ערשטער געדאַנק, וואָס פלעגט מיר קומען, ווען איך פלעג עפענען די אויגען, איז געווען, אז די לאַפּע פון דעם רוסישען זשאַנדאַר האָט דאָ קיין מאַכט ניט איבער מיר און אז קיינער קען מיך דאָ ניט אָנכאַפען ביים קאָלנער און שלעפען אין געפענגענים אריין.

צו גוטס ווערט מען אָבער שנעל געווהנט. איך בין אין גיכען צוריק צוגעווהנט געוואָרען צו דער אטמאָספערע פון דער פרייער רעפובליק און מיר האָט זיך געמוסן דאכטען, אז איך לעב אונטער געווהנליכע נאָרמאַל־מענשליכע צושטענדען. איך האָב ווידער געמוסן בעזוכען די פאָרלעזונגען אין אוניווערזיטעט. מיט א בעזונדער פערגעניגען האָב איך געהערט די גלעצענדע, הגם אביסעל אויבערפלעכליכע, פאַרטרעגע איבער פילאָזאָפיע. פון פראָפעסאָר שטיין, און פראָפעסאָר וואָקער'ס פייערדיגע פאָרלעזונגען איבער געשיכטע. פראָפעסאָר וואָקער פלעגט רעדען וועגען היסטאָרישע געשעהענישען, וואָס האָבען פאַסירט מיט דריי טויזענד יאָהר צוריק, מיט אזא היץ, אז עס האָט זיך געדאכט, אז עס האַנדלט זיך וועגען א ברענענדער טאָג־פראגע. ער האָט ג־

האט א זעלטענעם טאלאנט צו מאהלען פּאָרטרעטען פון היסטאָרישע פערזענלעכקייטען. מיט עטליכע קורצע שטריכען פלעגט ער בעשרייבען א מענשען אזוי, אז ער פלעגט שטהן א לעבעדיגער פאר די אויגען.

אין בערן זיינען צו יענער צייט געווען א פינף־זעקס הונדערט סטודענטען און סטודענטקעס פון רוסלאנד. דאָס גרעסטע טייל פון זיי זיינען געווען מעהר אָדער וועניגער בעוואוסטזיניגע סאָציאַליסטען. עטליכע מאָל אין וואָך פלעגען פאָרקומען אין דער רוסישער קאָלאָניע פערזאַמלונגען, אויף וועלכע עס פלעגען הויפטזעכליך דיסקוטירט ווערען פראגען פון סאָציאַליזם און פון דער טאקטיק פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען האָבען אָנגעפיהרט א טעטיגע פּראָפּאַגאַנדא אין דער קאָלאָניע. חיים זשיטלאָווסקי און חנן ראפאפּאָרט פלעגען לייענען רעפעראטען פאר דעם בריטען פובליקום, וועלכע פלעגען אימער פיהרען צו הייסע דעבאטעס מיט די סאָציאַל־דעמאָקראטען. איך און די אנדערע אונזערע חברים, וועלכע זיינען ניט געווען קיין עפענטליכע רעדנער, האָבען אָרגאניזירט קליינע „קרוזשקי", וואו מען פלעגט לעזען צוזאמען און דיסקוטירען דיזעלבע ברענענדע פראגען. אייניגע פון די מיטגלידער פון די דאָזיגע „קרוזשקי" האָבען באלד אָנגעהויבען צו סימפּאטיזירען מיט אונזער פּראָגראַם און העלפען אונז אין אונער ארבייט. זיי האָבען פערשפרייט אונזער צייטונג „רוסקי ראבאטשי", געזאמעלט געלד, געהאָלפען ארגאנזירען „וועטשע־רינקעס", און אזוי ווייטער. דורך אייניגע פון זיי האָבען מיר שפעטער אריבערגעשיקט אין רוסלאנד טשעמאָדאנעם מיט לי־טעראטור.

מיר זיינען נאָך אלץ געווען די מינאָריטעט אין דער קאָלאָניע, אָבער די צאָהל פון אונזערע אָנהענגער איז שוין געווען א גאנץ בעדייטענדע. פערגעסענדיג, אז די ריכטיגקייט פון א נייער אידעע העננט ניט אָפּ פון דער צאָהל פון איהרע אָנהענגער, פלעגען די סאָציאַל־דעמאָקראטען אין אָנהויב אונז אפט פּאָרווארפען, אז מיר, סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען, האָבען אין גאנצען אָנדערטהאלב מיטגלידער. איך געדענק, ווי אייזמאָל

האָט פּלעבאַנאָוו, דיסקוטירענדיג אויף א פערזאמלונג מיט זשיט־לאָווסקי'ן, געזאָגט:

— וועז הערר זשיטלאָווסקי זאָגט: „מיר סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען", דערמאָנט ער מיך אָן אַנעקדאָט, וואָס איינער פון די פערשיקטע אין סיביר האָט מיר דערצעהלט: איינמאָל אין א קאַלטער ווינטער־נאַכט האָט דער „פּאָליטישער" דערהערט א שטארקע קלאַפּעריי אין טהיר.

— ווער איז דאָרט? — האָט ער געפרעגט.

— מיר — האָט א שטימע געענטפערט פון דרויסען.

— ווער מיר? — האָט ער ווידער געפרעגט.

— מאָרדווא — האָט דיזעלבע שטימע געענטפערט.

— וויפיעל זייט איהר? — האָט פּעוואָלט וויסען דער פערשיקטער.

— אָרנא (איינע) — האָט מען איהם געענטפערט.

מיט דעם אַנעקדאָט האָט פּלעבאַנאָוו געוואָלט זאָגען, אז דער „סאָיוז רוסקיך סאָציאַליסטאָוו רעוואָלוציאָנערען" בעשטעהט איינעמלעך פון איין איינציגען מיטגליעד. דערצו האָט פּלעבאַנאָוו מיט דעם „מאָרדווא" נאָך געוואָלט אַנדייטען, אז דער איינציגער מיטגליעד, וועלכער האָט זיך „פּראַיניגט" אין דעם „סאָיוז רוסקיך", איז אויגענטלעך ניט קיין „רוסקי". עס קאָן זיין, אז טאַקע פּאַר אָט דעם חטא, וואָס פּלעבאַנאָוו איז אמאָל בעגאַנגען מיט זיין אָפּלאַכען פון דער קליינער צאָהל מיטגליידער פון אונזער ארגאַניזאַציע, האָט איהם גאָט בעשטראָפט און ער איז אליין געבליבען אין דער מינדערהייט און איז געוואָרען, נעבעך, א „מענשעוויק".

ווי געזאָגט, איז די צאָהל פון אונזערע אַנהענגער שנעל געוואַקסען, און עטליכע מאָנאַטען נאָך מיין קומען צוריק פון רוסלאַנד זיינען מיר שוין געווען א מאַכט אין דער בערג'ער קאָלאָניע, מיט וועלכער די סאָציאַל־דעמאָקראַטען האָבען זיך געמוזט רעכענען. עס איז געקומען אזוי ווייט, אז זיי האָבען זיך געמוזט אָבזאָגען פון זייער חזקה, וואָס זיי האָבען געהאַט משנים קדמוניות אויף דעם ניו־יאָהרס־באַל אין בערן, און זיי זיינען געווען געצוואונגען אַרייַנצונעהמען די סאָציאַליסטען־

רעוואָלוציאָנערען אין שותפות און צו טיילען זיך מיט אונז מיט דעם גרויסען פּראָפּיט, וואָס דער באַל האָט אריינגעבראכט. איך געדענק ווי היינט דעם וואונדערבארען ווינטערדיגען פריהמאָרגען, וען ווייַרא סעוועריאַנאוונא זשיטלאָווסקאיא און איך זיינען גענגען אהיים פון דעם ערשטען ניי־יאָהרס־באַל, וואָס מיר האָבען געגעבען בשותפות מיט די סאָציאַל־דעמאָקראַטען. דער פּראָסט האָט געברענט גאר אויפ'ן רוסישען שטייגער, און דער שנעע האָט געקנאַקט אונטער די פיס. די שפּיצען פון די אלפען־בערג האָבען זיך איינער נאָך דעם אנדערען אָנגעצונדען און געגליהט מיט די זעלטענסטע אונבעשרייבליכע קאָליִרען. מיר זיינען ביידע געווען זעהר מיער נאָך דער לאַנגער שלאָפלאָזער נאכט. מיר האָבען זיך גוט אָנגעהאָרעוועט, צוגרייטענדיג אלעס פאר דער וועטשערינקא. איך אליין האָב ניט וועניגער ווי דרייסיג מאל אָנגעשטעלט דעם גרויסען סאמאָווער, אויפבלאָזענדיג דעם פייער מיט דער כאָליאווע פון א שטיוועל. אָבער מיט וואָס פאר א טריאומף האָב איך געטראָגען דאָס בלעכענע קעסטעל, אין וועלכער עס איז געלעגען אונזער חלק פון דעם רויב, וואָס מיר האָבען אָנגעראויבט פון די רוסלענדער סטודענטען און סטודענטקעס! א גאנצער אוצר איז געווען אין דער קעסטעל: פינף און נייניציג פראנק, נאָך מיט עטליכע סענטימס! דאָס האָט געמיינט א גאנצער נומער „רוסקי ראבאטשי". היינט דער מאָראַלער ערפאָלג! גרויס איז געווען דער זיעג פון די סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען! ווער וואָלט עס דעמאָלט געקאָנט גלויבען, אז צוואַנציג יאָהר שפּעטער וועט קומען א לענין און א טראָצקי און האָבען די ניט געהערטע חוצפּה פונאנדערצוטרייבען מיט באיאָנעטען 250 פון אונזערע חברים, וועלכע דאָס רוסישע פאָלק וועט אויסקלייבען אלס זיינע פערטרעטער אין דער קאָנסטיטואירענדער פערזאַמלונג? וועו עמיץ וואָלט אונז דאן נביאות געזאָגט, אז צוואַנציג יאָהר שפּעטער וועט ניקאָלאי ראָמאנאָוו זיצען א געפאָנגענער אין סיביר, און זיין מאכט וועט איבערגעהן בירושה צו ניקאָלאי לענין, וואָלטען מיר איהם געהאָלטען פאר משוגע.

פון רוסאנד האָבען מיר געהערט גוטע ידיעות. אונזערע חברים זיינען דאָרט געווען טהעטיג, האָבען פערשפּרייט אונזערע

אידעען און ערוואַרבען נייע אָנהענגער. פון פּאָלטאַווע האָט מען געבעטען נאָך לימעראַטור. פון קיעוו און כארקאָוו האָט מען אונז געלאָזט וויסען, אז דאָרטען זיינען דאָ עטלעכע טיכטיגע טהוערס, וואָס סימפּאַטיזירען מיט אונזער פּראָגראַם, און אז זיי וואָלטען זיך וועלען זעהן מיט א פּאָרשטעהער פון אונער „סאָיוז" און פערבינדען מיט אונז ענגע בעציהונגען. אלע האָבען זיך בעקלאָגט אויף דעם מאַנגעל אין סאָציאַליסטישע לימעראַטור. פון די נייע נומערען „רוסקי ראַבאָטשי", וואָס מיר האָבען פּאַר די לעצטע צייט ארויסגעגעבען, האָבען מיר אריבערגעשיקט אין רוסלאַנד נאָר אן אונבעדייטענדע צאָהל עקזעמפּלאַרען.

איך האָב פּאַרגעשלאָגען מיינע פרייַנד, אז איך זאָל ווידער פּאָהרען אין רוסלאַנד, כדי צו ברענגען אהין אונזער לימעראַטור און צו מאַכען נייע פערבינדונגען. פון אָנהויב זיינען זיי געווען דאָגעגען און האָבען געוואָלט, אז איך זאָל אָבלעגען די נסיעה. זיי האָבען אָבער באַלד איינגעזעהן, אז אָהן בריייטערע פערבינדונגען מיט רוסלאַנד האָט אונזער ארבייט אין אויסלאַנד א גאַנץ קליינע בערייטונג און אז מיר מוזען נעהמען די ריזיקע, אויב מיר ווילען אויפבויען עטוואָס וויכטיגעס. זיי האָבען אָנגענומען מיין פּאַרשלאַג.

דער ווינטער־סעמעסטער אין בערנ'ער אוניווערזיטעט האָט זיך געענדיגט און די סטודענטען האָבען געהאַט זייער זעקס־וואָכיגען בין־הזמנים, וועלכען זיי קריגען יערען פריהלינג.

חנן און פּאני ראַפּאַפּאָרט האָבען זיך בעזעצט אויף דער פערין־צייט אין דער מאַלערישער שטעדטעל טעריטע, אויפ'ן גענפער זעע. זיי האָבען מיך אייגנעלאַדען צו קומען אויף א פּאָר וואָכען, אייַדער איך פּאָהר אָב נאָך רוסלאַנד. טעריטע איז אינגאַנצען א פינף שטונדען רייזע פון בערן, אָבער דער קלימאַט איז דאָרטען א סך ווארימער. וועג איך בין געקומען צו דער זשענעוואָר אָזיערע, איז שוין דאָרטען געווען אמת'ער פריהלינג. די נאַטור איז געווען בעגאָסען מיט זונע־שיין און ווארימקייט. די זעלטענע טיעפע בלויקייט פון הימעל האָט זיך צוזאַמענגעגאָסען מיט די בלויע וואַסערען פון אָזיערע, וועלכע איז געלעגען רוהיג, ווי אין א פער'בשופ'טען שלאָף,

ארומגערינגעלט מיט דער יונגער פרישער גרינקייט פון די בוימער און גראזען. אין דער ווייט האבען זיך געהויבען צום הימעל די ריעזען־שפיצען פון די שנעע־בערג.

צוויי וואכען האב איך פערבראכט ביי די ראפאפארטס. נאנצענע טעג האב איך ארומגעוואנדערט אין דער אומגענענד, ארויפגעקלעטערט אויפ'ן סאמע שפיץ פון ראשע־די־נע, פון וואנען עם עפענט זיך א בריטע פאנאראמע אויף צעהנדליגער מיילען ארום. איך האב בעשטיגען דעם דאן־דע־זשאמאן, וואס שטעהט אבגעזונדערט פון די איבעריגע בערג און זעהט אוים ווי א פינגער פון אן אונגעהייערען גיגאנט. אפט פלעג איך דינגען א שיפעל און זיך ארומשיפען אויף די שטילע וואסערען פון דער אזיערע. איין מאל בין איך אריבערגעפאהרען די נאנצע בריים פון דער אזיערע און בין אריבער אויף דער אנדער זייט, אין פראנקרייך. קיינער האט מיר אפילו ניט אבגעשטעלט אויף דער שווייץ־פראנצויזישער גרענעץ. „אין וואס פאר א פאר־קעהרטער וועלט מיר לעבען!" — האב איך געטראכט. — „די פראנצויזען, וועלכע האבען אין דער היים פולע פרעס־פרייהייט און נויטיגען זיך ניט אין אויסלענדישער ליטעראטור, האבען אזא גרינגען גרענץ. און רוסלאנד, וואו יערעם פרייע וואורט איז שטרענג פערבאטען, און וועלכע דארף דעריבער בעקומען איהר סאציאליסטישע ליטעראטור פון דער שווייץ, האט א גרענץ, וואס איז אזוי שווער אריבערצוגעהן!"

איך האב זיך אבגעזונגענט מיט מיינע בעליעבטע ערטער אין דער אומגענענד פון טעריטע און בין אוועק צוריק אין בערן. צוגרייטען זיך צו מיין נסיעה קיין רוסלאנד.

צוויטער קאפיטעל

נרויס זיך ווידער אין וועג. — פאק איין ליטעראטור אין 7 טשמאראנעס. — ווידער אין פאלטאווע.

אין בערן האָב איך שוין געפונען די ליטעראטור, וואָס מיר האָבען אויסגעשריבען פון זשענעווא פון בוכאנאָווסקי'ן, וועלכער האָט פערוואלטעט די דרוקעריי און דעם פערלאג פון דער „גרופע אלטע נאראָדאָוואלצעס". א פאָר טעג שפעטער האָבען מיר ערהאלטען די ביכער און בראָשיורען, וואָס מיר האָבען בעשטעלט ביי דעם „פאָנד וואלנאי רוסקאי פרעסי" אין לאָנדאָן, און אלע פערבאָטענע שריפטען פון גראף לעוו טאָלסטאָי, וועלכע דאָקטאָר וואלקענשטיין פון פאלטאווע האָט מיך געבעטען איך זאל איהם ברענגען. די „אלטע נאראָדאָוואלצעס" און דער לאָנדאָנ'ער „פאָנד" האָבען צו יענער צייט ניט געהאט קיין אייגענעם טראנספאָרט, און דעריבער פלעגען נאָר אייניגע עקזעמפלאָרען פון זייערע אויסגאָבען אריינגעבראכט ווערען אין רוסלאנד דורך צופעליגע רייזענדע, וועלכע האָבען געהאט דעם מוטה מיטצונעהמען אהיים פון אויסלאנד א פאָר ביכלעך אין בוזים־קעשענע. א בעדייטענדע צאָהל ביכער פלעגען פערקויפט ווערען צו דער רוסישער שטודירענדער יוגענד אין אויסלאָנד און צו טוריסטען ראדיקאלען אָדער צו נעוועהנליכע רוסישע „אָביוואָטעלעס", וואָס זיינען געווען נייגעריג צו זעהן, וואָס די „ניהיליסטען" דרוקען אין אויסלאנד. דער גרעסטער טייל פון די אויסגאָבען פון „פאָנד" און פון די „אלטע נאראָדאָוואלצעס" איז געבליבען ליגען אין זייערע סקלאדען אויף די פאָליצעס. דעריבער זיינען די בי׳דע ארגאניזאציעס געווען זעהר צופרידען אונז צו געבען זייער ליטעראטור.

אונזערע אָנהענגער אין רוסלאנד האָבען נאָך דאמאלט ניט געפיהרט קיין אגיטאציע צווישען די בריטע מאסען. זייער

הויפט ארבייט איז בעשטאנען אין פראָפאגאנדא צווישען דער שטודירענדער יוגענד און צווישען די אינטעליגענטערע ארבייטער און פויערים. דעריבער האָבען זיי פערלאנגט הויפטזעכליך ערנסטע סאָציאליסטישע ביכער. דער גרעסטער טייל פון דער ליטעראטור, וואָס איך האָב געדארפט ברענגען אין רוסלאנד איז בעשטאנען פון לאוראָוו'ס צוויי דיקע בענד „אָפּיט איסטאָריאי מיסלי", זיינע „היסטאָרישע בריפֿ", פינף בענד „וועסטניק נאראָדנאי וואָלי", „מאטעריאַלען פאר דער געשיכטע פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג", וועלכע די „גרופּע אלטע נאראָדאָוואָלצעס" האָט דאמאָלט ארויסגעגעבען, „די ערינערונגען פון דעבאָגאָרי־מאָקריעוויטש", א שווערען באנד „אויסגעקליבענע ארטיקלען פון „קאָלאָקאָל" (די בעריהמטע צייטונג, וואָס אלעק־סאנדער הערצען האָט ארויסגעגעבען אין לאָנדאָן, אין די זעכ־ציגער יאָהרען), סטעפניאָק'ס „אונטערערדישע רוסלאנד", און אנדערע. הגם דאָס רוב פון די ביכער זיינען ספּעציעל פאר רוסלאנד געווען געדרוקט אויף א זעהר דינעם פּאָפּיר, האָבען זיי דאָך געהאט גענוג וואָג, און צוזאמען מיט די קלענערע ארבייטער בראָשורען, אונזער צייטונג „רוסקי ראָבאָטשי" און אונזערע פראָקלאמאציעס, האָט זיך אָנגעקליבען איבער דריי פוד ליטעראטור. חוץ די פיער פראָקלאמאציעס וועגען וועלכע איך האָב דערמאָנט אויבען, האָבען מיר אָבגעדרוקט אין צעהן טויזענד עקזעמפליארען א קליינעם פלוג־בלאָט, וועלכער האָט ענטהאלטען אינגאנצען פיער שורות אין גרויסע בוכשטאָבען: פאָדערט רעדע־פרייהייט! פאָדערט פרעס־פרייהייט! פאָדערט פערזאמ־לונגס־פרייהייט! פאָדערט א זעמסקי סאָבאָר! דער דאָזיגער פלוג־בלאָט האָט געדארפט פערשפרייט ווערען צו דער קאָראָנאַ־ציע פון ניקאָלאי דעם לעצטען, וועלכע מען האָט ערוואַרטעט אינגיכען.

פאר אזוי פיעל ליטעראטור האָט מען געמוזט האָבען ניט וועניגער פון זיבען טשעמאָדאנעס. איך האָב זעלבסטפערשטענד־ליך ניט געקענט פאָהרען דורך דער טאמאָזשנע מיט אזוי פיעל זאכען. דאָס וואָלט גלייך ארויסגערופען חשד. חוץ דעם האָב איך זיך געוואָלטווידער זעהן מיט קאָנטראָבאַנדיסטען און מא־

כען א פערזוך צו געפינען צווישען זיי א צופערלעסיגען מאן, דורך וועלכען מיר זאלען קענען אריבערשמוגלען ליטעראטור אין פּאק. עס איז געווען קלאר, אז וועז די סאציאל־רעוואלוציאנערע בעוועגונג וועט זיך פערנאנדערוואקסען און זיך נעהמען פער־שפּרייטען צווישען די מאסען, וועלען מיר זיי מיט „סענדווי־טשעס" ניט קענען אנקאַרמענען. איך האָב דעריבער בעשלאָסען דאָס מאל ווידער צו גנב'ענען דעם גרעניץ מיט דער הילף פון א קאָנטראבאנדיסט.

פּאר איהם האָב איך שוין געהאט פּאַרטיג א מעשה מיט מיינעם א שוואָגער, וועלכער האָט געמוזט אריבערגעהן דעם גרע־ניץ אין אייראָפּעניש און האָט איבערגעלאָזט זיינע זאכען.

איך האָב ניט געוואלט שלעפּען זיך מיט די ביכער אין ציוריך צו דעם געגנסע, וועלכער האָט געמאכט פּאר מיר די טשעמאָדאנעם דאָס ערשטע מאל, און איך האָב אויסגעזוכט א צופערלעסיגען טשעמאָדאנשטשיק אין בערן. אין עטלעכע טעג זיינען די זיבען טשעמאָדאנעם געווען פּאַרטיג, און זיי האָבען איינגעשלונגען די פּעטע ביכער און די מאָגערע בראָשורען, און עס איז אויף זיי גאָרנישט געווען קענטיג. צוזאמען מיט איינעם פון מיינע חברים בין איך אָבגעפאָהרען אין באזעל, וואו מיר זיינען בשלום אריבער דעם שווייץ־דייטשען גרעניץ. מיין חבר האָט פון דאָרטען אָבגעשיקט פּיער טשעמאָדאנעם אין קעניגס־בערג און זיך אומגעקעהרט צוריק אין בערן. איך בין מיט די איבריגע דריי געפאָהרען ווייטער.

פּיעלע איינצעלהייטען פון דיזער נסיעה אין רוסלאנד זיינען ניט קלאָר אין מיין זכרון. איך געדענק אפילו ניט דעם נאָמען פון דער שטעדטעל, וואו איך האָב געפונען דעם קאָנטראָבאנדיסט. אויסגעפונען וועגען איהם האָב איך אין א אידישער אכסניה אין קעניגסבערג. ער האָט געמאכט אויף מיר זעהר א גוטען איינדרוק. איך האָב געפיהלט, אז אויף איהם וואלט מען זיך געקענט פערלאָזען, און אז אויב ער וועט זיך אונטערנעהמען אריבערצושמוגלען ליטעראטור וועט ער ניט פּערראטען. איך האָב מיט איהם פערפיהרט א געשפּרעך וועגען קאָנטראבאנדע, דערצעהלט איהם, אז איך קלייב זיך צו עפענען א קראָם אין קאָוונא און אז איך וואלט וועלען איינקויפען סחורה אין דייטש־

לאנד, אויב ער וועט זיך אונטערנעהמען איבערצופיהרען עס פאר מיר ביליג. ער איז געווען בעריט עס צו טהאָן פאר 25 רובל א פוד. איך האָב איהם געזאָגט, אז איך רעכען, אז דאָס וועט זיך פאר מיר לוינען. דאן האָב איך איהם פערטרויט, אז איך האָב זיך אין צוג בענגענט מיט א רוסישען סטודענט פון ציוריך, וועלכער האָט מיר דערצאהלט, אז ער וואָלט געצאָהלט 60—70 רובל פאר אריבערשמוגלען ביכער אין רוסלאנד.

— אויף ביכער מוז הפנים זיין א גרויסע פאשלינע — האָב איך בעמערקט. — דער סטודענט האָט מיר געגעבען זיין אדרעס און מיך געבעטען איהם אנצושרייבען, אויב איך וועל נעפינען א קאָנטראבאנדיסט, אויף וועלכען מען קען זיך פערלאָזען. אפשר וואָלטען מיר געקענט מאכען מיט איהם א געשעפט און בוידע עפעס פערדיענען? — האָב איך געפרעגט.

— איהר זייט א יאָלד — האָט דער קאָנטראבאנדיסט מיר געמאכט א קאָמפלימענט. — וואָס רעדט איהר וועגען פאשלינע? איך וויים וואָס פאר א ביכער זיי דרוקען אין דער שווייץ. אייער סטודענט מוז זיין פון די ריכטיגע חברה־לייט, פון די „סיציליסטען", וואָס שרייבען אנטקעגען דעם קיסר. וועז מען זאָל מיך אבשיטען מיט גאָלד, וואָלט איך זיך ניט צוריהרען צו די ביכער. פאר א יאָהרען האָט א פאָליאק געמאכט א פערזוך אריבערצושמוגלען א פאק שווייצאריש ביכלעך. מען האָט איהם געכאפט און גלייך אוועקגעפיהרט אין פעטערבורג. ער איז ווי אין וואסער אריין. מען האָט איהם מסתמא געהאנגען אדער פערמויערט אויף אייביג אין „קאמעני מעשאק". איך וועל בעסער אריבערפיהרען 10 פוד זיידענס איידער איין פוד טריפה ביכלעך.

דעמזעלבען אָוונד האָט מיך דער קאָנטראבאנדיסט פאר עטליכע און צוואנציג רובל אריבערגעפיהרט איבער'ן גרעניץ מיט מיינע און מיט מיין אויסגעטראכטען שוואָגער'ס טשעמאדאנעם, ניט ווייסענדיג, אז דער נאאיוער „יאָלד" האָט געפיהרט מיט זיך איבער דריי פוד טריפה ביכלעך. מיר זיינען אריבער דעם גרעניץ מיט דעם וויסען פון די סאָלדאטען, וועלכע דער קאָנטראבאנדיסט האָט געהאט אונטערגעקויפט. אייגער

פון די פיהרער איז געפאהרען מיט מיר ביז קאוונע, כדי צו העלפען מיר פיהרען די זאכען. פון קאוונא האב איך פינף טשע־מאדאנעס אבגעשיקט אין כארקאוו „נא אימיא פרעדיאוויטעלייא קוויטאנציאי", די איבעריגע האב איך גענומען מיט זיך אין וואגאן און בין אוועק אין פאלטאווא.

די פאלטאווער חברים האבען זיך זעהר געפרעהט מיט מיין קומען און מיט דער ליטעראטור וואס איך האב געבראכט. דר. וואלקענשטיין איז געווען גליקלאך ווי א קינד, ווען מיר האבען אויסגעפאקט די ביכער, וואס איך האב געבראכט ספעציעל פאר איהם. ער האט דורכגעבלעטערט אייז בוך נאך דעם צווייטען און זיי צושטעלט אין זיין ביכער־שראנק. ווי איך האב שוין פריהער דערצעהלט, איז דר. וואלקענשטיין געווען אן איבער־צייגטער טאלסטאיסט און ער איז דעריבער געווען א פרינצי־פיעלער גענגער פון טערא. ער האט אבער צוגעגעבען, אז אין אלגמיין איז איהם די ריכטונג פון די סאציאליסטען־רעוואלוציא־נערען געווען נעהנטער און סימפאטישער אויידער די מאטעריא־ליסטישע וועלט־אנשויאונג פון די סאציאל־דעמאקראטען. ער איז געווען פערזענליך בעפריינדעט מיט אונזערע פאלטאווער חברים און איז אימער געווען בערייט צו העלפען זיי מיט וואס ער האט געקאנט. ער האט זיך אבער ניט געקאנט אנשליסען אן אונזער ארגאניזאציע, וועלכע האט בעטראכט דעם טערארישטישען קאמף געגען דעם אבסאלוטיזם אלס איינעם פון די וויכטיגסטע פונקטען פון איהר פראגראם.

אין אוועג זיינען זיך צוזאמענגעקומען אלע מיטגליעדער פון אונזער פאלטאווער גרופע. מיר האבען דיסקוטירט פער־שידענע טעארעטישע פראגען, אויסגעארבייט פערשידענע פראק־טישע פלענער, וועלכע האבען זיך דאס רוב שפעטער ארויס־געצייגט צו זיין זעהר ניט פראקטיש. אייניגע פון די פאלטא־ווער חברים האבען גענומען אויף זיך צו פאהרען צום גרע־ניץ און צו ארגאניזירען דעם טראנספארט פון ליטעראטור אויף א גרעסערען מאסשטאב. אבער דערפון האט זיך גאר ניט אויס־געלאזען.

אויף מארגען בין איך אבגעפאהרען אין כארקאוו.

דריטער קאַפּיטעל

אין כארקאָוו. — אנטאָנינא וויקטאָראָוונא משאָנינא. — דער אמאָליגער נאָראָדאָוואָלעץ.

וועז איך בין ארויסגעפאָהרען פון פּאָלטאָווע, האָט געגאָסען א שטאַרקער רעגען. די גאַנצע וועג האָט געדונערט און גע־בליצט און דער ווינד האָט געשמיסען די שווערע רעגען־טראָפענס אין די שויבען פון וואָגאָן. ערשט וועז דער צוג איז צוגעפאָה־רען צו כארקאָוו, האָט אויפגעהערט צו רעגענען. דער הימעל האָט זיך אויסגעלייטערט און די רונדע, גאָלדענע קופּאָלען פון די קלויסטערס האָבען געשיינט אין דער זון מיט א בעזונדערער יום־טוב'דיגער ליכטיגקייט. די שטאָדט, אויסגעוואַשען פון שטאַרקען רעגען, האָט אויסגעזעהן פּריש און יונג און פול מיט לעבען.

אנטאָנינא וויקטאָראָוונא משאָנינא, צו וועלכער איך האָב געהאַט א רעקאָמענדאַציע און א פּאַראָל, האָט דאָמאָלט גע־וואוינט אויף א דאַטשע ניט ווייט פון כארקאָוו, און איך האָב געדאַרפט פאָהרען צו איהר צוויי סטאַנציעס מיט דער באַהן. דער צוג האָט ערשט געדאַרפט אָבגעהן אין א שטונדע און א האַלב אָרום. איך בין אַוועק בעקוקען די שטאָדט. איך האָב שפּא־צירט איבער די אויסגעוואַשענע, מיט זונען־ליכט בעגאָסענע, גאַסען פון כארקאָוו, האָב זיך צוגעקוקט צו די קרעפּטיגע ענער־גישע טיפּען פון די גרויס־רוסען און צו די געמיטליך־פויל־ע קליין־רוסען, און האָב ניט בעמערקט ווי די צייט איז אריבער. דער שטאָדט־זייגער האָט געשלאָגען דריי, און איך האָב זיך דערמאָהנט, אז אין א פערטל שטונדע גיהט אָפּ מיין צוג. איך בין געווען אויף דער אנדערער עק שטאָדט. איך האָב צוגערופען א „וואָנקא", ווי זיי רופען אין כארקאָוו אן איזוואָש־ציק, און בין געקומען אויפ'ן וואָקזאל צום צווייטען „זוואָנאָק."

איך בין אריין אין וואגאן. אנטקעגען מיר איז געזעסען א יונגע פרוי מיט קורץ־געשאָרענע האָאָר און מיט א פּאָר שוואַרצע, פינקעלדיגע אויגען. איך וויים ניט וואָרום, נאָר איך בין גלייך געוואָן זיכער, אז די קליינע סמוגלע ברונעטקע איז משאָנינא. זי האָט באלד בעמערקט, אז זי האָט געצויגען מיין אויפמערקזאמקייט. זי האָט ברוגז'דיג צונויפגענומען די ברעמען, זיך אָבגעקערט צום פענסטער און פערדעקט איהר געזיכט מיט דער האנד.

וואָן דער צוג איז צוגעפאָהרען צו דער סטאנציע, וואו איך האָב געדארפט ארָאבגעהן, איז די יונגע דאמע אויף גיך צוגענגען צו דער טהיר און וואַרפענדיג אויף מיר א פערדעכטיגען בליק, איז זי ארויס פון וואגאן. איך בין ארויס נאָך איהר, און האָב זי געזעהן געהענדיג מיט דראָבנע, אָבער זעהר שנעלע טריט אויף דעם שמאָלען דאָרפישען וועג. זי איז באלד פארשוואונדען אין וועלדעל, וואוהין דער וועג האָט זיך פערבויגען. איך האָב זיך געלאָזט שפּרייזען אין דערזעלביגער ריכטונג און האָב זי באלד אנגעיאָגט. וועו זי האָט מיר דערזעהן, איז זי געוואָרען בלאָס און האָט אינסטינקטיוו אריינגעלעגט איהר האנד אין קעשענע פון איהר מאנטעל.

— קענט איהר מיר פיעלייכט זאָגען, וואו דאָ וואוינט אנטאָנינא וויקטאָראוונא משאנינא? — האָב איך זי געפרעגט.

זי האָט זיך צומישט, א וויילע א טראכט געטהאָן, און בייז געענטפערט:

— איך בין משאנינא. מיט וועמען האָב איך די עהרע צו רעדען?

— „ארָאנג־אוטאנג" — האָב איך זיך פאָרגעשטעלט. דאָס איז געווען דער פאָראָל, וואָס איך האָב געהאט פאָר איהר.

משאנינא האָט זיך צולאכט מיט א הילכיגען געלעכטער. אויסשטרעקענדיג מיר די האנד, האָט זי געזאָגט שוין מיט א פרייגדליכען טאָן:

— עס פרעהט מיר זעהר אייך צו זעהן, הערר אָראנג־אוטאנג. וויסט איהר, אז איהר האָט מיך גוט אנגעשראָקען? איך קום גראָד איצט פון א קליינער סטודענטען־פערזאמלונג און איך האָב

ביי זיך אין קעשענע א העקטאגראפישע ברעשורע. ארויסגעהענ־דיג פון דער פערזאמלונג, האָב איך בעמערקט ארום הויז עטליבע פערדעכטיגע פערזאנען, טיפישע „ארבעסנע מאנטלען" *). בע־מערקענדיג אין וואגען אז איהר קוקט זיך צו צו מיר, האָב איך געמיינט אז איהר זייט אייגער פון די דאזיגע חברה־לייט. עס איז מיר באמת איינגעפאלען דאָס הארץ, וועו איך האָב דערהערט אייערע טריט הינטער מיר. ביי מיר איז נעווען זיכער, אז איך וועל שוין היינט נעכטיגען אין געפענגניס. איך בין אפילו ניט פון די שרעקעדיגע. איך האָב קיין מורא ניט צו בעגעגענען אין וואלד ניט נאָר אן אראנג־אוטאנג, נאָר אפילו א גאָרילאָ. אָבער עס וויל זיך זעהר ניט ארעסטירט ווערען נאָר איצט, וועו עס הויבט זיך, דאכט זיך, אן אינטערעסאנטע ארבייט. האָט איהר אונז עפעס געבראכט גוטע זאכען פון דער שווייץ? אָהן ליטע־ראטור איז אונמענליך עפעס צו טהאָן.

איך האָב אויסגערעכענט די גוטע זאכען וואָס איך האָב פאר איהר אין די טשעמאָדאנעס, און זי איז נעווען העכסט צופרידען.

— אויב אזוי, זייט איהר א גוטער נאסט. — זי האָט א קוק געטהאָן אויף מיר און צוגעגעבען מיט א שולדיג שמייכעל: איהר זייט דאָך ניט בייז אויף מיר, וואָס איך האָב אייך געריכענט פאר א שפיאָן. וועו איך קוק אויף אייך איצט, זעה איך ווי דום דאָס איז נעווען פון מיין זייט. איהר ווייסט דאָך דאָס רוסישע שפריכוואָרט: „דער שרעק האָט גרויסע אויגען".

מיר זיינען צוגענאָנגען צו א קליין היילצערן הויז, משאנינא'ס דאטשע. א מיידעל פון א יאָהר דריי, א פערקלענערטע קאָפיע פון משאנינא, איז ארויסגעלאָפען און איז ארויפגעפאלען דער מוטער אויפ'ן האלז. מיר זיינען אריין אין הויז. באלד האָט אויפ'ן טיש געזונגען דער סאמאָווער און מיר האָבען געטרונקען טהעע און געשמועסט ווי גוטע אלטע בעקאנטע. די הויפט טעמא פון אונזער געשפרעך איז געווען, זעלבסטפערשטענדליך, די רעווא־

*) "גאראכאוואיע פצלטא" איז געווען אין רוסלאנד א צונאמען מאר א שפיאָן.

לוציאָנערע בעוועגונג. אַנטאָנינאַ וויקטאָראָוונאַ האָט מיר דערצעהלט וועגען די קרעפטען אין כארקאָוו, וועלכע סימפאַטיזירען מיט אונזער פּראָגראַם, און האָט מיך פאַנאַנדערגעפרעגט וועגען אונזער „סאָיוז" אין דער שווייץ און וועגען אונזערע אָנהענגער אין רוסלאַנד. די צאָהל פון אונזערע אויסגעשפּראָכענע אָנהענגער אין כארקאָוו איז נאָך דעמאָלט געווען זעהר קליין. אָבער די אַלגעמיינע שטימונג ביי דער כארקאָווער ראַדיקאַלער יוגענד איז, נאָך משאַנינאַ'ס מיינונג, געווען זעהר א גינסטיגע פאַר אונזער ריכטונג.

אַנטאָנינאַ וויקטאָראָוונאַ האָט מיר פאַרגעשלאָגען דורכצוגעהן זיך און צו מאַכען א בעזוך צו איהרען א פרייַנד, וועלכער האָט געוואוינט מיט זיין פאַמיליע א צווייי וויאָרסט פון איהר. ליידער קען איך זיך ניט דערמאָנען זיין נאָמען. משאַנינאַ האָט מיר דערצעהלט וועגען איהם, אז ער האָט אמאָל געהערט צו דער פּאַרטיי „נאַראָדנאיא וואָליא", און אז ער איז געווען אויף לאַנג פערשיקט אין איינעם פון די פערוואָרפענע געגענדען אין סיביר, פון וואַנען ער איז געקומען ניט לאַנג צוריק זעהר אַן אויסגעמאַטערטער און פּעסימיסטיש געשטימט. ער האָט זיך דערווייל געהאַלטען פון וווייטען פון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. משאַנינאַ האָט אָבער געהאָפט, אז ווען די סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג וועט זיך פאַנאַנדערוואַקסען, און עס וועט זיך אָנהויבען אַן ערנסטער קאַמף, וועט ער צושטעהן צו אונז.

עס איז נעווען א זעלטען שעהנער אָוונד, און דער שפּאַציערגאַנג דורך דעם שטילען וואַלד איז געווען זעהר אַנגענעהם. ביי משאַנינאַ'ס פרייַנד זיינען מיר פערבליבען ניט לאַנג. ער האָט געדרעט זעהר וועניג. די יאָהרען, וואָס ער האָט פערבראַכט אין וווייטען צפון, האָבען אויף איהם איבערגעלאָזען טיעפע שפּורען. זיין געזיכט איז געווען אונבעוועגליך, אייננעפּראָרען. א פערגליווערטער קומער איז געלעגען אין זיינע אויגען. עס האָט זיך געדאַכט, אז ער האָט מיטגעבראַכט פון סיביר די קאַלטע אייזאַמקייט און אז זי האָט איהם ארומגערינגעלט ווי א וואַנד און איהם געהאַלטען פערשלאָסען פון די מענשען ארום איהם. מיין פּאַרשלאָג ער זאָל זיך אָנשליסען אָן אונזער אָרגאַניזאַציע, האָט

ער ניט אנגענומען, הגם ער האט צוגעגעבען, אז ער איז פרינצי־
פיעל איינפערשטאנען מיט אונזער ריכטונג.

אויף מארגען איז משאנינא נאנץ פריה אוועקגעפאהרען קיין
כארקאוו. זי האט זיך געוואלט זעהן מיט אייניגע פון אונזערע
חברים און אפערעדען מיט זיי, וואו מיר זאלען זיך בעגעגענען.
איך בין פערבליבען אויף איהר דאטשע און האב פערבראכט דעם
פריהמארגען ארומשפאצירענדיג אין וואלד מיט איהר מיידעלע
און דער ניאניא.

נאך מיטאג בין איך געקומען אין כארקאוו. משאנינא האט
מיך בעגעגענט אויפ'ן וואקזאל און האט מיר איבערגעגעבען,
אז די חברים ווארטען שוין אויף מיר אין „שווייצאריע". אווי
האבען זיי גערופען א פערוואלענעם מאלערישען ווינקעל אין
שטאדטישען גארטען, וואו זיי פלעגען זיך אפט צוזאמענקומען.

מיר האבען דורכגעשניטען דעם שטאדטישען גארטען, ארי־
בערגענאנגען א טיעפען גראבען און זיינען ארויף אויף א קליין
זאמדיג בערגעל, בעוואקסען מיט אלטע סאסנעס. פינף יונגע
לייט, דאס רוב פון זיי סטודענטען, זיינען געזעסען אונטער א
בוים און געפיהרט א הייסען ויכוח. די ווערטער: „רעוואלוציע",
„טעראר", „פראפאגאנדע", האבען זיך געטראגען אין דער
לופטען.

— מיר דאכט, אז איהר פערגעסט, אז איהר זייט ניט אין
דער אמת'ער שווייצאריע — האב איך צו זיי געזאגט.

זיי האבען מיר ערקלערט, אז פון בערגעל קענען זיי לייכט
זעהן, אז קיין פרעמדע מענשען זיינען ניטא ארום און אז דא
געניסען זיי פולע רעדע־פרייהייט.

מיר האבען פערבראכט צוזאמען א צוויי שטונדען. די יונגע
חברים האבען אויף מיר געמאכט אן אנגענעהמען אייגדרוק,
הגם זיי זיינען געווען אביסעל צו יונג, צו היציג און צו „ניהי־
ליסטיש" אין זייער אויסזעהן. מיר האבען זיך ווארם צוזעגענט
אין א געהויבענער שטימונג. אייגער פון די סטודענטען האט
געזומען די קוויטאנציע פון די טשעמאדאנעס וואס איך האב
געשיקט פון קאוונא, און איז אוועקגעפאהרען נאך זיי. משאנינא
און איך האבען געדארפט ווארטען אויף איהם אין זיין וואוינונג

ניט ווייט פון דעם שטאדטישען גארטען. עס זיינען פאראיבער צוויי שטונדען און ער איז נאך אלץ ניט געקומען. מיר זיינען געוואָרען אונרוהיג, און איך האָב חרטה געהאט, וואָס איך בין בעסער אליין ניט געפאָהרען נאך די זאכען. ענדליך איז דער סטודענט געקומען און מיט טריאומף ארויסגעטראָגען די טשעמאדאנעס. מיר האָבען אויסגעפאקט די אינווענטאר טאָוולען. דער סטודענט איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימל. ער איז געווען באמת גליקליך, וואָס איהם איז אויסגעקומען צו ברענגען די ביכער. איך האָב צוטיילט די ליטעראטור אין צוויי גלייכע חלקים. וועז משאנינא און דער סטודענט האָבען דערהערט, אז איך קאָן זיי לאָזען נאָר איין העלפט, וויל איך דארף האָבען די צווייטע העלפט פאר אן אנדער שטאָדט, זיינען זיי געוואָרען ענטוישט און האָבען געזומען בעטען, אז איך זאל זיי לאָזען א ביסעל מעהר. זיי האָבען געקוקט אויף די ביכער מיט אזעלכע הונגעריגע אויגען, אז איך האָב זיי געמוזט צואווארפען נאך עטליכע ביכלעך. מיט די איבעריגע ביכער בין איך אוועק קיין קיעוו.

פערטער קאפיטעל

קיעוו. — די ראלע, וואס קיעוו האט נעשפיעלט אין דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג. — סערגעי ריזשור. — ריאקאוו.

אין אלע עפאכען פון דער רוסישער רעוואלוציאנערער בעוועגונג האט קיעוו נעשפיעלט א זעהר בעריטענדע ראלע. וועגן אין די זיבעציגער יאהרען האט די רוסישע ראדיקאלע יוגענד געמומען „געהן אין פאלק". און יונגע מענטשן פון פרויען פון אלע קלאסען פון דער גענעלשאפט האבען פארלאזען זייערע וואריאמ, אפט זייער רייכע היימען, זיך איבערגעטהאן אין פויערשע קליידער און זיינען שווארק ארבייטען אין די דערפער און אין די פאבריקען און זאוואדען, איז קיעוו געווען איינער פון זייערע וויכטיגסטע צענטערען. אין קיעוו האט זיך בעזעצט יאקאוו סטעפאנאוויטש מיט זיינע חברים, לעוו דייטש און באכאנאווסקי'ן, און זיי האבען פון דארטען פארבערייטעט דעם בעריהמטען טשיגירינער אויפשטאנד. אין א פערוואלטענעם טייל פון שטאדט, וועלכען מען האט גערופען „קיעווער שווייצאריע", האבען זיי אין זייער גענהיימער דרוקערייי גערדרוקט די פאלשע צארסקע מאניפעסטען וועלכע האבען גערופען די פויערים צום אויפשטאנד אנטקעגען די גוטסבעזיצער, און זיי אויפגעפאדערט אבצונעהמען ביי די פאמיעשציקעס די לאנד, וואס זיי האבען פערכאפט להיפוך צו דעם ווילען פון דעם „צאר־באטיושקא". וועגן נאך פיעלע ארעסטען און דורכפאלען האבען די „נארודניקעס" געמומען צווייפלען אין דער מעגליכקייט אנצופיהרען א סאציאליסטישע פראפאגאנדע און צו ארגאניזירען בונטען אונטער דעם אבסאלוטיסטישען רעזשים, און האבען אנגעהויבען צו גלויבען, אז פאליטישע פרייהייט, וועלכע זיי האבען פריהער בעטראכט פאר א „בורזשואזע" פאדערונג, איז אן אבסאלוטע מיטוועגדיגקייט פאר א בריייטער ארבייט צווישען די מאסען, איז קיעוו געווען די

ערשטע שטאדט, וואו עס האָט זיך געזומען שטארק פערשפרייטען דיעזע נייע אידעע, אויף וועלכער די פעטערבורגער חברים האָבען נאָך אלץ נעקוקט, ווי אויף אן אנטי־סאָציאליסטישע אפיקורסות. אין קיעוו האָבען זיך געביל̈דעט די ערשטע קרוזשקי פון די „פאָליטיקער" און פון די „סאָציאליסטען־קאָנסטיטוציאָנאליסטען". וואליעריאן אָסינסקי, איינער פון די שפעטערדיגע גלענצענדסטע העלדען פון דער „נארָדנאיא וואָליא", איז איבערגעגאנגען צו דער נייער ריכטונג, אונטער דעם איינפלוס פון זיינע חברים אין קיעוו, וואוהין ער איז געקומען פון פעטערבורג אין סוף פון דעם יאָהר 1877, כדי צו אָרגאַניזירען דעם בעריהמטען פאָביעג פון סטעפאַנאָוויטשען, דייטש־ען און באָכאַנאָווסקי'ן פון קיעווער געפענגנים. ווי בעוואוסט איז דער פאָביעג גלענצענד דורכגעפיהרט געוואָרען מיט דער הילף פון דעם רעוואָלוציאָנער מיכאיל̈ פראָלענקא, וועלכער איז צוליעב דעם צווענג אָנגעקומען אלס אויפזעהער אין קיעווער טורמע מיט א פאלשען פאספאָרט. וואליעריאן אָסינסקי, וועלכער איז באלד געוואָרען א שטארקער אָנהענגער פון טעראָר, האָט צו דערזעלבער צייט אָרגאַניזירט אין קיעוו די ערמאָרדונג פון דעם זשאַנדאַרמסקין אפיציער געיקינג, וועלכער האָט געהאַט אַרעסטירט סטעפאַנאָוויטש'ען און זיינע חברים, און דעם אטענטאט אויף דעם פראָקוראָר קאָטליאַרעווסקי'ן. באלד נאָך דיעזע אטענטאטען האָט אָסינסקי אין קיעוו אָרגאַניזירט ספעציעל פאר דער טעראָריסטישער טהעטיגקייט דעם „איספאָלניטעלנעם קאָמיטעט", וועלכער האָט שפעטער אונטער דער „נארָדנאיא וואָליא" אויפגערודערט רוסלאַנד און ארויסגערופען די בעוואונדערונג פון דער גאנצער וועלט. די חתימה פון דעם קאָמיטעט האָט אין אָנפאַנג געהאַט די אויפשריפט: „איספאָלניטעלנער קאָמיטעט פון דער רוסישער סאָציאל־רעוואָלוציאָנערער פארטיי". די קיעווער אטענטאטען האָבען, צוזאמען מיט וויערא זאסוליטש'עס שאָס אויף טרעפאָוו'ען, אוועקגעליגט דעם אָנהויב פון דעם לאַנגען טעראָריסטישען קאמף. וואָס די „נארָדנאיא וואָליא" האָט אָנגעפיהרט מיט אזא זעלטענעם מוטה, און וועלכער איז שפעטער איבערגענומען געוואָרען ביי די סאָציאליסטען רעוואָלוציאָנערען.

אין דער געשיכטע פון דער פּארטיי סאָציאַליסטען־רעוואָ־לוציאָנערען, וועט קיעוו אויך פערנעהמען א זעהר בכבוד'ן פּלאַץ. אונזער קיעווער קאָמיטעט איז געווען פון די ערשטע און פון די טהעטיגסטע. פון אָנפאַנג זיינען אָבער די קיעווער סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען ניט געווען אינגאַנצען אייַנפערשטאַנען מיט דער פּראָגראַם פון אונזער „סאָיוז". זיי האָבען פּאַלשטענדיג אייַנגעשטימט מיט אונזערע אנזיכטען בנוגע צום רוסישען פּוי־ערטום, אָבער זיי זיינען זיך פּאַנאַנדערגענאַנגען מיט אונז אין דער פראגע פון דער נויטוועגדיגקייט פון טעראָריסטישען קאמף, צו וועלכען זיי האָבען זיך אין אָנפאַנג פערהאַלטען, כמעט אזוי נעגאַטיוו, ווי די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען. עס זיינען אַוועק יאָהרען אייַדער אונזערע קיעווער חברים האָבען געביטען זייער מיינונג וועגען דער פראגע און האָבען אייַנגעוויליגט אַרייַנצונעה־מען דעם פונקט וועגען טעראָר אין זייער פּראָגראַם. צוליעב דיעזער פראגע, זיינען פאָרגעקומען הייסע ויכוחים צווישען די קיעווער סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען און אונזערע מאָסקאָווער חברים, וועלכע האָבען אַוועקגעשטעלט טעראָר אין דעם מיטעל־פונקט פון זייער פּראָגראַם. דאָס איז אָבער געווען שפעטער. צו דער צייט פון מיין ערשטען בעזוך אין קיעוו האָבען מיר נאָך אין מאָסקווע קיין גרופּע ניט געהאַט.

אונזער ערשטער אָנהענגער אין קיעוו, מיט וועמען מיר זיינען געשטאַנען אין פּאַרבינדונגען איז געווען, סערגעי דיזשור, איך קען זיך יעצט ניט דערמאָהנען, ווער עס האָט איהם מיר רע־קאָמענדירט. עס איז מעגליך, אז איך האָב אויסגעפונען וועגען איהם פון אונזערע פּאָלטאַווער חברים.

סערגעי דיזשור, דער זוהן פון א רייכען אידישען סוחר, האָט זייענדיג אין אוניווערזיטעט, געהערט צו די סאָציאַל־דעמאָקראַ־טען. נאָר שפעטער איז ער זיך פאַנאַנדערגענאַנגען מיט זיי צור־ליעב פּראָגראַם פראגען, הויפּטזעכליך צוליעב דער פראגע וועגען דער שטעלונג צום פּויערטום. וועג איך האָב זיך מיט איהם בע־קענט, האָט ער שוין געהאט געענדיגט אוניווערזיטעט און האָט פראקטיצירט אין קיעוו אלס אדוואָקאט. ער איז געווען שטאַרק בעלעזען וועגען אלע פראגען, וואָס האָבען א שייכות צום

סאָציאַליזם, געהאָט א געזונדען לאָגישען קאָפ און א גוטען אָר־טאָרישען טאַלאַנט. ער האָט דעריבער געהאָט א גרויסען איינפלוס אויף דער קיוואָער סטודענטשעסטוואָ און אויך אויף די אַנ־דערע ראַדיקאַלע עלעמענטען פון דער געזעלשאַפט, וואו ער האָט געהאָט א גרויסע בעקאַנטשאַפט.

וועז איך בין געקומען פון כארקאָוו אין קיעוו, בין איך גלייך אוועק צו דיזשור'ען. ער האָט געוואוינט מיט זיינע עלטערען אין א גרויסער, רייך מעבעלירטער הויז. פון אָנפאַנג האָט ער אויף מיר געמאַכט ניט קיין אנגענעהמען אייגדרוק. עס קען זיין, אז אין דעם איז געווען אַביסעל שולדיג די בורזשואַזנע אָבסטאַנאַוו־קע, זיין עלענאַנטער אָנצוג און די גאָלדענע ברילען. זיין גאַנצער אויסזעהן האָט געמאַכט אויף מיר דעם אייגדרוק, אז ער געהערט צו די מענשען, פאַר וועלכע זייער פערזאָן און זייער קאָמפאָרט איז וויכטיגער פאַר אַלץ. זיין געזיכט איז געווען זעהר ריין רא־זירט, זיין לימענע האָט געשיינט, ווי א העלפאַנד־ביינענער בילי־אַרד קוגעל, און פון זיין גאַנצער ניט הויכער, פעטליכע פיגור און פון זיינע קלוגע, אָבער א ביסעל צו קאַלטע אויגען, האָט ג־שטראָמט א צופריעדענהייט מיט זיך. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אזוי ווי ער וואָלט געזאָגט: „איהר זעהט, איך בין א זוהן פון רייכע עלטערען, קען מאַכען א גלענצענדע קאַריערע אלס אַדוא־קאַט, און דאָך בין איך א סאָציאַליסט און נעהם אן אַנטייל אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג".

נאָך דעם ווי איך האָב מיט איהם פערבראַכט א פאָר שטונ־דען, האָב איך בעקומען וועגען איהם א סך א בעסערע מיינונג. איך האָב געפיהלט, אז דער סאָציאַליזם איז פאר איהם ניט א מאָדע זאַך, נאָר א טיעפע, ערנסטע איבערצייגונג, און אז ער איז בעריט צו טהאָן זיין פליכט און צו אָפּפֿערן פיעלעם פאר זיין אידעאַל.

ווי געווענליך, אין מיינע ערשטע בעגעגנישען מיט חברים אין רוסלאַנד, האָט זיך אונזער געשפּרעך געדרעהט הויפּטזעכליך אַרום פּראָגראַם פראגען. דיזשור איז געווען איינפערשטאַנען מיט אַלע אַנזיכטען פון אונזער סאיוז, אויסער אין דער פראגע

פון טעראָר, אבער דאָס האָט איהם ניט געשטערט צוצושטעהן צו אונז.

אין אָוועגד, האָט דיזשור צוזאמענגערופען עטליכע פון זיינע פרייגד, וועלכע האָבען אויך אויסגעדריקט דעם וואונש זיך אָנצושליסען אָן אונזער אָרגאַניזאַציע, און די קיעווער גרופּע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען איז געגרינדעט געוואָרען. איך בין געווען זעהר צופרידען מיט דער גרופּע, ווייל דאָס רוב פון די מיטגליעדער האָבען געמאכט דעם אייגדרוק פון ערנסטע, פעהיגע מענשען. א זעלטען גוטען אייגדרוק האָט געמאכט אויף מיר דיאקאָוו, וועלכער האָט שפּעטער געשפּיעלט א בעדייטענדע ראָלע אין אונזער בעוועגונג. דיזשור האָט צוגעזאָגט צו העלפען אונזער סאָיוז מיט געלד, און ער האָט געהאַלטען וואָרט.

איך האָב איבערגענעכטיגט ביי דיזשור'ען. אויף מאָרגען האָב איך געבראכט פון וואָקזאל מיינע זאכען מיט דער ליטעראַטור, וועלכע איך האָב איבערגעלאָזען פאר דער נייער גרופּע. מיר האָבען אָבגעראדט וועגען א שיפר און אנדערע קאָנספיראַטיוועע קלייניגקייטען, וועלכע זיינען אזוי וויכטיג פאר א געהיימער רעוואָלוציאָנערער ארבייט, און איך בין אוועק אין ראָסטאָוו.

ווי איך האָב ערוואַרט, האָב איך פון ראָסטאָוו קיין נחת ניט געהאַט. קאָזין איז אָבגעשטאַנען פון דער בעוועגונג. דער ארבייטער, ביי וועלכען איך האָב געוואוינט, וועז איך האָב בעזוכט ראָסטאָוו דעם ערשטען מאָל, און וועלכער האָט אזוי פליסיג שטודירט מארקס' „קאפּיטאל", איז געוואָרען א הייסער סאָציאל־דעמאָקראַט. קיין נייע מענשען, וואָס זאָלען סימפּאַטיזירען מיט אונז האָב איך אין ראָסטאָוו ניט געקאָנט געפינען.

מיט מיין נסיעה קיין רוסלאַנד אין אלגעמיין בין איך פון דעסטוועגען געווען צופרידען. איך האָב אריינגעפיהרט אין רוסלאַנד א היבש ביסעל ליטעראַטור, פערשטאַרקט אונזערע בעציהונגען מיט פאָלטאווע און האָב „איינגענומען" אזעלכע צוויי וויכטיגע שטעדט, ווי כארקאָוו און קיעוו.

איך האָב בעשלאָסען צו פאָהרען צוריק אין אויסלאַנד איבער א נייעם גרענץ, האָפענדיג אז מיר וועט זיך איינגעבען צו גע־

פינען א צופערלעסיגען קאָנטראַבאַנדיסט, וואָס זאָל איינוויליגען אריבערפיהרען ליטעראַטור אין פּעק. צוליעב דעם צוועק בין איך אַוועק אין קאָוונע, וואו איך האָב געהאט אויסצוגעפינען מעהר וועגען דער קאָנטראַבאַנדע־אינדוסטריע אין פערשידענע גרעניץ־שטעדלעך.

פון טערמר, אבער דאס האט איהם ניט געשטערט צוצושטעהן צו אונז.

אין אוועגד, האט דיזשור צוזאמענגערופען עטליכע פון זיינע פרייגד, וועלכע האבען אויך אויסגעדריקט דעם וואונש זיך אנצוסליסען אן אונזער ארגאניזאציע, און די קיעווער גרופע סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען איז געגרינדעט געוואָרען. איך בין געווען זעהר צופרידען מיט דער גרופע, ווייל דאס רוב פון די מיטגליעדער האבען געמאכט דעם איינדרוק פון ערנסטע, פעהיגע מענשען. א זעלטען גוטען איינדרוק האט געמאכט אויך מיר דיאקאָוו, וועלכער האט שפעטער געשפיעלט א בעריימענדע ראָלע אין אונזער בעוועגונג. דיזשור האט צוגעזאגט צו העלפען אונזער סאיוז מיט געלד, און ער האט געהאלטען וואָרט.

איך האב איבערגענעכטיגט ביי דיזשור'ען. אויך מארגען האב איך געבראכט פון וואקזאל מיינע זאכען מיט דער ליטעראטור, וועלכע איך האב איבערגעלאזען פאר דער נייער גרופע. מיר האבען אבגערעדט וועגען א שיפר און אנדערע קאנספיראטיוע קליניגקייטען, וועלכע זיינען אזוי וויכטיג פאר א געהיימער רעוואלוציאנערער ארבייט, און איך בין אווען אין ראסטאָוו.

ווי איך האב ערוואַרט, האב איך פון ראסטאָוו קיין נחת ניט געהאט. קאזין איז אבגעשטאנען פון דער בעוועגונג. דער ארבייטער, ביי וועלכען איך האב געגעכטיגט, וועז איך האב בעזוכט ראסטאָוו דעם ערשטען מאל, און וועלכער האט אזוי פליסיג שטודירט מארקס' „קאפיטאל", איז געוואָרען א הייסער סאציאל־דעמאקראט. קיין נייע מענשען, וואס זאלען סימפאטיזירען מיט אונז האב איך אין ראסטאָוו ניט געקאנט געפינען.

מיט מיין נסיעה קיין רוסלאנד אין אלגעמיין בין איך פון דעסטוועגען געווען צופרידען. איך האב ארויסגעפיהרט אין רוסלאנד א היבש ביסעל ליטעראטור, פערשטארקט אונזערע בעציהונגען מיט פאלטאווע און האב „איינגענומען" אזעלכע צוויי וויכטיגע שטעדט, ווי כארקאָוו און קיעוו.

איך האב בעשלאסען צו פאהרען צוריק אין אויסלאנד איבער א נייעם גרעניץ, האפענדיג אז מיר וועט זיך איינגעבען צו ג־

פינען א צופערלעסיגען קאָנטראַבאַנדיסט, וואָס זאָל איינוויליגען אריבערפיהרען ליטעראַטור אין פּעק. צוליעב דעם צוועק בין איך אַוועק אין קאָוונע, וואו איך האָב געהאַט אויסצוגעפינען מעהר וועגען דער קאָנטראַבאַנדע־אינדוסטריע אין פערשידענע גרענעץ־שטעדלעך.

פינפטער קאפיטעל

אין קאוונא. — ארקינא. — באניעוואור. — די קאראאימען. — אין טאוריע. — געבאפט אויפן נרעניץ.

אין קאוונע האָב איך אויפגעזוכט מיינע א בעקאנטע דער־טיסטען, ארקינא. זי האָט ניט געוומען קיין אנטיילֿ אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. זי האָט אָבער סימפאטיזירט מיט אונז, און איך בין געווען זיכער, אז זי וועט זיך ניט אָבזאָגען מיר צו העלפען מיט וואָס זי וועט קענען. וועו איך בין געקומען צו פרייליז ארקינא, האָב איך ביי איהר צופעליג געטראָפען מיינע אן אמאָליגע שילערין פון וויליא, באניעוואור, וועלכע האָט זיך געלערנט אין קאָוונער גימנאזיע. זי איז געווען א שוועסטער פון מיינעם א וויליאר חבר, וועלכער איז געווען בעוואוסט צוויישען אונז אונטער דעם נאָמען: „דער גרויסער". ער האָט געקראָגען דעם צונעמעניש ניט וויל ער האָט געשפילט א גרויסע ראָלע אין דער בעוועגונג, נאָר פשוט וויל ער איז געווען א הויכער און א דיקער. זיין פאָטער האָט געהאט א קליידער־געשעפט, און, וועו אין וויליא האָט זיך אָנגעהויבען צוויישען די שניידער א קאמף פאר א קירצערען ארבייטס־טאָג און פאר העכערע שכירות, האָט באניעוואור בשתיקה ארגאניזירט א סטרייק צוויישען די בעלי מלאכות, וואָס האָבען געארבייט אין זיין פאָטער'ס געשעפט. דורך איהם האָב איך געקראָגען אן „אוראָק" ביי זיי אין הויז און האָב פאָרבעריט זיין קליינע שוועסטער צום עקזאמען אין גימנאזיע. וועו איך האָב זי בענעגענט אין קאָוונא, איז זי שוין געווען אין לעצטען קלאס. צוזאמען מיט עטליכע חבר'טעם איהרע האָט זי שוין גלייענט מירטאָוו'ס „היסטאָרישע בריעף" און אנדערע פארבאָטענע ביכער, און האָט געטרוימט פון רעוואָלוציאָ־נערער ארבייט. זי האָט מיך בעקאנט געמאכט מיט איהרע חבר'־טעם. זיי זיינען נאָך געווען זעהר יונג, כמעט קינדער, אָבער אייר־ניגע פון זיי זיינען שוין געווען הייסע סאָציאָליסטקעס, און האָבען

זיך ערנסט געריסען צו ארבייטען פאר זייער אידעאל. זיי האָבען מיך געבעטען צו פערשאפען זיי סאָציאַליסטישע ליטעראטור און צו ראטען זיי וואָס צו טהאָן. איך בין אימער געווען געגען דער צוציהונג פון צו יונגע קרעפטען צו דער בעוועגונג, און דעריבער האָב איך זיי צוערשט געראטען, אז זיי זאָלען זיך דערווייַל בעשעפטיגען אויסשליסליך מיט זעלבסטבילדונג, און אָבוואַרטען אביסעל מיט אקטיוואר ארבייט. זיי האָבען אָבער ניט געוואָלט הערען דערפון. ספּעציעל איינע פון זיי, א קאראאימקע, מיט שוואַרצע, ברענענדיגע אויגען, איז אויף מיר שטארק אָנגענאַלען פאר מיין עצה און ג׳טענה׳ט, אז איך האָב קיין רעכט ניט זיי צוריקצוהאַלטען פון דער ארבייט. איך האָב געמוזט זיי צוזאָגען צו ברענגען ליטעראטור. זיי האָבען געבילדעט א „קרוזשאָק" מיט דעם ציעל צו פערשפרייטען סאָציאַליסטישע אידעען צווישען די מעהר ענטוויקעלטע שילערינס פון גימנאזיע, און אויך צו פערבינדען בעקאנטשאפט מיט די ארבייטערינס און ארבייטער און אָנצופאנגען צווישען זיי א פּאַרזיכטיגע פּראָפּאַגאנדע.

ארקינא האָט מיר אָנגעוויזען אויף אן אכסניה, וואָס איז געשטאנען אין פערבינדונג מיט קאָנטראבאנדיסטען אין עטליכע גרענץ־שטעדלעך. נאָך עטליכע געשפּרעכען מיט דעם בעל־הבית פון דער אכסניה, האָב איך זיך אָבגעשטעלט אויף טאַוואריג (טאַוואַראָגען), וואו טויזענדער עמיגראַנטען פלעגען אריבערגעפיהרט ווערען איבער׳ן גרענץ, און וואוהין הונדערטער פּודען סחורה פלעגען אריינגעשמוגעלט ווערען פון דייטשלאנד.

איך בין געקומען אין טאַוואריג און בין פערפאָהרען אין א אידישער אכסניה. מיין טערקישען פּאספּאָרט האָב איך דאָס מאל ניט געהאט ביי זיך. איך האָב אָבער געהאט אן אינלענדישען פּאס פון א קליין שטעדטעל ערגעץ ניט וויט פון קאָוונא, וועלכען איך האָב געקראָגען, איך גערענק שוין ניט דורך וועמען.

איך האָב געזאָגט דעם בעל־אכסניה, אז איך פאָהר קיין אמעריקא און אז איך דארף אריבער דעם גרענץ. באלד איז צו מיר געקומען א קאָנטראבאנדיסט, א דאַרער אידעל, מיט א צוגעשוויבערטער רויטער בּאָרד און זאָהר ניט אָנגענעהמע אויגען, וואָס זיינען ביי איהם שטענדיג ארומגעלאָפען פון נאָז צו די

שלייפען און צוריק, ווי צוויי קלייניע שוואַרצע מייזלעך, וועלכע זיינען געכאַפט אין א פאסטקע. ער האָט פערלאַנגט פופצעהן רובל פאר אריבערפיהרען מיך. אזוי ווי איך בין געפאָהרען לעריג (מיינע זאכען האָב איך פון קאָוונא אָבגעשיקט קיין בערלין), איז דאָס געווען א הויכער פרייז. איך האָב זיך געפרואווט דינגען און האָב געזאָגט, אז איך וועל זוכען א ביליגערען קאָנטראַבאַנדיסט. אָבער דער רויטער אידעל האָט בייז בעמערקט, אז ער פיהרט דאָס געשעפט מיט פעסטע פרייזען, און אז קיין אַנדער קאָנט־ראַבאַנדיסט וועל איך אין שטעדטעל ניט געפינען, ווייל דער טאַוואריגער גרעניץ איז אין זיינע הענד. איך האָב טאקע באלד אויסגעפונען, אז דאָס איז אמת. איך בין געווען צו מיעד צו פאָה־רען אין אַנדער שטעדטעל און האָב איינגעוויליגט אויף זיין פרייז. דער קאָנטראַבאַנדיסט האָט געמאַכט אויף מיר אזא שלעכ־טען אייגדרוק, אז פון רעדען מיט איהם וועגען אריבערשמוגלען ביכער האָט גאָר קיין פראַגע ניט געקאָנט זיין. איך האָב אָבער גערעכענט אז עס איז ניט געווען קיין בעזונדער גרויסע ריזיקע צו גנב'ענען מיט זיין הילף דעם גרעניץ אין ליידינגען. איך האָב געהערט, אז ער פיהרט אריבער גרויסע פּאַרטיעס עמיגראַנטען און אז עס טרעפט זיהר זעלטען מען זאל וועמען פון זיי כאַפען.

דער קאָנטראַבאַנדיסט האָט צוגעזאָגט מיך צו שיקען נאָך אין דעם זעלביגען אָוועגד. צוזאַמען מיט מיר האָבען גערעדעט געהן נאָך פיער פּאַרשוינען: א איד אין די מיטעלע יאָהרען מיט זיין אלטער מוטער: א בליכער ישיבה־בחור'ל און א פאַפּירָאַסען־מאכערין. אלע פיער זיינען געפאָהרען קיין אַמעריקא און זיי האָבען אויסגעזוכען זיהר אָרים און פערטרויערט. יעדערער פון אונז האָט אייניגעלייגט צו 15 רובל ביי דעם בעל־אכסניה און מיר האָבען אָבגערעדט, אז ער זאל ניט אוועקגעבען די געלד צום קאָנטראַבאַנדיסט, ביז ער וועט ניט בעקומען פון אונז קיין צע־טעלע, אז מיר זיינען בשלום אריבער קיין דייטשלאַנד. דער בעל־אכסניה איז געווען א פרומער איד מיט א לאַנגער גראָהער באָרד און האָט געמאכט דעם אייגדרוק פון אן עהרליכען מאַן.

א זייגער ניין אין אָוועגד איז געקומען דער פיהרער, א יונגער פאָליאַק, און געהייסען אונז נעהמען די זאכען און גענהן

מיט איהם. דער בחור איז מיר זעהר ניט געפעלען געווארען. מיר איז געווארען שווער אויפ'ן הארצען, אזוי ווי איך וואלט געפיהלט, אז עס וועט ניט אראבגעהן גלאט. איך האב שוין חרטה געהאט, וואס איך האב זיך פערבונדען מיט דעם רויטען אידעל. קיין קאנקרעטע אורזאכע צו בייטען מיין בעשלוס האב איך אבער ניט געהאט. דער קאנטראבאנדיסט האט מיך פערזיכערט, אז ער האט אבגעמאכט מיט די סאלדאטען און אז איך וועל האבען א „גרינגען גרעניץ".

מיר האבען זיך געלאזען אין וועג. איך האב קיין זאכען מיט זיך ניט געהאט. דער ישיבה־בחור און די מיידעל האבען געהאט קליינע קלומקעס. אבער דער איד מיט זיין מוטער האבען געטראגען אויף די פלייצעס גרויסע זעק מיט סוכארעס און אנדערע עסענווארג. צוליעב זיי האבען מיר אלע געמוזט געהן לאנגזאם. עס איז געווען א וואלקענדיגע שטאק־פינסטערע נאכט. מיר זיינען געגאנגען און געגאנגען איבער גערטנער און פעלדער, געקראכען איבער פארקאנעס, און ווידער געגאנגען, ביז מיר זיינען ענדליך ארויס אויף א שמאלען שטויביגען וועג. דער פיהרער האט די גאנצע צייט געשווויגען, און וועז איך האב ביי איהם א פרעג געטהאן, צו איז נאך ווייט צו געהן, האט ער בייז געהייסען זיין שטיל. מיט'ן וועג איז געווען אביסעל גרינגער צו געהן. באלד אבער האט זיך דער פיהרער אבגעקערט פון וועג און מיר האבען זיך געמומען שלעפען איבער א זומפ, בעוואקסען מיט לאנגע, בלאטנע גראז. די פים האבען געזונקען אין דער ווייכער, נאסער ערד און זיך געפלאנטערט אין די לאנגע פייכטע גראז. איך האב זיך געפיהלט ווי אין א שווערען חלום, וועז מען מוז אנטלויפען פון עפעס א שרעקליכער געפאהר און די פים זיינען ווי אנגענאסען מיט בליי און ריהרען זיך ניט פון ארט. די אלטע אידענע האט שווער געאטעמט און איז עטליכע מאל געפאלען פון מיעדקייט.

מיר זיינען ווי עס איז דערנאנגען צום צווייטען ברעג פון זומפ און זיינען אריין אין א דונקעלען וואלד.

דער פיהרער האט אונז געהייסען זיך אבשטעלען און וואר־טען אויף איהם. אליין איז ער אוועק טיעפער אין וואלד אריין. מיר זיינען געבליבען שטעהן ווי א סטאדע פערבלאנדזעטע

שעפסען. אין ווייס ניט ווי לאנג מיר האבען געווארט אויף איהם, אבער עס האט אויסגעזעהן ווי אן אייביגקייט. אלע זיינען מיר געווען אזוי אומגעדולדיג און אויפגערעגט, אז קיינעם איז ניט איינגעפאלען זיך צוצוזעצען. מיר זיינען געשטאנען און גע־ווארט, זיך צוגעהערט צו יעדען שאדך אין וואלד און זיך אנגע־שטרענגט דורכצוררינגען די דריקענדע פינסטערניש פון דער נאכט. ענדליך האבען מיר דערהערט פארזיכטיגע טריט און א שטילען פייף. דער פיהרער איז צוגעגאנגען צו אונז און געהייסען אונז לויפען נאך איהם. מיר האבען זיך געלאזט לויפען איבער א שמאלער, הארטער סטעזשקעלע וואס האט זיך געדרעהט צווישען די בוימער און קוסטעם פון וואלה. באלד האבען מיר אבער בע־מערקט אז די אלטע אידענע איז געבליבען פון הינטען.

מיר האבען געמוזט ווארטען אויף איהר. זי איז געקומען א פערשאפעטע און גענאגט אז זי קען בשום אופן ניט לויפען ווייטער. דער פיהרער איז געווארען בייז און געשאלטען מיט מיאוסע ווערטער. מיר האבען גענומען די אלטע אונטער די הענט און ווייטער געלאפען.

מיט אמאל האב איך בעמערקט, אז אונזער פיהרער איז פערשוואונדען געווארהרען, אזוי ווי די ערד וואלט איהם אייג־געשלונגען. באלד האט זיך דערהערט א בעפעהלענדער געשריי: „סטאי!" און א שאם פון ביקס. פיער סאלדאטען זיינען אויס־געוואקסען ווי פון דער ערד און האבען אונז פערצאמט דעם וועג. איך האב זיך א קעהר געטהאן אן א זייט, האפענדיג זיך צו בעהאלטען צווישען די געדיכטע קוסטעם, אבער א שטארקע האנד האט מיך אנגעכאפט ביים ארבעל און איך בין געבליבען שטעהען. די אלטע אידענע און דאס מיידעל האבען אויפגעהויבען א ביטערען געווין, וועלכער האט אנגעפילט דעם וואלד מיט טרויעריגע קלאנגען.

איך האב גענומען בעטען די סאלדאטען זיי זאלען אונז אפ־לאזען און זיי געגעבען אנצוהערעניש, אז מיר וועלען זיי גוט בעצאהלען. זיי האבען אבער ניט געוואלט הערען דערפון. זיי האבען אנגעצונדען א לאנטערנע, בעקוקט די זאכען, מיט וועלכע זיי זיינען געבליבען זעהר אונצופרידען, און אונז אוועקגעפיהרט אין קארדאן.

זעקסטער קאפיטעל

אין קארדאו. — אין ארעסט־שטיבעל. — מיט'ן עטאפ קיין ראסיין.

וועז מיר זיינען געקומען אין קאָרדאָן, איז שוין געווען א זייגער צוויי פארטאג, מען האָט אונז ארייננגעפיהרט אין א לאנגען צימער, וואו עס זיינען געשטאנען א צאהן שמאָלע בעטלאָך, איבערגעדעקט מיט גראָהע געוואנטענע קאָלדרעם. עטליכע סאָלדאטען זיינען געזעסען אין א ווינקעל אויף א בעט און האָבען נערויכערט און געשמועסט. די לופט איז געווען אָנגעפילט מיט דעם ריח פון זשעגעכץ און מאכאָרקע, צונויפגעמישט מיט דעם ספּעציפישען גערוך פון א רוסישער קאזארמע. מען האָט אונז געזאָגט, אז מיר וועלען מוזען ווארטען ביז אין דער פריה, וועז דער אָפיציער וועט קומען.

איך בין געווען זייער מיעד און שלעפעריג. מיינע געדאנקען האָבען זיך געפלאָנטערט. איך האָב אפילו ניט געפיהלט קיין פערדרוס איבער דעם אומגליק, וואָס האָט פאסירט, און ניט געטראכט ווי אזוי ארויסצודרעהען זיך פון דער אונאנגענעהמער לאגע. איין וואונש האָט מיך בעהערשט: אויסצויהען זיך אויף א בעט און שלאָפען. איינער פון די סאָלדאטען, וועלכער האָט געדארפט געהן אויף דער וואך, האָט מיר פארגעשלאָגען זיין בעטעל. איך האָב זיך געלייגט ניט אויסגעטאָנענערהייט און בין באלד אנשלאָפען געוואָרען.

וועז איך האָב זיך אויפגעכאפט, איז שוין געווען גרויסער טאג. באלד איז געקומען דער אָפיציער. ער האָט געמאכט א פראטאקאל און געהייסען אונז אבפיהרען אין טאוורינ אין ארעסט־שטיבעל. אונטער דער בעגלייטונג פון צוויי גרענים־סאלדאטען זיינען מיר אווע אין שטעדטעל. צוליעב די פרויען וואָס זיינען געווען מיט אונז, האָבען מיר געמוזט געהן לאנגזאם, און די פיער וויאָרסט צום שטעדטעל, האָבען אונז געגומען נאָ־

הענט פון צוויי שטונדען. די טאוריגער אידען האבען געקוקט אויף אונזער פראצעסיע גלייכגילטיג, אהן נייגער. זיי זיינען שוין הפנים געוואוינט געווען צו אזעלכע פראצעסיעס. נאר איין פרוי וועלכע איז געשטאנען ביי דער טיר פון איהר קלייטעל און געשמועסט מיט א שכנה, האט א קוק געטהאן אויף מיר מיט רחמנות, וועו איך בין פערבייגעגאנגען. זי האט א שאקעל געטהאן מיט'ן קאפ און געזאגט צו דער צווייטער:

„ער זעהט זיך אן צו זיין א בעל־הבתי'שער בחור".

פון ארעסט שטיבעל האב איך אנגעשריבען א צעטעלע צו דעם בעל אכסניה און איהם געבעטען, ער זאל גלייך קומען. דער וועכטער האט פאר א קלייניג בעלוינונג אוועקגעטראגען מיין בריוועל און געבראכט אן ענטפער, אז ער וועט קומען. עס איז אוועק דער גאנצער טאג און קיינער האט זיך ניט בעוויזען. ערשט אין אוועגד איז געקומען דער בעל־אכסניה און מיר געזאגט, אז דער קאנטראבאנדיסט וויים שוין פון אונזער ארעסט, און אז ער ארבייט שוין מיט'ן פריסטאוו מען זאל אונז בעפרייען. ער האט מיך פערזיכערט, אז אין דערפריה וועט מען אונז געווים ארויסלאזען.

איך האב פערבראכט אן אומרוהיגע נאכט. מיט אונז זיינען געזעסען עטליכע גנבים פון די אחינו בני ישראל, געזונטע יונגען אין לאנגע גלאנציגע שטיוועל. זיי האבען די גאנצע נאכט געשפילט אין קארטען, געטרונקען בראנפען און זיך גוטמוטיג נעזידעלט מיט פאסקודנע ווערטער. עס האט אויסגעזעהן, אז זיי האבען זיך געפיהלט ווי אין דער היים. איך בין געלעגען אויף דער הארטער נארע, ניט געקענט איינשלאפען, און האב זיך קוים דערווארט ביז עס איז געווארען טאג. א זייגער אכט אין דער פריה, האט דער וועכטער מיר געבראכט נייען קאפיקעס, מיין טענליכע „זשאלאוואניע". דאס איז מיר גלייך ניט געפעלען געווארען. איך האב פערשטאנען, אז אויב מען וואלט דענקען מיר באלד צו בעפרייען, וואלט דער וועכטער מיר ניט ארויסגענעבען מיין „פארציאנע" געלד. ער וואלט ארבענגלאזט די נייען קאפיקעס זיך אין קעשענע אריין. איך האב געפרעגט דעם וועכטער וען מען וועט מיך ארויסלאזען.

„איך רעכען, אז מען וועט אייך שיקען א היים מיט'ן עטאפ" — האט ער קאלט געענטפערט.

עס איז מיר געווארען קאלאמוטנע אויפ'ן הארצען. אמת, איך האב געהאט א פאספארט, מיין פאס איז אבער געווען פון עפעס א קליין שטעדטעל אין קאוונער גובערניע, וואו איך בין קיינמאל ניט געווען, און איך האב דארט קיינעם ניט געקענט. איך האב געוואוסט, אז אויב מען וועט מיך שיקען מיט'ן עטאפ, וועט מען מיך צושטעלען אין דער מעשצאנסקע אופראווע, פון וואנען מיין פאס איז ארויסגעגעבען געווארען. אזוי ווי קיינער וועט מיך דארט ניט „פריזנאירן", וועל איך מוזען אדער מורה זיין וואר איך בין, אדער בעהאנדעלט ווארען אלס א „בראדיאגע".

איך האב וויידער אנגעשריבען א צעטעל צו דעם בעל־אכסניה און געפאדערט, אז דער קאנטראבאנדיסט זאל קומען. לויט דעם אבמאך מיט איהם, איז ער געווען מחויב מיך אויסצולייזען פון די הענר פון דער פאליציי און מיך אריבערפיהרען איבער'ן גרעניץ. ערשט פארנאכט איז געקומען דער רויטער אידעל. זיינע אונאנגענעהמע אויגען זיינען ארומגעלאפען פון זיין נאז צו די שלייפען און צוריק מיט א בעזונדערער שנעלקייט. ער האט זיך פערענטפערט און געזאגט, אז ער האט אלץ אראנזשירט מיט די סאלדאטען כדבעי, נאר אזוי ווי מיר זיינען געקומען צום גרעניץ צו שפעט, האט זיך דערווייל אומגעביטען די וואך, און די נייע סאלדאטען האבען אונז ארעסטירט. ער האט מיר פערזיכערט, אז ער פערהאנדעלט מיט'ן פריסטאוו, און, אז מען וועט מיך ארויסלאזען בלי שום ספק.

„העכסטענס וועט איהר דא דארפען פערבלייבען נאך איין נאכט", האט ער מיך געטרייסט, „פערלאזט זיך אויף מיר און נעהט ניט אליין צום פריסטאוו, ווייל איהר וועט נאך קאליע מאכען דעם גאנצען עסק. איך בין מיט'ן פריסטאוו א גוטער ברודער. איהר זייט אבער א פרעמדער, און ביי אייך וועט ער מורא האבען צו נעהמען גלד. זייט רוהיג, מארגען אין דער פריה וועלט איהר פריי און בייגאכט וועט איהר זיין אין דייטשלאנד".

הגם איך האב נעהאט זעהר וועניג צוטרויען צום קאנטראבאנדיסט, האב איך דאך בעשלאסען צו וואלטען ביז אין דער

פריה. איך האָב ווי עס איז אריבערגעשטופט די נאכט. ערשט וועז עס האָט שוין גענומען טאָגען, בין איך אנשלאָפען געוואָרען מיט א שווערען בלייענעם שלאָף.

וועז איך האָב געעפענט די אויגען, איז דער וועכטער געשטאנען נעבען מיר אוז מיך געשאָקעלט מיט זיין שווערער לאפע.

„שטעה אויף, עס איז שוין צייט צו גיהן, דער קאָנוואי וואַרט" — האָט ער גראָב געזאָגט צו מיר.

עס האָט מיר א שטאָך געטהאָן אין הארצען, איך בין אויפגעשפרונגען אוז האָב זיך אָנגעטהאָן. דער וועכטער האָט אונז אַלעמען אוועקגעפיהרט צום פריסטאוו'ס הויז. אַן אָפּאָלאָדאָטשניק האָט אונז בעגלייטעט. איך האָב איהם געזאָגט אז איך ווילֿ זעהן דעם פריסטאוו.

„דער פריסטאוו איז ערשט אוועקגעפאָהרען אוז וועט ניט קומען צוריק ביז איבערמאָרגען" — האָט דער אָפּאָלאָדאָטשניק געענטפערט.

איך האָב איהם געגעבען א רובלֿ אוז געבעטען, ער זאָלֿ מיך אָבהאַלטען אין טאָוועריג ביז דער פריסטאוו וועט קומען צוריק. ער איז געוואָרען ווייכער, מיך אָבגערופען אָן א זייט אוז מיר ערקלערט:

„וואָלט איהר געקומען נעכטען, וואָלט אייך דער פריסטאוו געווים ארויסגעלאָזט פאר איין רויטשינקער". דער מאָשעניק קאָנטראָבאנדיסט האָט איהם אָבער אָנגעבאָטען אזא קליינע סומע, אז אפילו איך וואָלט זיך געשעהמט עס צו נעהמען. דער פריסטאוו איז געוואָרען אין כעס אוז געהייסען אייך אָבשיקען אין אויעזד מיט'ן עטאפ. איך מוז פאָלגען זיין בעפעהלֿ. איך קען אייך אָבער געבען אָן עצה, וואָס צו טהאָן. איך פערשטעה זעהר גוט אז פאר אזא יונגען מאָן, ווי איהר, איז זעהר ניט אנגענעהם צו קומען א היים מיט'ן עטאפ. אויב איהר זייט צופריידען עס זאָלֿ אייך קאָסטען א 15–20 רובלֿ, קאָנט איהר גרינג בעפרייט ווערען אין ראָסיעניי. דא איז פאראן אין טאָוועריג א וואויל'ער אידעל, א קלעזמער, וועלכער איז ביים איספראָווניק ווי אן אייגענער מענש, ער קען ביי איהם אלץ פוע'ן. אויב איהר ווילט, וועלֿ איך אריבערשיקען נאָך איהם".

ניסן דער קלעזמער, א פרעהליכער, דאַרער יונגערמאַן, איז באלד געקומען. עס איז געגנג געווען א קוק צו טהאַן אויף זיין אָפענעם עהרליכען פּנים, צו זעהן, אז מען קען זיך אויף איהם פערלאָזען. ער האָט מיר געזאָגט אז ער דאַרף געבען דעם איס־פּראָוניק 15 רובעל, 5 רובעל וויל ער אויף הוצאות הדרך און 5 רובעל פאַר זיין טרחה. איך האָב געגעבען ניסן'ען א פינף און צוואַנציגער, און ער איז גלייך צוועק דינגען א פוהר קיין ראָסיעניי.

דער „קאָנווּאי" איז אינגאַנצען בעשטאַנען פון צוויי פויערים. פאַר דער אלטער אידענע האָט מען געגעבען א פוהר. מיט איהר איז אויך געפאָהרען איהר זוהן און די מיידעל. איינער פון די פויערים האָט זיי אוועקגעפיהרט גלייך אין ראָסיעניי. דער אָרימער בחור'ל און איך, האָבען געדארפט געהן צופוס. מיר האָבען גע־האָט דאָס רעכט צו דינגען א פוהר אויף אייגענע הוצאות. איך האָב אָבער געוואָלט געבען מיין שתדלן צייט צו זעהן זיך מיט'ן איספּראַוניק, איידער איך קום אין ראָסיעניי, און איך האָב דע־ריבער פאַרגעצויגען צו געהן צו פוס. דער פויער, וואָס האָט אונז געדארפט פיהרען, איז געווען אונצופרידען, וואָס מיר דינגען ניט קיין פוהר, און פאַר כעס האָט ער אונז צונויפגעשמידט צו־זאַמען, אזוי ווי מיר וואָלטען געווען געפעהרליכע פאַרברעכער. די הענד קאַנדאַלען זיינען בעשטאַנען פון א קורצער אייזערנער קייט מיט בראַסלעטען אויף בוידע עקען. אין איין בראַסלעט האָט דער פויער אייגענעשלאָסען מיין רעכטע האַנד, און דעם צווייטען בראַסלעט האָט ער אָנגעטהאָן אויף דער לינקער האַנד פון מיין חבר.

מיר האָבען זיך געלאָזען אין וועג. איך בין געוואוינט געווען צו געהן מיט לאַנגע, פעסטע טריט, און עס איז מיר געווען שווער צוצופאַסען זיך צו דעם לאַנגזאַמען גאַנג פון מיין קאַמפּאַניאָן. דער בראַסלעט האָט געריבען די האַנד. מיר זיינען אָבגעגאַנגען א פאַר וויאַרסט פון שטעדטעל און זיינען געקומען צו א קרעט־שמע. אונזער פיהרער האָט זיך אָבגעשטעלט. מען האָט געקאָנט זעהן, אז איהם ציהט שטארק אין שיינק אריין. איך האָב פאַר־געשלאָגען אונער פיהרער צו קויפען איהם א פלעשעל שנאַפּס,

אויב ער וועט ארבעהמען די קאנדאלען פון אונזערע הענד. ער האט זיך ניט נעלאזט לאנג בעטען. וועז ער האט אויסגע־ טרונקען א פאר גלעזלעך איז ער געווארען פיעל פריינדליכער. זיין הארטע, טרוקענע נעזיכט איז געווארען וויכער, און ער האט זיך גענומען פערענטפערען:

„וער וויס אייך, וער איהר זייט. איך בין איינער אוז איהר זייט צוויי. אז איהר זאלט אנטלויפען וועל איך דאך זיין פער־ אנטווארטליך דערפאר. מיט א מאנאט צוריק האבען צוויי ארעס־ טאנטען, געהרג'עט דעם פויער. וואס האט זיי געפיהרט אין ראסיענוי".

איך האב איהם פערזיכערט, אז מיר קלויבען זיך ניט צו אנטלויפען, אוז אז זיין לעבען איז אויסער געפאהר. ער האט ארויינגעלענט די פלעשעל בראנפען אין קעשענע אוז מיר זיינען אוועק וווייטער. אהן די קאנדאלען איז זיך געגאנגען גאר אנ־ דערש. עס איז געווען א שעהנער טאג, דער לאנגער שפאציער האט מיר פערשאפט אן אמת'ען פערגניגען. ביז צום עטאפ איז געווען א וויארסט פינף אוז צוואנציג. די זון האט שוין געהאל־ טען ביים אונטערגעהן, וועז מיר זיינען געקומען צו אונזער סטאנציע.

דער עטאפ איז בעשטאנען פון א קליין הילצערנע שטיבעל, ארומגערינגעלט מיט א צוים פון הויכע, אויבען פערשפיצטע סלופעס. געגענאיבער איז געווען א אידישע קרעטשמע. די שיינ־ קערקע האט אונז געבראכט עסען, אוז האט בשום אופן ניט גע־ וואלט נעהמען קיין געצאהלט דערפאר.

איך האב אבגעגעסען מיט גרוים אפעטיט, זיך געלעגט אויף דעם שטרויענעם סעניק אויף דער נארע אוז בין גלייך אנשלאפען געווארען.

זיבעטער קאפיטעל

אין עטאפ־שטיבעל. — א שמועס מיט'ן אונטערפיהרער. — ניסן דער קלוי־מער. — אין ראסיינער געפענגניש. — די דריטע מכה. — באפרייט.

עס האט נאר וואס אנגעהויבען צו טאגען, וועו איך האב זיך אויפגעכאפט. נאך די צוויי שלאפלאזע נעכט אין טאוריג און נאך דעם לאנגען שפאציער, האב איך געשלאפען זעהר גוט און האב זיך געפיהלט אויסגערוהט. אחוץ דעם בחור'ל און מיר איז אין ארעסט־שטיבעל קיינער ניט געווען. עס איז געווען רוהיג און שטיל. מען האט געקאנט הערען דעם זאנפטען גערויש פון די בלעטער אין נאהענטען וואלד און דעם מונטערען געזאנג פון אלערליי פויגלעך. איך בין צוגעגאנגען צום פענסטער. דער הימעל איז געווען קלאהר, די לופט דורכזיכטיג. עס האט זיך געוואלט וואס גיכער ארויסגעהן פון דער ענגער שטוב און שפרייזען איבער דעם אפענעם וועג. מיט אונגעדולד האב איך געווארט אויפ'ן עטאפ, אזוי ווי איך וואלט זיך געקליבען צו מאכען א לאנגען שפאציר אין די בערג פון בערנ'ער אבערלאנד. די טהיר איז אבער געווען פערשלאסען און איך האב געמוזט ווארטען א פאר שטונדען, ביז דער וועכטער איז געקומען און האט מיך ארויס־געלאזען אין הויף. איך האב בעקומען מיינע פאַרציאנע ניין קאַ־פיקעס און האב זיי גלייך פערשוועדעט אויף פריהשטיק. דער וועכטער האט מיר געבראכט פון קרעטשמע ברויט, אייער און טהעע. באלד איז געקומען אונזער נייער אונטערפיהרער, א קליין דאר פויער'ל, מיט א גוטמוטיגען פנים און מיט א בלישטשע־דיגען בלעכעל אויף דער ברוסט. דער וועכטער האט איהם אי־בערגעגעבען דעם קאזיאנעם פאקעט, א פיער־קאנטיגען קאנווערט מיט פינף חתימות, אין וועלכען עס איז געלעגען מיין פאספארט און א רעפארט וועגען אונזער ארעסט. דער פויער האט געגומען

דעם קאנווערט פאַרזיכטיג, מיט צוויי פינגער, אזוי ווי דאָס וואָלט געווען עפעס א הייליגע זאַך, צו וועלכער ער איז ניט ווערטה צוצוריהרען זיך מיט זיינע פערגרעבטע מוזשיצקע הענט. ער האָט איהם אריינגעלעגט אין היטעל און די היטעל אַנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ. ער האָט זיך איבערגע'צלמ'ט און געזאָגט צו אונז:

— „קומט, קינדער. מיר האָבען א לאנגען וועג. לאָמיר געהן איידער עס ווערט היים".

מיר האָבען זיך געלאָזען אין וועג. די שענקשרקע איז אַרויס־געלאָפען פון קרעטשמע, מיטגענעבען אונז עטליכע ביינעל און אונז בעגלייט מיט א זיפץ.

אונזער וועג איז פון אַנפאַנג געגאַנגען דורך א וואַלד. די זון איז נאָך געשטאַנען נידעריג אויפ'ן הימעל און עס איז געווען קיהל און אַנגענעהם צו געהן. אונזער פיהרער האָט זיך ניט געהאַלטען גרויס מיט זיין מעשענעם בלעבעל, וואָס ער האָט געטראָגען אויף דער ברוסט, און ער האָט זיך אריינגעלאָזען מיט מיר אין א לאַנגען שמועס. ער האָט זיך בעקלאָגט, אז ער האָט ניט גענוג ערד און מיר פערטרויט דעם סוד, אז זיין עלטערער זוהן קלייבט זיך אויך צו פאָהרען אין אַמעריקא. ער האָט ביי מיר געפרעגט, צו איז דאָס טאַקע אמת, וואָס לייט זאָגען, אז אין אַמעריקא קאָן מען פערדינען פינף רובעל א טאָג, און אז דאָס פאַלק קלייבט דאָרטען אויס אלע פינף יאָהר א נייעם קיסר. דערנאָך איז אונזער געשפּרעך איבערגעגאַנגען אויף דער אינערליכער פאָליטיק. ער האָט געוואָלט וויסען צו קענען די פויערים עפעס ערווארטען פון מאַניפעסט, וואָס דער צאר וועט אַרויסגעבען צו זיין קאָראָנאַציע. הגם ער איז געווען פעסימיסטיש געשטימט וועגען דעם ענין און האָט געזאָגט, אז ער גלויבט ניט, דער צאר זאָל געבען די פויערים מעהר ערד, אַדער ער זאָל פערקלענערען די פאַראטקעס, האָט מען דאָך געקאָנט זעהן, אז איהם האָט זיך געוואָלט, איך זאָל מיט איהם זיין ניט איינפערשטאַנען. לויידער האָב איך איהם ניט געקאָנט געבען קיין האָפנונגען אויף דעם צאר'ס מאַניפעסט. „אז דאָס קינד ווייניט ניט, קימערט זיך ניט די ניאַנקע וועגען איהם"— האָב איך איהם געזאָגט.

— מען האָט געדארפט שיקען צום קיסר שתדלנים פון אלע

דערפער, וואלטען זיי אפשר עפעס גע׳פועל׳ט — האט דער פויער בעמערקט; — עס איז אבער ניטא וועד עס זאל זיך נעהמען דערפאר.

וועו מיר זיינען ארוים פון וואלה, איז די זון שוין געשטאנען הויך אין הימעל. די לופט איז געווען שטיל, אזוי ווי עס וואלט זיך געפוילט צו בעווענען אין אזא היץ. דער וועג איז געווען בעדעקט מיט א טיעפען דינעם שטויב. וועו א פוהר איז אונז פערבייגעפאהרען, האט זיך דער שטויב אויפגעהויבען ווי א גערוכטער וואלקען און איז געקראכען אין האלז און די אויגען. א זייגער צוועלף זיינען מיר געקומען צו א טייכעל, בעוואקסען מיט וועדבעם, וועלכע האבען ארבגעלאזען זייערע דינע בויגזאמע צווייגען ביז צום קלארען שפיגעל פון וואסער. מיר האבען זיך ארבענומען פון וועג אויף דעם גרינעם גראז, אבגעוואשען דעם שטויב פון אונזערע פנימ׳ער און זיך געזעצט א ווייל אברוהען, א שטונדע שפעטער זיינען מיר געקומען אין ראסיין.

אין דער פאליציי האט מען אונז ניט לאנג פערהאלטען און אונז אבגעשיקט אין געפענגנים. דאס איז שוין געווען ניט קיין ארעסט־שטיבעל, נאר א ריכטיגע טורמע, וואו עם זיינען געזעסן אלערלייי קלוינע און גרויסע פערברעכער.

פארנאכט איז געקומען ניסן דער קלעזמער. ער האט מיר איבערגענעבען אז דער איספראוניק איז אוועקגעפאהרען און וועט ערשט קומען מארגען. ניסן האט זיך אבער וועניג געקימערט וועגען דעם. איהם האט זיך דערווייל׳ע געמאכט א חתונה אין ראסיין, און ער וועט שוין אויסשלאגען זיינע הוצאות. ער האט מיך פערזיכערט, אז דער איספראוניק וועט מיך געווים ארוים־לאזען, און איך קאן שלאפען רוהיג.

עס איז מיר אבער ניט בעשערט געווען צו שלאפען רוהיג אין ראסייגער געפענגנים. מיעד פון וועג האב איך זיך געלעגט גלייך נאך וועטשערע. דאס בעטעל, בעדעקט מיט א פרישען ליילעך פון גראבען לייוועגט, האט אויסגעזעהן גאנץ ריין. דער סעניק איז געווען דיק און ווייך. ווי נאר איך האב אבער צוגעמאכט די אויגען און געגומען איינדרעמלאן, האב איך דערפיהלט א זעהר אונאנגענעהמע בייסעניש איבער׳ן גאנצען לייב. נאך א

קורצער אונטערזוכונג האָב איך אויסגעפונען, אז ביי מיר אין בעט איז געווען זעהר „לעבעדיג". איך האָב דאָרטען דערזעהן א גאנצע מחנה פון חיה'לער, וועלכע האָבען געהאט א שטאַרקע עהנליכקייט צו א בילד, וואָס איך האָב אמאָל געזעהן אין אונזער אלטער הגדה.. דאָס בילד איז געווען געדרוקט אונטער דער דרי־טער פון די עשרה מכות, וואָס הקדוש־ברוך־הוא האָט אָנגעשיקט אויף די מצרים אין מצרים. קיין מיקראָסקאָפ האָב איך ניט געדארפט געברויכען צו דערקענען זיי, ווייל, נאָך דער גרויס נאָך, זיינען זיי געווען מעהר עהנליך צו דער צווייטער מכה פון דער הגדה. און געביסען האָבען זיי, אזוי ווי זיי וואָלטען גאָר נע־הערט צו דער פערטער פון די עשרה מכות.

איך האָב זיך דערמאָנט, א דער סעניק איז מיר עפעס געווען צו ווייך; און איך האָב בעשלאָסען, אז די אָנשיקעניש מוז טאָקע קומען פון סעניק. איך האָב אראָבגעווארפען דעם שמוציגען שטרויזאָק אויף דער פאָדלאָגע און האָב זיך געלייגט אויף דער הויל'ער בעטל. עס האָט אָבער וועניג געהאָלפען, און איך האָב געמוזט אויפגעבען די האָפנונג אנשלאָפען צו ווערען. איך האָב געקוקט אויף די איבעריגע ארעסטאַנטען, וועלכע זיינען זיך גע־שלאָפען רוהיג, אזוי ווי ניט זיי מיינט מען, און האָב זיך גע־וואונדערט. ניט אנדערש, אז די פאראַזיטען האָבען געהערט צו די שוואַרצע מאה'ניקעם און דערשמעקענדיג אז איך בין א רעוואָלוציאָנער, האָבען זיי מיך געביסען מיט א בעזונדערען האָס.

איך האָב זיך קוים דערוואַרט ביז עס איז געווארען טאָג. א מיערער האָב איך ארומגעבלאָנדזשעט איבער דער גרויסער קא־מער, ביז דער וועכטער איז געקומען און האָט אונז ארויסגע־לאָזען אין הויף. אזוי ווי איך האָב ניט ערווארט צו בלייבען לאנג אין דער ראָסיינער טורמע, האָב איך זיך וועניג צוגעקוקט צו די דאָרטיגע פאריאדקעס. אין אלגעמיין זיינען דאָרטען די בעציהונגען צווישען די בעאמטע און די ארעסטאַנטען געווען גוטמוטיגע. דער שוואַרצער ברויט איז געווען גוט אויסגעבאַקען, און אפילו דאָס געקאָכט איז געווען ניט שלעכט. מיר איז אָבער ניט איינגעפאלגען דאָס עסען. איך האָב געווארט מיט אונגעדולד אויף מיין מוזיקאנט, וועלכער האָט צוגעזאָגט צו קומען אין דער

פריה. עס איז אריבער מיטאַג־צייט און ער איז ניט געקומען. איך האָב שוין איהם געגומען חושד זיין, אז ער האָט ביי מיר פּראָסט אויסגענארט א פינף־און־צוואַנציגער און האָב שוין גע־וואָלט אליין געהן צום איספּראַווניק, ווען ניסן דער קלעזמער איז אריין מיט א פּרעהליכער מינע און מיר ערקלערט, אז ער קומט פון איספּראַווניק, און אז מען וועט מיך ארויסלאָזן. ער האָט זיך ענטשולדיגט, וואָס ער איז געקומען אזוי שפּעט; ער האָט געשפּיעלט אויף א חתונה די גאנצע נאכט און איז דעריבער ערשט ניט לאַנג אויפגעשטאַנען פון שלאָף. ער האָט זיך דאן גע־וועדעט צום אָרים־בחור'ל, וועלכער איז נעבעך די גאנצע צייט געזעסען א נידערשלאָגענער:

— צוליעב זיין זכות וועט מען אייך ניט שיקען מיט'ן עטאַפּ. מאָרגען פריה וועט מען אייך בוידען בעפּריען.

דער בחור'ל איז געווען אזוי איבערראַשט פון דער פּרעה־ליכער נייעס, אז ער האָט אפילו פערגעסען צו בעדאַנקען אונזער שתדלן. ניסן האָט מיר איבערגעלאָזען אן אדרעס פון אן אכסניה אין ראָסיין, וואוהין עס פלעגען פערפאָהרען די טאַווריגער בעלי־עגלה'ס.

איך האָב געבעטען דעם וועכטער, ער זאל מיר געבען א רייגעם סעניק. ער האָט ערפילט מיין בקשה. איך וויים ניט, צו דאָם האָט טאַקע געהאָלפען, אָדער איך בין איינפאַך געווען צו מיער, אָבער מיין לעצטע נאכט אין ראָסיינער געפענגנים בין איך געשלאָפען גאנץ געשמאַק.

אין דער פריה האָט מען מיך און דעם אָרים־בחור'ל אוועק־געפיהרט אין איספּראַווניק'ס קאנצעלאַריע, און אונז בוידען בעפּרייט מיט „פּראָקאַדנאָיע סווידעטעלסטוועס", דאָס הייסט, מען האָט אונז ארויסגעגעבען סווידעטעלסטוועס, אז מיר מעגען פאָהרען פריי אהיים און זיך דאָרט מעלדען אין מיעשטשאַנסקע אופּראַוע, וואוהין אונזערע פּאַספּאָרטען זיינען אָבגעשיקט גע־ווארען דורך פּאָטשט.

אנשטאָט צו פאָהרען „אהיים" אין קאָוונער גובערניע, האָב איך בעשלאָסען וואָס גיכער אריבערצוכאַפען זיך אין אויס־לאנד. איך בין אוועק אויף דער אכסניה, וואָס ניסן דער קלעז־מער האָט מיר רעקאָמענדירט, זוכען א פּוהר צוריק אין טאַוריג.

אכטער קאפיטעל

א רייזע אין א בויד. — ווירוקלער ציגעו. — דער טאוריקער פעלדשער. — אין קרעטשמע. — מיין נעפינס.

אהן שוועריגקייטען האָב איך אויפגעזוכט אין ראָסיין די טאווריגער אכסניה. די הויז האָט מיר דערמאָנט אָן ר׳ גרשון אברהם׳ס אכסניה אין מינסק, וואוהין איך פלעג אמאל פערפאָהרען אויפ׳ן וועג פון פלעשצעניץ אין ווילנא. די שטוב איז געווען פול מיט אידען: קרעמער, וואָס זיינען געקומען אין מקום נאָך סחורה; קליינע ראָסיינער הענדלער, וואָס האָבען זיך בעמיהט אייגצורעדען די אורחים צו קויפען ביי זיי מציאות; פאסאזשירען, וואָס האָבען געווארט אויף די בעלי־העגלות, און גלאָט אזוי איידען וועלכע האָבען זיך ארומגערעהט אָן א בעשטימטען צוועק. מען האָט געטומלט, געפילדערט, געדונגען זיך. טרעגער האָבען נעבראכט פעק מיט סחורה אין ראָגאָזשעס, קאסטענס מיט פאָיאנס, מיט באקאלי און גאלאָנטעריי. פוהרלייט האָבען צוגעפיהרט פעסער מיט הערינג און קעראָסין. דער גרויסער שמוציגער הויף איז געווען פערשטעלט מיט פוהרען. צווישען די פוהרען האָב איך געפונען מיין טאווריגער בעל־עגלה, וועלכער האָט נעגעבען זיינע פערד האָבער. זיין וואָגען איז געווען בעדעקט מיט א גרויסער שווארצער בויד, פון וועלכער עס זיינען פון אלע זייטען ארָאבגעהאנגען שטיקער צוריסענע צאראט. ער האָט מיר געזאגט, אז ער האָט אינגאנצען דריי פאָרשוין, אז זיינע פערד זיינען לייבען און אז איך וועל פאָהרען אין טאווריג ווי א פרינץ. די „לייבען" האָבען לאנגזאם געקייט דעם האָבער, אומעדיג געקוקט אויף מיר מיט זייערע פערטראכטע אויגען און געטריבען פון זיך די דאקוטשליווע פליגען מיט זייערע עקען. זיי זיינען געבליבען גאנץ גלייכגילטיג צו דעם קאמפלימענט, וואָס זייער בעל־הבית האָט זיי געמאכט. זיי האָבען שוין הפנים דורכ־

געמאכט א וועלטל און זיינען געקומען צו דער פעסימיסטיש־מאטעריאליסטישער וועלט־אנשויאונג, אז אלץ איז הבל אחוץ קייען. און קייען האבען זיי שוין נעבעך ניט געהאט מיט וואס.

מיר זיינען מושה געווארען וועגען מקח און דער פוהרמאן האט מיר געהייסען קומען ניט שפעטער ווי אין דריי שטונדען ארום. איך האב איהם געגעבען אן אויפגאב און בין צוועק אין גאס.

נאך די צוויי נעכט אין דער ראסיינער געפענגנים האט זיך שטארק געגעלוסט צו געהן אין א שוויץ־באד, אבער וועג איך האב געפרעגט א אידען וועגען א באד, האט ער מיך אנגעקוקט ווי א משוגע'נעם.

— וואס וועט איהר טהאן מיטוואך אין באד? — האט ער מיך געפרעגט. — וואס מיינט איהר, דאס איז וואהרשע? ביי אונז הייצט מען די באד נאר פרייטאג, און אפילו דאמאלט איז אויך דאס רוב פוסט.

איך האב געפרעגט צי האבען זיי ניט וועניגסטענס א קופאלניע.

— וואס נאך ווילט איהר געפינען אין ראסיין? אפשר וואלט איהר וועלען געהן אין טעאטער? — האט דער איד אי־ראניזירט. — און צו וואס דארפט איהר א קופאלניע? איהר ווילט זיך באדען? געהט ארוים הינטער שטעדטעל און באדט זיך געזונטערהייט.

און ער האט מיר אנגעוויזען דעם וועג צום טייכעל.

איך בין ארוים פון דער שטוביגער גאס אין פעלד אריין און בין געקומען צו א שמאל טייכעל, וואס איז געלאפען צווישען די קוסטעס. עס רעדט זיך נאר אזוי „געלאפען". אין אמת'ן איז דאס טייכעל גאר ניט געלאפען, נאר איז זיך געלעגען גאנץ רוהיג און געדרעמעלט און זיך געווארעמט אין די שטראהלען פון דער זון. די וואסער האט אויסגעזעהן ניט שמוציג. אבער וועג איך האב זיך אויסגעטהאן און אריינגעשפרונגען אין טייך, זיינען מיינע פים אריינגעזונקען ביז די קניה אין א קלעפיגען זומפ און איך האב זיי קוים ארויסגעשלעפט. איך האב זיך דאך ווי־עס־איז אויסגעבאדען און ארומגעוואשען, שווימענדיג פון אויבען אויפ'ן וואסער.

וועו איך בין געקומען צוריק אויף דער אכסניה צו דער בעשטימטער צייט, האָב איך דעם פוהרמאן דאָרט ניט געפונען. ערשט אין א פאָר שטונדען ארום איז ער געקומען. זיינע „לייבען" האָבען קוים געשלעפט די בויד, וואָס איז געווען אָנגעפאקט מיט פאסאזשירען. פון די דריי פארשוין איז געוואָרען א גאנצער מנין, און אלע האָבען געהאט פעקלעך און קלומקעס, וועלכע האָבען אָנגעפילט יעדען ווינקעלע פון וואָגען. איך האָב זיך ווי־עס־איז איינגעמאשטשעט און די בויד האָט זיך געמומען ריהרען.

פארנאכט זיינען מיר געקומען אין א קליין שטערטעל, ווידוקלער, וואָס האָט געהאט א שם פאר איהרע ציגען.

— אָט זיינען די ווידוקלער ציגען! — האָט אויסגערופען מיין שכן, א איד אין בלאָהע ברילען, וועלכער האָט זיך מיר שוין פריהער פארגעשטעלט אלס דער טאווריגער פעלדשער.

א גאנצע מחנה ציגען פון בוידע געשלעכטער זיינען געלאָפען אונז פאָראויס און האָבען אָנגעפילט די לופט מיט א מעקעריי און א וואלקען פון שטויב.

שמייסענדיג די ציגען מיט זיין בייטש האָט אונז דער פוהרמאן ווי־עס־איז דורכגעפיהרט בשלום צווישען דער מחנה און מיר האָבען פערלאָזען כרך וויידוקלער און ארויס אויפ'ן בריטען וועג. די זון איז אונטערגעגאנגען און די נאכט האָט אייניגע־ויקעלט די נעגענד אין איהר דונקעלען שלייער. דער עולם, וואָס האָט זיך א ווייל לוסטיג געמאכט איבער די וויידוקלער ציגען, איז געוואָרען שטיל און ביסלעכווייז האָבען אלע פאסאזשירען געמומען דרעמלען. דער פעלדשער האָט אווועקגעלייגט די קאפ צו מיר אויפ'ן פלייצע און געכראָפעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. דער פוהרמאן איז באלד אויך אנטשלאָפען געוואָרען. די פערד האָבען עס גלייך דערפיהלט און נאָך יעדען טראָט האָבען זיי זיך לאַנג מישט געווען צי מאכען נאָך א טראָט צי ניט.

איך האָב געטראכט וואָס צו טהאָן. צו געהן וויידער איבער'ן גרעניץ מיט דער הילף פון דעם טאווריגער קאָנטראבאנדיסט האָב איך ניט געהאט קיין חשק. געלט האָב איך געהאט מיט זיך וועניג. די געלט וואָס איך האָב געקראָגען פון די חברים אין רוסלאנד, האָב איך אָבגעשיקט אין בערלין, ווייל איך האָב עס

ניט געוואלט פיהרען מיט זיך איבערן גרעניץ. א פערט׳חלק פון דעם געלט, וואס איך האב געהאט ביי זיך, האט ארבאבגענומען די טאמאזשנע אלס שטראף פאר מיין פערזוך עם אריבערצופיהרען בשתיקה אין דייטשלאנד. צו קריגען די פופצעהן רובעל פון דעם רויטען אידעל איז געווען א קליינע האפנונג. די איינציגע עצה וואס איך האב געהאט איז געווען צו טעלעגראפירען אין בערלין. אבער בלייבען עטליכע טעג ניט ווייט פון גרענץ אהן א פאספארט איז געווען א ריזיקע. לאנג האב איך געטראכט וועגען מיין אונאנגענעהמער לאגע, ביז איך בין ענדליך אנטשלאפען געווארען.

נאך האלבע נאכט זיינען מיר צוגעפאהרען צו א קרעטשמע. דער פוהרמאן האט אנגעקלאפט אין פענסטער. אימיצער האט אויפגעריגעלט די טיר און איז גלייך צוריק פערשוואונדען געווארען. אלע פאספאזשירען זיינען ארבאבגעשפרונגען פון וואגען און האבען זיך גענאזט לויפען אין הויז אריין. צוערשט האב איך ניט פערשטאנען וואס זיי איילען זיך אזוי, אבער, ווען איך בין אריין אין הויז, האב איך פערשטאנען, אז דאס איז מען געלאפען פערכאפען א פלאץ צום שלאפען. אלע, א חוץ מיר, האבען געפונען א מקום מנוחה: ווער א בעטעל, אין וועלכער ער האט זיך אריינגעווארפען אין די זאכען, ווער א הארטע באנק; איינער האט זיך אויסגעצויגען אופ׳ן לאנגען טיש אונטער׳ן שמוציגען הענג־לאמפ, וואס האט געברענט מיט א קליין פייערעל און געטשארעט; אן אנדערער האט צוזאמענגעשטעלט די שטולען און זיך איינגעמאשטשעט אויף זיי מיט זיין פעקעל צוקאפענס. איך בין געווען אזוי מיער, אז איך וואלט זיך גלעזגט אויף דער פארלאגע, אבער עס איז געווען צו שמוציג. ווי איינער פון די פאספאזשירען האט מיר ערקלערט, זיינען מיר געקומען גראד נאך א מארק־טאג, און דעריבער איז די הויז געווען שמוציגער ווי געווענליך. איך האב ארומגעבלאנדזשעט א פערשלאפענער איבער דער גרויסער שטוב, וואו אין אלע ווינקעלעך זיינען נעווען אנגעשטעלט לויזיגע פלעשלעך און גלעזלעך. דורך א שמאלער אפענער טיר בין איך אריינגענאנגען אין א קליין קאמערל. אויף אן אלטער סאפע איז געלעגען בהרחבה דער

פּעלדשער מיט די בלאָהע בריליען. מיט א זעלבסטצופריעדענעם איראָנישען שמייכעל האָט ער געזאָגט צו מיר:

— איהר זייט הפּנים געבליבען אָהן א נאכטלעגער. היינטיגע צייטען, אז מען כאפּט ניט האָט מען ניט.

איך האָב בעשלאָסען צו געהן צולייגען זיך אין בויד. ארויסגעהענדיג פון קאמערל, האָב איך ארויפגעטראָטען אויף עפּעס וווייכעס. איך האָב זיך איינגעבויגען און אויפגעהויבען א פּעקעל אסיגנאציעס. דער פּעלדשער האָט עס בעמערקט. ער איז אויפגעשטאנען פון סאָפּע.

— איך האָב עס דערזעהן איידער איהר האָט עס אויפגעהויבען און דאָס געהערט זל פּי דין צו מיר — האָט ער געזאָגט.

— איך האָב אויך אמאל געלערענט גמרא און איך געדענק נאָך גוט בבא מציעה — האָב איך געענטפערט — נאָכ'ן דין נאָך קומט אייך נאָרנישט.

איך האָב איבערגעצעהלט דאָס געלט. דריי און צוואנציג רובל איז אינ'ם פּעקעל געווען. וואָלט איך געווען א פּרומער איד, וואָלט איך געגלויבט, אז גאָט האָט עס מיר אראָבגעווואָרפען פון הימל. דאָס איז געווען אומגעפּעהר די סומע, וואָס עס האָט מיר אויסגעפּעהלט אום אריבערצוגעהן דעם גרעניץ און צו קומען אין בערלין.

דער פּעלדשער האָט זיך געזומען האָמפּערען. כדי אבצורטשעפּען זיך פון איהם, האָב איך איהם אָנגעבאָטען א פּינפּערל. ער האָט געוואָלט ניט וועניגער וווי א העלפּט.

— איך וועל זיך מיט אייך ניט קריגען — האָב איך איהם געזאָגט. — מיר וועלען קומען אין טאָוועריג, וועלען מיר אריינגעהן צום רב. וויי ער וועט פּסק'ענען, אזוי וועל איך טהאָן. קומט אייך אינגאנצען, גיב איך עס אייך עווק. קומט אייך ניט, וועט איהר נאָרנישט קריגען.

איך בין ערוים אין הויף און זיך געלייגט אין בויד, וואו דער בעל־עגלה האָט געשמאק געכראָפּעט. גאנץ בעזינען האָט ער איינגעשפּאנט די פערד. די פּאסאזשירען זיינען אריינגעקראָכען אין וואָגען און מיר האָבען זיך ווידער גלאָזען אין וועג.

ערשט פארנאכט האָבען מיר זיך דערשלעפט קיין טאוריג. איך בין גלייך אוועק מיט'ן פעלדשער צום רב אויף א דין תורה וועגען די דריי און צוואנציג רובעל, וואָס א שיכור'ער פויער האָט וואהרשיינליך פערלאָרען אין קרעטשמע צוליעב מיינע זכות אָבות.

נייענטער קאפיטעל

א דין תורה מיט'ן פעלדשער. — די עצה טובה פון טאווריגער רב. — וועד א נייטשטאדטיש קרעמער. — שווים פון רוסלאנד קיין דייטשלאנד און צוריק. — משה דער בעקער. — אויף שבת אין פרייסען.

דער טאווריגער רב מיט זיין נאיוועז גוטמוטיגען, און צו דערזעלבער צייט, קלוגען פנים, האָט געמאכט א זעהר גוטען אייגדרוק. ער האָט אויסגעהערט די געשיכטע וועגען די דריי און צוואנציג רובעל, וואָס איך האָב געפונען, און דעם פעלד־שער'ס טענה, אז ער האָט עם דערזעהן, איידער איך האָב עם אויפגעהויבען. דער רב האָט דאן ארויסגענומען פון ספרים־אלמער א חושן משפט און בעוויזען דעם פעלדשער דעם דין, אז מיט'ן קוק איז מען ניט קונה. דאָס געלד, האָט ער ג'פסקנ'ט, געהערט דעריבער אין גאנצען צו מיר. איך האָב זיך בענוצט מיט דער געלעגענהייט ארויסצואווייזען דעם רב מיין לומדות. כ'האָב נאָך דעמאָלט ניט פערגעסען אין גאנצען דעם סדר נזיקין, וואָס איך האָב אזוי פלייסיג געלערנט אין מיין קינדהייט. הגם דעם פעלדשער האָט גארניט געקומט, האָב איך איהם פונדעסט־ווענען געגעבען דריי רובעל, און ער איז אוועק. מיך האָט דער רב איינגעלאדען צו בלייבען און צו טרינקען מיט איהם א גלאז טהעע. איך האָב טאקע געוואָלט זיך מיט איהם מישב זיין וואָס צו טהאָן, און איך האָב מיט פערגניגען אָנגענומען די איינלאדונג.

אויסהערענדיג מיין געשיכטע וועגען דעם קאָנטראבאנדיסט, איז דער רב געוואָרען זעהר ערנסט. ער איז צו געגאנגען צו דער טהיר, און א קוק געטהאָן אין פאר־הויז, כדי צו זעהן, אויב עמיצער קאָן אונז הערען. דערנאָך האָט ער פערמאכט און פער־ריגעלט די טהיר און געזאָגט צו מיר:

— איך זעה אז איהר זייט א מענש, וועמען מען קען פער־

טרויען א סוד. איך מוז אייך זאָגען, אז דער קאָנטראָבאַנדיסט, וואָס האָט יעצט דעם טאַוריגער גרענית אין זיינע הענד, איז אייגער פון די נידערטרעכטיגסטע מענשען וואָס איך האָב וועז בעגעגנט. איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, וואָס עס טהוט זיך דאָ אָפּ. מיר האָבען דאָ אין טאָמאָזשנע געהאַט זעהר א גוטען נאַטשאַלניק. ער פלעגט אריבערלאָזען טויזענדער עמיגראַנטען פאַר א קלייניגקייט, האָט איהם דער דויטער רמאי גע־מסר׳ט, און יעצט זיצט דער בעאַמטער אין אָסטראָג. דער קאָנטראָבאַנדיסט האָט אָבגעמאַכט מיט די סאָלדאַטען, און ער פערדיענט טויזענדער פון די עמיגראַנטען, וואָס ער שיקט אריבער אין דייטשלאַנד. כדי אויף די סאָלדאַטען זאָל ניט פאַלען קיין חשר, הייסט ער זיי פון צייט צו צייט ארעסטירען עטלעכע פון זיינע קליענטען. דאָס טהוט ער געוועהנלעך מיט אזעלכע עמיג־ראַנטען, וואָס האָבען ניט קיין קרוב און קיין גואל, וועלכער זאָל זיך פאַר זיי אָננעהמען.

דער רב האָט זיך פערטראַכט און צוגעגעבען מיט א שווערען זיפץ:

— ער טהוט אָפּ נאָך א סך ערגערע מעשים תעתועים. ניט איין אידישע טאָכטער האָט ער איבערגעגעבען אין די הענד פון די גרענית־אָפיצירען. איך מוז אָבער שווייגען, ווייל ער איז דאָ דער גאַנצער בעל הבית אין שטעדטעל און פיהרט די גאַנצע רעדע אין שוהל.

איך האָב געפרעגט דעם רב, וואָס ער ראַטה מיר צו טהאָן.

— מיין עצה איז, אז איהר זאָלט זיך גאָר ניט פּרואווען צו קריגען פון איהם צוריק די 15 רובעל, ער וועט אייך נאָך מסר׳ען און מען וועט אייך וויעדער ארעסטירען. פאָהרט בעסער אריבער אין נייטשאַדט. דאָס איז א קליין־שטעדטעל, אויפ׳ן סאָמע גרענית, א מייל זיבען פון טאַוריג. דאָרטען פאָהרט אריין צו משה דעם בעקער, און ער וועט אייך אריבערפיהרען נאָר אָהן שווערִיגקייטען. היינט איז דאָ גראָר דאָ דער נייטשאַדטער קאָמיסיאָנער, וואָס קומט אהער נאָך סחורה, און איהר קאָנט מיט איהם מיטפאָהרען.

דער רב האָט מיר פערנאַנדערגעזאָגט. וואו איך קען געפינען

דעם ניישטאדטער קאמיסיאנער. איך האב איהם שטארק בע־
דאנקט און האב זיך מיט איהם אבגעזעגענט.

וועו איך בין געקומען אויף דער אכסניה, וואס דער רב
האט מיר אנגעצייגט, האב איך געפונען דעם ניישטאדטער קא־
מיסיאנער, שוין שפאנענדיג די פערד. ער האט געהאט צוויי
גרויסע וואגענס אנגעלאדען מיט קאסטענס און מיט פעק פון
אלערליי סחורות. ער האט איינגעוויליגט מיך מיטצונעמען אין
ניישטאדט. אזוי ווי דער וועג איז געגאנגען הארט ביים גרעניץ,
האט ער מיר געראטען אז אויב א סאלדאט וועט אונז אבשטעלען
און פרעגען, וואר איך בין, זאל איך זאגען, אז איך בין א ניי־
שטאדטער קרעמער, און אז איך פאהר א היים מיט סחורה.
כדי צו האבען א בעווייז, אז דאס איז אמת, האב איך ביי איהם
גענומען אלע רשימות פון די קראמען, וואו ער האט איינגע־
קויפט די סחורה, און האב זיי ארויינגעליגט אין מיין בווים־
קעשענע.

באלד זיינען די פערד געווען איינגעשפאנט. איך האב
ארויפגעקלעטערט אויפ'ן וואגען, און מיר האבען זיך גאזען
אין וועג.

לאנגזאם האבען די פערד געשלעפט די שווערע משא איבער
דעם זאמדיגען, בערגיגען וועג. עטליכע מאל האבען מיר זיך
געדארפט אבשטעלען, אויסשפאנען די פערד פון איין וואגען,
און זיי צושפאנען צום צווייטען, וויל צווי פערד האבען ניט
געקענט ארויפשלעפען דעם שווערען וואגען אויפ'ן שטאציגען
בארג. דערנאך האבען מיר געדארפט אויסשפאנען אלע פיער
פערד און פיהרען זיי צוריק צום וואגען, וואס איז געבליבען
אונטער'ן בארג.

וועו די זון איז אויפגעגאנגען און זיך אויפגעהויבען העכער
אויפ'ן הימעל, איז געווארען זעהר היים. דער זאמד איז ge־
וואלען נאך טיעפער, ווי אין אנהויב פון אונזער וועג, און די
פערד זיינען קוים געגאנגען. דער וועג האט זיך געצויגען ביים
ברעג פון א קלאהר טייכעל. די מאסער איז געווען אזוי דורכ־
זיכטיג, אז מען האט געקענט זעהן די בלישצעדיגע פישעלעך,
וואס זיינען ארומגעשוואומען אויפ'ן זאמדיגען גרונד. דאס דאזיגע

טייכעל איז טאקע געווען די רוסיש־דייטשע גרענץ. די סאָל־דאטען זיינען געווען אויסגעשטעלט דעם גאנצען וועג אין בע־שטימטע שטרעקען איינער פון דעם צווייטען. זיי זיינען גע־שטאנען אָנגעשפּאַרט אויף זייערע ביקסען, און מען האָט גע־קאָנט זעהן, אז זיי איז געווען זייער לאַנגווייליג. וועז די פערד פלעגען זיך צושטעלען אָברוהען, פלעג איך צוגעהן צו א סאָלדאט און פערפיהרען מיט איהם א שמועס. אלע האָבען זיי זיך בע־קלאָגט אז די „סלוושבא" איז זעהר שוואר. פיעלע פון זיי האָבען מיך פאָנאנדערגעפרעגט וועגען דעם מאניפעסט, וואָס מען האָט ערוואַרט אין ניכען פון ניקאָליי דעם צווייטען צו זיין קרוינונג. זיי האָבען געוואָלט וויסען, צי קענען זיי האָפען אז דער סראָק פון מיליטער־דינסט וועט פערקירצט ווערען. דאָס רוב פון די סאָלדאטען זיינען געווען דאָרפישע פויערים, און זיי האָבען געפרעגט ביי מיר, צי איז דאָ פאַר זיי א האָפנונג צו קריגען מעהר ערד. זעלבסט־פערשטענדליך, האָב איך אין מיינע אָנט־וואָרטען צו זייערע שאלות, אריינגעשמוגעלט אביסעל בעהאל־טענע פראָפאַגאנדע.

ארום האלבען טאג האָבען מיר זיך אבגעשטעלט צו געבען די פערד עסען. עס איז געווען זעהר היים, און דאָס קלאָרע וואסער האָט געצוינגען צו זיך. איך האָב זיך אויסגעטהאָן הינטער א סאָסנע און בין אריין אין טייך. דער סאָלדאט, וואָס איז גע־שטאנען אויפ'ן ברעג האָט געקוקט אויף מיר מיט קנאה.

— דאָ איז אויסגעצייכענט צו באָדען זיך האָט ער גע־זאָגט. — די וואסער מוז היינט זיין וואַרעם.

אויף מיין איינלאדונג, נאָכצוטהאָן מיין ביישפיעל, האָט ער געענטפערט מיט א רוסישען שפריכוואָרט:

עס ווילט זיך אין גן־ערדן, אָבער די עברות לאָזען ניט. די סלוושבא — די פערפלוכטע סלוושבא — האָט ער צוגעגעבען מיט א זיפץ.

איך האָב זיך געלאָזען שווימען. אין א מינוט האָב איך איבערגעשניטען דאָס שמאָלע טייכעל און בין געווען ביים אנ־דער ברעג. איך בין געווען אין דייטשלאנד. איך האָב זיך גע־וואָלט א רייז טהאָן מיט'ן סאָלדאט און האָב א געשריי געטהאָן צו איהם:

— אָט שפּרינג איך ארוים אויפ'ן ברעג און פאָהר אוועק אין בערלין.

דער סאָלדאט האָט פערשטאַנען אז איך טרייב שפּאס און האָט גוטמוטיג געענטפערט:

— פאָהר זיך דיר געזונדערהייט, מיינע דאָגות.

נאָך די אלע אָבקומענישען אויפ'ן גרעניץ, און אין ראָסייגער געפענגניש, האָט זיך זעהר נעווּאָלט ארויסכאפּען זיך פון רוס־לאַנד. מיין הייסעסטער וואונש איז געווען צו זיין אין דייטשלאַנד. דייטשלאַנד, איז דאמאָלט פאר מיר געווען א גן־ערן פון פרייהייט און זיבערקייט. און אָט בין איך אריין שוין אין דעם דאָזיגען גן־ערן. איך קען אָבער דאָרט ניט בלייבען, ווייל ארומגעהן דאָרט אין אן אָנצוג פון אָדם הראשון'ען קרם החטא, האָט מען דאָך ניט געקאָנט. דערצו האָט דער סאָלדאט געהאלטען אין האַנד זיין ביקס, און, הגם על פּי דין האָט ער ניט געטאָרט שיסען אויף דער אנדער זייט גרעניץ, נאָר וואָס טהוט מען, אז דעם קאָזאק פערוויילט זיך צו טהאָן לפּנים משורת הדין, און ער לאָזט מיר אריין א קוק? געה מאָהן ביי איהם דערנאָך! בין איך עטליכע מאל אריבערגעשוואומען די טייכעל הין און צוריק, דאָס הייסט אומזיסט אריבער עטליכע מאל דעם רוסיש־דייטשען גרעניץ, און בין ענדליך ארויס צוריק אויפ'ן רוסישען ברעג. איך האָב זיך אָבגעטריקענט אין זון, אריין אין מיינע קליידער, און ווייטער געלאָזען זיך אין וועג.

אין ניישטאָדט, בין איך געקומען שפּעט פאר ליכט־בענשען. משה דער בעקער, איז שוין געווען אנגעטהאָן שבת'דיג. איך האָב איהם געפּינען קאמענדיג זיין לאנגע, שוואַרצע באָרד, וועלכע האָט אוש געבלישצעט אויף זיין קלאָרער, ווייסער העמד. איך האָב איהם געזאָגט, אז דער טאוואריגער רב האָט מיך צו איהם געשיקט, און, אז איך ווייל ער זאל מיך גליך אריבערפיהרען.

— וואָס איז אזוי די אייליגקייט? — האָט ער מיך געפרעגט. — עס איז אין גאנצען א שעה צו ליכט־בענשען. אמת, צום גרעניץ, איז ניט מעהר ווי א האלב מייל, איך בין אָבער א איד, וואָס האָט זיך פיינט צו אייליגן, בפרט ערב שבת. בעסער

בלייבט ביי מיר איבער שבת. איהר וועט ביי אונז זיין א גוטער גאסט. זונטאג גאנץ פריה, וועלען מיר אריבערפאהרען בשלום.

איך בין אבער געווען אומגעדולדיג, און האב ניט געוואלט וואַרטען. איך האב איהם דערצעהלט, וואס איך האב די לעצטע טעג דורכגעמאכט, און איהם ערקלערט, אז כל זמן איך בין נאך אויף דער זייט, קאן איך ניט זיין רוהיג. אויב ער וויל, איך זאל ניט האבען קיין פערשטערטען שבת, מוז ער מיר טהאן די טובה און פאהרען מיט מיר גלייך.

ער האט זיך געלאזט איבערריידען, און איז אוועק שפאנען דעם פערד. באלד האבען מיר זיך געטרייסעלט אין א קליין, גרינג וועגעל איבער א שמאלען שליאך, דורך א וועלדעל. ער האט מיר געגעבען עפעס א שטיקעל געדרוקט פאפירעל, וואס האט געדארפט זיין, כלומר'שט, מיין פאס. אין עטליכע מינוט ארום האט אונז דאס לעבעדיג פערדעל צוגעפיהרט צו א שלאג־בוים. דער נאטשאלניק איז ארוים, האט בעגריסט מיין בעקער, ווי אן אלטען בעקאנטען און האט געפרעגט ביי מיר דעם פאס־פארט. איך האב איהם דערלאנגט דאס צעטעל. מיט אן ערענס־טער מינע האט דער נאטשאלניק דורכגעלייענט דאס פאפירעל, א רוף געטהאן א סאלדאט, און איהם פון יוצא וועגען געהייסען א קוק טהאן אין וועגעל. דער שלאג־בוים האט זיך אויפגעהויבען, און מיר זיינען אריינגעפאהרען אין דייטשלאנד. מיין פרייד איז געווען אונבעשרייבליך.

משה דער בעקער האט מיך צוגעפיהרט צו זיינעם א פריינד, וואס האט געהאט אן אכסניה אויף דער אנדער זייט. איך האב איהם שטארק בעדאנקט, בעצאהלט איהם עטליכע רובעל פאר זיין טרחה, און וואַרים צוזעגענט זיך מיט איהם. ער האט א שמיץ געטהאן דאס פערדעל, און זיך גלאזען שנעל א היים. איך בין פערבליבען איבער שבת אין אכסניה.

צעהנטער קאפיטעל

אין דער אכסניה. — א שבת׳דינער שפאציער צום גרעניץ. — א שמועס מיט א סאלדאט. — ווידער אין בערן צווישען חברים און פרייגד. — איך דער־צעהל זיי מיין נאנצע צדיסעיע.

דער שבת, וואָס איך האָב פערבראכט ביי משה דעם בע־קער׳ס פרייגד נעבען רוסישען גרעניץ, איז געווען פאר מיר אן אמת׳ר טאָג פון רוה. ערשט וועו איך בין געווען אין דייטשלאנד, און בין געווען ארוים פון געפאהר, האָב איך דערפיהלט ווי מיער איך בין געווען. עס איז געווען זעהר א שעהנער און א ווארימער טאָג. אז איך האָב זיך גוט אויסגעשלאָפען, בין איך ארוים שפאצירען אוו בין צוגענאנגען צום גרעניץ. דער גרעניץ, איז אין דעם אָרט שוין געווען ווייט פון טייכעל אוו איך האָב געקאָנט צוגעהן נאָר נאָהנט צו דעם שמאָלען גראָבען, וואָס האָט מיך אָבגעטיילט פון דעם רשות פון דער רוסישער זעלבסטהער־שאפט. דאָס געפיהל פון זיכערקייט איז געווען בעזונדערס אנ־גענעהם, וועו איך בין געשטאנען אינגאנצען א דריי טריט פון רוסישען באָדען. אזוי וואָלט זיך געפיהלט אייגער, נאָך וועמען א חיה רעה האָט זיך נאכגעיאָגט א לאנגע צייט אוו מיט אמאָל איז געקומען א גוטער צויבערער אוו געמאכט אָרום איהם א כשוף־רינג, דורך וועלכען די בייזע חיה האָט קיין שליטה ניט דורכצו־געהן.

אויף דער אנדער זייט איז געשטאנען א יונגער רוסישער סאָלדאט, אָנגעשפאָרט אויף זיין ביקס, וואָס האָט געבלישטשעט אין דער זון. ער האָט אויסגעזוהן זעהר אומעטיג אוו פערטראכט. זיין געזיכט איז געווען קינדיש־נאאיוו אוו זיינע בלויע אויגען האָבען געקוקט טרוימעריש אין דער ווייט. מיר האָט זיך פער־וואָלט פערפיהרען מיט איהם א געשפרעך.

פון זיין שפראך האָב איך פערשטאנען אז דער סאָלדאט האָט געהערט צום אינטעליגענטערען קלאס. איך האָב זיך צוגעזעצט אויף א מאכיגען בערגעל און האָב א לאנגע צייט געשמועסט מיט איהם. ער האָט מיר אויסדערצעהלט אלץ וועגען זיך. ער איז געווען פון טיף דאסיי, איך געדענק שוין ניט פון וועלכער גובערניע. ער האָט געענדיגט די שטאָדט־שולע און האָט א היבש ביסעל געלעזען. איך האָב איהם דערצעהלט אז איך שטודיר אין דער שווייץ און געזאָגט, אז איך בין דאָ צוגאסט ביי מיינע קרובים. ער האָט זיך זעהר פעראינטערעסירט וועז איך האָב איהם ערקלערט די פאָליטישע אָרדנונג פון דער קליינער רעפובליק. דערנאָך בין איך איבערגעגאנגען צו די גרונד־פרינציפען פון סאָציאליזם. זייענדיג אין דייטשלאנד, האָב איך געקאָנט דערען אפען, און איך האָב געמאָלען פאר איהם דאָס גליקליכע לעבען אין א סאָציאליסטישער געזעלשאפט, אין וועלכער עס וועט הערשען ברידערליכקייט און פרייהייט אנשטאָט דעם שטענדיגען קאמף, וואָס די מענשען פיהרען איצט איינע מיט די אנדערע.

איבער א שטונדע האָב איך אָנגעפיהרט מיין סאָציאליסטישע פראָפאגאנדע אין דער רוסישער ארמעע. דאָס איז וואהרשיינליך געווען די ערשטע פראָפאגאנדע, וואָס די סאָציאליסטען־רעווא־לוציאָנערען האָבען געפיהרט צווישען רוסישע סאָלדאטען. מיט גרויס אויפמערקזאמקייט האָט זיך דער סאָלדאט צוגעהערט צו מיינע ווערטער, מאכענדיג פון צייט צו צייט קורצע און גאנץ קלוגע בעמערקונגען.

— עס וואָלט געווען גוט צו לעבען אויף דער וועלט, וועז מענשען וואָלטען געקומען צום שכל אז אייננעפיהרט אזעלכע פאריאדקעס — האָט ער ענדליך געזאָגט; — אבער דאָס פאָלק איז פינסטער, אז גאָט וויים צי וועלען מיר וועז דערלעבען צו זעהן די פערווירקליכונג פון אייער שעהנעם חלום.

עס האָט זיך דערהערט א טאָפערייי פון א רייטער. דער סאָלדאט איז געווארען אונרוהיג אז געזאָגט צו מיר אין פער־לעגענהייט:

— דאָס מוז זיין אונזער פעלדפעבעל. איהר ווייסט, עס איז אונז פערבאָטען צו שמועסען, וועז מיר שטעהען אויף דער וואך.

געהט בעסער איצטער אוועק און קומט שפּעטער, וועלען מיר ווידער רעדען.

איך בין אוועק אויף דער אכסניה. וועג איך בין מיט צוויי שטונדען שפּעטער געקומען צוריק, האָט זיך די וואַך שוין אומגעביטען, און אנשטאָט דעם יונגען סאָלדאַט האָב איך געפונען א הויכען קאצאַפּ מיט א ברייטען געשטופּעלטען פּנים און א פּאָר טעמפּע אָקסען־אויגען. זיין געזיכט האָט אויסגעזעהן „אזוי ווי ער וואָלט איינער אַליין געקאָנט אויסמיסטיגען א גאנצען דעסיאטין", ווי שצערדין דריקט זיך ערגעץ אוים. מיין פּערזון איהם אריינצוציהען אין א געשפּרעך, האָט זיך ניט איינגעגעבען.

שבת אין אָוועג בין איך אָבגעפאָהרען קיין בערלין. דאָרט בין איך פּערבליבען נאָר איין טאָג און בין ווידער אוועק דורך פראַנקפורט און באזעל נאָך בערן. ווי געוועהנליך נאָך מיין צוריק־קומען פון רוסלאַנד, האָבען זיך אַלע אונזערע חברים צונויפּגעקליבען אין אָוועג ביי די זשיטלאָווסקים, און איך האָב זיי דערצעהלט באריכות מיין לאַנגע „אָדיסעיע". דיזע שטונדען צווישען מיינע נאָהענטע פּריינד, נאָך א לאַנגען ארומוואַגלען צווישען פּרעמדע אין שטענדיגער געפאַהר ארעסטירט צו ווערען, זיינען געווען די פּרעהליכסטע און פּיליכט די גליקליכסטע שטונדען אין מיין לעבען. איך געדענק ווי היינט די פּריינדליכע ליעבע געזיכטער פון די חברים, וועלכע האָבען מיט נייגעריגקייט זיך צוגעהערט צו מיין ערצעהלונג. וועג איך בין געקומען צו מיין געשפּרעך מיט דעם יונגען סאָלדאַט אויף גרענץ נעבען נייטשאַדט, האָט חנן ראַפּאָפּארט בעמערקט:

— האָבען מיר שוין געפיהרט א סאציאליסטישע פּראָפּאגאנדע צווישען א סאָלדאַט אויך.

וועג איך בין געקומען אין בערן האָב איך שוין דאָרטען געפונען צוויי שיפּרירטע בריף פון קיעוו און פון כארקאָוו. דיזשור האָט אונז אויך צוגעשיקט אין א דאָפּעלטען טאָווע פון א לענגערע קאָרעספּאָנדענץ פּאר אונזער צייטונג וועגען די נייעסטע געשעהענישען אין דער רוסישער סאציאליסטישער בעוועגונג. אין יענע צייטען האָט די לעגאַלע פּרעסע זיך קיינמאָל ניט דערוועגט צו דרוקען וועלכע עס איז נייעס פון דער סאָצי־

אליסטישער אדער פון דער ארבייטער בעוועגונג. דעריבער איז געווען זעהר וויכטיג פאר אן אויסלענדישער רעוואלוציאנערער צייטונג צו בעקומען די נייעס פון פריוואטע קוועלען. אויב איך מאך ניט קיין טעות, איז דאס געווען די ערשטע קארעספאנדענץ פון רוסלאנד, וואס מיר האבען געדרוקט אין אונזער צייטונג „רוסקי ראבאטשי". אייגענטליך איז דער „רוסקי ראבאטשי" געווען זעהר וועניג עהנליך צו א צייטונג. ער איז בעשטאנען כמעט אויסשליסליך פון קורצע ארטיקלען וועגען סאציאליזם און וועגען דער נויטוועגדיגקייט פון פאליטישער פרייהייט. מען קען זאגען, אז ער איז אינגאנצען בעשטאנען פון דער „עדיטאריעל פיידוש". ער האט געדארפט ארויסגעהן יעדען מאנאט, אבער אין אנהויב איז ער ערשינען זעהר אונרעגעלמעסיג. פון די סאציאל־דעמאקראטישע צייטונגען האט ער זיך אונטערשיידט נאר דערמיט, וואס ער האט אונטערגעשטראכען די נויטוועגדיגקייט פון פאליטישען קאמף און האט אפעלירט ניט נאר צום שטארטישען פראלעטאריאט, נאר אויך צו דער דארפישער בעפעלקערונג. די פראגע וועגען טעראר איז, ווי ווייט איך געדיינק, אין דעם „רוסקי ראבאטשי" דירעקט ניט בעריהרט געווארען, ווייל מיר האבען ניט געגלויבט, אז דער ארבייטער אדער דער פויער קאן אנהויבען דעם טעראריסטישען קאמף.

אין גיכען נאך מיין קומען צוריק קיין בערן האבען מיר אנגעהויבען צו בעקומען פון רוסלאנד מעהר געלד. דער פרעסטיזש פון אונזער „סאיוז" צווישען דער רוסישער יוגענד אין אויסלאנד איז געוואקסען, וויל דער עולם האט געפיהלט, אז אונזערע פערבינדונגען מיט רוסלאנד ווערען שטארקער. אונזער בודזשעט איז געווארען אביסל גרעסער און מיר האבען בעקומען די מעגליכקייט ארויסצוגעבען דעם „רוסקי ראבאטשי" מעהר רעגעלמעסיג. קיין שטענדיגען טראנספארט האבען מיר נאך אבער אלץ ניט געהאט. איך האב זעלבסטפערשטענדליך ניט געקאנט פאהרען אלע מאנאט אין רוסלאנד. א קלייניע צאהל עקזעמפלארען פון אונזער צייטונג, געדרוקט ספעציעל אויף זעהר דינעם פאפיר, פלעגען מיר אריבערשיקען אין רוסלאנד אין פערמאכטע בריעף. צוליעב דעם צוועק האב איך גענומען ביי אונזערע חברים

אין רוסלאנד אדרעסען פון זייערע פרוינד, אויף וועלכע די פּאָליציי האָט ניט געהאט קיין חשד, אז זיי האָבען וואָס צו טהאָן מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. פון צייט צו צייט פלעגען אייניגע פון די אויסלענדישע סטודענטען מיטנעהמען מיט זיך אין די קעשענעס עטליכע עקזעמפלארען, וועלן זיי פלעגען פאָהרען אהיים בין־הזמנים. אָבער דאָס איז אלץ געווען וועניג. פיעלע פון די סטודענטען וואָלטען זיך ניט אָבגעזאָגט מיטצונעהמען א פּאָר „סענדוויטש־טשעמאָדאנעס" מיט זיך, מיר האָבען אָבער ניט גענוואָלט, אז דער סוד פון „מענדעלעיעוו'ס ספּאסאָב" זאָל ווערען בעוואוסט צו צופיעל מענשען. נאָר זעלטען האָב איך געמאכט אן אויסנאהם און האָב פערטרויט דעם סוד צו דעם אָדער יענעם פון אונזערע סימפּאטיזירער. אין דעם פאל האָבען מיר אָבגערעדט מיט איהם, אז אויב ער וועט ארעסטירט ווערען אויף דער טאמאָזשנע, זאָל ער זאָגען, אז זשיטלאָווסקי אָדער ראָפּאָפּאָרט האָט איהם געבעטען מיטצונעהמען די טשעמאָדאנעס אין רוסלאנד, און אז ער האָט ניט געהאט קיין אהנונג אז אין זיי איז בעהאלטען ליטעראטור.

עטליכע חדשים נאָך מיין צוריקקומען אין בערן האָב איך גענוואָלט ווידער מאכען א רייזע קיין רוסלאנד. אָבער מיינע חברים האָבען מיך ניט גענוואָלט לאָזען פאָהרען אזוי גיך, און איך בין פערבליבען אין דער שווייץ ביז אין פריהלינג פון יאָהר 1896.

ענד פון ערשטען באנד.

ספריה עמית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

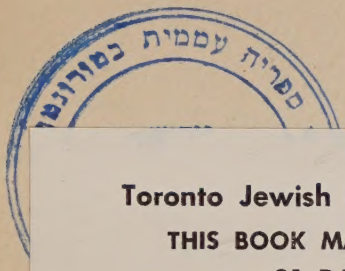

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

MAR 8 '74

ספרית עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO